

IV. ULUSAL KADIN TEMALİ ÖĞRENCİ KONGRESİ TAMMETİN BİLDİRİ KİTABI

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Tanju TOKA

EDİTÖR
Dr. Öğr. Üyesi Tanju Toka

ISBN NUMARASI
978-625-98697-2-8

Erzurum Teknik Üniversitesi
Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
ekaum

**Erzurum Teknik Üniversitesi
Yayınevi**

Bu eserin tüm yayın hakları Erzurum Teknik Üniversitesi Yayınevi'ne aittir. Eserde yayınlanan bildirilerin yasal ve bilimsel sorumluluğu yazara aittir. Çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmedikçe kullanılamaz.

Bu kongre BİDEB 2223-b Yurtiçi Bilimsel Etkinlik Düzenleme Programı kapsamında TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KURULLAR.....	III
KONGRE PROGRAMI	V
DAVETLİ KONUŞMACI	VIII

BİLDİRİLER

-Berfu Ayan/ Yusuf Can Çakır/Işıl Özge Karabıyık: Anne Olmak İsteyen ve Anne Olmak İstemeyen Kadınlara Yönelik Kalıpyargı: Duygu ve Davranışların İncelenmesi	1
-Ebru Laçın/Gamze Taşkaya/Nur Beyza Çakır: Kadın Bekarlara Yönelik Kalıpyargılar: Namus Sistemi ve Korumacı Cinsiyetçilik Perspektifi İle İnceleme	20
-Beyza Batman/Aleyna Duruk/Hatice Aslıhan Severoğlu/Rabia Bingöl/Nisanur Tabak/Adem Kantar: Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumların Ölçümü: Kadın Araştırmalarında Tutum Ölçeklerinin Kullanımı.....	35
-Yakup Alak: Friedrich Nietzsche'nin "İnsanca Pek İnsanca" Eserinde "Kadın" İmgesi.....	37
-Gülse Efe: 18.Yüzyılda Osmanlı'da Kadın Hamamcıları.....	51
-Songül Özkaya:17.-18. Yüzyıllarda Kadın Hastalıkları ve Tedavileri	57
-Aleyna Durmuş: Moğol Devletinde Yönetici Bir Kadın: Sorkoktani Begi:.....	63
-Kübra Ay: Cahiliye'den Sonra Okuma-Yazma Bilen Kadınların Hayattaki Rolü.....	69
-Gülseren Ayaz/Doç. Dr. Hüseyin Okur: Anadolu'da Kadınların Mirastaki Konumunun Sebepleri Üzerine: Hukuk Sosyolojisi Bağlamında Bir Değerlendirme.....	77
-Ravza Nur Dumanlı/Doç. Dr. Hüseyin Okur: Nafaka: Hukuk Sistemlerine Göre Bir İnceleme.....	83
-Osman Özder: İsimsiz Kadın Temsili Olarak <i>Kuru Kız</i> Romanı.....	99
-Zeynep Hopa: Bir Kadını Görünür Kılmak: Seray Şahiner'in Kul Romanını Feminist Kuram Perspektifinden İnceleme	111
-Didem Gökalp: Kadın Gezginlere Yönelik Sosyal Medya Şiddeti.....	129
-Nuray Kılıç: Değişen Kadın Rollerinin Televizyon Reklamlarına Yansımaları: Beko "Kadının İşi, Gücü!" Reklam Filmi Üzerine Bir İnceleme.....	130

-Aslı Karaağaç: Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergiciliğine Bir Örnek: Kadın

Ansiklopedisi.....141

-Şükriye Adıgüzel/Gülseren Dağlar: Kalpten Kalbe Akış: Gebelik Yogası ve Anne Bebek
Bağlanması.....170

ÖNSÖZ

Erzurum Teknik Üniversitesi Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (ETÜ EKAUM) bünyesinde gerçekleştirilen IV. Ulusal Kadın Temalı Öğrenci Kongresi'ni bu yıl, Gazze'de öldürülen tüm kadın ve çocuklara ithaf ediyoruz. Savaşın acımasız boyutları, masum insanların yitip gitmesiyle gözler önüne seriliyor. Özellikle kadınlar ve çocuklar, bu vahşetin en savunmasız kurbanları oluyorlar. Onların gözyaşları yağmur gibi toprağa düşüyor, ancak bu yağmur yeşillik ve hayat getiren tatlı bir yağmur değil, acı ve ıstırapla doludur. Toprak bu acıyı içine çekiyor ve biliyoruz ki dünya ve insanlık bu kederi her zaman hissedecektir. Evlerinden, sevdiklerinden, umutlarından koparılan bu masum insanlar, bizlerin yüreğinde derin yaralar açmakta ve ne yazık ki bu büyük trajedinin acısına her gün bütün gerçekliğiyle şahit olmaya devam ediyoruz.

Gazze'de devam etmekte olan bu akıl tutulması, bizlere insanlığın ortak sorumluluklarını, birlikte yaşama duygusunu ve barışın ne denli kıymetli olduğunu bir kez daha hatırlatmaktadır. Kadınların gözyaşları, çocukların çığlıkları, savaşın yıkıcı etkilerinin en acı verici yankılarıdır. Onların yaşamakta olduğu travmalar ve kayıplar sadece birer istatistik değil, her biri birer yaşam, birer hikâye, birer umut ışığıdır.

Bu zor zamanlarda, kadınların ve kadın sorunlarının tartışılmasına cesaret eden değerli katılımcılarımızla bir araya gelmenin buruk mutluluğunu ve gururunu yaşıyoruz. Gazze'nin göğünde patlayan her bombanın, yüreklerimizde yaralar açsa da biz bu yaraları iyileştirmenin ve yeniden başlamanın mümkün olduğuna inanıyoruz. Burada savaşın, katliamın ve yıkımın karşısında, insanlığın tarafında dimdik durarak, karanlığın çirkin yüzüne karşı şunu haykırıyoruz: Yıkılan evleri, binaları ve hastaneleri yeniden inşa edeceğiz; yakılan ekinleri, ağaçları ve kır çiçeklerini yeniden ekeceğiz ve en önemlisi, savaşın aldığı hayatları asla unutmadan var olmaya devam edeceğiz.

Bu duygularla kongremizin amacına uygun şekilde gerçekleşmesini sağlayan ve bizlere destek olan herkese sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Erzurum Teknik Üniversitesi Rektörlüğü ve BİDEB 2223-b Yurt İçi Bilimsel Etkinlikleri Düzenleme Programı kapsamında kongremizi destekleyen TÜBİTAK başta olmak üzere katkılarıyla bizlere güç veren tüm kurum ve kuruluşlara minnettarız.

Kongremize gönderilen özetlerin değerlendirilmesinde titizlikle çalışan bilim/hakem kurulumuzun değerli üyelerine, kongremizin başarıyla tamamlanmasında büyük pay sahibi olan oturum başkanı hocalarımıza, emekleri ve özverileri için sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Sizlerle birlikte çalışmaktan onur duyduk ve gelecek etkinliklerimizde de bir arada olmayı ümit ediyoruz.

Kongremizi düzenlediğimiz tarihler arasında, farklı üniversitelerden lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin desteğini aldık. Kabul edilsin veya edilmesin, bildiri özetleri göndererek bizlere destek olan tüm öğrenci arkadaşlarımıza içten minnettarlığımızı ifade etmek istiyoruz. Ayrıca konuşmacılarımızı dinleyerek, sorularıyla, itirazlarıyla ve katkılarıyla kongremizin zenginleşmesine katkıda bulunan tüm arkadaşlarımıza da teşekkür ediyoruz.

Bu kongre, sadece bir etkinlik değil, aynı zamanda daha adil, eşitlikçi ve farkındalık dolu bir geleceğe doğru atılan bir adımdır. Bir sonraki kongremizde tekrar görüşmek dileğiyle, saygılarımızla.

KONGRE DÜZENLEME KURULU

KURULLAR

KONGRE DÜZENLEME KURULU

ONURSAL BAŞKAN

Bülent Çakmak Erzurum Teknik Üniversitesi (Rektör)

KONGRE BAŞKANI

Bahtinur Möngü Erzurum Teknik Üniversitesi

KONGRE DÜZENLEME KURULU ÜYELERİ

Burçak Sönmez	Erzurum Teknik Üniversitesi
Canan Sunay	Milli Eğitim Bakanlığı (Öğretmen)
Elif Düzgün	Erzurum Teknik Üniversitesi
Emel Zorluoğlu Akbey	Erzurum Teknik Üniversitesi
Ferhan Şengür	Eskişehir Teknik Üniversitesi
Nurşen Adak	Akdeniz Üniversitesi
Reva Balcı Akpınar	Atatürk Üniversitesi
Samet Baytar	Erzurum Teknik Üniversitesi
Sibel Bayıl Oğuzkan	Gaziantep Üniversitesi
Şule Ay	Düzce Üniversitesi
Şükran Gökdaş	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (Erzurum İl Müd.)
Tanju Toka	Erzurum Teknik Üniversitesi

KONGRE BİLİM KURULU ÜYELERİ

Ayşe Metin	Erzurum Teknik Üniversitesi
Deniz Işıker Bedir	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dilara Uslu	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Elif Yüksel Oktay	Yalova Üniversitesi
Emine Gerçek Öter	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Ferhan Şengür	Eskişehir Teknik Üniversitesi
Gülriiz Uygur	Ankara Üniversitesi
Hatice Akın Zorba	Akdeniz Üniversitesi
Hatice Kübra Ercoşkun Şenol	Atatürk Üniversitesi
Meşkûre Yılmaz	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Muallâ Uydu Yücel	İstanbul Üniversitesi
Nurşen Adak	Akdeniz Üniversitesi
Özge Gürsoy Atar	Beykent Üniversitesi
Reva Balcı Akpınar	Atatürk Üniversitesi
Reyhan Ayşen Wolff	Giresun Üniversitesi
Reyhan Keleş	Atatürk Üniversitesi
Serpil Çakır	İstanbul Üniversitesi
Sibel Bayıl Oğuzkan	Gaziantep Üniversitesi
Süheyla Üçışık Erbile	Doğu Akdeniz Üniversitesi
Şule Çeviker Ay	Düzce Üniversitesi
Zehra Işık Çalışkan	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Zeynep Kantarcı Bingöl	Muş Alparslan Üniversitesi
Zeynep Karaca	Erzurum Teknik Üniversitesi

KONGRE HAKEM KURULU

Arsev Ayşen Arslanoğlu Yıldırım	Artvin Çoruh Üniversitesi
Ayşe Hilal Kalkandelen	Atatürk üniversitesi
Ayşe Metin	Erzurum Teknik Üniversitesi
Ayşe Nur Özdemir	Trakya Üniversitesi
Ayten Ordu	Yakın Doğu Üniversitesi
Bahtinur Möngü	Erzurum Teknik Üniversitesi
Betül Kızıltepe	Balıkesir Üniversitesi
Betül Özcan	Erzurum Teknik Üniversitesi
Buket Akgün	İstanbul Üniversitesi
Burak Başkan	Erzurum Teknik Üniversitesi
Canan Özkılıç Cebeci	Erzurum Teknik Üniversitesi
Deniz Işiker Bedir	Mardin Artuklu Üniversitesi
Derya Gürcan Yıldırım	Atatürk Üniversitesi
Dilara Uslu	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
Elif Düzgün	Erzurum Teknik Üniversitesi
Emel Koşar	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Esra Hacımüftüoğlu	Atatürk Üniversitesi
Ezgi Ören	Atatürk Üniversitesi

IV. ULUSAL KADIN TEMALI ÖĞRENCİ KONGRESİ

Fadime Özler	Erciyes Üniversitesi
Fahrünnisa Kazan	Atatürk Üniversitesi
Fatma Yaşın Tekizoğlu	Ankara Medipol Üniversitesi
Gülçin Oktay	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Hatice Akın Zorba	Akdeniz Üniversitesi
Hatice Gül Küçükbezci	Selçuk Üniversitesi
İlknur Beyaz Özbey	Artvin Çoruh Üniversitesi
Mehmet Atılğan	Uşak Üniversitesi
Mehmet Emin Balcı	İstanbul Üniversitesi
Müberra Bağcı	Ege Üniversitesi
Nesibe Ayşe Sağlam	Erzurum Teknik Üniversitesi
Nurgül Karakurt	Erzurum Teknik Üniversitesi
Nurhayat Çalışkan Akçetin	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Nusret Burak Özsoy	Erzurum Teknik Üniversitesi
Oğuzhan Ekinci	Erzurum Teknik Üniversitesi
Özge Şahin	Ankara Üniversitesi
Pınar Elmas	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Polat Sel	Trakya Üniversitesi
Pune Karımı	Erzurum Teknik Üniversitesi
Reyhan Keleş	Atatürk üniversitesi
Samet Baytar	Erzurum Teknik Üniversitesi
Semra Kiye	Muş Alparslan Üniversitesi
Serap Bedir Kara	Erzurum Teknik Üniversitesi
Serhat Keskin	Erzurum Teknik Üniversitesi
Sıla Özdemir Giuliani	Erzurum Teknik Üniversitesi
Sümeyye Sevinç	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Şehri Karakaş	Erzurum Teknik Üniversitesi
Tanju Toka	Erzurum Teknik Üniversitesi
Tolgahan Karaimamoğlu	Mersin Üniversitesi
Zeynep Kantarcı Bingöl	Muş Alparslan Üniversitesi
Zeynep Karaca	Erzurum Teknik Üniversitesi
Zeynep Zengin	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Zuhal Eroğlu Koşan	Bursa Uludağ Üniversitesi

KONGRE PROGRAMI

09:15-09:25 Açılış Konuşması: Prof. Dr. Bülent ÇAKMAK (Erzurum Teknik Üniversitesi Rektörü)

09:25-10:35 Açılış Konuşması: Prof. Dr. Ceren Sultan ELMALI ((Erzurum Teknik Üniversitesi Rektör Yardımcısı)

09:35-10:20 Davetli Konuşmacı: Doç. Dr. Sibel BAYIL OĞUZKAN (Gaziantep Üniversitesi)

I. Oturum Kolaylayıcısı: Doç. Dr. Meva DEMİR KAYA (Atatürk Üniversitesi)

10:20-10:30 Berfu Ayan/Işıl Özge Karabıyık/Yusuf Can Çakır: Anne Olmak İsteyenve Anne Olmak İstemeyen Kadınlara Yönelik Kalıpyargı: Duygu ve Davranışların İncelenmesi (Erzurum Teknik Üniversitesi)

10:30-10:40 Ebru Laçın/Gamze Taşkaya/Nur Beyza Çakır: Kadın Bekarlara Yönelik Kalıpyargılar: Namus Sistemi ve Korumacı Cinsiyetçilik Perspektifi İle İnceleme (Erzurum Teknik Üniversitesi)

10:40-10:50 Beyza Batman/Aleyna Duruk/Hatice Aslıhan Severoğlu/Rabia Bingöl/Nisanur Tabak/Adem Kantar: Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumların Ölçümü: Kadın Araştırmalarında Tutum Ölçeklerinin Kullanımı (Erzurum Teknik Üniversitesi)

10:50-11:00 Yakup Alak: Friedrich Nietzsche'nin "İnsanca Pek İnsanca" Eserinde "Kadın" İmgesi (Erzurum Teknik Üniversitesi)

11:00-11:15 Soru-Katkı

11:15-11:30 MOLA

II. Oturum Kolaylayıcısı: Dr. Öğr. Üyesi Murat KILIÇ (Erzurum Teknik Üniversitesi)

11:30-11:40 Gülse Efe: 18.Yüzyılda Osmanlı'da Kadın Hamamcıları (Erzurum Teknik Üniversitesi)

11:40-11:50 Songül Özkaya: 17.-18. Yüzyıllarda Kadın Hastalıkları ve Tedavileri (Erzurum Teknik Üniversitesi)

11:50-12:00 Aleyna Durmuş: Moğol Devletinde Yönetici Bir Kadın: Sorkoktani Begi (Erzurum Teknik Üniversitesi)

12:00-12:10 Kübra Ay: Cahiliye'den Sonra Okuma-Yazma Bilen Kadınların Hayattaki Rolü (Atatürk Üniversitesi)

12:10-12:25 Soru-Katkı

12:25-13:25 ÖĞLEN ARASI

13:25-14:10 Davetli Konuşmacı: Prof. Dr. Kadriye BAKIRCI (Hacettepe Üniversitesi)

III. Oturum Kolaylayıcısı: Arş. Gör. Dr. Sıbğatullah İĞDE (Atatürk Üniversitesi)

14:10-14:20 Gülseren Ayaz/Doç. Dr. Hüseyin Okur: Anadolu'da Kadınların Mirastaki Konumunun Sebepleri Üzerine: Hukuk Sosyolojisi Bağlamında Bir Değerlendirme (Kocaeli Üniversitesi)

14:20-14:30 Ravza Nur Dumanlı/Doç. Dr. Hüseyin Okur: Nafaka: Hukuk Sistemlerine Göre Bir İnceleme (Kocaeli Üniversitesi)

14:30-14:40 Osman Özder: İsimsiz Kadın Temsili Olarak Kuru Kız Romanı (Artvin Çoruh Üniversitesi)

14:40-14:50 Zeynep Hopa: Bir Kadını Görünür Kılmak: Seray Şahiner'in Kul Romanını Feminist Kuram Perspektifinden İnceleme (Yıldız Teknik Üniversitesi)

14:50-15:05 Soru-Katkı

15:05-15:20 MOLA

IV. Oturum Kolaylayıcısı: Doç. Dr. Elif KÜÇÜK DURUR (Atatürk Üniversitesi)

15:20-15:30 Didem Gökalp: Kadın Gezgincilere Yönelik Sosyal Medya Şiddeti (Süleyman Demirel Üniversitesi)

15:30-15:40 Nuray Kılıç: Değişen Kadın Rollerinin Televizyon Reklamlarına Yansımaları: Beko "Kadının İşi, Gücü! Reklam Filmi Üzerine Bir İnceleme (Kafkas Üniversitesi)

15:40-15:50 Aslı Karaağaç: Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergiciliğine Bir Örnek: "Kadın Ansiklopedisi" (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

15:50-16:00 Şükriye Adıgüzel: Kalpten Kalbe Akış: Gebelik Yogası ve Anne Bebek Bağlanması (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

16:00-16:15 Soru-Katkı

16:15-16:30 Kapanış Konuşması

DAVETLİ KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Kadriye Bakırcı

Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. İstanbul Barosu üyesi olup, Avrupa Konseyi Hukukçulara Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı eğitmenlerinin yetiştirilmesinde sertifikalı eğitmen olarak görev yapmakta, Danışma Kurulu ve Şiddet Komitesi üyesi olarak yer almaktadır. Ayrıca The Institute of Advanced Legal Studies (London University), the London School of Economics and Political Science Law Department, Cambridge University Faculty of Law, Stockholm University Faculty of Law, Columbia University Faculty of Law, Lund University Faculty of Economics and Management Business Law Department, and the International Labour Organisation (Geneva) gibi birçok kurumda misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Prof. Dr. Kadriye Bakırcı Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Ayrımcılık Yasağı Hukuku Ağı tarafından, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hukuku alanında Türkiye Temsilcisi (Uzmanı) seçilmiştir.

Uzmanlık alanları arasında karşılaştırmalı iş ve sosyal güvenlik hukuku, iş dünyası ve insan hakları, yeni teknolojilerin (dijitalleşme gibi) iş hukukuna etkisi, işin geleceği, yeni çalışma biçimleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yapmama, şiddet, çalışma yaşamında sağlık ve güvenlik, kadınların, çocukların, engellilerin ve göçmenlerin insan hakları, işle ilgili ihbarlar, insan kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, uluslararası göç, zorunlu göç, zorla çalıştırma, emek sömürüsü, kadınların ücretsiz çalışması, güvencesiz çalışma, köleliğin modern biçimleri, yoksulluk, adalete erişim ve iklim değişikliği gibi konular gelmektedir.

Görev yaptığı üniversitelerde 1998 yılından bu yana çeşitli idari görevlerde ve kurul üyeliklerinde bulunmuştur. Daha önce İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı Başkanı,

Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim Komisyonu Başkanı ve Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu Başkanı olarak görev yapmıştır. Halen Hacettepe Üniversitesi Sağlık ve Güvenlik Merkezi Yönetim Kurulu, Engelliler Merkezi Yönetim ve Danışma Kurulları üyesi ve Hacettepe Hukuk Fakültesi Kalite Güvence Komitesi üyesidir.

Çok sayıda kitap, makale ve bildiriye imza atan Prof. Dr. Kadriye Bakırcı Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde hukuk profesörü olarak görev yapmaktadır.

Doç. Dr. Sibel Bayıl Oğuzkan

1979 yılında doğan Doç. Dr. Sibel Bayıl Oğuzkan lisansını Balıkesir Üniversitesinde, yüksek lisans ve doktorasını ise Gaziantep Üniversitesi'nde tamamlamıştır. 2014 yılında Gaziantep Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda Dr. Öğr. Üyesi olarak çalışmalarını sürdüren Oğuzkan 2020 yılında doçent unvanı almıştır.

2016-2021 yılları arasında Gaziantep Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi müdürlüğü yapmıştır. Ayrıca aynı yıllar arasında Fikri Sinai Haklar Komisyonu üyeliği yapmış ve 2019'dan itibaren Gaziantep Kent Konseyi Akademi Komisyonu'nda yer almıştır. Birçok projesi ile kadın konusu ve sorunlarına dikkat çekmiştir.

2016 yılında Uluslararası Bilim ve Teknoloji kongresi ümit vaat eden genç bilim insanı ödülüne layık görülen Doç. Dr. Sibel Bayıl Oğuzkan halen Gaziantep Üniversitesi'ndeki görevine devam etmektedir.

BİLDİRİLER

ANNE OLMAK İSTEYEN VE ANNE OLMAK İSTEMEYEN KADINLARAYÖNELİK KALIPYARGI: DUYGU VE DAVRANIŞLARIN İNCELENMESİ

Berfu Ayan*

Yusuf Can Çakır**

Işıl Özge Karabıyık***

Özet

Alan yazına göre annelerin, çocuk sahibi olmayan kadınlardan daha sıcak olduğudüşünölmekte ve bu kişilere hayranlık duyulmaktadır. Çocuk sahibi olmayan kadınlar içinse haset ve iğrenme duyguları ön plana çıkmaktadır. Ülkemizde de aile değerlerine önem verildiği için anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlara yönelik kalıp yargı içerikleri, duygu ve davranışların farklılaşacağı düşünölmüştür. Bu nedenle çalışmada kalıpyargı içeriği (cana yakınlık-yetkinlik), duygu ve davranış eğilimleri ölçekleri kullanılmıştır. Çalışmada yer alan tüm ölçekler Fiske vd. tarafından geliştirilmiş, Demirdağ tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Çalışmanın örneklemini Google Forms aracılığıyla ulaşılan 18-65 yaş arası 200 katılımcı oluşturmaktadır (yaş Ort=26, S=9). Örneklemdede seçkisiz 100 katılımcı anne olmak isteyen kadınlara yönelik soruları yanıtlarken diğere 100 katılımcı ise anne olmak istemeyen kadınlara yönelik soruları yanıtlamıştır. Araştırmada anne olmak isteyen kadınlar (Ort= 3.40, SS=.85) anne olmak istemeyen (Ort= 2.70, SS=1.1) kadınlara göre daha yetkin ve cana yakın algılanmışlardır. Anne olmak isteyen kadınların (Ort= 3.14, SS=1) anne olmak istemeyen (Ort= 2.25, SS=1) kadınlardan daha fazla hayranlık uyandırdığı belirtilmiştir. Anne olmak istemeyen kadınlar içinse (Ort= 2.8, SS=1.1), hor görme öne çıkmıştır. Bulgular davranış eğilimleri açısından incelendiğinde anne olmak isteyen kadınların (Ort= 3.6, SS=.9) anne olmak istemeyen (Ort= 2.7, SS=.1) kadınlara göre daha fazla aktif yarar verici davranışlara maruz kaldığı gözlenmiştir. Anne olmak istemeyen kadınlar (Ort= 2.55, SS=1.1) içinse anne olmak isteyen (Ort= 2, SS=1) kadınlara göre daha fazla aktif zarar verici davranışlar ön plana çıkmıştır. Yani katılımcılar bu grubun toplumda daha fazla ayrımcılık gibi olumsuz davranışlara maruz

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

*** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

kaldığını düşünmektedir. Ek olarak katılımcılar anne olmak istemeyen kadınlar için (Ort= 2.7, SS=.1) anne olmak isteyen (Ort= 2.4, SS=.7) kadınlara göre daha fazla pasif zarar verici davranışların sergilendiğini belirtmişlerdir. Mevcut çalışmada kadınların ebeveynlik yaklaşımlarının Kalıpyargı İçeriği Modeli kapsamında incelenmesinin özgün bir çalışma olduğu ve Türkçe yazına katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Çalışmanın bulguları KİM bağlamında ve kültürel özellikler göz önüne alınarak tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Anne, kalıpyargı, cana yakınlık, yetkinlik, davranış

Giriş

Annelik, bir kadının yaşam boyu en kıymetli görevlerinden biridir (Ahmadpour vd., 2022). Bowlby'nin (2010) bağlanma kuramına göre ve literatürdeki diğer yürütülen çalışmalara göre anne ile bebeğin arasındaki bağ, ilk defa hamilelikte annenin bebeğin hareketlerini hissetmesi ile oluşmaya başlar (Gökçek vd., 2023). Bir kadın bebeği dünyaya getirdiğinde anne olur ancak annelik; bebeği korumak, bebeğin gelişim ve büyüme sürecini duygusal ve etik yönden destek olmak, bebeğe onur kazandırmak anlamına gelir (Akşit vd., 2016). Bu sürecin kadınlarda oluşturduğu algı, gelecek yaşamlarını ciddi anlamda değiştirebilir ve annelik fikri bazı kadınlar için olumsuz bir algıya sebep olabilir. Bu sebeple kadınlar, anne olmanın vermiş olduğu bazı sorumlulukları yerine getirmek istemeyebilirler (Gökçek vd., 2023).

Farklı kültürlerde çeşitli yaşlardaki kadınların, çocukları olsun ya da olmasın fark etmeksizin anneliğe özgü olan bazı özellikleri benimsedikleri gözlenmiştir (Afiyanti ve Solberg, 2015; Bell, 2020; Budds vd., 2016; Korukcu, 2020; Myers, 2017; O'Brien vd., 2020). Yapılan çalışmalarda kadınların anne olmaya karşı bakış açıları incelenmiş, kadınların genel olarak anneliği mutluluk ve sevgiyle dolu, harikulade ve ifade edilemez bir his olarak algıladıkları tespit edilmiştir (Fouquier, 2011; Benza ve Liamputtong, 2017; Prikhidko ve Swank., 2018; Hoffmann vd., 2021). Ayrıca çocuk sahibi kadınların hayatlarında, stresin daha az olduğu, sağlık sorunlarıyla daha az karşılaştıkları (McDonough vd., 2002), yaşamlarından duydukları tatminlerin daha fazla olduğu (McQuillan vd., 2007) ve daha az depresif duygu durumuna sahip olduklarını gösteren bulgular bulunmaktadır (Facchin vd., 2019; Koropecky-Cox, 2002). Aynı zamanda çocuk sahibi kadınların duygusal olarak empati yapabilen, destekleyici ve rahatlatan bir tutuma sahip olmaları, bebeğin sağlıklı gelişimi için kritik bir öneme sahip olduğu belirtilmiştir (Tüzün vd., 2006; Winnicott, 2014).

Yaşamının önemli bir noktasında annelik ya da kariyer ikilemi yaşayan kadınlar kararlarını çoğu zaman annelikten yana kullanmaktadırlar ve genel olarak tüm toplumlarda kadının annelik rolü diğer tüm rollerinin önüne geçmiş aynı zamanda tercihin söz konusu

olmadığı gözlenmiştir (Tokmakçı, 2011). Tuğrul'un (2019) çalışmasında, Türkiye toplumunda anne olmanın duygusal ve genel olarak manevi getirileri ile birlikte anne olma düşüncesi ve çocuk yetiştirmenin kadınlar tarafından deneyimlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu rollerin var oluşu, kadının anneliğinin övülmesini sağlarken kadın eğer anne olamıyorsa veya anne olmak istemiyorsa bu durumun bir problem haline geldiği görülmektedir. Diğer bir deyimle kadının anne olmak istemesi normal karşılanıyorken, anne olmak istememesi ise aynı ölçüde kötü tepkiler ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Tuğrul, 2019). Anne olan bir kadına neden çocuk sahibi olduğunu, anne olmanın getirmiş olduğu olgunluk ve sorumluluk duygusunu ne ölçüde taşıdığını sormak ve ondan geçerli sebepler beklemek genelde düşünülmezken, çocuk sahibi olmayan kadınlardan sıklıkla bu durumun nedenlerini açıklamaları talep edilmektedir (Badinter, 2017).

Anne olmak istemek veya anne olmak istememek kadınların partnerleri ile olan ilişkilerinde de etki göstermektedir. Kadınlar, ilk kez annelik deneyimini yaşadıklarında, başlangıçta çocuk yetiştirme konusunda yalnızlık çekseler bile bir zaman sonra partnerleri ile olan ilişkileri ve bağları daha da güçlenir (Korukcu, 2020). Bu durum, anne olma konusunda kadının eşi ile olan ilişkisinin önemini ve toplumun önyargılarının sonuçlarını belirginleştirmiştir. Kadınların hayatında partnerleri varsa yani ilişkileri varsa anne olmaya karşı verdikleri değerler daha çok olduğu ve bunun da kadınların anne olma eğilimini artırdığı gözlenmiştir (McQuillan vd., 2015)

Anne olma rolü, kişinin içinde bulunduğu topluma göre kültürel olarak belirlenmekte ve toplumdan topluma değişiklik göstermektedir (Maher ve Saugeres, 2007). Bir kadının annelik hakkındaki düşünceleri, bireysel şartlarından, maddi koşullarından, kocası ve kendi ebeveynleri ile olan bağlarından, kendine dair düşüncelerinden, annelik arzusundan ve içinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerinden etkilenir (Barnes, 2014; Körükcü vd., 2012). Özellikle de kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin fazla olduğu ve aile kavramının toplumun ana unsuru olarak kabul gördüğü toplumlarda anne olmak istemeyen kadınların anne olmak isteyen kadınlara oranla daha çok endişeye maruz kaldıkları varsayılmaktadır (Barnes, 2014; O'Brien vd., 2020). Diğer bir yandan baktığımızda kendi iradeleri ile anne olmak istemeyen kadınları, yaptığı tercihten mutluluk duyduğu fakat akranlarının oluşturduğu annelik dünyasında kendilerini dışlanmış olarak algıladıkları tespit edilmiştir (Koert, 2013). Kadınlar toplumda bu ve buna benzer şekilde birtakım kalıp yargılara maruz kalmaktadır.

Kalıpyargılar, bireylerin yalnızca belirli bir grup içerisinde bulunmalarından hareketle bireyler ile ilgili hızlıca bir yargı oluşturmaya olanak sağlar (Göregenli, 2012). Bununla birlikte bireyler kalıpyargılar sebebiyle gruplara ait olan nitelikleri aşırı derecede ön plana

çıkarabilirler (Fiske, 1999). Fiske (1999) tarafından da belirtildiği üzere, kalıpyargı içerikleri iki boyutta incelenir: cana yakınlık ve yetkinlik. Cana yakınlık, bir grubun dostça, iyi kalpli, güven verici ve sıcak olma niteliklerini, yetkinlik ise bir grubun kabiliyetli, yetenekli, kendine güvenen, akıllı ve etkili olma niteliklerini taşır. Cana yakınlık, bir grubun amaçlarını değerlendirmemizle bağlantılı iken, yetkinlik, ilgili grubun amaçlarını yerine getirme yeteneğinin değerlendirilmesi ile bağlantılıdır.

Alan yazında bir grubun cana yakın veya yetkin olarak izlenim bırakabileceği vurgulanmıştır (Cuddy vd., 2007). Fakat kimi gruplar yüksek yetkinlik-düşük canayakınlık (YY/DCY), düşük yetkinlik-yüksek canayakınlık (DY/YCY), yüksek yetkinlik-yüksek canayakınlık (YY/YCY), düşük yetkinlik-düşük canayakınlık (DY/DCY) olmak üzere dört farklı şekilde değerlendirilebilir. Bu şekilde iki boyutun temel alındığı kalıpyargı içerikleri, dört farklı kalıpyargı içeriği kümesini (YY-YCY; YY-DCY; DY-DCY; DY-YCY) meydana getirir.

Araştırmacıların belirttiğine göre, grupların statüsü ve rekabet seviyesi ile (sosyal yapısal değişkenler) kalıpyargı içeriklerinin bir bağlantısı bulunmaktadır. Dolayısıyla, sosyal – yapısal değişkenler, Fiske ve arkadaşlarının (1999-2002) KİM'e (Kalıpyargı İçerik Modeline) göre grupların cana yakınlık ve yetkinlik algıları üzerinde değişiklikler yapar.

Fiske (1999) kalıpyargının her bir kategorisi için farklı duygusal tepkilerin (tiksinme, hayranlık, hor görme, acıma ve kıskançlık) ortaya çıktığını belirtir. Hedef grubun yetkinlik ve cana yakınlık boyutlarına göre, YY/YCY durumunda hayranlık (admiration), YY/DCY durumunda kıskançlık (envious), DY/DCY durumunda aşağılama (contempt), DY/YCY durumunda acıma (pity) duygularının ortaya çıkması öngörülmektedir (Aktan ve Bilim, 2016; Demirdağ, 2021; Fiske vd., 2002; Sakallı, 2013; Sönmez, 2020).

Cuddy ve arkadaşlarının (2007) çalışmasına göre kalıpyargı içerikleri potansiyel davranış eğilimlerini öngörülmektedir. Kalıpyargı içeriğinin boyutu olan cana yakınlık nitelikleri kişinin hedefini, niyetini ve bir topluluğa vereceği fayda veya zarar ile ilgili bilgi sağlarken öte yandan yetkinlik nitelikleri, kişinin niyetini gerçekleştirme kapasitesini ve kişinin kendisi için oluşturabileceği fayda ve zarar hakkında da bilgilendirebileceği gözlenmiştir (Fiske vd., 2002, 2007). Cana yakınlık ve yetkin niteliklerini göz önüne aldığımızda, cana yakınlık (iyi niyetli) ve yetkin (kabiliyetli) bir bireyin bizim için yararlı olabileceğini varsayabiliriz. Cana yakın olan kişi, yetkin olmasa bile ondan zarar görmeyeceğimizi düşünebiliriz. Cana yakınlık diğer bireyler için yararlı olabilirken, yetkin olmak bireyin kendisine yarar sağlar şiddet gibi aktif zarar eylemleri ortaya konur. Öte yandan yetkin olarak algılanan gruplara genelde aynı ortama girmede sorun görmeme, arkadaş olmayı kabul etme vb. pasif yarar veya

bulunulan ortamdan dışlama, ihmalkarlık davranışı sergileme gibi pasif zarar eylemleri ortaya konur.

Literatür incelendiğinde kadınların ebeveynlik özelliklerinden farklı değerlendirildiği gözlenmiştir. Annelik bedensel bir deneyim olarak bir çocuğa hamile kalmakla başlayan, doğumdan sonra bebeğin hem fiziksel hem psikolojik ihtiyaçlarını karşılamakla devam eden bir roldür (Miller 2010). Günümüzde kadın kimliğinin algılanmasında çocuk sahibi olmak hala önemini korurken kadınların gönüllü çocuksuz olmayı tercih etmesi kadınların “fedakar/bencil - makbul/marjinal - kutsal/değersiz” şeklinde kümelenirilmiş sınıflara maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Böylece Türkiye’de anne olmak istemeyen kadınlar nasıl algılanıyor merak edilmiştir.

Literatürde Sosyal Psikoloji alanında anne olan veya olmayan kadınların Kalıpyargı İçeriği Modelinde farklı konularda incelendiği çalışmalar görülmüştür. Türkçe literatüründe bilginiz dahilinde anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlar ile ilgili KİM boyutlarından yetkinlik ve canayakınlık ile maruz kalmaları muhtemel davranış içerikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Yürütülen çalışmada Bayes’in (2006) çalışması ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan kişilerin anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlardan oluşan gruplara yönelik davranış eğilimleri ile kalıpyargı içerikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye kültüründe anne olmak isteyen ve anne olmak istemeyen kadınların hangi yargılara maruz kaldığı ve maruz kalınan kalıpyargıların anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlardan oluşan iki farklı gruba göre farklılaşıp farklılaşmadığını Kalıpyargı İçeriği Modeli kapsamında incelemek özgün bir çalışma olup Türkçe psikoloji literatürüne katkıda bulunacağı ön görülüp, bu konunun gündemde olmasından dolayı gelecek çalışmalara da yarar sağlayacağı düşünülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgular KİM bağlamında ve kültürel özellikler göz önüne alınarak tartışılacaktır (Peeters, 1983). Diğer bir deyişle, bireyin yetkin olması ile ilgili bir bilgiye sahip olmasak bile bireyin cana yakınlığı ile ilgili bilginizin olması bizim için fayda sağlar. Fakat niyeti ile ilgili bilgiye sahip olmadığımız bir kişinin yetkinliği ile ilgili bilgiye sahip olmamız, kişinin bize yönelik sergileyebileceği muhtemel eylemler hakkında tahminde bulunmamızı sağlamaz çünkü kişinin niyetine bağlıdır. Bu niyet bizim için faydalı da olabilir bize zarar da verebilir. Dolayısıyla kişinin bize karşı olan etkisi (sağlayacağı fayda veya verebileceği zarar) kişinin yetkinliğine göre değil niyeti ile ilişkili olarak cana yakınlık yönüyle bağlantılıdır (Demirdağ, 2007).

Cuddy ve arkadaşlarının (2007, 2008) da belirttiği üzere, gruplar arası duygusal ve Kalıpyargı İçeriği Modeli’ne (KİM) göre her bir kalıpyargı içeriği kümesi birbirinden farklı

davranış yönelimleri ortaya çıkmaktadır. Araştırmacılar, bir grup üzerinde hem aktif hem de pasif eylemlerin olduğunu belirtmektedirler. Aktif eylemler hedef grubun faydasına veya zararına doğrudan bir etki yaratmak için çaba sarf eden eylemlerdir. Öte yandan, pasif eylemler daha az çaba gerektiren fakat dış grup üzerinde bir etkisi olan eylemler olarak ifade edilebilir (Cuddy vd., 2007, 2008). Gruplar arası duygusal ve Kalıpyargı İçeriği Modeli'ne göre yetkinlik genelde pasif eylemlerle bağlantılı iken cana yakınlık genelde aktif ve ivedi eylemleri teşvik eder. Buna ek olarak araştırmacılar bir gruba ilişkin yararlı veya zararlı eylemlerin gösterildiğini belirtmektedirler. Bu bağlamda, cana yakın olarak algılanan gruplara genellikle savunma, yardım etme, bağış vb. aktif fayda ya da istismar, zorbalık, şiddet gibi aktif zarar eylemleri ortaya konur. Öte yandan yetkin olarak algılanan gruplara genelde aynı ortama girmede sorun görmeme, arkadaş olmayı kabul etme vb. pasif yarar veya bulunulan ortamdan dışlama, ihmalkarlık davranışı sergileme gibi pasif zarar eylemleri ortaya konur.

Literatür incelendiğinde kadınların ebeveynlik özelliklerinden farklı değerlendirildiği gözlenmiştir. Anelik bedensel bir deneyim olarak bir çocuğa hamile kalmakla başlayan, doğumdan sonra bebeğin hem fiziksel hem psikolojik ihtiyaçlarını karşılamakla devam eden bir roldür (Miller 2010). Günümüzde kadın kimliğinin algılanmasında çocuk sahibi olmak hala önemini korurken kadınların gönüllü çocuksuz olmayı tercih etmesi kadınların “fedakâr/bencil-makbul/marjinal- kutsal/değersiz” şeklinde kümelendirilmiş sınıflara maruz kalmalarına sebep olmaktadır. Böylece Türkiye’de anne olmak istemeyen kadınlar nasıl algılanıyor merak edilmiştir.

Literatürde Sosyal Psikoloji alanında anne olan veya olmayan kadınların Kalıpyargı İçeriği Modelinde farklı konularda incelendiği çalışmalar görülmüştür. Türkçe literatüründe bilginiz dahilinde anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlar ile ilgili KİM boyutlarından yetkinlik ve can yakınlık ile maruz kalmaları muhtemel davranış içerikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Yürütülen çalışmada Bayes’in (2006) çalışması ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de yaşayan kişilerin anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlardan oluşan gruplara yönelik davranış eğilimleri ile kalıpyargı içerikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye kültüründe anne olmak isteyen ve anne olmak istemeyen kadınların hangi yargılara maruz kaldığı ve maruz kalınan kalıpyargıların anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlardan oluşan iki farklı gruba göre farklılaşp farklılaşmadığını Kalıpyargı İçeriği Modeli kapsamında incelemek özgün bir çalışma olup Türkçe psikoloji literatürüne katkıda bulunacağı ön görülüp, bu konunun gündemde olmasından dolayı gelecek çalışmalara da yarar sağlayacağı düşünülmüştür. Çalışmadan elde edilen bulgular KİM bağlamında ve kültürel özellikler göz önüne alınarak

tartışılacaktır.

I. Yöntem

a. Katılımcılar

Çalışmada Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan 226 katılımcıya Google Forms aracılığı ile ulaşılmıştır. 26 katılımcı kontrol sorularında elendiğinden dolayı veri setine dahil edilmemiştir. Veri seti geri kalan 200 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışmanın örneklemi 18-65 yaş aralığındaki katılımcılardan oluşmuştur. Toplam katılımcıların yaş ortalaması 26'dır ($S=9$). Örneklemden seçkisiz 100 katılımcı anne olmak isteyen kadınlara yönelik soruları yanıtlarken diğer 100 katılımcı ise anne olmak istemeyen kadınlara yönelik soruları yanıtlamıştır. Bu çalışma kapsamında kullanılan tüm ölçekler Fiske ve arkadaşları (1999, 2009) tarafından geliştirilmiş, Demirdağ (2021) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

II. Kalıpyargı İçeriği Ölçeği

Kalıpyargı İçeriği Ölçeği'nin (KİM), yetkinlik ve canayakınlık olarak iki alt boyutu bulunmaktadır. Her iki boyut da altı madde ile ölçülmektedir. Yetkinlik boyutu, yetenekli, zeki, yetkin, kendine güvenen, becerikli ve etkili sıfatlarını; canayakınlık boyutu ise iyiniyetli, güvenilir, canayakın, arkadaşça, iyi mizaçlı/huyly ve samimi sıfatlarını içerir. Ölçekten alınan yüksek puanlar, değerlendirilen grubun canayakınlık ve yetkinlik düzeyini gösterir. Bu ölçek ile katılımcılardan anne olmak isteyen ve istemeyen kadınları değerlendirmeleri istenmiştir. Orijinal ölçeğin (Fiske vd., 2002) Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları, yetkinlik .94 ve canayakınlık .89'dan uyarlanan ölçeğin ise (Demirdağ, 2019) Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları yetkinlik için .83, canayakınlık için ise .87'dir. Bu çalışma için Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları yetkinlik için $\alpha=.91$, canayakınlık için ise $\alpha=.93$ olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin bir örneği Ek-1'de sunulmuştur.

III. Duygu Ölçeği

KİM canayakınlık ve yetkinlikten oluşan kümeleri belirli duygulara atamıştır. Yüksek canayakınlık-düşük yetkinlik kümesinde yer alan gruplara acıma (acıma ve şefkat duymak); düşük canayakın-yüksek yetkin kümesinde yer alan gruplara haset etme (haset etmek, kıskanmak); yüksek canayakın-yüksek yetkin kümesinde yer alan gruplara hayranlık duyma (hayranlık duymak, gurur duymak), düşük canayakınlık-düşük yetkin kümesinde yer alan gruplara hor görme (hor görmek, iğrenmek) duygularını atamıştır. Uyarlanan ölçekte her alt grubun Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı yeterli düzeyde olduğu gözlenmiştir ($\alpha \geq .73$). Bu

çalışmada ise Cronbach katsayıları ise hayranlık için .81, hor görme için .72, haset için .66 ve acımak için .25 olarak hesaplanmıştır. Duygu İçeriği ölçeği ile anne olmak isteyen ve istemeyen kadınların canayakınlık ve yetkinlik boyutlarından modelde tanımlanan duyguları destekleyip desteklemediği incelenmiştir. Ölçeğin bir örneği Ek-2’te sunulmuştur.

IV. Davranışsal Eğilim Ölçeği

Gruplara yönelik davranış eğilimlerini ölçmek amacıyla geliştirilen Davranışsal Eğilim Ölçeği (Cuddy vd., 2007), Demirdağ (2019) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Orijinal ölçek 13 maddeden oluşurken Türkçe uyarlaması 16 maddedir. 3 madde eklenmiştir: savunmak, zorbalık yapmak ve ortaklık yapmaktır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır: aktif yarar sağlayan, aktif zarar verici, pasif yarar sağlayan, pasif zarar verici davranışlardır. Bu çalışmada anne olmak isteyen ve istemeyen kadınların hangi davranışlara maruz kaldıklarını incelemek amacıyla Davranış Eğilimleri Ölçeği kullanılarak, kadınların toplumda aktif yarar sağlayan (maddi destek olmak), aktif zarar verici (şiddet uygulamak), pasif yarar sağlayan (iş birliği yapmak), pasif zarar verici (alaycı tutum sergilemek) davranışlardan hangilerine maruz kaldıkları incelenmiştir. Çalışmada hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları ise aktif yarar davranış boyutu için .89, aktif zarar davranış boyutu için .90, pasif yarar davranış boyutu için .52 ve pasif zarar davranış boyutu için .82’dir. Ölçeğin bir örneği Ek-3’te sunulmuştur.

V. İşlem

Veri toplama sürecinde Google Forms aracılığı ile ulaşılan katılımcılar çalışmaya gönüllü olarak katılım sağlamışlardır. Katılımcılara öncelikle “Bilgilendirilmiş Onam Formu” ile bilgilendirilmiş; rahatsız olduklarında veya istedikleri anda çalışmayı yarıda bırakabilecekleri belirtilmiştir. Bilgilendirilmiş onam formunun bir örneği EK-4’de sunulmuştur. Katılımcıların ölçekleri tamamlamaları yaklaşık 5 dakika sürmüştür. Bir önceki bölümde aktarıldığı gibi çalışmaya anne olmak isteyen ve istemeyen olmak üzere iki grup dahil edilmiştir. Ancak her katılımcı yalnızca bir grup hakkında özellik ve sıfatların bulunduğu ölçekleri doldurmuştur. İki farklı grup aralarında verilerin anlamlı olarak homojen dağılım göstermediği gözlenmiş ve bu doğrultuda Student’s Testi’nin yardımıyla türetilen Welch’s T Testi kullanılmıştır.

VI. Bulgular

Araştırma sonuçlarına göre, anne olmak isteyen kadınlar (Ort= 3.4, SS=.85) anne olmak istemeyen (Ort= 2.7, SS=1.1) kadınlara göre daha yetkin ve canayakın algılanmışlardır. Anne olmak isteyen kadınlar (Ort= 3.1, SS=1) anne olmak istemeyen (Ort= 2.25, SS=1) kadınlara

göre daha fazla hayranlık uyandırmışlardır. Anne olmak istemeyen kadınlar (Ort= 2.8, SS=1.1), anne olmak isteyen kadınlardan daha fazla hor görülmüştür. Toplumda, anne olmak isteyen kadınlar (Ort= 3.6, SS=.9) anne olmak istemeyen (Ort= 2.7, SS=.1) kadınlara göre daha fazla aktif yarar verici davranışlara maruz kaldığı gözlenmiştir. Toplumda, anne olmak istemeyen kadınlar (Ort= 2.55, SS=1.1) anne olmak isteyen (Ort= 2, SS=1) kadınlara göre daha fazla aktif zarar verici davranışlara maruz kaldığı gözlenmiştir. Toplumda, anne olmak istemeyen kadınlar (Ort= 2.7, SS=.1) anne olmak isteyen (Ort= 2.4, SS=.7) kadınlara göre daha fazla pasif zarar verici davranışlara maruz kaldığı gözlenmiştir.

Canayakınlık ile aktif yarar arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki gözlenmiştir $r=.53$, $p<.001$, aynı şekilde yetkinlik ile aktif yarar arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki gözlenmiştir $r=.50$, $p<.001$. Öte yandan canayakınlık ile aktif zarar verici davranışlar arasında $r=-.29$, $p<.001$ ve yetkinlik ile aktif zarar verici davranışlar arasında $r=-.26$, $p<.001$ negatif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Canayakınlık pasif yarar sağlayan davranışlar arasında $r=.27$, $p<.001$ ve yetkinlik ile pasif yarar sağlayan davranışlar arasında $r=.28$, $p<.001$ pozitif yönde ilişki gözlenirken; pasif zarar verici davranış eğilimleri arasında ise negatif yönde ve anlamlı ilişkiler gözlenmiştir (canayakınlık için $r=-.21$, $p=.003$; yetkinlik için $r=-.18$, $p=.01$). Elde edilen bulgulara göre grupların, yetkin algılanma seviyeleri arttıkça, arkadaş olmak, ortaklık yapmak gibi pasif yarar sağlayan davranışların artacağı, görmezden gelmek, dışlamak veya ihmal etmek gibi pasif zarar verici davranışların ise azalacağı söylenebilir. Çalışmadan elde edilen bir diğer sonuca göre kişilerin gruplara yönelik algıladıkları canayakınlık seviyesi arttıkça, yardım etmek, bağışlar yapmak gibi aktif yarar sağlayan davranışların gösterileceği, zorbalık, taciz, saldırmak gibi aktif zarar verici davranış eğilimlerinde bulunmalarının ise azalacağı söylenebilir.

VII. Tartışma

Bu araştırma anne olmak isteyen ve anne olmak istemeyen kadınlara yönelik kalıpyargı, duygu ve davranışların Türkiye toplumunda ne düzeyde değiştiğini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan 18-65 yaş arası 200 katılımcıdan alınan verilere göre anne olmak isteyen kadınlar, anne olmak istemeyen kadınlara nazaran daha yetkin ve canayakın olarak algılandıkları görülmüştür. Türkiye toplumunda anne olmayı istemek normal bir durum olarak görülürken anne olmayı istemiyor olmak tam tersi bir şekilde anormal bir durum olarak görülmektedir (Tuğrul, 2019). Aynı zamanda Türkiye toplumunda kadınlara yönelik oluşan beklentilerin ve ülkemize özgü olan cinsiyet rollerinin kadınların anne olmayı

istemeleri veya anne olmayı istememeleri üzerinde önemli etkilerinin de oldukları görülmüştür (Şanlı ve Öztürk, 2012).

Katılımcılardan elde edilen verilere göre, katılımcıların annelik olgusuna birden fazla özellik tanımladıkları görülmüştür. Elde edilen bulgulara göre Türkiye toplumunda anne olmak isteyen kadınlara yönelik oluşan bakış açısının, anne olmak istemeyen kadınlara yönelik oluşan bakış açısından daha ılımlı ve canayakın olduğu saptanmıştır. Ülkemize göre değerlendirildiğinde kadın olmanın ve anne olmanın birbirinden ayrı olgular olarak değerlendirilmediği de görülen durumlar arasındadır (Asalioğlu vd., 2020).

Konuyla alakalı olarak literatür incelendiğinde anneliğe olan bakış açıları, kadınların kültürden kültüre, toplumdaki topluma değişen yapı ve yaşantılarına göre değişkenlik gösterebilmektedir (Asalioğlu vd., 2020). Kadın ve annelik olgularının ait olunan kültürden ve sosyal yapıdan bağımsız değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir. Anne olmak veya anne olmamak kadınların, toplum içerisindeki konumlarını ve yaşamlarını etkileyen faktörler arasındadır (Asalioğlu vd., 2020). Aynı zamanda konuyla alakalı olarak alan yazın incelendiğinde anne olan veya anne olmayı isteyen kadınlarla anne olmayan veya anne olmayı istemeyen kadınların, anneliğe yönelik bakış açıları ve algıları değişkenlik gösterebilmektedir (Korukcu vd., 2012; Körükcü ve Kukulcu, 2010).

Literatür taramalarında da görüldüğü üzere anne olan kadınların, anne olmayan kadınlaragöre daha güvenilir ve sıcak olarak algılandığı ve anne olan kadınlara yönelik göze çarpan bir hayranlık duygusunun öne çıktığı fark edilmektedir. Anne olmayan kadınlara yönelik hissedilen duygular arasında ise haset duyma, güvenilmezlik gibi duyguların öne çıktığı görülmektedir. Gerçekleştirdiğimiz çalışmadan elde ettiğimiz bulgular da literatürü destekler niteliktedir. 200 katılımcıdan toplamış olduğumuz anket sonuçlarına göre de anne olmak isteyen kadınların anne olmak istemeyen kadınlardan daha çok hayranlık duyguları uyandırdığı görülmüştür. Yaptığımız çalışmaya göre elde edilen bulgularda anne olmak istemeyen kadınlara yönelik ortaya çıkan en belirgin duygunun hor görme duygusu olduğu bulunmuştur. Davranış Ölçeği ile elde edilen bulgulara göre anne olmak isteyen kadınların anne olmak istemeyen kadınlara nazaran daha fazla aktif yarar verici davranışa maruz kalabileceği gözlenmiştir. Pasif zarar verici davranışlara ise anne olmak istemeyen kadınların daha fazla maruz kalabileceğini elde edilen bulgular sonucunda elde ettik.

Bir kadının anne olmak istemesinin veya anne olmayı istememesinin nedenleri bulunmuş olduğu toplumun normlarından, kültürel yapısından, ailesinin sosyoekonomik düzeyinden ve beden algısından kaynaklı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Toplumun anneliğe yönelik bakış açısı değerlendirilirken bu etkenlerin de göz önünde bulundurulması kritik bir önem

taşımaktadır.

Gerçekleştirmiş olduğumuz çalışmanın bulguları literatürü ve araştırma sorumuzu destekler nitelikte çıkmıştır. Çalışmada beklenen sonuçlara ulaşılmış olup beklenti dışında herhangi bir bulgu bulanmamıştır. Kullanmış olduğumuz Kalıpyargı İçeriği Ölçeği (KİM)'ne göre anne olmak isteyen ve anne olmak istemeyen kadınlara yönelik yetkinlik ve canayakınlık algısını ölçmüş bulunmaktayız. Bu ölçekten alınan verilere göre anne olmak isteyen kadınların daha yetkin ve canayakın olarak algılandıkları, anne olmak istemeyen kadınların ise tam tersi bir şekilde algılandıkları görülmüştür. çalışma kapsamında kullanılan ikinci ölçek olan duygu ölçeğinde ise ölçeğin orijinal versiyonunda (Fiske, 2002) olduğu gibi acıma, şefkat duyma, haset etme, kıskanma, hayranlık duyma, gurur duyma, hor görme ve iğrenme gibi duygular atanmıştır ve bu ölçekte araştırma sorumuzu destekleyecek şekilde anne olmak isteyen kadınlara karşı duyulan duygular şefkat, hayranlık gurur duyma gibi duygularken; anneolmak istemeyen kadınlara yönelik hissedilen duyguların hor görme, iğrenme, haset etme gibi duyguların olduğu gözlenmiştir. Kullanılan üçüncü ve son ölçek olan davranışsal eğilim ölçeğine göre ise anne olmak isteyen kadınlara yönelik daha fazla aktif yarar sağlayıcı davranış görülürken, anne olmak istemeyen kadınlara yönelik pasif zarar sağlayıcı davranışların görüldüğü elde edilmiştir. Bu gibi duyguların görülmesinin sebebinin, anne olmak isteyen kadınların toplum normlarına daha çok uyan bir izlenime sahip olmaları, gelenekçi toplum yapısının devam ettirildiğinin düşünülmesi ve daha çok şefkat, hayranlık gibi duygular uyandırmaları gösterilebilir. Alan yazında da aynı şekilde anne olmak isteyen kadınların toplum nezdinde daha makul olarak görüldükleri ortaya çıkmaktadır. Asalıoğlu ve arkadaşlarının (2020) yapmış olduğu bir çalışmada da diğer kadınların anne olmak isteyen kadınlara yönelik daha olumlu duygular hissettiği gözlenmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışmanın anne olmak isteyen ve istemeyen kadınlara yönelik bakış açısının Türkiye toplumunda hangi düzeyde olduğunu gösteriyor olması literatüre katkı sağlamış olduğumuzu düşündürmektedir. Literatür incelendiğinde bilimiz dahilinde anne olmak isteyen ve istemeyen kadınların kalıpyargı içeriği ölçeğine göre değerlendirildiği çalışmalara rastlanmamıştır. Bu çalışmanın literatürdeki bu eksikliği gidermek için katkısı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte bu gibi kalıpyargı içeriği ile yürütülen çalışmaların daha büyük örneklerle, daha fazla katılımcı sayısı ile yapılması önerilmektedir. Ayrıca bu konuda yürütülen çalışmaların kadınlara yönelik toplum tarafından geliştirilen kalıpyargılar sonucunda olumsuz davranışlara maruz kalmasının önüne geçmek için kritik bir önem taşıdığı düşünülmektedir. Bu konuda yürütülen çalışmaların sayısı arttıkça toplumda oluşan cinsiyet eşitsizliğinin, kadınlara yönelik olumsuz duygu ve düşüncelerin, kalıpyargıların azaltacağı

öngörülmektedir.

Kaynakça

Asahioğlu, C. U., Ercan, F., Erdem, E., ve Akcan, A. T. (2020). Kadınların Anneliğe İlişkin Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(75), 1546-1561.

Afiyanti, Y., ve Solberg, S. M. (2015). “It Is My Destiny as a Woman” On Becoming a New Mother in Indonesia. *Journal of transcultural nursing*, 26(5), 491-498.

Ahmadpour, P., Jahanfar, S., Hamed Bieyabanie, M., and Mirghafourvand, M. (2022). Predictors of maternal role adaptation in Iranian women: a cross-sectional study. *BMC pregnancy and childbirth*, 22(1), 367.

Akşit, M. A., Kuşku, M., Oktay, G., Demirsoy, N., ve Şaylıgil, Ö. (2017). Ana/anne olmak. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi*, 2(2), 4-40.

Badinter, E. (2017). Kadınlık mı Annelik mi,(Çev. Ayşen Ekmekçi), 3. Baskı, *İstanbul: İletişim Yayınları*.

Bell, A. V. (2017). “Bubble wrapping vs. helping him learn his way”: gender and definitions of parenting through the case of infertility. *Journal of Family Studies*.

Benza, S., ve Liamputtong, P. (2017). Becoming an ‘Amai’: Meanings and experiences of motherhood amongst Zimbabwean women living in Melbourne, Australia. *Midwifery*, 45, 72-78.

Bora, A. (1998). *Türk modernleşme sürecinde annelik kimliğinin kurulması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Bowlby, E. J. M. (2010). *Separation: Anxiety and anger: Attachment and loss Volume 2* (Vol. 2). Random House.

Budds, K., Locke, A., ve Burr, V. (2016). “For some people it isn't a choice, it's just how it happens”: Accounts of “delayed” motherhood among middle-class women in the UK. *Feminism & Psychology*, 26(2), 170-187.

Cuddy, A. J., Fiske, S. T., Kwan, V. S., Glick, P., Demoulin, S., Leyens, J. P., ... and Ziegler, R. (2009). Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences. *British journal of social. psychology*, 48(1), 1-33.

Demirdağ, A. (2015). Sosyal medyada Suriyeli sığınmacı imajının tehdit algısı ve insanlıktan çıkarma eğilimine göre değişimi. Sözlü bildiri, DTCF Psikoloji Bölümü Almanak-II Etkinliği (14 Nisan 2015), Ankara Üniversitesi, Ankara

Demirdağ, A., ve Hasta, D. (2019). Threat perception and perspective taking as mediators between competitive victimhood and evaluations of collective action: The Gezi Park protests. *Political Psychology*, 40(5), 953-971.

Facchin, F., Buggio, L., Dridi, D., ve Vercellini, P. (2021). A woman's worth: The psychological impact of beliefs about motherhood, female identity, and infertility on childless women with endometriosis. *Journal of Health Psychology*, 26(7), 1026-1034.

Fiske, S. T. (2002). What we know now about bias and intergroup conflict, the problem of the century. *Current Directions in Psychological Science*, 11(4), 123-128.

Fiske, S. T., Xu, J., Cuddy, A. C., ve Glick, P. (1999). (Dis) respecting versus (dis) liking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *Journal of Social Issues*, 55(3), 473-489.

Fouquier, K. F. (2011). The concept of motherhood among three generations of African American women. *Journal of nursing Scholarship*, 43(2), 145-153.

Gökçek, A. İ., ve Boyacıoğlu, N. E. (2023). Kadınların annelik algısına yönelik

bir metaforanalizi. *Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 205-219.

Hoffmann, H., Olson, R. E., Perales, F., and Baxter, J. (2021). New mothers and social support: A mixed-method study of young mothers in Australia. *Journal of Sociology*, 57(4), 950-968.

Koert, E. (2013). From postponed parenthood to permanent childlessness: understanding the consequences of delayed childbearing. *Contraception*, 88(3), 439.

Koropecykj-Cox, T. (2002). Beyond parental status: Psychological well-being in middle and old age. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 957-971.

Korukcu, O. (2020). Psycho-adaptive changes and psychological growth after childbirth in primiparous women. *Perspectives in Psychiatric Care*, 56(1).

Korukcu, O., Kukulcu, K., ve Firat, M. Z. (2012). The reliability and validity of the Turkish version of the Wijma Delivery Expectancy/Experience Questionnaire (W-DEQ) with pregnant women. *Journal of psychiatric and mental health nursing*, 19(3), 193-202.

Körükcü, Ö., Firat, M. Z., ve Kukulcu, K. (2010). Relationship between fear of childbirth and anxiety among Turkish pregnant women. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 467-470.

Maher, J., ve Saugeres, L. (2007). To be or not to be a mother? Women negotiating cultural representations of mothering. *Journal of sociology*, 43(1), 5-21.

McDonough, P., Walters, V., ve Stroschein, L. (2002). Chronic stress and the social patterning of women's health in Canada. *Social Science & Medicine*, 54(5), 767-782.

McQuillan, J., Greil, A. L., Shreffler, K. M., ve Bedrous, A. V. (2015). The

importance of motherhood and fertility intentions among US women. *Sociological Perspectives*, 58(1), 20-35.

McQuillan, J., Torres Stone, R. A., ve Greil, A. L. (2007). Infertility and life satisfaction among women. *Journal of Family Issues*, 28(7), 955-981.

Myers, K. (2017). "If I'm going to do it, I'm going to do it right": intensive mothering ideologies among childless women who elect egg freezing. *Gender & Society*, 31(6), 777-803.

O'Brien, K. M., Yoo, S. K., Kim, Y. H., Cho, Y., ve Salahuddin, N. M. (2020). The good mothering expectations scale: An international instrument development study. *The Counseling Psychologist*, 48(2), 162-190.

O'Brien, K. M., Yoo, S. K., Kim, Y. H., Cho, Y., ve Salahuddin, N. M. (2020). The good mothering expectations scale: An international instrument development study. *The Counseling Psychologist*, 48(2), 162-190.

Prikhidko, A., ve Swank, J. M. (2018). Motherhood experiences and expectations: A qualitative exploration of mothers of toddlers. *The Family Journal*, 26(3), 278-284.

Şanlı, D., & Öztürk, C. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 31-48.

Tuğrul, Y. G. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların annelik deneyimleri üzerine bir saha çalışması. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (3), 71-90.

Tüzün, O., ve Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam*, 19(1), 24-39.

Ekler**Ek-1****Araştırmada Kullanılan Kalıpyargı İçeriği Ölçeği**

Aşağıda Türkiye’de yaşayan [Mülteci grubunun adı] mültecilerle ilgili bazı özellikler bulunmaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, [Mülteci grubunun adı] i Ukraynalı mültecileri bu özellikler açısından nasıl görmektedir? Lütfen her bir özelliği toplumun genel görüşünü düşünerek değerlendiriniz. Diğer birdeyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel görüşlerinizi değil, toplumdaki diğer insanların görüşlerini dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

	1=Toplum hiç böyle görmüyor/ bulmuyor	2= Toplum nadiren böyle görüyor/ buluyor	3= Toplum ara sıra böyle görüyor/ buluyor	4= Toplum genellikle böyle görüyor/ buluyor	5=Toplum her zaman böyle görüyor/ buluyor
1. Yetenekli	1	2	3	4	5
2. İyi Niyetli	1	2	3	4	5
3. Zeki	1	2	3	4	5
4. Güvenilir	1	2	3	4	5
5. Yetkin	1	2	3	4	5
6. Kendine Güvenen	1	2	3	4	5
7. Cana Yakın	1	2	3	4	5
8. Lütfen bu maddenin cevabını 1 olarak işaretleyin.	1	2	3	4	5
9. Arkadaşça	1	2	3	4	5
10. Becerikli	1	2	3	4	5
11. İyi Mizaçlı/Huyulu	1	2	3	4	5
12. Etkili	1	2	3	4	5
13. Samimi	1	2	3	4	5

Canayakınlık= 2., 4., 7., 8., 10., 12. Maddeler

Yetkinlik= 1., 3., 5., 6., 9., 11. Maddeler

Ek-2**Araştırmada Kullanılan Duygu Ölçeği**

Aşağıda Türkiye’de yaşayan [Mülteci grubunun adı] mültecilere karşı hissedilebilecek bazı duygular bulunmaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, [Mülteci grubunun adı] e Ukraynalı mültecilere karşı bu duyguları ne kadar hissetmektedir? Lütfen her bir duyguyu toplumun genel tutumunu düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel duygularınızı değil toplumdaki diğer insanların duygularını dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyiniz.

	1= Toplum hiç böyle hissetmiyor	2= Toplum nadiren böyle hissediyor	3= Toplumara sıra böyle hissediyor	4= Toplum genellikle böyle hissediyor	5= Toplum her zaman böyle hissediyor
1.Acımak	1	2	3	4	5
2.Hor Görmek	1	2	3	4	5
3.Haset Etmek	1	2	3	4	5
4.Hayranlık Duymak	1	2	3	4	5
5.Gurur Duymak	1	2	3	4	5
6. Lütfen bu maddenin cevabını 5 işaretleyin	1	2	3	4	5
7.Ş efkat Duymak	1	2	3	4	5
8. İğenmek	1	2	3	4	5
9.Kıskanmak	1	2	3	4	5

Acıma= 1., 7., maddeler Hayranlık= 5., 6. maddeler

Hor Görme= 2., 8. maddeler Haset=4., 9. Maddeler

Ek-3**Araştırmada Kullanılan Davranışsal Eğilimler Ölçeği**

Aşağıda Türkiye’de yaşayan [Mülteci grubunun adı] mültecilere karşı sergilenebilecek bazı davranışlar bulunmaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, [Mülteci grubunun adı] e Ukraynalı mültecilere karşı bu davranışları ne kadar sergilemektedir? Lütfen her bir davranışı toplumun genel tutumunu düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel davranışlarınızı değil toplumdaki diğer insanların davranışlarını dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyiniz.

	1= Toplum hiç böyle davranmıyor	2= Toplum nadiren böyle davranıyor	3= Toplum ara sıra böyle davranıyor	4= Toplum genellikle böyle davranıyor	5= Toplum her zaman böyle davranıyor
1. Yardım etmek	1	2	3	4	5
2. Savunmak	1	2	3	4	5
3. Dövmek	1	2	3	4	5
4. Rahat vermemek	1	2	3	4	5
5. Yok saymak	1	2	3	4	5
6. Etkileşimde olmak	1	2	3	4	5
7. Ortaklık yapmak	1	2	3	4	5
8. İşbirliği yapmak	1	2	3	4	5
9. Umursamamak	1	2	3	4	5
10. Destek olmak	1	2	3	4	5
11. Görmezden gelmek	1	2	3	4	5
12. İhmal etmek	1	2	3	4	5
13. Saldırmak	1	2	3	4	5
14. Güç birliği	1	2	3	4	5

yapmak					
15.Korumak	1	2	3	4	5
16.Zorbalık yapmak	1	2	3	4	5

Aktif Yarar= 1., 2., 10., 15. Maddeler

Aktif Zarar= 3., 4., 13., 16. Maddeler

Pasif Yarar= 6., 7., 8., 14. Maddeler

Pasif Zarar= 5., 9., 11., 12. Maddeler

Ek-4

Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu çalışmada, Türkiye’de yaşayan insanların, kadınların ebeveynlik hakkındaki düşünceleri, onları bazı özellikler açısından nasıl değerlendirdikleri ve onlara yönelik bazı duyguları ne kadar hissettikleri incelenmektedir. Bu çalışma, Erzurum Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Dr. Burçak Sönmez danışmanlığında Işıl Özge Karabıyık, Berfu Ayan ve Yusuf Can Çakır tarafından yürütülmektedir.

Anketteki soruların doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. Önemli olan sizin bu sorularla ilgili konularda ne düşündüğünüz ve ne hissettiğinizdir. Araştırmadan elde edilecek sonuçların güvenilirliği açısından en yararlı olan cevaplar, sorulara içtenlikle vereceğiniz cevaplar olacaktır. Soruları yanıtlamadan önce her bölümün başındaki yönergeleri dikkatle okuyunuz. Sizden kimlik belirleyici bilgiler istenmemektedir. Çalışma kapsamında toplanacak veriler sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Yanıtlarınız tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Tüm analizler ve değerlendirmeler toplu halde yapılacaktır. Bireysel hiçbir analiz ya da değerlendirme yapılmayacaktır.

Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmada size zarar verici ya da sizi rahatsız edici bir içerik bulunmamaktadır. Ancak yine de katılım sırasında, sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissedip ankete devam etmek istemezseniz yanıtlama işlemi yarıda bırakabilirsiniz. Anketi tamamlamak yaklaşık 5 dakikanızı alacaktır. Çalışma sırasında ve sonrasında çalışmayla ilgili soru sorabilirsiniz. Tüm sorularınız cevaplandırılacaktır. Ayrıca aşağıdaki irtibat bilgilerini kullanarak bizimle istediğiniz zaman iletişim kurabilirsiniz. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden çok teşekkür ederiz. Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı ve araştırmanın sonuçlarının bilimsel platformlarda yayınlanmasını kabul ediyorsanız lütfen devam ediniz.

KADIN BEKARLARA YÖNELİK KALIPYARGILAR: NAMUS SİSTEMİ VE KORUMACI CİNSİYETÇİLİK PERSPEKTİFİ İLE İNCELEME

Ebru LAÇİN*

Gamze TAŞKAYA**

Nur Beyza ÇAKIR***

Özet

Türk Dil Kurumu bekarlığı “evlenmemiş kimse, evli olduğu halde ailesinden ayrı yaşayan kişi” olarak tanımlamaktadır. Dünyada aile ideolojisi ayrı bir öneme sahip olduğu halde değişen dünyanın getirdiği akımlarla beraber bekar sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Hızla değişen sosyal değişimler ile birlikte kadınların toplum yerindeki önemi değişmiş, eşlerinin varlığı dışında var olduğunu gösterme fırsatı yakalamışlardır. Bu gelişmelerle beraber kadın bekarların sayısı gün geçtikçe artmaya başlamış, bu artışa rağmen kadın bekarlara duyulan kalıp yargılar azalmak yerine artmaya devam etmiştir. Fakat kadınlara karşı duyulan kalıp yargılar üstü kapalı bir şekilde yapılabilmekte, özellikle namus kavramını kadınlarla tanımlayan ataerkil toplumlarda erkeklerin daha güçlü görülmesi bunu desteklemektedir. Bu araştırmanın amacı kadın bekarlara yönelik kalıp yargıların namus sistemini meşrulaştırma ve korumacı cinsiyetçilik açısından ilişkisinin incelenmesidir. Literatür tarandığında bekar kadınlara yönelik kalıp yargıların namus sistemini meşrulaştırma ve korumacı cinsiyetçilikle ilişkili yazılmış herhangi bir makaleye ulaşılamamıştır. Araştırma kapsamında Google form üzerinden anket oluşturulmuş ve 108 kadın 109 erkek olmak üzere 217 katılımcıya ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında kadın ve erkeklerin namus sistemi, korumacı cinsiyetçilik ve kadın bekarlara yönelik kalıp yargılarını ölçmek için bağımsız örneklemeler t testi yürütülmüştür. Analizin sonucunda namus sisteminin cinsiyetler arasında anlamlı farklılaştığı saptanmıştır, $t(-8.19)=217$, $p<.001$. Korumacı cinsiyetçilik ($p=0.363$) ve kadın bekarlara yönelik kalıp yargılar ($p=0.277$) açısından cinsiyet arası anlamlı fark yoktur. Namus sistemini meşrulaştırma, korumacı cinsiyetçilik ve kadın bekarlara yönelik kalıp yargıların arasındaki ilişkinin incelenmesi için korelasyon testi yürütülmüş, analiz sonucunda namus sistemini meşrulaştırma ile kadın bekarlara yönelik kalıp yargılar açısından ($p=0.151$) ve korumacı cinsiyetçilik ile kadın bekarlara duyulan kalıp yargılar açısından ($p=.825$) anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

*** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

Fakat korumacı cinsiyetçilik ve namus sistemini meşrulaştırma açısından anlamlı ve pozitif ilişki saptanmıştır, $r_s = 0.294$, $p < .001$. Bu çalışmanın bulguları kültürel bağlamda tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bekar, Kadın, Namus Sistemini Meşrulaştırma, Korumacı Cinsiyetçilik

Giriş

Toplumdan topluma değişen namus kavramı Türk Dil Kurumu' na göre (TDK), “toplumun benimsediği ahlak kuralları ile beraber toplumsal değerlere bağlılık, iffet” biçiminde tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Yapılan bu tanımda bulunan iffet kavramı ise cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık anlamına gelmekle birlikte dürüst olma, temiz olma anlamı da taşımaktadır. Özellikle Akdeniz ve Orta Doğu gibi toplulukçu kültüre sahip olan ülkelerde namus kavramı kadının cinsel saflığını ifade etmekle beraber (Hamzaoğlu ve Konuralp, 2019; Tahincioğlu, 2010) aile saygınlığı, ailenin toplum içerisinde ki ahlaki yeri ve bireyin ailesinden kıvanç duymasını da içermektedir (Uğurlu ve Akbaş, 2013). Toplulukçu kültüre sahip olan ülkemizde de namus kavramı aile ahlakı üzerinden şekillenmekte ve kadın cinselliğinin aile içerisindeki erkekler tarafından sert bir şekilde kontrol edilmesine hizmet etmektedir (Ertürk, 2006; Kağıtçıbaşı, 2010; Kardam, vd., 2005). Bunun nedenleri incelendiğinde namusunu koruyamayan erkeğin toplum tarafından kabul edilmemesi, bireyin utanç duyması ve toplum içerisindeki konumunu kaybetmesine neden olması başlıca etkenler arasında bulunmaktadır (Atan, 2016). Bu durum kadının bedeninin erkekler tarafından denetim altına alınmasına ve birçok konuda kadın haklarının gasp edilmesine neden olmaktadır (Tahincioğlu, 2010).

Namus kavramının bir getirisi olarak şekillenen cinsel ahlak ve kurallar, toplumsal cinsiyet kategorilerinin biçimlenmesine neden olmaktadır (Tahincioğlu, 2010). Namus kültürüne sahip toplumdaki inanışta erkeklerin baskın karakterli ve fiziksel açıdan güçlü olması gerekmektedir. Kadınlar ise aile içerisinde bulunan erkeklere itaat etmeli ve toplum tarafından kabul gören kurallara uymalıdır (Uğurlu ve Akbaş, 2013). Aynı zamanda namus kavramı bir toplum normu olarak erkek ve kadınlara farklı sorumluluklar yüklemektedir. Erkeklere yüklenen sorumluluk aile içerisindeki kadınların namusunun korunması iken kadınlara yüklenen sorumluluk ise evlenene kadar bekaretlerini korumaları, evlendikten sonra ise eşleri dışında başka bir birey ile cinsel ilişki yaşamamasıdır (Hamzaoğlu ve Konuralp, 2019). Aynı zamanda kadının itaat etmesi, evdeki tüm sorumluluğu yüklemesi ve çocuk doğurarak çocuğun refahını sağlaması da toplumda kadına yüklenen diğer sorumluluklar arasındadır. Bir kadın toplum tarafından belirlenen bu kurallara uymazsa namusunun lekelenmesi ve ailesinin toplum içerisindeki konumunun düştüğü kabul edilmektedir (Uğurlu ve Akbaş, 2013).

Namus kavramıyla şekillenen bu kurallar erkekler kadar kadınlar tarafından da kabul görmektedir. Tahincioğlu (2010)'un yaptığı bir çalışmada katılımcılar eğitim düzeyleri ve sosyoekonomik durum açısından ikiye ayrılmıştır. Çalışmanın devamında katılımcılara namus ile alakalı sorular sorulmuştur. Eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durumu düşük erkek ve kadın katılımcılar, namusu kadınlar üzerinden cinsiyetçi yargılar ile tanımlamış, kadınların okumalarının ve miras haklarının olmaması gerektiğini, ergenliğe girmiş kızların ise aileleri tarafından seçilmiş erkeklerle evlenmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. Öğrenim düzeyi ve ekonomik durumu yüksek erkek ve kadın katılımcılar ise diğer gruba nazaran kadınların haklarını savunmuşlardır. Fakat iki grupta kadın cinselliğinin saflığına önem vermiş ve namus kavramını farklı değerler aracılığı ile ifade etmişlerdir. İlk grup namusu “şeref ve utanç” değerleri ile tanımlarken, ikinci grup namusu “güzel ahlak” ile tanımlamıştır. Bu durum eğitim durumu ve ekonomik durumu düşük grupta kadınların cinsellikte kendilerini utanç ile korumalarını erkeklerin ise aile içerisindeki kadının cinsel saflığından şeref duymalarını sağlamış, diğer grupta ise kadının cinsel saflığının tamamen kendi güzel ahlakından tanımlandığını, güzel ahlaka sahip kadının evlenmeden cinsel saflığını bozmayacağını vurgulamıştır. Bu çalışmadan yola çıkarak elde edilen sonuca göre aslında insanların “namus sistemini meşrulaştırma” eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır.

Sistemi meşrulaştırma, yaşanan toplumsal düzende bazı hiyerarşik yapıların olduğunu (aile, devlet, örgüt vb.) ve bu düzen içerisinde insanlar ve gruplar toplum içerisindeki konumu, kaynakların dağıtımı, karar verme yetisi ve sosyal roller açısından farklılaştıklarını vurgulamaktadır (Yağmurcu, 2015). Bu kurama göre kişiler ve gruplar kendilerine zarar verebilecek sonuçlarda bile sistemi meşrulaştırma eğilimine sahip olabilmektedirler (van der Toorn ve Jost, 2014) Sistemden yarar sağlayabilen kişiler var olan durumu meşrulaştırma yolu ile motivasyonlarını yükselterek uyum sağlarken, zarar gören bireyler motivasyonları çatışmasına rağmen sistemi meşrulaştırmaya devam edebilmektedirler (Akbaş vd., 2020). Meşrulaştırma farklı alanlarda olabileceği gibi namus kültürüne sahip olan ülkelerde “namus sistemini meşrulaştırma” olarak karşımıza çıkmaktadır (Uğurlu ve Akbaş, 2013).

Namus sistemini meşrulaştırma namus sisteminin görüldüğü ataerkil ve toplulukçu kültüre sahip olan ülkelerde, kadınların davranışının erkekler tarafından kontrol edilmesi ve kadınların erkeklerin emirlerine itaat ederek davranışlarının düzenlenmesine izin vermesi olarak kabul edilmektedir. Bunun nedenleri arasında da çelişik duygulu cinsiyetçilik yer almaktadır (Sakallı, 2021).

Çelişik duygulu cinsiyetçilik, kadınlara karşı ön yargıların çelişik tutumlar içerdiğini ileri sürmektedir. Bu çelişik durumlar açık biçimde yapılabileceği gibi aynı zamanda üstü kapalı

biçimlerde de yapılabilmektedir. Bu durum çelişik duygulu cinsiyetçiliğin iki boyutunu karşımıza çıkarmaktadır. Bunlar: Düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliktir. Düşmanca cinsiyetçilik, kadınlara karşı ön yargıların açık biçimde yapıldığı cinsiyetçiliği içermektedir. Düşmanca cinsiyetçilikte bireyler, kadınları açık bir biçimde alt statüde olduklarını ve kadınların erkeğe bağımlı olduğunu düşünerek kadınları ayrımcılığa maruz bırakmak olarak kabul edilmektedir. Korumacı cinsiyetçilik ise kadınların sevilmesi, korunması ve el üstünde tutulması gibi olumlu tutumlarla kadının aslında korunması gerektiğini ve ayrıca erkeğe ihtiyacı olduğunu gösteren bir ön yargı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile korumacı cinsiyetçilik düşmanca cinsiyetçiliğin üstü kapalı bir biçimi olarak ele alınmaktadır (Dökmen, 2009 s.117; Glick ve Fiske, 1996).

Korumacı cinsiyetçiliğin temellerini “ataerkillik”, “heteroseksüellik” ve “cinsiyetleri farklılaştırma” oluşturmaktadır. Ataerkillik, erkeklerin toplum içerisinde üstün ve güçlü olarak tanımlayan bir sistemdir (Dermen, 2003). Ataerkilliğin yüksek düzeyde bulunduğu toplumlarda kadınlar yetkin bireyler görülmeyerek erkeklere ihtiyaç duyduğu düşüncesi meşrulaştırılmaktadır. Ataerkil toplumlarda kadınlar romantik bir nesne olarak görülmekte ve onlara annelik vasfı yüklenmektedir. Bu durum kadınların korunması ve sevilmesini içeren korumacı cinsiyetçiliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Glick ve Fiske, 1996). Ataerkil yapı içerisinde önemli konumda olan namus, erkekler tarafından koruma eğilimi yapılarak kadınlar üzerinde hakimiyet kurmaya ve cinsellikleriyle beraber birçok alanda kadınların geri kalmasına neden olmaktadır (Koğacıoğlu, 2007; Tahincioğlu, 2010). Özellikle ekonomik ve sosyal açıdan erkeklerden destek gören kadınlar, yaşadıkları cinsiyetçiliği görmelerine rağmen yaşanan duruma karşı çıkma eğilimleri azalmaktadır (Sakallı, 2021). Bu durumu ise kadınların cinsiyetçi bir toplumda, korumacı cinsiyetçiliğin doğru ve geçerli olduğunu kabul etmesine ve namus sistemini meşrulaştırılmasına neden olmaktadır (Glick ve Fiske, 2001).

Yukarıda da bahsedildiği gibi aile kurumu namus sistemini benimseyen toplumlarda fazlasıyla önem teşkil etmektedir. Evlilik ve aile ideolojisine göre her birey zamanı geldiğinde evlenmek istemeli ve bu durumu sorgulanmadan kabul edilmelidir (Sharp ve Ganong, 2011). Fakat kabul gören bu inanç tarihe bakıldığında sanayi devrimiyle beraber değişime uğramaya başlamış ve sanayi devrimin getirdiği yeni akımlarla (ör. neo muhafazakarlık ve feminizm) beraber zamanın da getirisiyle dünyadaki aile sistemleri etkilenmeye başlayan bir yargı şekline bürünmektedir (Galton, 1994; Kağıtçıbaşı, 1991). Hızla gelişen sosyal değişimlerle beraber bekarlık yaygın ve tercih edilen bir konuma gelmiş olsa bile namus sistemine sahip toplumlarda evlilik hala bireyin statüsü ve tatmin olması için bir yol olarak kabul edilmektedir (Cooney, 2014; Morris vd., 2007). Ancak bu değişim çatışma oluşmasına ve bekar bireylere karşı

kalıpyargıların oluşmasına neden olmuştur ve hala da olmaktadır (Cooney, 2014). Bu kalıpyargıların oluşmasının bir nedeni olarak insanların bir yaşam döngülerinin bulunması, yaşam döngüsü içerisinde gelişimsel olarak belli başlı görevlerinin olmasıyla beraber bekarlığın belli bir gelişimsel sürece kadar toplumda kabul görüp belli bir zamandan sonra bireylerin evlenmesi gerektiği düşüncesi yer almaktadır (Neugarten ve Neugarten, 1986). Başka bir ifade ile bekarlık hayatın belli bir zamana kadar parçasıdır ve kalıcı bir durum olarak kabul edilmemektedir (Hertel vd., 2007). Bu nedenle dünyanın birçok yerinde bekarlara karşı duyulan kalıpyargılar devam etmektedir (Byrne, 2000; Gaetano, 2010; Ntoimoa ve Isiugo-Abanihe, 2014; Macvarish, 2006).

Morris ve arkadaşlarına göre (2007) bekarlar; duyguları, beklentileri ve neden partnerleri olmadığı konusunda emin olmamaktadırlar ve bu yüzden toplumun bekarları mutsuz, kıskanç ve çok seçici bir kalıp yargıya sokmaktadır. Bundan kaynaklı olarak da onların yalnız kaldıklarına inandıklarını ifade etmektedir. Başka bir çalışmada ise katılımcılar bekar bireyleri içedönük, uyumsuz, evli bireylerle karşılaştırıldığında daha az vicdanlı, daha nevroitik, yeni deneyimlere daha az açık, fiziksel olarak daha az çekici, hayatlarından keyif almayan, özgüveni düşük ve bağımsız olarak nitelendirmişlerdir (Greitemeyer, 2009).

Daha öncede bahsedildiği gibi değişen dünya ile beraber kadınların da toplum nazarındaki önemi değişim göstermektedir. Bağımsızlığını eline alan kadınlar çalışma hayatına girmeleriyle beraber eşlerinin varlığı dışında da bir birey olarak var olduğunu gösterme fırsatı yakaladıkları gözler önündedir (Galton, 1994) ve bunun bir getirisi olarak kadınlar üzerinde var olan erkeğin cinsel baskısının sona ermesi, tanınan veya elde edilen fırsatlar, tıp biliminin ilerlemesi ile doğum kontrolünün gelişmesi gibi unsurlar neticesinde kadınların bekar kalmaya yönelik isteklerinde artış gözlenmektedir (Coontz, 2005). Fakat evliliğin kadın bireyler için daha merkezi konumda olduğuna dair inançlar (Hochschild, 2003) bekar kadınlara dair kalıp yargıların oluşmasına neden olabilmektedir. Özellikle namus kültürüne sahip olan toplumlarda kadınların hayatlarını nasıl yaşayacağına kendisinin karar vermesi çatışmalara neden olabilmektedir (Cooney, 2014). Başka bir ifade ile evliliği ve anneliği kadın kimliğinin merkezi olarak tanımlayarak namus sistemini meşrulaştıran toplumlarda bekar kadınlar, ne kadar evlilik ve doğurganlık desenlerindeki demografik değişimler olmuş olsa da ayrımcılığa ve damgalamaya maruz kalmaktadır (Sharp ve Ganong, 2011). Yapılan bir çalışmada evlenme ve çocuk sahibi olmada geç kalmış kadınların, erken evlenip çocuk sahibi olmuş kadınlardan daha olumsuz algılanmıştır fakat geç evlenen ve çocuk sahibi olmayan bekar erkekler ile zamanında evlenmiş erkekler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Morris vd., 2007). Sharp ve Ganong (2011) bunun nedeninin kadınların yaşa bağlı olarak çocuk sahibi olma yetilerini kaybetme

olabileceği olarak ifade etmektedirler. Ancak bu konuyla alakalı kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Başka bir araştırmada 25 ile 35 yaş arası kadınların daha fazla damgalamaya maruz kaldığını ifade edilmiştir (White,1992). Başka bir çalışmada ise otuz yaş ve üstü bekar kadınlarla görüşülmüştür. Katılımcılar çevrelerindeki kişilerin kendilerine şüpheyle yaklaştıklarını ve komşuları tarafından kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Aynı zamanda medeni durumlarından kaynaklı aşağılanma, lakap takılması, damgalanma, daire kiralamada zorluk çekme gibi olumsuz deneyimler yaşadıklarını da vurgulamaktadırlar (Ntoimo ve Isiugo-Abanihe, 2014).

Mevcut çalışmada ülkemizde bireylerin kadın bekarlara duyulan kalıp yargıların namus sistemini meşrulaştırma ve korumacı cinsiyetçilik değişkenleri ile ilişkilerini, aynı zamanda değişkenler arasındaki cinsiyet farklılıklarını belirlenmesi amaçlanmaktadır. Alandaki çalışmalar incelendiğinde değişkenlerimizin ayrı ayrı araştırıldığı fakat üç değişkenin bir arada bulunduğu bir çalışma incelenen literatür dahilinde bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı olan kadın bekarlara yönelik kalıp yargıların namus sistemini meşrulaştırma ve korumacı cinsiyetle ilişkisi ve cinsiyetler arası farklılıklar aşağıdaki hipotezler aracılığı ile incelenmiştir:

H1: Kadın bekarlara yönelik kalıpayargılar ile korumacı cinsiyetçilik arasında anlamlı pozitif ilişki vardır.

H2: Kadın bekarlara yönelik kalıpayargılar ile namus sistemini meşrulaştırma arasında anlamlı pozitif ilişki vardır.

H3: Namus sistemini meşrulaştırma ile korumacı cinsiyetçilik arasında anlamlı pozitif ilişki vardır.

H4: Erkek bireyler kadın bireylerden namus sistemini daha fazla meşrulaştırmaktadır.

H5: Erkek bireyler kadın bireylerden kadın bekarlara yönelik daha fazla kalıpyargı duymaktadır.

H6: Erkek bireyler kadın bireylerden daha fazla korumacı cinsiyetçi davranışlar sergilemektedir.

I. Yöntem

Kadın bekarlara yönelik kalıpyargıların namus sistemini meşrulaştırma ve korumacı cinsiyetçilikle ilişkisini inceleyebilmek için çevrimiçi anket uygulaması olan “Google Formlar” kullanılarak Türkiye’nin farklı bölgelerinde yaşayan 18-65 yaş arası kadın ve erkek bireylerden veri toplanmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve çalışma tamamen gönüllük esasına dayandırılmıştır. Ayrıca, katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu sunulmasından sonra ölçek formları sunulmuştur. Onam formunun içeriğinde araştırmanın

amacı ve çalışmayı yürüten bireyler hakkında bilgiler verilmiş, istedikleri zaman çalışmayı bırakabilecekleri belirtilmiştir.

a. Ölçekler

Bekarlara yönelik kalıpyargıların ölçülebilmesi için çalışmamızda Sönmez ve Kantar (2022) tarafından Türk toplumuna uygun olarak geliştirilen “Gönüllü Bekarlara Yönelik Kalıpyargılar Ölçeği” kullanılmıştır. Toplam 15 maddeden oluşan ölçek 5’li likert tipindedir (Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Karasızım, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum). Ölçek tek alt boyuttan oluşmaktadır ve bekar bireylere ilişkin toplum tarafından yapılan kalıpyargıları içeren “mutsuz”, “bir kusura sahip” ve “olgun olmayan” gibi maddeler yer almaktadır. Testin güvenilirliği ve geçerliliği araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Bunun sonucunda testin güvenilir ve geçerli olduğu saptanmıştır.

Namus sistemini meşrulaştırma eğilimini ölçmek için Akbaş ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilen “Namus Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek araştırmacılar tarafından sistemi meşrulaştırma kuramı çerçevesinde namus sistemini algıların, tutumların, düzenin ve namus temelli şiddetin etkin biçimde anlaşılması için geliştirilmiştir. Toplam 10 maddeden oluşan ölçek tek boyutta sahiptir ve 6’lı likert tipindedir (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 6=Kesinlikle Katılıyorum). Ölçek “Geleneksel namus düzenini korumak gerekir.”, “Namusun kadın davranışları ile ilgili olması doğa kanunları gereğidir.”, “Namus davranışların kadın ve erkekler için ayrı olması doğaldır.” gibi namus kavramını meşrulaştıran ve namusun kadınlar üzerinden yapılmasını normalleştiren ifadeler içermektedir. Yapılan analizler ile testin güvenilirlik ve geçerliliği araştırmacılar tarafından yürütülmüş, ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayısı 90 olarak bulunmuştur.

Korumacı cinsiyetçilik tutumunu ölçmek için ilk olarak Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen daha sonrasında Sakallı-Uğur (2002) tarafından Türk toplumuna uyarlanan “Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik olmak üzere iki alt boyuttan ve toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Çalışmamızda kullandığımız korumacı cinsiyetçilik alt boyutu ise “ataerkillik”, “cinsiyetler arası farklılaştırma” ve “heteroseksüellik” olmak üzere 3 alt boyuta sahiptir. Ölçek 6’lı likert tipine (1=Tamamen Karşıyım, 6= Tamamen Katılıyorum) sahiptir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 22 en yüksek puan ise 132’dir ve ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Araştırmacı tarafından güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmıştır ve ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık kat sayısı 85 olarak saptanmıştır.

b. Veri Analizi

Çalışmanın veri analizini yürütmek için Jamovi 2.3.28 adlı veri analiz programı kullanılmıştır. Öncelikle, katılımcıların yaş ortalamaları, ölçeklerden aldıkları toplam puanlar ile standart sapmaları analiz edilmiştir. Sonrası, katılımcıların ölçeklerden aldığı puanların normal dağılıma sahip olmadığını saptamak için Jamovi programı içerisinde yer Shapiro Wilk testi yürütülmüştür. Yapılan analizler sonucunda bekar kadınlara yönelik kalıpyargılar, namus sistemini meşrulaştırma ve korumacı cinsiyetçilik değişkenleri incelenmesi için Spearman korelasyon testi yürütülmüştür. Ayrıca değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını saptamak için Bağımsız Örnekler T Testi yürütülmüştür.

c. Bulgular

Araştırmamıza 108 kadın 109 erkek olmak üzere toplam 217 kişi katılmıştır. Toplam yaş ortalaması 23.4 olarak saptanmıştır ($Ort=23.4$, $SS=22.0$). Katılımcıların yaş aralığı minimum 18 maksimum 53 değerlerinde değişmektedir. Ölçeklerden alınan değerlerin ortalamaları, standart sapması, minimum ve maksimum değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin En Küçük ve En Yüksek Değerleri ile Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Yaş	Cinsiyet	GBYKÖ	NSMÖ	ÇDCÖ
N	218	217	218	218	218
Missing	0	1	0	0	0
Mean	23.4	1.50	2.75	2.87	3.80
Median	22.0	2	2.67	2.85	3.86
Standard Deviation	6.09	0.501	0.794	1.04	1.01
Namus					
Minimum	18	1	1.27	1.00	1.00
Maximum	53	2	4.73	5.90	5.64

Sistemini meşrulaştırma değişkeninin kadın ve erkek bireyler arasındaki farkı incelemek için Bağımsız Örnekler T Testi yürütülmüştür. Yapılan analizde namus sisteminin cinsiyete göre farklılaştığı saptanmıştır $t(-8.19)= 217$, $p<.001$. Analiz sonucunda, Kadın bireyler ($Ort= 2.37$, $SS= 0.865$) erkek bireylere ($Ort= 3.40$, $SS= 0.948$) göre daha az namus sistemini meşrulaştırmaktadır.

Kadın bekarlara yönelik kalıpyargıların kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Bağımsız örneklem t testi yürütülmüştür. Yapılan analiz sonucunda kadın ve erkek bireylerin kadın bekarlara karşı duydukları kalıpyargılar açısından anlamlı bir fark saptanmamıştır, $p=0.277$.

Korumacı cinsiyetçiliğin kadın ve erkek bireyler açısından farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için Bağımsız Örneklem T testi yürütülmüştür. Yapılan analiz sonucunda erkek ve kadın bireylerin korumacı cinsiyetçilik davranışı açısından anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır, $p=0,363$.

Kadın bekarlara yönelik kalıpyargılar, korumacı cinsiyetçilik ve namus sistemini meşrulaştırma arasında ilişki olup olmadığını saptamak için spearman testi yürütülmüştür. Yapılan analizler değişkenler arası ilişkiler tablosu olan Tablo 2’de verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, namus sistemini meşrulaştırma ile kadın bekarlara yönelik kalıpyargılar açısından anlamlı ilişki saptanamamıştır, $p=.151$. Ayrıca, korumacı cinsiyetçilik ile kadın bekarlara yönelik kalıpyargılar açısından anlamlı ilişki saptanamamıştır, $p=.825$. Namus sistemini meşrulaştırma ile korumacı cinsiyetçilik arasında anlamlı pozitif ilişki saptanmıştır, $r_s= 0.294$, $p<.001$.

Tablo 2: Değişkenler Arası İlişkiler

		NSMÖ	GBYKÖ	ÇDCÖ
NSMÖ	Spearman's rho	—		
	df	—		
	p-value	—		
GBYKÖ	Spearman's rho	0.098	—	
	df	216	—	
	p-value	0.151	—	
ÇDCÖ	Spearman's rho	0.294	-0.015	—
	df	218	217	—
	p-value	< .001	0.827	—

c. Tartışma

Ele alınan araştırma kadın bekarlara yönelik kalıp yargıların namus sistemini meşrulaştırma ve korumacı cinsiyetçilik ile ilişkisi olup olmadığı, aynı zamanda değişkenlerin cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yürütülmüştür.

Bulgulara göre namus sistemi meşrulaştırma değişkeninin cinsiyetler açısından çok az farklılaştığı, kadınların erkeklere göre daha az namus sistemini meşrulaştırdıkları saptanmıştır. Bu durum ele aldığımız hipotezi desteklemektedir. Caffaro ve arkadaşları (2014) tarafından yürütülen çalışmada ele aldığımız bulgularımıza benzer bulgular olduğu desteklenmiştir. Yapılan çalışmada Türk toplumunda bulunan kadın bireyler erkek bireylere nazaran namus sistemini daha az meşrulaştırma eğilimi sergilemişlerdir. Bunun nedeni olarak, kadınların zaman içerisinde toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi, eğitim seviyelerinin yükselmesi ve ortaya çıkan feminist akımlar ön planda bulunmaktadır. Kadınların dünyadaki toplumsal cinsiyet rolleri gün geçtikçe değişim göstermektedir. Geçtiğimiz birkaç yüzyıl da toplumun kadınlardan beklediği davranışlar evlenene kadar bekaretlerini korumaları, evlendikten sonra ise eşlerine sadık kalarak çocuklarına bakmaları ve ev işlerini yapmaları olarak kabul edilmekteydi (Gordon, 1994). Ancak bu rollerin değişmeye başlamasıyla beraber kadınlar da cinsel kimliklerini ve davranışlarını ifade etmekte özgürleşmesi adına çaba göstermektedirler. Kadınlar ne kadar cinsel kimlikleri ve davranışları açısından özgürleştiklerini düşünseler de hala toplumumuzda namus sistemini meşrulaştırma kadın ve erkek bireyler açısından devam etmektedir. Toplumumuz da erkek bireyler için namus daha keskin bir konu olarak ele alınmaktadır. Bunun bir örneği olarak Gürsoy ve Aslan Özkan (2014) tarafından Türkiye’de eğitim gören üniversite öğrencilerinin kadına yönelik namus algısını saptamak için yapılan bir araştırma örnek gösterilmektedir. Araştırmaya göre erkek öğrencilerin kadın öğrencilere nazaran namus algıları daha olumsuz ve geleneksel olarak kabul ettiği saptanmıştır.

Kültürümüzde namus ile ilişkili olarak görülen cinsel saflığın erkek bireyler için korunmaması gayet normal karşılanırken, kadın bireyler için normal karşılanmaması bunun nedenleri arasında bulunabilmektedir. Hatta bu durum toplumumuz da “Erkeğin elinin kiri, kadının alnın da kara leke.” olarak normalleştirilmektedir. Kadın bireyler ise cinsel saflığın evlenmeden önce bozulabileceği fakat bunun belli sınırlar içerisinde olabileceğini savunma eğilimindedirler. Ellialtı (2012) yaptığı bir çalışmada, eğitim ve sosyoekonomik düzeyi yüksek olan kadınların evlilik öncesi cinselliğin normal olarak karşıladıkları fakat cinsel ilişki yaşanabilmesi için ilişkilerinin uzun süreli ve aralarında aşk duygusunun olması gerektiğinin tüm katılımcılar tarafından vurgulandığını belirtmiştir. Namus kavramının kadın bireyler için bu tarz sınırlılıklar içinde bulunması korumacı cinsiyetçiliğin de bunda bir payı olduğunu

göstermektedir. Korumacı cinsiyetçilik kadınlara yönelik kalıp yargıların üstü kapalı bir biçimde yapılmasıdır ve kadınlar da korumacı cinsiyetçi davranışları erkekler kadar hemcinslerine uygulamaktadırlar (Moya vd., 2007). Korumacı cinsiyetçilik ataerkillikten etkilenmektedir ve ataerkil toplumlarda namus kavramı önemli bir konuma sahiptir (Glick ve Fiske, 2001; Tahincioğlu, 2010). Bu bağlamda araştırmamızın bulguları incelendiğinde namus sistemini meşrulaştırma ile korumacı cinsiyetçilik arasında ilişki olduğu, aynı zamanda korumacı cinsiyetçilik ve cinsiyetler arasında fark olmadığı saptanmıştır. Çalışmamızın bulguları Glick ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışmanın bulguları ile kısmen örtüşmektedir. Yapılan araştırmaya göre, namus sistemi ile korumacı cinsiyetçilik arasında pozitif ilişki bulunmaktadır fakat kadınlar erkeklere nazaran daha fazla korumacı cinsiyetçilik davranışları sergilemektedir. Yaptığımız araştırmadan elde edilen sonuçlar bağlamında elde edilen korumacı cinsiyetçiliğin cinsiyetler arası farklılaşmamasının nedeni yukarıda da belirtildiği gibi cinsiyet rollerinin zaman içerisinde değişmesi olabilmektedir. Aynı zamanda ulaştığımız örnekleminin mevcut yaş ortalaması da bunu etkileyecek faktörlerden bir diğeridir. Yapılan farklı bir çalışmada korumacı cinsiyetçi davranışların 19-24 yaş arasında en düşük olduğu vurgulanmaktadır (Hammond vd., 2018). Ele aldığımız çalışmamızın yaş ortalaması 23.4 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçtan yola çıkarak hipotezimizin desteklenmesi normaldir.

Bir başka hipotezimiz olan kadın bekarlara yönelik kalıp yargıların namus sistemi ve korumacı cinsiyetçilik ile ilişkisi de yapılan analizler sonucunda anlamlı çıkmamıştır ve kadın bekarlara yönelik kalıp yargılar cinsiyetler açısından farklılık göstermektedir. Bunun nedeni olarak en birincil faktör olan yaş ortalaması düşünülmektedir. Çünkü kalıp yargıların yaş ile artış gösterdiği fikri desteklenmektedir (Wettstein vd., 2022). Bu bulgular sonucunda çalışmanın farklı araştırmacılar tarafından yüksek yaş ortalamasına sahip örnekleme yapılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Akbaş, G., Sakallı, N., Ceylan-Batur, S., & Doğulu, C. (2020). Namus Sistemini Meşrulaştırma Ölçeği'nin Geliştirilmesi. *Nesne-Psikoloji Dergisi*.
- Byrne, A. (2000) Singular identities managing stigma, resisting voices. *Women's Studies Review*, 7, 13-24.
- Elliott, T. (2012). Evlilik Öncesi Cinsellik, Bekaret ve Beden Disiplini: Kadınların "Aşk" Üzerinden Cinsel Ahlak Mücadelesi. *Cogito*, (70-71).

- Ertürk Y. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Şiddet, Sebepleri ve Sonuçları Özel Raportörü Yakın Ertürk Türkiye Raporu. İnsan Hakları Ortak Platformu; 2006. p.8-18.
- Caffaro, F., Ferraris, F., & Schmidt, S. (2014). Gender Differences In The Perception of Honour Killing in Individualist Versus Collectivistic Cultures: Comparison Between Italy and Turkey. *Sex roles*, 71(9), 296-318.
- Coontz, S. (2005). Marriage, a history: From obedience to intimacy, or how love conquered marriage. *New York: Viking*.
- Cooney, M. (2014). Family honour and social time. *The Sociological Review*, 62(2_suppl), 87-106.
- Çağlar, A. (2005). "Namus": Bir Cinsiyet Rejimi Olarak. *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 1-24.
- Demren, Ç. (2003). Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri. *Toplumsal cinsiyet, sağlık ve kadın*, 33-44.
- Dökmen, Z. Y., (2022). Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. *Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargıları*. Remzi Kitapevi. 117.
- Gaetano, A. (2010). Single women in urban China and the "Unmarried crisis" : gender resilience and gendertransformation. (Working papers in contemporary Asian studies; No. 31). Centre for East and South-East AsianStudies, Lund University. http://www.ace.lu.se/upload/Syd_och_sydstasiestudier/pdf/Gaetano.pdf
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American psychologist*, 56(2), 109.

- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Akbaş, G., Orta, I. M., & Ceylan, S. (2016). Why do women endorse honor beliefs? Ambivalent sexism and religiosity as predictors. *Sex Roles, 75*, 543-554.
- Gordon, T. (1994). Single women and familism: Challenge from the margins. *European Journal of Women's Studies, 1*(2), 165-182.
- Greitemeyer, T. (2009). Stereotypes of singles: Are singles what we think?. *European Journal of Social Psychology, 39*(3), 368-383.
- Gürsoy, E., & Özkan, H. A., (2014). Türkiye'de Üniversite Öğrencilerinin Kadına İlişkin "Namus" Algısı. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemsireleri Dernegi, 5* (3).
- Hammond, M. D., Milojev, P., Huang, Y., & Sibley, C. G. (2018). Benevolent sexism and hostile sexism across the ages. *Social Psychological and Personality Science, 9* (7), 863-874.
- Hamzaoğlu, M., & Konuralp, E., (2019). Geleneksel toplumlarda namus olgusu ve namus cinayeti: Türkiye örneği. *Kadın Araştırmaları Dergisi, 1* (18), 51-65.
- Hertel, J., Schütz, A., DePaulo, B. M., Morris, W. L., & Stucke, T. S. (2007). She's single, so what? How are singles perceived compared with people who are married?. *Zeitschrift für Familienforschung, 19* (2), 139-158.
- Hochschild, A. R. (2003). The Commercialization of Intimate Life: Notes From Home and Work. *Berkeley: University of California Press.*
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1991). Türkiye'de Aile Kültürü. *Kadın Araştırmaları Dergisi, 1*(1).
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Günümüzde insan ve insanlar. Sosyal psikolojiye giriş. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kardam, F., Alpar, Z., & Yüksel, İ. (2005). Türkiye'de namus cinayetlerinin dinamikleri: eylem programı için öneriler, sonuç raporu. (No Title).

- Koğacıoğlu, D. (2007). Gelenek söylemleri ve iktidarın doğallaşması: namus cinayetleri örneği. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, (3).
- Macvarish, J. (2006). What is 'the problem' of singleness? *Sociological Research Online*, 11 (3).
- Morris, W. L., Sinclair, S., & DePaulo, B. M. (2007). No shelter for singles: The perceived legitimacy of marital status discrimination. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10 (4), 457-470.
- Neugarten, B. L., & Neugarten, D. A. (1986). Age in the aging society. *Daedalus*, 115, 31- 49.
- Ntoimoa, L. F. C., ve Isiugo-Abanihe, U. C. (2014). Single and stigmatised? *Gender & Behaviour*, 12 (4), 6114-6137.
- Sakallı, N. (2021). Kadınların cinsiyetçiliğe tepkileri: Meşrulaştırma, kendini suskunlaştırma, yüzleşme ve kolektif hareket. *Türk Psikoloji Yazıları*, Haziran 2021, 24 (47), 115-135.
- Sakallı Uğurlu, N. (2002). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17 (49).
- Sharp, E. A., & Ganong, L. (2011). "I'm a Loser, I'm Not Married, Let's Just All Look at Me": Ever-Single Women's Perceptions of Their Social Environment. *Journal of Family Issues*, 32 (7), 956-980.
- Sönmez, B., & Kantar, A. (2022). Gönüllü Bekarlara Yönelik Kalıpyargılar Ölçeği: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.
- Tahincioğlu, A. N. Y. (2010). Namusun ve namus cinayetlerinin cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında analizi. *Kültür ve İletişim*, 13 (26), 131-158.
- Türk Dil Kurumu (2024). *Bekar*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu (2024). *Namus*. <https://sozluk.gov.tr/>

Wettstein, M., Kornadt, A. E., & Wahl, H. W. (2022). Awareness of age-related changes among middle-aged and older adults: longitudinal trajectories, and the role of age stereotypes and personality traits. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 902909.

van der Toorn, J., & Jost, J. T. (2014). Twenty years of system justification theory: Introduction to the special issue on “Ideology and system justification processes”. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17 (4), 413-419.

Yağmurcu, Y. (2015). *Nesneleştirme kuramı, sistemi meşrulaştırma kuramı ve çelişik duygulu cinsiyetçilik perspektiflerinden kendini nesneleştirmenin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi).

TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNE İLİŞKİN TUTUMLARIN ÖLÇÜMÜ: KADIN ARAŞTIRMALARINDA TUTUM ÖLÇEKLERİNİN KULLANIMI

Beyza BATMAN*

Aleyna DURUK**

Hatice Aslıhan SEVEROĞLU***

Rabia BİNGÖL****

Nisanur TABAK*****

Adem KANTAR*****

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, psikoloji alanında toplumsal cinsiyet rollerini ölçmeyi hedefleyen tutum ölçeklerinin kullanımına dair *iyi uygulama örneği* sunmaktadır. Bu temel amaçtan hareketle, çalışmada toplumsal cinsiyet rollerinin ölçülmesi süreçlerinde karşılaşılabilecek olası ölçmede hata türleri ve hata kaynaklarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde psikoloji alanında toplumsal cinsiyet rollerini ölçmeyi amaçlayan (*Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BSRI)*, *Cinsiyet Rolü Tutumları İndeksi (ATG-R)*, *Cinsiyet Rolü Sterotipi Ölçeği*, *Cinsiyet İnancı Ölçeği*) yaygın olarak kullanılan tutum ölçekleri tanıtılmıştır. Ardından çalışmanın ikinci bölümünde ise toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ölçen bir ölçme aracının seçiminde dikkat edilebilecek geçerlik ve güvenilirlik kriterleri ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise toplumsal cinsiyet rollerinin ölçümünde karşılaşılabilecek olası hata kaynakları (yanıtlayıcıdan kaynaklı, uygulayıcıdan kaynaklı, ortamdaki kaynaklı vb.) ve hata türleri (sistemik hata, tesadüfi hata ve sabit hata) üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise bu hata türlerine yönelik toplumsal cinsiyet araştırmalarında nasıl önlemler alınabileceği ve ölçümlerin güvenilirliklerinin nasıl artırılacaklarına dair öneriler sunulmuştur. Bu öneriler sayesinde, araştırmaları daha sağlam temellere dayandırma ve araştırmaların daha sağlıklı sonuçlara ulaşması hedeflenmiştir. Çalışmanın sosyal bilimlerdeki toplumsal cinsiyet rollerini çalışan araştırmacılara ve uygulamacılara aydınlatıcı bilgiler sunabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın sunduğu iyi uygulama önerileri, gelecekte yapılan toplumsal cinsiyet rollerini

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

*** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

**** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

***** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Öğrencisi.

***** Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Araştırma Görevlisi.

temel alan araştırmaların daha geçerli, güvenilir ve nitelikli bulgular elde etmesine önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Bu önerilerin uygulanmasıyla birlikte, toplumsal cinsiyetle ilgili yapılan araştırmaların daha sağlam bir zeminde ilerleyerek, daha kapsamlı ve derinlemesine anlayışlar geliştirilmesi hedeflenmektedir. Sunulan neriler ve ilgili literatür araştırmanın son bölümünde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tutum lekleri, Kadın, Toplumsal Cinsiyet Roller, Psikolojide lme ve Değerlendirme.

FRIEDRICH NIETZSCHE’NİN “İNSANCA PEK İNSANCA” ESERİNDE “KADIN” İMGESİ

Yakup ALAK*

Öz

Kadınlar hakkındaki ikircikli imajıyla tanınan Nietzsche’nin eserlerinin çoğu, kadın cinsiyetine karşı çelişkili ve genellikle kendini küçümseyen bir tutum içerir. Bazen kadın düşmanı ifadelerle okuyucusunu kızdırtırken kimi zaman dişil olana karşı dolayumsuz bir coşku ifade eder. Onun kadınlar hakkındaki bu tutumu kadın cinsiyeti hakkında gerçekten ne düşündüğü sorusunu gündeme getirmektedir. Kadınları küçümsüyor muydu yoksa dişil olanın gizli bir hayranı mıydı? Nietzsche’nin dişil olana olan yaklaşımını belirlemek adına yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, *Ecco Homo* ya da *İyinin ve Kötünün Ötesinde* eserlerine odaklanıldığı, ancak *İnsanca Pek İnsanca* eserindeki kadın imgesinin dikkate alınmadığı görülmektedir. Onun kadınlar hakkındaki tutumunu anlamak adına girilen bir araştırmada, *İnsanca Pek İnsanca* eserinin “Evlilik ve Çocuk” başlıklı yedinci bölümündeki aforizmaların kadın imgesi açısından analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, Nietzsche’nin *İnsanca Pek İnsanca* eserinde kadın imgesi incelenecek ve bu kez kadınlara dair net bir resim çizip çizmediği ya da bu eserde de dişil olanla ikircikli bir ilişki içinde olup olmadığı değerlendirilecektir. Elde edilen sonuçlar çalışma içerisinde yer yer *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, *Ecco Homo* veya *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserlerindeki “kadın” imgesiyle beraber ele alınacak, analiz edilip karşılaştırma yapılarak yorumlanacak ve böylece onun kadınlar hakkındaki düşünceleri net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu çalışma ile Nietzsche felsefesinde “kadın” imgesini araştıran çalışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için ilk olarak, Nietzsche’nin kadınların toplumsal rollerine bakışı incelenecektir. Ardından Nietzsche’nin dişil olana karşı duyduğu küçümsemeyi belgeleyen, fren bloğu veya gönüllü kurban aforizmalarına odaklanılacaktır. Sonrasında, Nietzsche’nin özgürleşmeden ne anladığı ve bu anlamda kadının özgürleşmesinin mümkün olup olamayacağı tartışılacak ve en nihayetinde kadının gizli bir yönetici olması ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, kadın, mükemmel kadın, aşk, evlilik

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Lisans Öğrencisi.

Giriş

Felsefe tarihinde aykırı yaklaşımlarıyla tanınan Nietzsche, yirminci yüzyıl felsefesine önemli katkılarda bulunmuştur. Eserleriyle özgün bir karaktere sahip olan Nietzsche'nin özellikle kadınlar hakkındaki çarpıcı görüşleri, onun etkisini daha da belirgin hale getirmiştir. Nietzsche kadınlar hakkındaki düşünceleri ile pek çok düşünürü ilham kaynağı olmuş, ancak farklı ideolojiler, feminist bakış açıları ve ırkçı düşünceler tarafından bazen yanlış yorumlanmıştır. Bazı feminist perspektifler, onu kadın düşmanı olarak nitelendirmiştir.

Böyle Buyurdu Zerdüşt eserinin “Yaşlı ve Genç Kadınlar Üzerine” bölümünde, Zerdüşt ile yaşlı kadın arasında geçen diyalogda, kadınlar hakkında yapılan açıklamalar dikkat çekicidir. Zerdüşt, erkeğin çocuk için bir araç olduğunu, kadının ise erkek için tehlikeli ve oyun isteyen bir oyuncak olduğunu belirtir. Nietzsche burada kadınları erkek için sadece birer obje olarak göstererek onları aşağılamıştır (Nietzsche, 2009: 64). Kadınları birer obje veya nesne olarak görmek onların toplumsal statülerini hiçe saymaktır. Bu tavır ile aslında erkekleri kadın önünde yükseltip, kadınlara karşı ise küçümseyici bir tutum sergilemiştir. Ayrıca bu bölümün son cümlesi olan “kadınlara mı gidiyorsun? Kırbacı unutma!” (Nietzsche, 2009: 65) ifadesi ile Nietzsche'nin aslında kadınlara karşı düşmanca bir tutum sergilemediği, daha çok kadınların erkekler hakkındaki arzularına dikkat çekmek istediği söylenebilir. Fakat kırbacın kimde olduğu açık olarak belirtilmediği için bu durumun aksine kadın düşmanı olarak da nitelendirilebilir. Ayrıca “diyelim ki hakikat bir kadındır, o zaman ne olacak? Dogmatist oldukları sürece bütün filozofların kadınlar konusunda çok beceriksiz olduklarına dair şüphelenmek için bir neden yok mu? Kesin olan şey, kadının ele geçirilmeye izin vermemiş olmasıdır ve bugün her tür dogmatizm yüzü asık ve cesareti kırılmış durumda. Tabi hala ayakta duracak gücü kaldıysa!” (Nietzsche, 2011b) Nietzsche'nin bu ifadeleri, felsefecilerin kadınlar hakkındaki tutumlarını sorgularken, “hakikat” kavramını bir kadın gibi ele alarak çarpıcı bir metafor sunmaktadır. Ona göre, felsefecilerin dogmatik yaklaşımları, hakikati ele geçirme çabalarında kadın gibi karmaşık bir varlıkla başa çıkmada beceriksizdir. Kadının ele geçirilemeyecek kadar güçlü ve dirençli olduğunu savunurken, dogmatizmin de bu dirençle karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir.

Yapılan değerlendirmeler bağlamında, Nietzsche'nin felsefi eserlerinde kadınlara yönelik tutumu, çelişkili ve ikircikli bir imaj yaratmış olduğu görülecektir. Nietzsche bazı eserlerinde kadın cinsiyetine karşı çelişkili ve küçümseyici bir tavır sergilerken, diğerlerinde ise dişil olanı coşkuyla övmüştür. Bu durum, Nietzsche'nin kadınlar hakkındaki gerçek düşüncelerini anlama çabalarını da tetiklemektedir: Kadınları küçümseyen biri miydi, yoksa

dişil olanın gizli bir hayranı mıydı? Onun kadınlar hakkındaki tutumunu anlamak için genellikle *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, *Ecco Homo* veya *İyinin ve Kötünün Ötesinde* gibi eserlerine odaklanılmıştır. Ancak, *İnsanca Pek İnsanca* eserindeki kadın imgesi genellikle göz ardı edilmiştir. Bu nedenle, Nietzsche'nin bu eserdeki kadın imgesinin, özellikle "Evlilik ve Çocuk" başlıklı yedinci bölümündeki aforizmaların analiz edilmesi önemlidir. Bu çalışmada, Nietzsche'nin *İnsanca Pek İnsanca* eserindeki kadın imgesi incelenerek, Nietzsche'nin kadınlara dair net bir resim çizip çizmediği veya bu eserde de dişil olanla ikircikli bir ilişki içinde olup olmadığı değerlendirilmiştir. Bu analiz, diğer eserlerdeki kadın imgesiyle karşılaştırılarak, Nietzsche'nin kadınlar hakkındaki düşüncelerinin daha net bir şekilde ortaya konmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, bu çalışma ile Nietzsche'nin felsefesinde "kadın" imgesini araştıran çalışmalara katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, Nietzsche'nin kadınların toplumsal rollerine bakışı incelenmiş, ardından dişil olanı küçümseyen aforizmalara odaklanılmıştır. Devamında özgürleşme kavramı ve kadının bu süreçteki rolü tartışılmış ve son olarak kadının potansiyel gizli bir yönetici olma olasılığı ele alınmıştır.

I. Kadınların Toplumsal Rollerine Bakışı

Nietzsche'nin kadınlar hakkındaki görüşleri, eleştirilere ve farklı yorumlara neden olan karmaşık bir konudur. Bazıları onu kadın düşmanı olarak nitelendirirken, bazıları ise onu kadınların gizli bir hayranı olarak görmektedir. Nietzsche'nin kadınlarla ilgili ikircikli tutumu, günümüzde dahi metinlerinin incelenmesini sağlamıştır. Onun çeşitli eserlerinde rastladığımız kadınlar hakkındaki görüşleri, özellikle *İnsanca Pek İnsanca* eserinde kadın ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin çeşitli düşünceleri ile daha da dikkat çekici bir hale gelmiştir. Bu eserde Nietzsche, kadınların toplumsal rollerine değinmiş ve kendi bakış açısını sergilemiştir. Örneğin kadın kimi zaman bir eş, kimi zaman bir anne, bir sevgili, bir arkadaş, bir eğitmen, bir hizmetçi, bir dost, bir metres ya da bir ast olarak karşımıza çıkar. Nietzsche bir yandan kadın cinsiyetine çok çeşitli yönler atfeder, ama aynı zamanda ona tüm bu yönleri yerine getirebilme beklentisini de yükler. *İnsanca Pek İnsanca* eserinde Nietzsche, öncelikle kadının eş olarak rolüne odaklanır.

Nietzsche sanki tüm erkeklerin temsilciymiş gibi genelleyici ve üstün bir konumdan konuştuğu aforizmalarında iyi bir evliliği neyin oluşturduğunu açıkça ortaya koyar. Aynı zamanda iyi bir evliliğe sahip olabilmek için eşin yerine getirmesi gereken davranış kalıpları

öngörür. Çıkarlar, iletişim ve karşılıklı saygı gibi unsurlar, Nietzsche'nin evliliğe olan bakışını şekillendirir.

Nietzsche'nin mutlu evlilik anlayışı hiçbir şekilde bir aşk ilişkisine dayanmaz. Çünkü ona göre bu, “babada yanılmış, anneye mecbur (muhtaç) kalmıştır”. Mülkiyet ve güç iddialarıyla yapılan evliliğin de hiçbir anlamı yoktur. İdeal evlilik, bir erkek ve bir kadın arasındaki ruh dostluğuna dayanır. Nietzsche, en iyi arkadaş olabilenin en iyi eşi bulacağına inanır¹ ve uzun vadeli birlikteliklerde iletişimin önemine vurgu yapar. Onun bu konudaki düşünceleri şu ifadesiyle netlik kazanmaktadır: “Bu kadınla ileri yaşlara kadar çok iyi sohbet edebileceğine inanıyor musun?” (Nietzsche, 2011a: 212) evlilikte sohbetin önemine dikkat çeken Nietzsche, bireyin potansiyel eşle ileri yaşlara kadar keyifli sohbet edebilme yeteneğinin göz önünde bulundurulmasını önerir. Görüleceği üzere Nietzsche için ruh eşini bulmadaki en önemli kriter yaşlılıkta iyi bir sohbet edebilmektir. Yani Nietzsche'nin bir eşte aradığı şey bir sevgili değil, dostça samimi bir ilişki kurduğu yol arkadaşıdır. İdeal olarak, eşlerin her biri diğeri aracılığıyla bireysel bir hedefe ulaşabilmelidir. Yani ona göre, istikrarlı bir evlilik için, her iki tarafın da bireysel amaçlarını gerçekleştirmeye yardımcı olabileceği bir ilişki gereklidir. Bu durum, çıkarlar üzerine kurulu bir evlilik anlayışını öne çıkarır. “Her bir eşin, diğeri sayesinde bireysel bir hedefe ulaşmak istediği bir evlilik uzun süre dayanır; örneğin kadın erkeğin sayesinde ünlü birisi, erkek kadının sayesinde sevilen birisi olmak istiyorsa.” (Nietzsche, 2011a: 211) her iki bireyin de hedeflerine ulaşmasına yardımcı olması gereken bir fayda ilkesi olarak evlilik, kadını kocasıyla aynı seviyeye yerleştiriyor gibi görünebilir. Ancak, evlilik birliğinin birincil amacı her zaman için yeni bir nesil üretilmesi ve yetiştirilmesidir. Dolayısıyla kadının birincil görevi çok doğurmak ve yetiştirmektir. Hamilelik, doğum ve yetiştirme kadının doğal, hayvani, davranışlarıdır. Burada kadın hala eşit, bireysel bir eş olarak tasvir edilse de evlilikte artık kendini gerçekleştiren bir kişi olarak var olmaktan önce doğal bir varlık olarak hareket etmesi beklenir. Bununla birlikte, kocasının cinsel ihtiyaçlarını karşılamak açıkça onun görevi değildir. “(...) belki de erkekten ayrı olarak kendi işinin ve görevinin başında durması gereken iyi bir eş, aynı zamanda bir metres olamaz: genel olarak kendisinden çok şey istenmiş olur. “İyi bir evlilik, bir kez bir “istisna” ya dayanmasıyla kanıtlar kendini.” (Nietzsche, 2011a: 211) Nietzsche, bu ifadesiyle bir erkeğin eşinden hoşgörü ve kabul beklediğini belirtir, ancak bu ifadesiyle kadını alçaltan bir tutum sergiler. Çünkü erkek, eşine dayattığı aşırı taleplerini kendisine daha fazla özgürlük alanı açmak için bir bahane olarak kullanarak onu alçaltır.

¹ En iyi arkadaş muhtemelen en iyi eşi bulacaktır; çünkü iyi bir evlilik arkadaşlık yeteneğine dayanır.

Genel olarak aforizmalarına baktığımızda Nietzsche'nin evliliği bir kazanç olarak değil bir yük olarak ele aldığı görülür. Erkeğin tüm varlığı artık aile ile ilgili düşünceler ile eş ve çocuğa saygı ile karakterize edilir. Bu da onu faaliyetlerinde kısıtlayarak, üst insan olma yolunda engellemektedir. Nietzsche'nin evliliği genç erkekler için, özellikle de yaşlı bir eşle, hayatta iyi bir yolda rehberlik etmesi açısından yararlı görmesi ilginçtir, ancak erkek yaşlandıkça böyle bir birliktelik ona daha can sıkıcı ve gereksiz görünür (Nietzsche, 2011a: 216-217). Burada kadın sadece çocukları için değil kocası için de bir anne figürü olarak ortaya çıkar. Nietzsche'ye göre her zaman aynı zamanda anne sevgisi olarak gerçekleşen kadın sevgisi de genellikle bu şekilde karakterize edilir. Ancak Nietzsche kadının anne sevgisi olarak yansıyan ilgisinde aynı zamanda bir elde çıkarma arzusu da görür. Devam eden aforizmalarda Nietzsche, kadının eşine rahat bir yaşam sağlama kisvesi altında onun başarılı geleceğine karşı sessizce entrikalar çevirdiğini iddia eder.

Nietzsche aynı zamanda, “mükemmel kadın” kavramını da kullanır. Ona göre mükemmel kadın, mükemmel erkekten daha nadirdir, ancak daha üstündür. Bu, Nietzsche'nin mükemmel kadını mükemmel erkekten üstün görmesine rağmen, genel olarak kadınları erkeklerden daha düşük gördüğü anlamına gelir. Ona göre, erkeğin kadınlar hakkındaki algısı, içinde taşıdığı anne imgesi tarafından şekillenmektedir. Onun kadınlar hakkındaki düşüncelerinin, “Her erkek içinde anne tarafından bir kadın tasviri taşır, onun kadınlara karşı saygılı olacağını veya onları küçümseyeceğini veya onlara karşı aldırışsız olacağını bu tasvir belirler.” (Nietzsche, 2011a: 209) ifadesi düşünüldüğünde kendi içindeki anne imgesinden kaynaklandığı iddia edilebilir.

Nietzsche, evliliği yukarıda da belirttiğimiz üzere bir “ev ya da yuva” olarak tasvir etmez, bu yapıyı daha çok bir amaca giden araç olarak görür. Nietzsche'ye göre, evlilik birimi içerisinde kadın eş ve anne rolünde değil de erkeğin sevgili rolünde bulunduğu ve ilişkileri karşılıklı şefkate dayandığında, kadının sevgisi erkeğin kendini hor görme hastalığına karşı bir tedavi aracına dönüşür (Nietzsche, 2011a: 218). Buna göre kadınlar özverili sevmeye biçimleriyle erkeklerin özgüvenlerini güçlendirir ve onlara takdir edici bir karşılıkla yaklaşır (Nietzsche, 2011a: 210).

Ancak buna rağmen Nietzsche kadınların kibir ve kıskançlıklarının da aşk bağlamında ortaya çıktığını belirtir. Kadınlar, eşlerinin siyaset, toplum, bilim ve sanat alanlarındaki hırslı hedefleri aracılığıyla kendi ihtişamlarının artmasını isterler. Nietzsche'ye göre kadın tüm benliğini yanındaki erkeğin başarısı üzerinden tanımlar; başarılı bir erkeğin kalbinin kadını olduğunda kendi egosunda ve başkalarının önünde başarılı olur. Bu nedenle kadın için eş başkalarının gözünde önemli görünmelidir. Ancak kadınların eşlerini rakiplerine kaptırma

endişesi duymadan sadece kendilerine ait olma arzusu geliştirdiklerini de söyler (Nietzsche, 2011a: 211). O, kadınların tek eşlilik ve sadakat arayışını saflıkla özdeşleştirir; ona göre sadece genç ve deneyimsiz kızlar bir erkeği mutlu etmek için tek bir kadının yeterli olduğuna inanır (Nietzsche, 2011a: 212). Bir erkeğin takdirini bir başkasına kaptırma korkusuyla kadınlar, kendi benliklerinden vazgeçerler ve “Kadınlar tamamen kendilerini seven erkeklerin tasavvurundaki hallerine duydukları aşkla yaşarlar.” erkeği memnun etmek için erkek tarafından tanımlanan benliklerini korumaya çalışırlar (Nietzsche, 2011a: 211). Tüm bu ifadelere baktığımızda Nietzsche’nin kadını giderek küçümsediğini ve kendini feda eden, itaatkâr bir konuma güçlü bir şekilde ittiğini görürüz.

II. Gönüllü Kurban

Yedinci ana bölümdeki aforizmaların birçoğunda Nietzsche dışıl olana karşı duyduğu küçümsemeyi belgelemektedir. Seçtiği sözcükler onu, kadınların doğasına çok az saygı duyan biri olarak gösterir. Kadını karakterize ederken, arketipik kadınlık kalıplarından yararlanır ve onu aşağı bir varoluş biçiminin köşesine iter. “Yükseltmeyen her temas aşağı çeker” der Nietzsche (Nietzsche, 2011a: 210-211), “bu yüzden erkekler kadınları aldıklarında genellikle biraz batarlar, kadınlar ise biraz yükselirler.” Nietzsche küçümseyici bir tavırla, kadınların doğal olarak erkeklerden daha düşük, daha basit fikirli bir seviyede olduklarının evrensel olarak doğru olduğunu ilan eder. Bir erkekle birlikte hareket eden kadını “fren bloğu” olarak gözden düşürür. Ancak ilerleyen bölümlerde, bu engelleyici duygunun esas olarak kendisini de dahil ettiği belirli bir erkek tipi için geçerli olduğu anlaşılır: “özgür tinler” (Nietzsche, 2011a: 222). Nietzsche kendisini tüm insani bağların üzerinde tutan, bağısız, bağımsız ve özgürlüğüne düşkün bir erkek olarak tasvir eder. Nietzsche’nin bu yapay figürünü, kadınlarla ilgili geçmiş hayal kırıklıklarını haklı çıkarmak ve telafi etmek için bir cephe olarak kullandığı açıktır (Nietzsche, 2011a: 221). Kadınların “düşünürün sükûnetini bozduğunu” (Nietzsche, 2011a: 223) söyleyen Sokrates gibi antik filozofların ifadeleriyle özdeşleşir ve kendi konumunu güçlendirmek için onlara atıfta bulunur. Aynı zamanda, evliliğe bağlı olan tüm düşünürlerin felsefi varlığını da reddeder. Onun anlayışına göre, tipik kadın karakter özellikleri özgür tını oluşturan şeylere tam olarak ters düşer: kadın doğası gereği “sakin, eşit, mutlu bir şekilde uyumlu bir varoluşa ve ilişkiye meyillidir”, bu da “özgür tının kahramanca içsel dürtüsüne” aykırıdır (Nietzsche, 2011a: 222). Uyum için şefkatli olma ve aynı zamanda annelik çabası da bir kadını kocasına hizmet etmek istemeye teşvik eder (Nietzsche, 2011a: 221). Ancak özgür tının bağımsızlık dürtüsü tam da bu hizmet etme kaygısını reddeder, bu yüzden Nietzsche’ye göre iki varlık uyum sağlayamaz; bunu “iki uyumun uyumsuzluğu” olarak tanımlar. Tüm özgür

tinler adına, doğrudan kadının koruyuculuğundan kurtulmayı ve kadının erkeği bir bebek gibi tutsak ettiği metaforik “altın beşikten” özgürleşmeyi savunur (Nietzsche, 2011a: 221). Bebek metaforu kadını doğası gereği aşırı korumacı, çocukla erkeği ayırt edemeyen biri olarak tasvir eder (Nietzsche, 2011a: 220). Nietzsche bu özellikte, kadınların bir erkeğin varoluşunu güçlendirmekten çok engelleme tehlikesini görür. Nietzsche'nin kadının erkeğin yanında “gönüllü kurban” gibi davrandığı, erkeğin hataları için kendini feda etmekten zevk aldığı ve gönüllü olarak “genel hoşnutsuzluğun aracı” haline geldiği şeklindeki ironik benzetmesi de aynı yöndedir. Burada da kadının bakma hırsı, Nietzsche'nin bu aşağılayıcı aforizmada kınadığı erkek egoizmine müdahale etmektedir (Nietzsche, 2011a: 220-221). Yalnızca büyük bir egoist olan biri “mahallesinde böylesine gönüllü bir şimşek, fırtına ve yağmur tutucuya” katlanmalıdır (Nietzsche, 2011a: 220-221). Nietzsche önce kadını, bir yerlerde özgür iradeye sahip olan ama bunu erkek için acı çekmek ve onu suçluluk duygusundan kurtarmak için kullanan daha aşağı bir hayvanla karşılaştırır (Nietzsche, 2011a: 220-221). Ancak hemen ardından, kadını bir adım daha aşağıya çekerek, yalnızca bu koruma işlevine sahip olan, irade özgürlüğü veya acıya karşı duyarlılığı olmayan cansız bir paratoner olarak görür. Bu ifadedeki ironi hem kadınların özverili davranışlarını hem de bu özveriyi kendi çıkarları için kullanacak kadar bencil olan erkekleri küçümsediğini göstermektedir.

Nietzsche açıkça kadınların erkeklere kıyasla aşağılık ve zayıf bir varlığa sahip olduğunu iddia eder. Duyarlılıkta ve kadının bakımında iyi bir şey görmez ve her bakım eyleminde erkeklerin felsefi, kahramanca özgür tinine yönelik bir tehdit olduğunu kabul eder. Eleştirisinin mantıksal sonucu aslında Nietzsche'nin kadınların ortaya çıkmakta olan özgürleşmesinden yana olduğudur. Bu, kadını toplumsal olarak ikincil rolünden kurtarmıştır; kadının hayattaki görevini bir erkeğe bakmak olarak görmeye devam etmek yerine, bir birey olarak arzularını ve hedeflerini gerçekleştirmesine odaklanmıştır. Ancak, aşağıda göreceğimiz gibi, Nietzsche bu mantıksal sonuca varmaz.

Nietzsche'nin ifadesinde, önemli kadınların, eğer kocaları meşhur ve büyük kişilerse, toplumun genel hoşnutsuzluğunu ve eleştirisini üzerlerine çektiği ifade edilir. Bu kadınlar, kocalarının hatalarını ve yanlışlarını görmezden gelme eğiliminde olabilirler. Bu görüş kadınların, toplumdaki güç dinamiklerinin ve toplumsal beklentilerin etkisi altında olduklarını öne sürer (Nietzsche, 2011a: 220-221). Bu aynı zamanda Nietzsche'nin şu ifadelerinde de açıkça görülebilir: “Kadınlar (...) toplum tarafından kabul edilen güçlere ve tasarımlara daha çok saygı duyarlar”. Nietzsche burada da yine bir genelleme sorunu yaşar. Nietzsche burada bunun önemli kadınların genel bir özelliği olduğunu söyler (Nietzsche, 2011a: 222). Ancak, her kadının kocasının ünlü olması durumunda aynı tepkiyi vermesi beklenemez. Bu, genelleme

yapmanın yanıltıcı olabileceğini gösterir. Ayrıca, Nietzsche'nin ifadesinde, günümüz insanların, kendi ruhsal huzurlarını sağlamak için, büyük adamların etrafında toplandığı ve onların hatalarını göz ardı etme eğiliminde oldukları vurgulanır. Bu ifadesi, kadınların güçsüz ve etkisiz olduğunu ima eder (Nietzsche, 2011a: 220-221). Kadınlar sadece kocalarının gölgesinde var olan varlıklar olarak tasvir edilir. Bu, kadınların kendi iradeleri ve güçleri olmadığı izlenimini verir ve kadınları pasifleştirir.

Kadınları pasif ve etkisiz varlıklar olarak göstermek haksız ve yanıltıcı bir genellemedir. Kadınlar, kendi iradeleri, güçleri ve potansiyelleri olan bireylerdir. Onları sadece kocalarının gölgesinde var olan varlıklar olarak tasvir etmek, gerçek kadın deneyimini ve gücünü göz ardı eder. Kadınlar, tarih boyunca önemli roller üstlenmiş, toplumları şekillendirmiş ve değiştirmiştir. Kendi yaşamlarını etkileyen kararlar alır, kendi hedeflerine yönelir ve kendi güçlerini ortaya koyarlar. Sadece kocalarının başarılarına ya da toplumun beklentilerine göre tanımlanmamalıdır. Her kadın, kendi benliğini ve kimliğini oluşturan bir bireydir ve kendi gücünü keşfetme ve kullanma hakkına sahiptir. Onları sadece pasif figürler olarak göstermek, kadınların gerçek potansiyellerini ve katkılarını göz ardı eder. Kadınlar, toplumun her alanında aktif olarak yer alır, liderlik rolleri üstlenir ve toplumsal değişim için mücadele ederler. Kadınların gücünü ve etkisini tanımak, toplumun daha adil ve eşit bir yer olmasına katkı sağlar. Nietzsche, toplumsal dinamikleri koca-karı ilişkisi üzerinden basitleştirir. Toplumun genel hoşnutsuzluğu veya kabalıkları sadece kadınların kocalarının ünlü olmasından kaynaklanmaz. Bu gibi durumlar, daha karmaşık toplumsal, kültürel ve ekonomik faktörlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Nietzsche'nin karı-koca ilişkisi üzerinden toplumsal dinamikleri basitleştirmesi, gerçek toplumsal sorunların karmaşıklığını ve çeşitliliğini göz ardı eder. Kadınların toplumdaki rolü, karmaşık ve çok yönlüdür. Toplumsal, kültürel ve ekonomik faktörlerin etkileşimi, kadınların yaşamlarını ve deneyimlerini şekillendirir. Kadınlar, kendi başlarına güçlü ve etkili bireylerdir ve kocalarının ünü veya başarısı üzerinden tanımlanmamalıdır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kültürel beklentilerin dışına çıkarak kendi potansiyellerini gerçekleştirebilirler. Kendi yaşamlarını etkileyen kararlar alabilir, kendi hedeflerine yönelebilir ve toplumsal değişim için aktif olarak mücadele edebilirler. Nietzsche'nin basitleştirici yaklaşımına karşı, kadınların gerçek güçlerini ve etkilerini görmek ve onları desteklemek önemlidir. Kadınlar, toplumun her alanında önemli roller üstlenebilir ve toplumsal değişim için önemli katkılarda bulunabilirler. Bu nedenle, kadınların kendi güçlerini ve iradelerini ifade etmelerine ve toplumsal katılım sağlamalarına olanak tanıyan bir ortamın teşvik edilmesi önemlidir.

III. Kadının Özgürleşmesi

Kadının özgürleşmesi, tarihsel olarak çeşitli toplumsal ve kültürel kısıtlamalara maruz kalmıştır. Eğitim, iş hayatı ve toplumsal katılımındaki artış, kadının özgürlüğü ve kendini ifade etme potansiyelini artırmıştır. Kadının özgürleşmesi, cinsiyet eşitliği ve bireysel özgürlük mücadelelerinin bir parçasıdır. Nietzsche'nin de özgürleşme kavramını, insanın içsel gerçekliğiyle barışık olması ve kendi değerlerini yaratmasıyla ilişkilendirebiliriz.

Nietzsche'ye göre özgürleşme, insanın kendi doğasını ve iç dünyasını anlaması, kabul etmesi ve bununla barışık bir şekilde yaşamasıyla ilişkilidir. İnsanın özgürleşmesi, kendi içsel çelişkileri ve karanlık yanlarıyla yüzleşmesi ve bunları kucaklamasıyla mümkündür. (Nietzsche, 2009) bu süreç, bireyin kendini gerçekleştirme ve sahip olduğu potansiyeli tam anlamıyla ortaya koymasıyla sonuçlanır. Ancak onun özgürleşme kavramı, geleneksel anlamda iyi veya doğru olan değerlerden bağımsızlaşmayı da içerir. Ona göre, bireyin özgürleşmesi, kendi değerlerini yaratması ve bu değerleri kendine özgü bir şekilde yaşamasıyla gerçekleşir. Bu, toplumun ve geleneklerin dayattığı normlardan ve beklentilerden bağımsızlaşmayı gerektirir.

Onun özgürleşme sürecinde içsel çelişkilerle yüzleşmek ve bunları kabul etmek önemli bir rol oynar. Ancak bu, herkes için kolay veya faydalı olmayabilir. Bazı insanlar için, içsel çatışmalarla baş etmek, daha fazla acı ve zorluk getirebilir. Bu süreç, tam anlamıyla özgürleşme yerine daha fazla sıkıntıya neden olabilir. Nietzsche'nin vurguladığı gibi, özgürleşme sürecinde bireyin kendi değerlerini yaratması önemlidir. Ancak bu, değerlerin tamamen keyfi veya duygusal bir temele dayanmasına yol açabilir. Bu durumda, toplumsal uyum ve iş birliği için gerekli olan ortak ahlaki temelleri zayıflatabilir. Nietzsche'nin özgürleşme kavramı, geleneksel toplumsal normlardan ve değerlerden bağımsızlığı vurgular. Ancak, tamamen toplumsal normlardan bağımsız bir yaşam, toplumla uyum içinde yaşama becerisini zayıflatabilir ve insanı izole edebilir.

Nietzsche'nin "tüm alışılmış şeyler etrafımızda durmadan sıkılaştıran bir örümcek ağı örmetedir ve biz kısa bir zaman sonra ince ipliklerin organlara dönüştüğünü ve kendimizin kendini yakalamış ve kendi kanını emmek zorunda kalan bir örümcek olarak bu ağın ortasında oturduğumuzu görürüz. Bu yüzden özgür ruh tüm alışkanlıklardan ve kurallardan tüm devam eden ve kesin olan şeylerden nefret eder. Bu yüzden etrafındaki ağı arkasından sayısız büyük ve küçük yaralardan ne kadar acı duyacağını bilse de durmadan yeniden parçalar. Çünkü o söz konusu ipler kendinden, kendi bedeninden ve ruhundan koparmak zorundadır. O şimdiye kadar nefret ettiği yerde sevmeyi ve tersini öğrenmek zorundadır. Onun için hiçbir şey hatta daha önce kendi iyiliğini bereketini serptiği aynı tarlaya ejderha dişleri ekmek bile imkânsız

olmamalıdır. Buradan onun evliliğin mutluluğu için yaratılıp yaratılmadığı anlaşılır.” (Nietzsche, 2011a: 219-220) ifadesindeki özgür ruhun alışkanlıklardan ve kurallardan nefret etmesi ve bunları parçalama çabası, kadının özgürleşme sürecindeki mücadelesine benzemektedir. Kadınlar, tarih boyunca kendilerine dayatılan toplumsal normlar, roller ve beklentiler tarafından sınırlandırılmışlardır. Bu sınırlandırmalar, kadınların kimliklerini, arzularını ve yeteneklerini ifade etmelerini engellemiş, onları belirli kalıplar içine hapsetmiştir. Ancak özgür ruh, bu kalıpları kabul etmez; tam tersine, onları yıkmak için mücadele eder. Bu bağlamda, kadının özgürleşme süreci de benzer bir mücadeleyi gerektirir. Kadınlar, özgür ruhlarının gerektirdiği şekilde, kendilerine dayatılan toplumsal normları sorgulayıp reddederek, bireysel kimliklerini ve özgürlüklerini inşa ederler. Bu süreç, bireysel ve toplumsal düzeyde önemli değişimlere yol açarak, daha eşit ve adil bir dünya için gerekli olan dönüşümü başlatır. Nietzsche, “kadınların kocalarına saygıları ne kadar büyük olursa olsun, toplumun kabul ettiği güçlere ve düşüncelere daha çok saygı duyarlar.” (Nietzsche, 2011a: 222) ifadesiyle kadınların eşlerine duydukları saygının, toplumsal normlara ve güç ilişkilerine olan saygılarından sonra geldiğini vurgular. Nietzsche'nin özgürlük hakkındaki görüşleriyle değerlendirildiğinde, kadının özgür olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Açıklamasının devamında ise kadınların, yöneticilerin karşısında uzun yıllardan beri beli bükük ve eller göğüste bağlı şekilde durmaya alışık olduklarını, hatta resmi güçlere karşı her türlü başkaldırıya karşı olduklarını ifade eder (Nietzsche, 2011a: 222). Burada ise kadınların uzun yıllardır yöneticilere karşı itaatkâr bir tutum içinde oldukları ve bu güçlere karşı başkaldırmaktan çekindikleri belirtilir. Bu açıklamalar, onun özgürlük kavramıyla bağdaşmaz. Çünkü Nietzsche, özgürleşebilmek için bireyin toplumsal normlardan ve güç yapılarından bağımsızlaşması gerektiğini savunur. Bu sebeplerden dolayı, Nietzsche'nin bakış açısından kadınların bu tutumu, özgürlüklerinin sınırlı olduğunu ve toplumsal yapılar içinde belirli bir bağımlılığı olduğunu ön plana çıkarır.

Nietzsche'nin bu ifadeleri, kadınların toplumsal normlara ve güç ilişkilerine olan bağımlılıklarını vurgular. Öncelikle, Nietzsche'nin kadınların eşlerine olan saygısının, toplumun kabul ettiği güçlere ve düşüncelere olan saygıdan daha pasif olduğunu iddia etmesi, kadınların öznel deneyimlerini ve çeşitliliğini görmezden gelir. Kadınların toplumsal yapılar içinde farklı roller ve deneyimler yaşadığı düşünüldüğünde, genelleme ve tek bir davranış kalıbı üzerinden değerlendirme yapmak yanlış bir davranıştır. Ayrıca, kadınların uzun yıllardır yöneticilere karşı itaatkâr bir tutum içinde olduklarını ve bu güçlere karşı başkaldırmaktan çekindiklerini iddia etmek de yanlış bir tutumdur. Bu genelleme, kadınların tarih boyunca aktif bir şekilde toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde yer almadıkları yönünde yanlış bir algı oluşturabilir. Kadınlar, tarihsel süreçlerde çeşitli toplumsal hareketlerde ve direnişlerde aktif rol

oynamışlardır ve sadece itaatkâr bir tutum içinde oldukları genellemesi, bu gerçeklikleri göz ardı eder.

Nietzsche'ye göre, “kadınlar hizmet etmek isterler ve bundan mutlu olurlar. Özgür ruh kendisine hizmet edilmesini istemez ve bundan mutlu olur.” (Nietzsche, 2011a: 221) ifadesiyle kadınların özgür olmadığını açıkça belirtmiştir. Ona göre, kadınlar için mutluluk, başkalarına hizmet etmek ve onların ihtiyaçlarını karşılamaktan gelir. Bu, Nietzsche'nin kadınları köle olarak görmesiyle ilişkilidir. Ayrıca özgür ruhun, yani güçlü ve bağımsız ruhun, kendisine hizmet edilmesini istemediğini ve bu tür bir durumdan mutlu olacağını savunur.

Bu açıklamaları bağlamında Nietzsche, kadınların özgürlüğüne adeta bir ket vurur. Kadınların özgür olmadığını hatta yöneticiler karşısında kadınları itaatkâr bir konumda görmesi onun kadınlara karşı aşağılayıcı bir tutum sergilediğinin örneğidir.

IV. Gizli Bir Yönetici Olarak Kadın

Nietzsche'nin felsefesinde kadınlar çoğu zaman ikincil ve itaatkâr bir konumda tutulmuş olsa da bazı aforizmalarda kadın rolünün önemli olduğu dikkat çeker. Evliliğin istikrarından bahsederken, erkeğin kadın aracılığıyla sevilen kişi olmak istediği bir evliliğin istikrarlı olacağını belirtmiştir. Onun bu yaklaşımı erkeğin ve bir evliliğin kadına olan ihtiyacını vurgular (Nietzsche, 2011a: 211). Evlilikte sevgi faktörü önemli bir konumdadır ve evliliğin temellerini oluşturur. Her iki cinsiyetinde sevmeye ihtiyacı vardır. Erkeğin sevilme ihtiyacını da kadın giderir. Bu durum sayesinde kadın sağlam evliliğin temellerini oluşturmuş olur. Dikkat çeken diğer bir kısım ise “kadın, erkeğinin başkalarının önünde de önemli görünmesini ister” cümlesidir (Nietzsche, 2011a: 211). Bu cümle ile aslında kadının erkeğini önemseydiği ve onun sadece kendi gözünde değil, herkesin gözünde önemli görünmesini istediği hatta bu konuda erkeğin her zaman arkasında olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Kadının bu sahiplenici tavrı evlilik ilişkilerine de yansiyarak her zaman evliliği ayakta tutma çabasına kadar uzayabilir. Aslında kadınlar sadece çocuklarına karşı değil, eşlerine karşıda annelik yaparlar. Onların bu sahiplenici tavrı kendilerini hem iş hayatında hem de evliliğinde birincil konuma getirir. İş yerinde bir erkekten farksız emeğini sergiler, eve geldiğinde ise bir anne olarak evin düzenini sağlar. Bu davranışları, evinde ve evliliğinde gizli bir yönetici olduğunu ve buna rağmen onlara bu durumun atfedilmediğini ortaya çıkarır.

Kadının aklına da değinen Nietzsche, “kadınlarda akıl kendini mükemmel hakimiyet, zihinde uyanıklık ve tüm avantajlardan faydalanma şeklinde gösterir. Onlar bunu temel yetenek olarak çocuklarına miras bırakırlar ve baba da buna iradenin daha karanlık zeminini ilave eder. Onun etkisi güya yeni yaşamın yaşanması gereken ritmini ve uyumunu belirler. Ama o yaşamın

melodisi kadındandır.” (Nietzsche, 2011a: 213) ifadesi ile, kadınların toplum içindeki etkisini ve gücünü belirtir. Öncelikle, kadınların zihinsel yetenekleri, hakimiyetleri ve avantajlardan faydalanma becerileri sayesinde güçlü bir yönetici olabilecekleri ve çevrelerindeki durumları etkileyebilecekleri anlamlarına gelir. Ayrıca, bu yeteneklerin kadınlar tarafından çocuklarına aktarıldığı ve dolayısıyla gelecek nesillere miras bırakıldığı belirtilmiştir. Fakat Nietzsche’ye göre, babalar da bu denkleme girer ve daha karanlık bir iradeyi temsil ederler. Bu durum, erkeklerin genellikle daha belirgin bir güç dinamiğini temsil ettiğini ve kadınların daha gizli bir şekilde etki edebileceği sonucuna çıkar. Kadınlar yaşam ritmini ve uyumunu belirlerken, erkekler daha belirgin bir şekilde irade ve güç dinamiklerini yönlendirir ve arka planda hiç fark edilmeyen yönetici ise her zaman kadınlar olur. Nietzsche, yaşamın melodisinin kadından geldiğini öne sürer. Bu, kadınların toplumun yaşamını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını ve genellikle bu rolün fark edilmediğini veya takdir edilmediğini ortaya koyar. Bu ifade, kadınların toplumdaki etkisinin daha iyi anlaşılması ve değerlendirilmesi gerektiğini vurguluyor. Bu aforizmanın devamında ise, kadınların akla, erkelerin ise duygu ve tutkuya sahip olduklarını belirtir. Ardından erkeklerin akıllarıyla büyük başarılar ulaşmasının bunun aksini ispatlayamayacağını hatta kadınların daha derin ve güçlü dürtüleri olduğunu ve bu dürtülerin erkeklerin pasif olan akıllarını başarılar taşıdığını söyler (Nietzsche, 2011a: 210-213). Nietzsche’nin bu ifadeleri, kadınların toplumda belirleyici bir rol oynamasına rağmen, genellikle bu etkinin görünmez olduğunu ve erkeklerin kazandığı başarıların arkasında kadınların etkisinin olduğunu öne çıkarır. Erkeklerin kendi akıyla başardıklarını düşünmeleri, kadınların katkısını göz ardı etmek anlamına gelir ve erkek egemen toplumlarda kadınların genellikle arka planda kaldığını ve erkeklerin pasif akılları ile kazandıkları başarılarının arkasında bir kadın aklının olduğunu ileri sürer. Bu durum kadınların gücünü ve etkisini gölgede bırakır, ancak gerçekte kadınlar perdenin ardında gizli bir şekilde yönetenler olarak varlıklarını sürdürürler.

Nietzsche, “kadınların akıllarının bir işareti erkek arıların arı kovanında yaptıkları gibi kendilerine her yerde baktırmayı bildikleridir. Ama yine de bunun en eskiden ne anlama geldiği ve erkeklerin kendilerini kadınlara beslettirmedikleri düşünülmelidir. Besbelli erkeklik kibrinin ve hürmetinin kadının akıllılığından daha yüksek olmasındandır. Çünkü kadınlar kendilerinin ikincil konuma getirilmelerine razı olarak daha büyük bir avantajı hatta hakimiyeti güven altına almayı bilmişlerdir.” (Nietzsche, 2011a: 214) ifadeleriyle, kadınların akıllarını kullanarak kendilerine ilgi çekmeyi başardıklarını ve bu sayede erkeklerin onlara yönelik dikkatini çektiklerini belirtmektedir. Ayrıca, erkeklerin kadınlara bu şekilde boyun eğmediğini ve kendilerini kadınlara beslettirmediğini öne sürer. Bu durumu, erkeklerin kendilerine duyduğu

özgüven ve kibirle ilişkilendiriyor; kadınların akıllılığının bu özelliklerden daha fazla olduğu öne sürer. Kadınların erkeklerle ilişkilerinde daha fazla hakimiyet kurduğunu ve kendilerini ikincil konuma getirmeyi kabul ettiklerini vurgulayarak, aslında kadınların görünüşte ikincil konumda olmalarına rağmen güçlü bir etkiye sahip olduklarını ve bu etkiyi kullanarak ilişkilerinde belirleyici bir rol oynadıklarını hatta onların gizli bir yönetici olduğunu öne çıkarır.

Özetle, kadınların toplumsal düzlemde sıklıkla ikincil konumda olmalarına rağmen, aslında belirleyici bir güce sahip oldukları ve bu gücü kullanarak ilişkilerde etkili bir rol oynadıkları savunulmaktadır. Bu bağlamda, kadınların adeta gizli bir yönetici gibi hareket ettiği sonucuna çıkar. Nietzsche'nin bu ifadeleri, aslında kadınların daha yumuşak bir güçle, ancak etkili bir şekilde liderlik yapabilecekleri ve çoğu zaman arkadan destekleyici bir rol oynayabilecekleri anlamındadır. Bu, kadınların toplumdaki etkilerinin bazen daha az belirgin olabileceğini, fakat hala oldukça etkili olduğunu belirtir.

Sonuç

Nietzsche'nin kadın imgesi, *İnsanca Pek İnsanca* eseri analiz edildiğinde karmaşık ve çelişkili bir nitelik sergilediği ortaya çıkar. Onun aforizmaları, kadınlara dair bazen küçümseyici ve ikincil bir konum atfeden bir bakış açısını yansıtırken, diğer yandan kadınların güçlü ve etkili olabileceklerini de işaret eder. Nietzsche'nin kadınlar hakkındaki görüşleri, tartışmalı bir konu olmuş olmakla birlikte, kadınların toplumsal etkilerinin önemli olduğunu ve gizli bir şekilde yönetici olabileceklerini öne sürer. Onun bu eserindeki kadın imgesinin çeşitliliği, kadınların toplumsal rolünün ve etkisinin karmaşıklığını yansıtır. Kadınlar, Nietzsche'nin bakış açısına göre, yalnızca biyolojik ve cinsel varlıklar olarak değil, aynı zamanda düşünsel ve toplumsal açıdan da önemlidirler. Onun eserlerinde kadınlar, erkek egemen toplumun dışına çıkarak güçlerini ortaya koyabilecekleri bir alan bulurlar. Nietzsche'nin kadınlar hakkındaki düşünceleri, kadınların sadece erkeklere hizmet eden ve onların gölgesinde kalan varlıklar olmadığını, aksine kendi potansiyellerini gerçekleştirebilecek güce sahip olduklarını işaret eder.

Bu bağlamda, Nietzsche'nin kadınlar hakkındaki görüşleri, kadınların güçlenmesine ve özgürleşmesine dair önemli tartışmalara zemin hazırlar. Onun felsefesi, kadınların sadece toplumun belirli rollerine indirgenemeyecek kadar karmaşık ve çeşitli olduğunu vurgular. Dolayısıyla, Nietzsche'nin kadınlarla ilgili görüşleri, günümüzde de hala önemli bir tartışma konusudur ve kadınların toplumsal etkilerini ve güçlerini anlamak için dikkate alınması gereken bir alan sunar.

Kaynakça

Nietzsche, F. (2009). *Böyle Buyurdu Zerdüşt.* (M. Bahar, Çev.) İstanbul: İskele Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Nietzsche, F. (2011a). *İnsanca Pek İnsanca.* (L. YARBAŞ, Çev.) İzmir: İlya İzmir Yayın Evi.

Nietzsche, F. (2011b). *İyinin ve Kötünün Ötesinde.* (A. İnam, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

18.YÜZYILDA OSMANLI'DA KADIN HAMAMCILARI

Gülse EFE*

Özet

Osmanlı devletinde kadınların gerek kültürel ve gerek sosyal açıdan topluma sağladıkları katkılar literatürde yapılan çalışmaların neticesinde ortaya konulmuş bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nde kadınların iktisadi alanda katkı sağladıkları bir alan da hamamcılıktır. 18. Yüzyıldan itibaren ortaya çıkan kadın hamamcılar, esnaf teşkilatı sisteminde kadınların yer aldığı önemli bir alanı göstermektedir. Yapmış olduğumuz literatür taraması çerçevesinde kadın hamamcılar hakkında fazla bir veri kaynağı olmadığı tespit edilmiştir. Bu noktada Osmanlı Arşiv kayıtları incelenilerek varlıkları bilinen kadın hamamcılar hakkında literatüre katkı sağlatılması hedeflenmektedir. Çalışmamızda, kadın hamamcılar hakkında 18.yüzyıl arşiv kayıtlarının yoğunluğu bizi daha isabetli sonuçlara sevk edeceğinden dolayı, bu dönemdeki kadın hamamcılarının faaliyetlerine yoğunlaşacaktır. Osmanlı Arşivi'nde yer alan Hamam defterleri, tereke ve mahkeme kayıtları, hamamlarda görevli ya da hamam sahibi kadınların iktisadi alanda sürdürdükleri işletme faaliyetleri noktasında bize geniş bir bilgi yelpazesi sunmaktadır. Hamam görevlisi ya da hamam sahibi kadınların çoğunluğunun Müslüman olması aynı zamanda dikkat çeken bir konu olarak da ele alınacaktır. Çalışmamızda örnek vakıa olarak hamam işletmesi sahibi olan sekiz kadına yoğunlaşarak özellikle miras kayıtları incelenerek mal ve emlak varlıkları konusunda da bilgi sahibi olunarak nüfuzları hakkında bir değerlendirme yapılabilecektir. İlk zamanlarda vakıf hamamlarını kiralamayla faaliyetlerini sürdüren işletmeciler kadınların motivasyonunu, miras, çeyiz veya hediyeler yoluyla biriktirdikleri sermayeyi kendilerine aktif gelir sağlamak amacı oluşturmaktadır. Bu amaçla girişebilecekleri ve toplumda kabul görebilecekleri alan kadınlara özel hamam işletmeciliği olarak ön plana çıkmaktadır. Osmanlı'da hamamların mülkiyeti, vakıf gelirleri içerisinde yer almasından dolayı ilk olarak hamamlar vakıflardan kiralanmıştır. Bunların önde gelen örnekleri Karaman Hamamı, Hoca Paşa Hamamı, Saray Hamamı, Zincirlikuyu Hamamı, Sofular Hamamı, Müftü Hamamı ve Ağa Hamamı'dır. Bu hamamları kiralayanlar, Fatma Hatun, Ayşe Hatun, Şerife Habibe Hatun, Ayşe Hatun, Zeliha Hatun, Naile Hatun, Hâce Ayşe Hatun ve Ayşe Hatun'dur. Hamamlar, İlam veya icra-i vahide yöntemiyle kiralanmıştır. Çalışmamızda, bu bilgiler ışığında Osmanlı iktisadi sisteminde kadınların miras, gelir ve örfi haklarıyla ilgili de önemli bilgiler elde edilecektir.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Hamamcı, İşletme, Kayıt.

Giriş

Arapçada ısıtmak, sıcak olmak manasında kullanılan hamam, ‘hameme’ kökünden gelen hamam veya hammâm kelimesinden türetilmiştir. Hamamın sözlük anlamı, ‘ısıtan yer olup, ‘yıkama yeri’ anlamında kullanılmıştır. Hamam kelimesi Farsça ’da ‘gernâbe şeklinde ifade edilmiştir. Türkçe ’de ise kaplıca olarak bilinen hamam, suyun yeraltında doğal yollarla sıcak bir şekilde çıkmasından dolayı ‘ılıca’ ismini almıştır (Eyice, 1998: 193).

Kadın hamamlarında çalışan kişilere ‘natır’ adı verilmiştir. Bu isim farklı yerlerde ‘yıkayıcı’ olarak kullanılmıştır. Hamam içerisinde natırlardan hariç özel kadın müşterilere hizmet etmek için ‘Analar’ veya ‘Ustalarda’ yıkayıcı sınıfın içerisindeydiler. Aynı zamanda kadınlara ait olan hamamlar kadınlar tarafından işletilmiştir. Osmanlı arşiv kayıtlarında bazı yerleşim alanlarında inşa edilen hamamlar gündüz kadınların gece ise erkeklerin faydalanacağı ortak olan olarak fonksiyonlarını sürdürmüşlerdir. Bunlarından hariç hamamlar yapısal olarak tek bina halinde olup iç kısmını gerek kadınların gerek erkeklerin alanlarını ayrı alanlar halinde olmuştur. Bu hamamlarda ‘çifte hamam’ ismini almıştır. Çifte Hamamlar arşiv kayıtlarında sıklıkla bahsedilmiştir ve bu tür hamamların köy, kasaba ve kentlerde yaygın olduğuna dair muhtelif bilgilere yer verilmiştir (BOA, EV. d.45146, 912/1506; BOA, A. DVNSMHM. d.36/364; BOA, İ.EV.39/2,1323/1905). Çalışmamızda yer alan kadın hamamcıları esnaf sisteminde fonksiyonlarını devam ettirerek İstanbul’da tereke kayıtlarında sekiz hamamcı kadınlardan bahsedilecektir. Bu kadınların gelirleriyle 18. yüzyılda İstanbul’da hamamları kiralarak ellerindeki geliri yatırım yapmasıyla Osmanlı iktisadisine son derece katkıları olduğu görülmektedir. Kadın hamamcıları üzerinde çalışmalarını bulunan Nina Ergin’in İstanbul’da vakıf hamamları hakkında bilgileri öğrenmekteyiz. Aynı zamanda kadın hamamcıları vakıf hamamlarını ilzam ve icare-vahide yoluyla kiraladıklarından bahsedilecektir.

I. Osmanlı Klasik Dönemde Hamam ve Kadınlar

18. yüzyılda Osmanlı devletinde hamamcı kadınların varlığı tereke kayıtlar, hamam defterleri, Osmanlı arşiv belgelerinde ve mahkeme kayıtlarında görülmektedir. Bu dönemde kadın hamamcıların sermayeye adım atmasıyla birlikte varlıklarını 19. yüzyıla kadar sürdürmüşlerdir. Hamamların iktisadi alanda faaliyetleri literatürde az bilgiye yer verilmiştir. Örneğin İstanbul hamamları nitelik ve nicelik olarak arşiv bilgileri oldukça sınırlıdır. Bu arşiv bilgilerin tamamı 18. Yüzyıla ait değildir. Aynı zamanda 19. Yüzyıl modernleşme dönemi olarak algılanmasıyla sermayenin bu dönemde yaygın olması kaynaklarda daha fazla yer

almıştır. Bu bilgilere dayanarak Osmanlı devletinin kadınlara mülkiyet tasarruf hakkına dair örnekler görülmektedir. Görülüyor ki Osmanlı topraklarında yaşayan kadınların mülkiyet hakkını gereğinden fazla önemsemeleri ve titizlikle uygulayarak sermaye hayatına adım attıkları bilinmektedir.

Kadınların öncelikle sermaye olarak yatırım yapacakları tek yer hamamlar olmuştur. Bu sermayeyi ise ellerinde bulundurdukları eşlerinden veya akrabalarından kalan mirasları, kendi şahsi değerli çeyizlerini, kırsal ve kentlerdeki yatırımları ve bu yatırımlarından ortaya çıkan gelirlerle iktisadi işletme alanında fonksiyonlarını sürdürmeye çalışmışlardı. Kadınların gerek kırsal yaşamda, toprak sahibi, çiftçilik, mültezimlik gerek kentlerde dükkân sahibi, hamamcı, vakıf yöneticisi gibi faaliyetlerine rastlamak mümkündür. 18. Yüzyılda kadınların iktisadi işletme alanında hamam kurumları oldukça yaygınlaştığı gibi dönemin ikinci yarısında hamamların sayıları artmıştır. Osmanlı şehirlerinde hamamlar Hane ve Çarşı Hamamı olarak ikiye ayrılmıştır. Hane Hamamı dönemin varlıklı kimselerin konakların içerisinde gösterişli olduğu hamamlardır. Çarşı Hamamı ise belirli bir ücrete tabi tutulan hamamlardır. Çarşı Hamamları kendi içerisinde üç sınıfta incelenebilir, erkeklere ve kadınlara hizmet veren yek hamamlar, binanın farklı girişlerinde ayrı bölümler halinde kadın ve erkeklere hizmet veren hamam ve kuşluk vaktinde akşam ezanına kadar faaliyetini sürdüren hamamlardır. Osmanlı devletinde hamamlar vakıfların idaresinde olup yalnızca kiralama yoluyla işletilmiştir. Böylece hamamlar ilzam ya da icare-i vahide yoluyla tasarruf edilmiştir. 1766 kayıtlı Hamam Defterlerinde 195 hamamın 13'ü icara-i vahide, 18'i ise ilzam yoluyla tasarruf edilmiştir. Aynı zamanda kayıtlı hamam defterinde 195 hamamdan 183'ü kiralanmıştır. Kiraladıkları hamamların ödedikleri bedeller hamam defterinde yer almaktadır.

II. Tereke Ve Mahkeme Kayıtlarda Hamamcı Kadınlar

Kısmet-i Askeriye Mahkemesi'nde terekeleri kayda geçirilmiş sekiz kadın hamamcı yer almaktadır. Kayıtlarında ise hamamcı kadınların Müslüman oldukları belirtilmiştir. Terekelerin tamamında kadın hamamcılarının isimlerinden önce işlettikleri hamam biliniyorsa "...Hamamı hamamcısı", bilinmiyorsa "hammamî" ifadesiyle meslekleri belirtilmiştir (Ergin, 2017: 125-153). Kadın hamamcılarının mahkeme kayıtlarında meslekleriyle belirtmeleri hayatlarını bu mesleğe tabii tutmalarını işaret etmektedir. Kadın hamamcılarının hatun veya hanım unvanını kullandığı bilinmektedir. Hanım ve hatun Osmanlı tebaasında saygı ifade eden unvanlardır. Sicil defterlerinde hatun unvanı bütün kadınlardan kullanılırken 18. yüzyılda halk kesiminde olan kadınlar için kullanılmaya başlandığı, yüksek dereceli memurla, ilmiye mensupları ve asker eşleri ve kızları için hanım unvanı kullanılmıştır. Kadın hamamcı olarak bilinen Karaman

Hamamı hamamcısı Fatma Hanım'ın bu unvanı kullanmasıdır. Çünkü babasının unvanı bulunmamakta ayrıca dul veya bekar olduğunu tahmin ettiğimiz Fatma Hanım'ın bu unvanı taşıma sebebi bilinmemektedir (KA. 104-26). Hanım ve Hatun unvanı dışında “Hâce” veya “Şerife” unvanı kullanıldığı kayıtlarda yer almaktadır. Hâce unvanı Osmanlı kaynaklarında hac yapan kadınlara verilen unvandır. Hâce unvanını bir diğer hamamcı kadını, Babasının ilmiye sınıfına mensup olması, eşinin hac yapmasıyla bilinen Hâce Ayşe Hatun'dur. Ayşe Hatun'un hangi hamamı işletildiği kaynaklarda belirtilmemiştir.

Hamamcı kadınların arasına birisi de şerife unvanı ile tanınan Ağa Hamamcısı Hamamı Şerife Habibe Hatundur. Osmanlı toplumunda şerife unvanı Hz. Muhammed'in soyundan geldiği “seyyid” ve seyyidlerin kızlarına da “şerife” unvanı kullanılmıştır. Şerife Habibe Hatun'un babası Esseyid Elhac Mustafa, eşi ise Bostani Mustafa Ağa'dır. Kızları ise Şerife Nefise Hatun ve ikinci eşinden olan kızını sagire kızını Esmâ'dır. Kayıtlarda Şerife Habibe Hatun'un küçük kızının babası Eşşeyh Halil Efendi olarak belirtilmiştir. Şerife Habibe Hatun'un dindar bir aileye mensuptur olduğu görülmüştür (KA. 209-114a). Hoca Paşa hamamcısı Ayşe Hatun'un eşinin vefat etmesiyle hamamcı olduğu görülmüştür. 1766 kayıtlı Hamam Defterinde Ayşe Hatun'un Hoca Paşa Hamamı Çifte Hamam olarak kayda geçmiştir. Bu hamamın çifte hamamı olduğundan dolayı erkeler kısmını eşi işletip, kadınlar kısmını da kendisi işletildiği tahmin edilmiştir.

Mirasçıları arasında eşi olmayan Zincirlikuyu hamamcısı Ayşe Hatun'dur. Dul olarak tahmin edilen Ayşe Hatun'un varisi oğludur. Bir diğer kadın hamamcı Naile Hatun'dur. Naile Hatun Mehmed Mesud Bey tarafından kölelikten azat edilerek hamam işletmeciliğine yönelmiştir. Naile Hatun'un kaynaklarda babasının Abdullah olarak kaydedilmiştir. Bunlar dışında varisi olmayan tereke kayıtlarında az bilgi sahibi olduğumuz Müftü Hamamı hamamcısı Ayşe Hatun'dur. Ayşe Hatun tıpkı Naile Hatun gibi azat edilmiş köledir. Azat edilen kölelerin geçimlerini sağlayamadıkları için hamamlarda çalıştığı bilinmektedir. Bu kölelerde bir çalışan olarak hamamlarda faaliyet sürdürmemişlerdir. Aksine hamam işletmecileri olarak fonksiyonlarını devam ettirmişlerdir. Dolayısıyla kölelikten azat edilen Ayşe Hatun ve Naile Hatun önceden kendilerine verilen sermayeyi hamamlarda değerlendirerek işletme hayatına başladığını söyleyebiliriz (Faroqhi, 2018: 226-227).

III. Kadın Hamamcılarının İşlettiği Hamamlar

Sekiz kadın hamamcılarında yalnızca Hâce Ayşe Hatun'un hamam işletmediği bilinmemektedir. Tereke kayıtlardan yer alan hamamları biri kuşluk diğerleri ise çifte hamamlardır. Hamamcı kadınların ilzam ve icare-i vahide yolunda kiraladıkları hamamların

kirası daha fazla olan hamamlar itibarlı hamamlardır. Eşi hamamcı olan Ayşe Hatun, Hoca Paşa Hamamı işletmektedir. Hoca Paşa Hamamı, II. Mehmed döneminde inşa edilen İstanbul'un büyük hamamı olan çifte hamam Hoca Paşa Mahallesi'ndedir (Eyice, 1998: 193). Hamam defteri kayıtlarında Hoca Paşa Hamamı vakıflara kira ödeyen en yüksek kira bedeli taşıyan hamamdır. İcare-i vahide olarak kiralanan İstanbul'un en büyük hamamıdır.

Ayşe Hatun'un işlettiği Zincirlikuyu hamamı ise Zincirlikuyu'da 1562-65 yılları arasında inşa edildiği belirtilmiştir (Haskan, 1995: 300). Mihrimah Vakfı'nda yer alıp vakfın kuruluşlarının Musa Ağa'ya ödenmiştir. Fatma Hanım'a ait olan Karaman Hamamı ya da diğer anlamıyla Karaman-i Sagir veya Küçük Karaman Hamamı 1463-70 yılları arasında Fatih Camii ile beraber yapılmıştır. Aynı zamanda Osmanlı'nın ilk hamamı olduğu belirtilmiştir (Haskan, 1995: 230). 1766 Hamam defterlerinde çifte hamam olan Karaman Hamamı biri kadın diğeri erkek tarafından işletildiği belirtilmiştir. Kira bedeli 129 kuruştur. 77. Kuruşunu hamamın mutasarrıfı olan Ali Ağa'ya 52 kuruşunu vakfa ödenmiştir (Yaşar, 2020: 89).

Şerife Habibe Hatun'un işlettiği Ağa Hamamı ise kaynaklarda Çifte Hamam olarak kayıtlara geçmiştir (Yaşar, 2020: 91). Mimar Sinan tarafından 1545 yılından inşa edilen hamam İstanbul'un en güzel hamamlarından birisi olmuştur (Haskan, 1995: 17-19). Hamamın mutasarrıfı ise Ayşe Hatun'dur. Hamamın kira bedeli 36 kuruş olup yalnızca Kapu Ağa vakfına kira bedeli ödenmektedir.

Naile Hatun'un işlettiği günümüzde faaliyetini sürdürdüğü Sofular Hamamı ise Hamam Defter Kayıtlarında Etmeydanı'nda olduğu, Edirne'de Sultan Bayezid Han Vakfına ait olduğu bilinmektedir. Gedik mutasarrıfına 52,5 kuruş ödendiği belirtilmiştir (Yaşar, 2020: 266-267). Bir diğer hamam olan Zeliha Hatun'un işlettiği Saray Hamamı'na dair bilgi bulunmamaktadır. Hamamın 1790 yılından itibaren Safiye Sultan'ın sarayının hamamı olduğunu Safiye Sultan'ın ölümünden sonra hamamın Çarşı Hamamı olarak faaliyete geçtiği bilinmektedir (Haskan, 1995: 263). Çalışmamızda belirttiğimiz hamamların arasında Kuşluk Hamamı olan Fatih Camii civarında Müftü Hamamı'dır. Müftü Hamamı Ayşe Hatun tarafından faaliyet göstermiştir (Haskan, 1995: 247).

Sonuç

Osmanlı klasik dönemde hamamları temizlenme ve yıkama bakımında oldukça önem kazanmasıyla birlikte kadınlarda iktisadi işletme alanında fonksiyonlarını hamamları işleterek devam ettirmişlerdir. Aynı zamanda kadınların ellerindeki mirası veyahut sermayeyi yatırım yapmak amacıyla da olsa daha çok geçimlerini sağlamak için faaliyet göstermişlerdir. Tereke Kayıtları, Mahkeme Kayıtları, Hamam Defterlerinde yer alan Hâce Ayşe Hanım, Ayşe hatun,

Zeliha Hatun, Naile Hatun, Ayşe Hatun, Şerife Habibe hatun, Fatma hatun, Ayşe Hatun gibi hamamcı kadınların terekeleri belirtildi. 18. Yüzyılda kadın hamamcılara dair arşiv kayıtlarında bilgi kısıtlılığı belirtildi. Bu çalışmada 18. Yüzyılda faaliyet gösteren kadın hamamcıları yakından tanıma fırsatı vermiştir. 1766 hamam defterlerinde kiraladıkları hamamların çoğu vakıflara ait olması, işletilen hamamların ortak halde, tek başına veya gedik mutasarrıflığı tarafından işletildiğine dair bilgiler söz konusudur.

18. yüzyılda ele aldığımız hamamcı kadınların Müslüman olmalarından dolayı “hammamî” unvanı almaları belirtilmiştir. Bu kadınların hamamlara ayırdıkları gelir giderler belirtilmiştir. Aynı zamanda kadın hamamcıların hanım, hatun, hâce, şerif unvanlarının kullandıkları çalışmamızda belirtilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı- Osmanlı Arşivi (BOA)

(BOA, EV. d. 45146, 912/15069)

(BOA, A. DVNSMHM d.36/ 364)

(BOA, İ.EV. 39/2,1323/1905)

Kısmet-i Askeriye Mahkemesi Şeriye Sicilleri (KA)

KA 104-26 (15 Ş 1160/22 Ağustos 1747).

KA 209-114a (20 Ra 1174/ 30 Ekim 1760).

Diğer Kaynaklar

Eyice. S. (1998). “Hoca Paşa Hamamı”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18. 193.

Haskan, M. M. (1995). *İstanbul Hamamları*. İstanbul: Türkiye Turing Otomobil Kurumu Yayınları.

Yaşar, A. (2020). “1766 Tarihli Bir Hamam Defterine Göre İstanbul Vakıf Hamamları”. *Vakıflar Dergisi*. c. LIII. s. 67-99.

17.-18. YÜZYILLARDA KADIN HASTALIKLARI VE TEDAVİLERİ

Songül ÖZKAYA*

Özet

Bu çalışmanın amacı geçmişten günümüze toplumun temel yapı taşı olan ailenin can damarı olan kadınların karşılaştıkları hastalıklardan bahisle tıbbi tedavilerinden nasıl yoksun kaldıklarını gözler önüne sermektir. Toplumda önemli bir yere sahip olan kadınların tarih boyunca birçok alanda farklı muameleye tabi tutulduğu dillendirilmektedir. Kadınların erkeklerle aynı imtiyazlara sahip olmadığı en belirgin kanıtlarına tıp sahasında sıklıkla denk gelmek mümkündür. Çalışmada bahsedileceği üzere 17. ve 18. yüzyıllarda kadınların mustarip olduğu birtakım hastalıklar mevcuttur. Mamafih bu hastalıkların tedavileri noktasında karşılaşılan zorluklar da bulunmaktadır. Öncelikle kadınların ekserisi yakalandıkları hastalıkların ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı hususunda tahminde bulunacak kadar bilgi sahibi değillerdir. Bu konuda bilgi sahibi olanların bir kısmı öncesinde ya hastalığı geçirmiş kimselerdir ya da hazırladıkları bitkisel kürler sayesinde kendilerini tedavi ederek sağlıklarına kavuşmuş kişilerdir. Günümüzde bitkisel tıbbın diğer bir deyiş ile “kocakarı ilaçlarının” insan vücudu için fazlasıyla kimyasal içeren ilaçların çoğundan daha işlevsel olduğunun test edilerek doğrulanmış olduğunu ifade edebiliriz. Bahsedilen yüzyıllarda kadınların sıklıkla karşılaştığı hastalıkların en kroniği infertilitedir, yani kısırılıktır. Aynı zamanda kadınların doğum esnasında yahut doğum sonrasında karşılaştıkları bazı sorunlarla baş başa bırakılmaları söz konusudur. Bu durum o dönemde kadın hekimlerinin azlığı ve toplumun erkek hekimlerin kadınlara müdahalede bulunmalarının dinen caiz olmadığı gibi dogmalarının bulunması ile açıklanmaktadır. Bütün bu zorluklara rağmen kadınların 17. ve 18. yüzyıllarda yakalanma potansiyelleri bulunan hastalıklar karşısında ne şekilde direnç geliştirerek hangi tedavi yöntemlerini icat ettikleri ve bu yöntemlerin günümüze kadar doğal tıpa katkılarının neler olduğu hakkında bilgi edinmek çalışmanın temel motivasyonudur. Günümüze ulaşan Osmanlı arşiv belgelerinin bu konuya yer yer temas ettiği görülmektedir. Bu çerçevede kadınların günümüzde olduğu gibi geçmişte de her konuda başarılı olma kabiliyetlerinin bulunduğunu ve güçlü kadınların hiçbir sorun karşısında pes etme yolunu tercih etmediğini ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Bitkisel Tedavi, Doğum ve Gebelik, İnfertilite.

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Yeniçağ Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

Giriş

Hastalık, insanların dünya üzerinde var olduğu andan itibaren ortaya çıkan ve ilk kez karşılaşıldığında anlaması, kabullenmesi güç bir durumdur. Öyle ki zamanla insanların doğayı tanımasını ve ondan farklı şekilde yaralanmasını sağlamıştı. Tabiatın mucizelerinden yararlanma işini farklı bitkilerden çeşitli kürler hazırlayarak ilk olarak kadınlar üstlenmiştir. Bu durum kadınların dönem fark etmeksizin içinde buldukları hayat şartlarından dolayı tıbbi imkanlardan pek fayda sağlayamamalarıyla, kendi hastalıklarının tedavilerini bulmuş olmalarıyla açıklanabilir.

Tam olarak kökeninin bilinmemesine karşın bazı kaynaklar tıbbın ana kaynağı olarak büyü kültürüne işaret etmektedirler. Geçmiş dönemlerde insanlar uzunca bir müddet hastalandıklarında kendilerini büyü ile tedavi etmiş yahut büyü ile iyileştiklerine inanmışlardır. Sonraki yıllarda büyü geleneği henüz tam manasıyla kaybolmamışken “tıp adamı” kavramı ortaya çıkmıştır. Bu tıp adamları doğada yetişen ve yararlarından habersiz olunan bitkilerden ve hayvansal malzemelerden yaptıkları ilaçlar ile insanları tedavi etmeye başlayacaktır. Tabiatın içindeki birden fazla şifalı bitkinin zaman zaman tesadüfen ya da araştırılarak bulunup ilaç haline geldiğini ve günümüze farklı isim veya etkilerle gelişerek ulaştığını söyleyebiliriz. (Soydan, 2012: 3)

Tarihin derinlerine inildiğinde Türk kadınına “sağlıkçı” yani “hekime” gözüyle bakılmasının çok eskilere dayandığını söyleyebiliriz. Örneğin; İslâm’ın kabulünden önce Türklerde “Kama” ya da “Oyun” ismi verilen kadın şamanlar vardı ve bunlar “Kam Katun” olarak bilinirdi. Müslüman Uygur ve Türkmenler, hekimliğin Hz. Peygamber’in kızı Hz. Fatma’dan devralınan bir meslek olarak devam ettiğini düşünmekteydiler. Ayrıca Yakut Türkleri, Moğollar ve Kırgızlar gibi birçok boyun şaman hatunlara farklı adlar verdikleri bilinmektedir. (Sarı,1996:13). Mamafih o dönemde yaşayan insanlar, kadın şamanların daha kutsal olduğunu düşündüklerinden erkek baskıların aksine kadın baskılar fazlalıktaydı. Kadın şamanların okuyup-üfleyerek bitkilerle yaptıkları karışımların şifalı olduğu düşünülmüş ve bu şekilde üretilen ilaçlar 17. ve 18. yüzyıllara kadar koca-karı gibi adlandırmalarla varlığını devam ettirmiştir.

Eski çağlarda kadınlar vücutlarında peyda olan hastalıklar için tabiattan buldukları çeşitli otları toplayarak bunları bitkisel karışım haline getirmiş, hayatlarını riske atarak bazı kürleri denemek zorunda kalmışlardır. Bu şekilde “bitkisel tıp” olarak isimlendirilen bir tıp terimi ortaya çıkmıştır. Eski çağlarda çok fazla hekim olmadığı düşünülürse insanların tedavi görebilecekleri bir kurumun varlığından söz etmek bile mümkün değildir. Elbette, bitkisel tıp sadece kadınlar tarafından kullanılmamaktaydı. Erkekler de bu konuda kendilerini

geliştirmişlerdi. Genel olarak 15. yüzyılda gelişim göstermeye başlayan tıp sahasında erkek hekim sayısının günden güne artması, buna karşın kadın hekimlerin varlıklarının daha cılız kalması sayıca eşitsizlik oluşturmaktadır. Kadın hekimlerin az olması, bazı bölgelerde hiç bulunmaması -özellikle taşra kesiminde ve muhafazakâr bölgelerde- gibi haller, erkek hekimlerin birilerinin eşi olan kadınları tedavi etmesine müsaade gösterilmemesine mahal vermekteydi. Ancak istisnai bazı durumlar da söz konusuydu. Örneğin 15. yüzyılda yaşamış olan ve 14 yıl hekimlik yapan Şerefeddin Sabuncuoğlu, kaleme aldığı “Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye” adlı eserde hasta bir kadının tedavisinin erkek bir hekim tarafından üstlenildiğini yazmıştır (Gündüz, 1999: 6).

18. yüzyılda Türkiye’ye gelip giden yabancı Ohsson adında bir zatın anlatımına göre ise “hiçbir kadın kendisine namahrem olan bir erkeğin, hatta yeğenlerinin ve eniştelilerinin karşısına dahi yüzü peçeli olmadan çıkamaz, bu kural hekimleri bile kapsardı. İstisnai durumlar söz konusu olunca kadın hekime görüneceği zaman kocası ya da cariyeleri daima yanından bulunurdu.” 1870’li yıllarda İstanbul’a gelen Amicis’in anlatımında ise Osmanlı hanımları hastalandıklarında hekim çağrılmaz, bütün hastalıklara karşı kendilerine ait olan tabiatüstü olan üfürükçü kadınlardan birini getirirlerdi (Gündüz, 1999: 7). Bu iki yabancının görüşlerine bakıldığında haklılık payları olduğunu, günümüzde bile hala varlığından söz edilmesi mümkün olan büyücülerini konu edindikleri görülmektedir. Kadınların geçmiş dönemlerde çaresiz kalarak gittikleri üfürükçülerin şimdilerde tercih edilmesi, gelişmiş olan sağlık sistemine bakıldığında dinen ve aklen mantık dışıdır.

17. yüzyılda genel olarak dünyaya baktığımızda kadının toplum içinde halihazırda bulunduğu konumun değişmeyip hak ettiği değeri göremediği tespit edilmektedir. Aynı şekilde 18. yüzyılda da kadınların hayatında bazı kısıtlamalar gündemdedir. Ne kadar hayattan soyutlanmaya çalışılsalar da bu dönemlerde tıp başta olmak üzere diğer bilim dallarında kendilerini geliştiren kadınlarımızın var olduğunu bilmekteyiz (Kubilay, 2023: 400).

Nurican Efendi’nin 1877’de yayınladığı bir kitapta erkek tabiblerin kadın hastaları tedavi ederken uyması gereken kurallardan bahsetmektedir. Hekim, kadın hastanın psikolojisini, patolojisini kendine ait yöntemlerle öğrenip bilimin yönlendirmesi ile tedavisini gerçekleştirebilir. Kadınların hayatlarına en çok tesir eden sürecin hamilelik olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Kadınlar özellikle doğum esnasında yahut sonrasında türlü rahatsızlıklar yaşamaktadırlar. Bu dönemlerde kadınların en önemli yardımcısı ebe kadınlar olmuştur. Ebe kadınlara o dönemde itibariyle bir hekime gözüyle bakılmaktadır. Çünkü kendileri doğumu gerçekleştiren ve doğumdan sonra lohusa annenin durumunu kontrol eden

kişilerdir. Bu hususta Osmanlı saraylarında özel olarak maaşlı ebeler bulunduğunu belirtilmektedir (Saygılıgil Gündüz, 1999: 7-8).

Dünya üzerinde yaşayan her toplumun yapı taşı oluşturulan ailenin bir arada bulunmasını sağlayan şey büyük oranda çocuk olmuştur. Her birey ebeveyn olmak ister fakat şartlar bazen bu isteğin gerçekleşmesini uzun zamana yayılan tedavilerle mümkün kılmaktadır. Kadınların gündemini meşgul eden ve tedavisi pek kolay olmayan bir diğer rahatsızlık toplumda kısırılık olarak bilinen İnfertilite'dir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre infertilite tanımı şu şekildedir: "kadının hamile kalamaması, hamileliği devam ettirememek veyahut hamilelik sonucu yaşayan bir çocuk dünyaya getirememek". Bu hastalık sadece kadınlarda değil erkeklerde de görülebilmektedir. İnfertilite günümüzde 100 çiftten 10 veya 15'in görülmekte ve yaş ilerledikçe hastalığa yakalanma oranı artmaktadır (İpekoğlu & Oral, 2019: 107). Metnin konusu olan yüzyıllarda ve öncesinde kısır olan kadınlar tedavi için diğer hastalıklarda olduğu gibi ebe kadınlara veya büyü yapan, muska hazırlayan kişilere başvurulardı. Ebeler o dönemde sadece doğum yaptırmaz aynı zamanda bitkisel ve hayvansal ürünlerden macun vb. karışımlar hazırlarlardı. Bu şekilde kadınlar hastalıkların çarelerini bitkisel tedavi yöntemleriyle bulmaya çalışmışlardır. İnfertilitenin tedavisine yönelik olarak yapılan geleneksel uygulamalar üç grupta değerlendirilmiştir. İlki dinsel-büyüsel nitelikli olanlar, ikincisi halk hekimliği kapsamına girenler, son olarak tıbbi sağıltma alanına girenlerdir. Kesin bir tedavisi olmayan bu hastalık bir süre sonra kadınların biyolojik, psikolojik ve sosyal durumlarını olumsuz etkilemektedir. Günümüzde bu hastalığın tedavisinin eskiye oranla daha gelişmiş olması insanların geleneksel tıptan çok hastanelere başvurulmasını sağlamıştır (İpekoğlu & Oral, 2019: 109).

"Kadınlar... Nereye bakılırsa bakılsın her yerdeydiler: Ekonomik hayatta, kamusal alanda, toplumsal çatışmalarda, bazen en belirgin halde bazen de görünmez biçimde. Varlıkları, bu varlığı yok sayanlar ya da onu yüksek duvarlarla, toplumsal sınırlarla kontrol altına almak isteyenler tarafından sürekli tartışılan kadınlar" (Kubilay, 2023:3 84).

Kadınlar bir toplumun olmazsa olmaz unsurudur. Üst sınıflarda bahsedildiği üzere kadınlar nereye bakılırsa bakılsın her yerde oldukları gibi sağılık alanında da adlarından bahsettirmeyi başarmışlardır. Osmanlı'da kadın doktorlar "tabibe" ya da "hekime" olarak isimlendirir, kısmen de "kabile" tabiri ile bahsedilen ebelik görevi görürlerdi. Ebeler önceleri bütün görevleri üstlenmelerine karşın zamanla sadece doğum yaptırmakla sorumlu bir sahada görev almaya başlamışlardır. Tabibelerden ilk söz edenler arasında Şerefeddin Sabuncuoğlu gelmektedir. Yazar eserinde hekime ve tabibe kelimeleri kullanarak birlikte tedaviler yaptıklarını yazmıştır. Özellikle o dönemlerin ebelerinin marifetlerinden ve öneminden bahsetmiştir. Kadın hekimlerin gerektiğinde erkek hastaları bile tedavi ettiği görülmektedir.

Hekimlerin çoğunlukla halkı tedavi ettiği, düzenli bir maaş almadıklarını ancak istisnai durumlarda saraya gidip sultanın eşini ve çocuklarını tedavi ettiği şu örnekte bahsetmiştir: “Topkapı Sarayı’nda kayıtlı, 17’inci yüzyılın ortalarına ait iki belge, bir hekime kadının, Üsküdar’da Kepeci mahallesinde sakine, taşradan gelme hekime hatun” diye tanındığını ve Eski Saray’daki Hastalar Dairesi’nde bulunan Farniyaz Kalfa, Lâlezar Kalfa ve Nazenin Kalfa adındaki üç kadın hastayı tedavi etmek üzere Hekimbaşı Cemalzade Mehmet Efendi tarafından çağrıldığı gösteriyor.” Başka bir örnek 18. yüzyılda İşveçli bir elçi olan d’Ohsson’un Türkiye kültüründen bahsettiği kitabında yer almaktadır: “Bir hastalık halinde harem mensuplarının çoğu hekim gibi kadınlara başvurur. Bunların bilgileri az, fakat tecrübeleri çoktur. Bu bakımdan özellikle kadın hastalıklarıyla alakalı hususlarda başarılı olurlar. Sarayda olsun, başka yerlerde olsun, doğumları yaptırınlar da bunlardır. Zaten bu başlı başına bir meslektir ve bu mesleği icra edenler ebe kadın diye anılır” demektedir (Sarı, 1996: 18). Ebelik bir aile mesleği olup anneden kız çocuğuna aktarılırdı. Ebe anne kızına mesleğini öğretirdi. Kadın hekimler bazen hastalık adı ya da tedavi isimleri ile adlandırılırlardı. Örnek olarak çiçek aşısı yapan kadınlara “aşıcı hatun, aşıcı kadın ve çiçek hanım” vb. isimler verilirdi (Sarı, 1996: 15). Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına doğru açılan tıp okullarına artık hanımlar da alınmaya başlamıştı. Babası Sultan Abdulaziz ve II. Abdülhamid’in hizmetinde bulunmuş olan Hatice Safiye Ali (1894-1952) Hatun, Osmanlı’da bilinen ilk hekime olup İstanbul doğumludur (Emen, 2020: 3).

Sonuç

Kadınlarımız toplumun yapıtaşı olmasına rağmen hiçbir dönemde tam olarak değer verilmemiştir. Kadınlar geçmişten bugüne kadar elde ettikleri tüm hak ve meşhretleri kendi çaba ve sabırları ile sahip olmuşlardır. Tabii elde ettikleri haklara sahip olmaları pek kolay olmamıştır. Kadınların zorlandığı bir durumda hastalıklarını iyileştirecek bir sağlıkçı ve sağlık kurumu bulamıyor olmasıydı. Bu sorun doğrultusunda ortaya kadınların doğadan topladıkları bitkilerle ilaçlar veya kremler yapmaya başladılar buda zamanla koca-karı ilaçlar olarak halk arasında yaygın hale geldi. Ayrıca zamanla dertlerine çare bulmak için üfürükçülere ve dini kullanarak muska yapan kişilere gitmeye başladılar. Bunun nedeni ise 17. Yüzyıldan önce hiç kadın hekimin yok denecek kadar az olması ve köylerde yaşayan kadınların kocaları diğer hekimlere göndermek istememesiydi. Taşra da yaygın olarak hanımların doğumu sırasında yardım eden ebeler vardı. Bu ebeler o yerin en yetkili sağlıkçısı konumunda olurdu. Kadınlar tüm hastalıklarında ona gider ebenin verdiği bitkisel ilaçları kullanırdı. Peki bu ilaçların neye iyi geldiğini nasıl biliyorlardı buda onların yaptıkları bitkisel ve hayvansal karışımları önce kendi üstlerinde denediklerini bu şekilde etkisini anladıklarını göstermektedir. Günümüzde de

hâlâ devam etmekte olan erkekte ve kadında görülen kısırılık olarak bilinen infertilite hastalığı 17.-18. yüzyıllardan öncesinde bile tam olarak bir tedavisi olmaması o dönemki insanların yine şifalı otlarla yapılan ilaçlarla ve büyücülere giderek tedavi aramaktaydılar. Tam olarak tedavilerin işe yarayıp yaramadığını bilinmemekte. Bazı kadınlar kendi hem cinslerine yardım etmek için tedaviler ararken birer hekime olmuşlar ve yıllar geçtikçe kendilerini geliştirmeye başlamışlar. Özellikle 17. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nde artan tıp okulları ile kadın hekim yetiştirilmeye çalışılmıştır. Bazen erkek hekimlerinin tedavi edemediği hastaları kadın hekimleri çağırılmış. Netice olarak hangi zamanda ve şartlarda yaşarsak yaşayalım kadının rolü hep vardır. Ve kadın her zorlukta pes etmeden kendi için, sevdikleri için hep mücadele etmiştir.

Kaynakça

Kubilay, S. (2023). "Tarihi Perspektiften Bilim Dünyasında Yeri". *TAD*. 42 (73). 383-406.

Öztürk, H. (2023). "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Kadınların İnas Darülfünuna ve Darülfünun Tıp Fakültesi'ne Girmeleri Hususunda Bazı Mülahazalar". *Osmangazi Tıp Dergisi*. 45 (4). 524-534.

Sarı, N. (1996). "Osmanlı Sağlık Hayatında Kadının Yeri", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 11-64.

Saygılıgil Gündüz, F. (1999). "Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da Kadınlara Hizmet İçin Açılan Hastane ve Klinikler". İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Soydan, N. (2012), "Roma Tıbbı ve Kadın Hastalıkları". Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yakut İpekoğlu, H. & Hilmi Baha, O. (2019). "İnfertilitede Kullanılan Geleneksel Tedavi Yöntemleri ve Çeşitli Uygulamalar: Isparta Bölgesi", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (25). 105-119.

MOĞOL DEVLETİNDE YÖNETİCİ BİR KADIN: SORKOKTANI BEGİ

Aleyna DURMUŞ*

Özet

Moğol Devleti'nde kadın hem devlet yöneticisi hem de evlilik yoluyla akrabalık bağlarını kurmak açısından büyük bir öneme sahipti. Cengiz Han ve ondan sonra gelen varislerinin Moğol kadınlarına verdikleri değere kaynaklarda rastlamak oldukça mümkündür. Bir Moğol kadını sadece ileride devlet yönetecek evlatlar yetiştirmek yerine aynı zamanda kendisi de devlet yönetecek potansiyele sahipti. Moğollar için hem siyasi olarak önem arz eden hem de aile birliğinin yegâne kişilerden olan kadınlardan biri de Sorkoktani Begi'dir. Bu hatun, Kerait Ong Han'ın kardeşi Caka Gambu'nun kızı ve Cengiz Han'ın İbaka isimli eşinin kız kardeşi, Toluy'un eşi ve Mengü Kaan, Kubilay Kaan, Hülegü Han ve Arık Buka'nın annesidir. Kaynaklarda ismi muhtelif şekillerde geçen bu hatun için övülerek bahsedildiği, ehemmiyet, liyakat ve akıl sahibi olduğu belirtilmektedir. Onun için *“gayet zeki ve akıllı idi; ulusun idaresinde dünya kadınlarının başını çekerdi; örtünmede namus ve iffette dosdoğru idi”* denilmiştir. 1203 yılında Cengiz Han'ın oğlu Toluy ile evlenerek kendisinin soyu hanedan soyuna bağlanmıştır. Sorkoktani Begi'nin kaynaklarda adı bu evliliğe kadar pek sık geçmezken, bu evlilikten sonra eşini tesiri altına alıp seferlere kendisinin katılımıyla yönetimde söz hakkı almasıyla sık sık geçmeye başlamıştır. Sorkoktani Begi'nin, büyük fikirlere sahip olmayan eşi Toluy ile evlenmesi ve ondan ileride Moğol İmparatorluğuna sahip çıkacak çocuklar yapması ile Moğol toplumuna büyük güç kazandırmış biri olarak tarihe geçmiştir. Bu bağlamda bu bildiri ile tarihte pek çok örneği olduğu gibi Sorkoktani Begi'nin de Moğol Devleti'nde, yönetiminde ve hatta yöneticilerin de bizzat önerilerine başvurduğu kişi olarak tarihe nasıl geçtiğini, karakterini, kişiliğini ve bir kadın olarak nasıl bir devlet yöneticisi olduğunu açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Moğol Devleti, kadın, yönetici

* Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans.

Giriş

Moğol kadınları, dünyada erdem bakımından öne çıkan kadınlardandır. Onların iffet ve namuslarına düşkün oldukları, terbiyeli, saygın ve çok marifetli oldukları ve bunun için büyük övgüyle bahsedildikleri bilinmektedir (Subaşı, 2021: 39). Ayrıca Moğol kadınları için mahir, cesur, bilge, yetenekli, güzel, ilkel ve yazgılı ifadeleri de kullanılmaktadır. (Moğolların Gizli Tarihi, 2010: 25-26) Yalnızca güzellikleri değil aynı zamanda eşlerine karşı da her daim sadık olmaktadırlar. Hanlarına karşı da her zaman sadakati elden bırakmayan bu kadınlar Moğol yöneticileri tarafından da önemsenerek onların bu davranışlarının ödüllendirilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir (Moğolların Gizli Tarihçesi, 2018: 142-143; Ricoldus, 2018: 46-48).

Moğol toplumunda kadınlara değer verilmiştir. Bunun en birinci örneği de Cengiz Han'ın şu sözleri olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Eşlerim, gelinlerim ve kızlarım, kızıl ateş kadar renkli ve parlaktır (Hemedâni/Kerîmî, 1983: 439).

Ağızlarını şeker gibi tatlı hale getirmek, onları altınla donatılmış giysiler ile giydirmek, hızlı koşan atlara bindirmek, tatlı ve temiz su içmelerini sağlamak, hayvanlarına otlak ve çayırlar bulmak, seyahat ettikleri yollardan ve patikalardan onlara zarar verecek dikenleri temizlemek, yabancı otların ve dikenlerin otlaklarında büyümesine mani olmak benim tek amacımdır” (Hemedâni/Thackston, 1998: 298-299).

Cengiz Han'ın bu sözleri ile hem kendi döneminde hem de kendisinden sonra Moğollar arasında tekrardan şekillenecek olan kadın-erkek ilişkisi üzerindeki fikirlerini göstermiş ve tüm Moğollara kadınlara verdiği değeri miras bırakmıştır (Subaşı, 2021: 40). Cengiz Han'ın bu sözleri, Moğol erkeklerinin de kadınlarına karşı nasıl davranması gerektiğine dair emir niteliğinde olmuştur (Weatherford, 2016: 53).

Moğolların göçebe yaşam kültürüne sahip olmalarından dolayı Moğol kadınının göç kültürünün zorluklarıyla da başa çıkabildiğini görmekteyiz. Onların bu sayede güçlerinin arttığını ve toplumda da zamanla etkilerini arttırdıkları bilinmektedir. Hem yönetici kesimle hem de toplumun hemen her tabakasında sözü geçen bir Moğol kadından bahsetmek mümkündür (Beyânî, 2015: 69-70). Hayat şartlarının güçlendirdiği kadının, erkek işlerinin dışında kalan tüm işleri yaptığı hatta erkekler kadar iyi at bindikleri söz konusudur (Rubruk, 2001: 40).

Moğol kadının toplumda böyle etkin ve önemli bir konuma gelmesi, sıradan tebaa için değil aynı zamanda hanedana mensup kadınlar tarafından otağda ve daha sonraki zamanlarda saraylarda da sürdürülen bir durum olmuştur. Sorkoktani Begi de bu etkiyi sürdürmeyi başarmış bir Moğol kadını olarak karşımıza çıkmaktadır (Durak, 2008: 252).

I. Akıllı ve Bilge Kadın Olarak Sorkoktani Begi

Birçok farklı şekillerde ismi seslendirilen bu hatun, Moğolların önemli olarak gördüğü şahıslardan olan, Kerait Ong Han'ın kardeşi Caka Gambu'nun kızı ve Cengiz Han'ın İbaka isimli eşinin kız kardeşi, Toluy'un eşi ve Mengü Kaan, Kubilay Kaan, Hülegü Han ve Arık Buka'nın annesidir. Bu hatun için kaynakların tamamı övgüyle bahsetmiş, ehemmiyeti akıl ve liyakat sahibi bir kadın olduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede Sorkoktani Begi için *“gayet zeki ve akıllı idi; ulusun idaresinde dünya kadınlarının başını çekerdi; örtünmede, namus ve iffette dosdoğru idi”* denilmiştir (Beyânî, 2015: 130).

Sorkoktani Begi, Cengiz Han'ın babası Yesügey Bahadır'ın hatırası olan Kereyit Han'ı Tuğrul'un yeğenidir. 1203 yılında Cengiz Han'ın oğlu Toluy ile evlenmiş ve hanedan soyuna bağlanmıştır. Bu hatunun ömrünün eşi Toluy ile evliliklerinin ilk yıllarına dair bilgilere çok fazla rastlanılmamaktadır. Adını kaynaklarda daha sonraki zamanlarda çok sık görmekte birlikte bunun sebebinin de kocasını tesiri altına alarak seferlere bizzat katılarak yönetimde söz hakkı alacak olması denilebilir. Sorkoktani Begi, eşi Toluy 1232'de vefat ettiğinde artık Cengiz tarihine ismini altın harflerle yazdıracak işler yapacaktır (Durak, 2008: 252-253). Onun eşi Toluy'un Moğol töresine göre ailenin koruyucusu yani babadan kalan ilk toprakların mirasçısı anlamına gelen “oçigin” olarak yukarı Onon ve yukarı Kerülen arasındaki nehirlere sahip çıkmıştır. Toluy gözü kara bir asker olmasına rağmen Moğol tarihine dair büyük fikirleri olan birisi hiçbir zaman olamamıştır. Ancak Sorkoktani Begi ile evlenmesinden sonra hatunun ilerleyen zamanlarda Moğol İmparatorluğunu yönetecek vasfa sahip çocuklara sahip olacaktır (Grousset, 2022: 290).

Sorkoktani Begi, ilerleyen zamanlarda Han olacak Möngke, Kubilay ve Hülagü'nün annesi olarak elli yıldan uzun bir süre devlete yön verecektir (Grousset, 2001: 137). Eşi Toluy vefat ettiği sırada küçük çocuklarıyla ortada kalan Sorkoktani Begi, çocuklarıyla birlikte kayını Ögeday Han'ın himayesine girmiştir. Hatun çok akıllı olduğundan ötürü tedbirli davranmış ve bu sayede Ögeday tarafından çok sevilmiştir (Beyânî, 2015: 130-131). Ögeday Han kardeşi Toluy'un vefatından fazlasıyla etkilenmiştir. Kederden sürekli ağlar duruma gelmiş ve düşüncelerinden uzaklaşmak için kendisini içkiye vermiştir. Nihayetinde Han, Toluy'un topraklarının yönetimini evlatlarına olan bağlılığından dolayı Sorkoktani Begi'ye verilmesini emretmiştir. Aynı zamanda halk ve ordu işlerini de ona devretmişti. Bazı kaynaklara göre O, eşinin hâkimiyet bölgesi olan Chan-ting Vilayeti'ni yönetmiştir. Bu vilayette hizmet görenler Moğol Sarayı'nda sürekli büyük güç sahibi olduklarını belirtmişler ve hürmet görmüşlerdir. Hatta Sorkoktani Begi'nin emri altında çalışan hizmetini gören devlet görevlileri de olmuştur (Ögel, 2022: 92, 106).

Bu hatun, oğullarını diğer şehzadeler gibi yetiştirmemiştir. Bilgili ve becerikli olmaları hususunda yetiştirilmelerinde önem verdiği hususlar vardı. Bu yetiştirilme tarzları da onun çocuklarını farklı kılan nokta olacaktı. Han öldüğü sıralarda bazı şehzadeler onun yerine geçmek için payza ve yarlık dağıtmıştır. Ki Güyük Han yasa dışı olmasından ötürü bu payza ve yarlıkları geri toplatmıştır. Bu işi yapan şehzadelerin isimleri de alenen okunmuştur. Göyük Han, Sorkoktani Begi'nin ve çocuklarının yasa dışı hiçbir iş yapmadıklarını, ülkenin işlerini akıllı ve tecrübe sahibi insanlardan dahi daha iyi yönettiklerini, bilgili ve disiplinli olduklarını söyleyerek onlara övgüler yağdırmıştır (Cüveynî, 2013: 454-455).

Ögeday Han, tahta geçtiğinde idari ve askeri alanda herhangi bir sorunla karşılaştığı zaman Sorkoktani Begi'nin görüşlerine müracaat etmiş ve önerilerini uygulamaktan kaçınmamıştır (Durak, 2008: 254). Böylesine sevdiği ve güvendiği bu hatunu oğlu Güyük ile evlendirmek istemiş ve bu konu hakkında Sorkoktani Begi'ye elçi göndermiştir. Ferman eline ulaştığı zaman onun cevabı ise *“Benim fikrim bu çocukları yetiştirip bağımsız olmalarını sağlamak, terbiyeli olmaları için çaba göstermek, birbirlerinden ayrılmamaları ve birbirlerine kin beslememeleri için uğraşmaktır. Bunların ittifak olmaları büyük işlere neden olacaktır”* şeklinde olmuştur. Akıllıca verdiği bu cevap sonrası teklifi reddetmiş aynı zamanda Güyük Han ile evlenmek istemediğini göstermiştir. Bu olay ile kendisinin evlilik konusunda Cengiz Han'ın annesi Höelün Hatun'dan daha sabırlı olduğunu kanıtlamıştır (Hemedâni/Aka, 2013: 792). Onun bu evliliği yapmamasında ki asıl sebep ise Güyük ile evlenerek Ögeday soyunun saltanatını kabul etmek istememesiydi. O, oğullarını tahta geçirerek saltanatın Toluy hanedanına geçmesini başarmak istiyordu (Beyânî, 2015: 132). Bu teklifi reddetmesinin ardından Sorkoktani Begi'nin her bir oğlunu han olacak şekilde yetiştirdiği aşikârdır. Hatta Mengü ve Arık Buka, Büyük Han Kubilay'ın Çin'de 80 yıl varlığını sürdüren Yuan hanedanını kurarak Çin'i Çin'den yönetmeyi başarmışlardır. Diğer oğlu Hülagü de batıda Moğol hâkimiyetini kurarak İlhanlı Devleti'nin kurucusu olmuştur (Yuvalı, 2017: 112). Onun böylesi mükemmel annelik yaparak oğullarını çok iyi yetiştirmiş olduğu bir gerçektir. Bu sebeple Çinliler onu ünlü, mükemmel, görkemli, azize ve imparatoriçe olarak isimlendirmişlerdir (Roux, 2001: 315).

Her kaynakta bu kadar övgü dolu sözlerle bahsedilen Sorkoktani Begi, Hristiyan bir kadındır. Ayrıca onun dindar olduğu da bilinmektedir. Kendisi daima dinini kuvvetlendirme çabasında olan birisiydi. Oğulları Müslüman olmalarına rağmen annelerine engel olmuyor aksine faaliyetlerine karşı saygı duyuyorlardı. Sorkoktani Begi, akıllı ve siyaseti iyi bilen biri olarak İslam dinine de büyük bir teveccüh ile yaklaşıyordu. Onun şeyh ve din adamlarının korunması konusunda çabası takdire şayandı (Beyânî, 2015: 133).

Onun bu konuya dair delilleri de mevcuttur. Buhara’da bir medrese işi için bin balış gümüş vererek Şeyhülislam Seyfeddin el-Baherzî’yi görevlendirmiştir. Bunun dışında o civarlardaki köyleri satın alıp oranın gelirini inşa ettirdiği medresenin hocaları ile öğrencilerini destekleyen vakfa bırakmıştır. Sorkoktani Begi’nin yapmış olduğu bu yardımlar her daim Müslüman olsun ya da gayrimüslim olsun fakir ve düşkünlere yapılmıştır (Cüveynî, 2013: 455). 649/1252 yılında Sorkoktani Begi’nin vefat ettiği bilinmektedir. Kerülen Nehri’nin yakınlarında bulunan eşi Toluy’un mezarının yanına defnedilmiştir (Beyânî, 2015: 133-134).

Sonuç

Moğol Devleti, bozkırda ve göçebe bir yaşam süren toplumdan oluşmaktaydı. Bu toplumda kadınlar da erkekler kadar değerli, önemli ve etkin olmuştur. Moğol kadınlarının yönetimde söz sahibi olduğunu ve yeri geldiğinde saray hanımı, otağ hanımı yeri geldiğinde ise devlet yöneticisi olduğu bilinmektedir. Evlilik hususunda pek çok kadınla evlenme söz konusu olduğu bu toplumda, çok eşlilik için de yerine getirilmesi gerekenler olduğundan kadın yine değerli konumda olarak görülmüştür. Devlet yöneticisi olarak ele aldığımız şahıs Sorkoktani Begi olmuştur. Begi kelimesi Moğollarda kadın prenseslere, kraliçelere verilen unvan olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere bu hatun bir prensestir. Cengiz Han’ın oğluyla evlenerek zaten hanedan soyuna bağlanmış olmasıyla beraber, akli ve bilgisi, güvenilir olması ile de yönetici pozisyonuna gelmeyi sonuna kadar hak etmiştir. Geçmişten günümüze devletlerin çoğunda kadın yönetici sayısı çok azdır. Hatta bazen el altından tüm işleri yapan bir kadın da olsa tahtta oturan hep bir erkektir. Moğollarda Toluy zamanında bu yargı kırılmış ve onun vilayeti yönetmesi üzere bir kadına yani Sorkoktani Begi’ye verilmiştir. Bu hatun, zekâsı, dürüstlüğü, iyilikseverliği, merhameti, gözü pekliği ve birçok iyi özelliği sayesinde devlet adamları tarafından da sevilmiş ve çocuklarını da kendisi gibi mükemmel yetiştirerek Moğol Devleti’ne ileride çok iyi işler yapacak hanlar bırakmıştır. Onun karakteriyle de birleşen bu yönetici özelliği herkes tarafından örnek alınacak bir sonuç doğurmuştur.

Kaynakça

Beyânî, Ş. (2015). *Moğol Dönemi İrani’nda Kadın*. çev. Mustafa Uyar, Ankara: TTK Yayınları

Cüveynî, A. A. M (2013). *Tarih-i Cihangüşâ*. çev. Mürsel Öztürk. Ankara: TTK Yayınları.

Durak, N. (2008). “Çingizli Hatunları I: Sorgaktani Beki”. *Turkish Studies*. 3(1), 251-258.

Grousset, R. (2001). *Cengiz Han*, çev. İzzet Tangu. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Hemedânî, R. F. (2013). *Câmîû't-Tevârih*. çev. İ. Aka, M. Ersan, & A. H. Khelejani. Ankara: TTK Yayınları.

Hemedânî, R. F. (1998). *Câmîû't-Tevârih II*. çev. W. M. Thackston. Harvard University.

Hemedânî, R. F. (1983). *Câmîû't-Tevârih: 718/1318*. c. I-II. ed. B. Kerîmî. Tahran: İntişarat-ı İkbâl.

Moğolların Gizli Tarihçesi (2018). çev. M. L. Kaya. İstanbul: Kronik Yayınları.

Monte Crucis, R. de. (2018). *Doğu Seyahatnamesi: Bir Dominikan Keşişin Anadolu ve Ortadoğu Yolculuğu (1289-1291)*. çev. A. D. Altunbaş. İstanbul: Kronik Kitap.

Roux, J. P. (2001). *Moğol İmparatorluğu Tarihi*. çev. A. Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Rubruk, W. V. (2001). *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255*. çev. E. Ayan. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Subaşı, Ö. (2021). *Moğollarda Kadın, Evlilik ve Dış Siyaset*. İstanbul: Selenge Yayınları.

Weatherford, J. (2016). *Cengiz Han'ın Kızları*. çev. M. Bilgen. İstanbul: Tarih & Kuram Yayınları.

Yuvalı, A. (2017). *İlhanlı Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

CAHİLİYE'DEN SONRA OKUMA-YAZMA BİLEN KADINLARIN SOSYAL HAYATTAKİ ROLÜ

Kübra AY*

Özet

Belazurî “İslâm geldiği zaman Kureyş’te okuma yazma bilen on yedi kişi mevcuttu” dedikten sonra bu kişilerin isimlerini saymıştır. Bu isimler arasında sadece okuma bilenler olduğu gibi hem okuma hem de yazma bilenler de zikredilmiştir. Belazurî, Hz. Peygamber’in eşlerinden Hz. Aişe ve Ümmü Seleme’nin sadece okuyup yazamadıklarını; Şifa binti Abdullah el-Adeviyye, mü’minlerin annelerinden Hz. Hafsa, Ümmü Gülsüm b. Ukbe, Aişe binti Sa’d b. Ubade, Kerime binti Mikdad gibi hanım sahabîlerin ise hem okuma hem de yazmayı bilenler arasında yer aldığını nakletmiştir. Asıl ismi Leyla olan Şifa binti Abdullah, tedavi konusundaki malumatı ve rukyeyle insanları tedavi etmesi sebebiyle bir süre sonra insanlar tarafından “Şifa” adıyla anılmıştır. Şifa binti Abdullah, Hz. Ömer’in de mensup olduğu Temim kabilesinden olması sebebiyle Hz. Peygamber’in hanımı ve Hz. Ömer’in kızı olan Hz. Hafsa’ya okuma ve yazma öğretmişti. Günlük hayatında rukyeyle insanları tedavi eden Şifa binti Abdullah’a Hz. Peygamber “Hafsaya, yazı yazmayı öğrettiğin gibi rukyeyi de öğretmez misin?” diyerek onu taltif ve teşvik etmiştir. Hz. Osman’ın anne bir kardeşi olan Ümmü Gülsüm b. Ukbe Hudeybiye anlaşmasından hemen sonra tek başına Medine’ye doğru yola çıkmış ve bu sebeple “*tek başına hicret eden tek kadın ve Hz. Peygamber’in hicretinden sonra hicret eden tek hanım*” olarak anılmıştır. Daha sonra kardeşleri onu Hz. Peygamber’den istese de Hz. Peygamber bu diplomatik meseleyi “*Hudeybiye anlaşmasının sadece erkekleri kapsadığı kadınlar için özel bir madde konulmadığını*” delil göstererek çözmüş ve Ümmü Gülsüm’ü teslim etmemiştir. Bu çalışmada Mekke’nin önde gelen hanımlarının nelerle meşgul oldukları, günlük hayata nasıl katkı sağladıkları tespit edilmeye çalışılacak ayrıca bu hanımefendilerden vahiy kâtiplerini etkileyen, ders veren veya ailesinden biri olduğu için ona yardımcı olan yahut birebir ayet ve hadisleri yazan kişiler olup olmadığı tespit edilmeye gayret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: cahiliye dönemi, okuma-yazma, kadın, sosyal hayat.

* Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Giriş

Öncelikle çalışmanın adının neden “Cahiliye’den sonra Okuma-Yazma Bilen Kadınların Sosyal Hayattaki Rolü” olduğunu açıklamak okuyucu için faydalı olacaktır. Çalışmanın adındaki “Cahiliye’den sonra” vurgusu çalışmaya konu edilen kişilerin okuma-yazmayı cahiliye döneminde öğrenip İslâm geldiği zaman kullanması sebebiyledir. Bu vurguyu Belazurî de Fütûhu’l-Buldan adlı eserinde yapmaktadır. Okuyucuda ‘kasten İslâm’ın ilk dönemi’ denmediği düşüncesinin oluşma ihtimaline karşın bu açıklamanın gerekli olduğu düşünülmüştür.

Cahiliye dönemi, kadın-erkek fark etmeksizin insana değer verilmeyen ama zayıf noktaları sebebiyle kadınların daha fazla itibarsızlaştırıldığı, ikinci sınıf insan yerine konulduğu hatta insan olup olmadığının tartışıldığı bir dönemdir. İnsanın değersizleştirilmesi sadece Araplara has bir durum değildir. Nitekim insanın alınıp satılabilecek bir eşya gibi görüldüğü, hür insanların tuzağa düşürülerek köleleştirildiği birçok kültür mevcuttur. Bugün medeniyet beşiği olarak tanıtılan Yunan kültüründe de kölelik kavramı mevcuttur. Örneğin önemli Yunan filozoflarından Aristo’nun “İnsanlar doğuştan köle ve hür olarak doğarlar. Köleler canlı bir alet ve ruhlu bir metadırlar. İnsanların mülk iktisap etmeleri yeterli değildir, sahip olmuş oldukları bu mülkleri kullanacak ve işleyecek canlılara yani kölelere ihtiyaçları vardır.” diyerek kendi kültüründeki kölelik anlayışını ortaya koymuştur (Sarıcık, 1999: 23). Dolayısıyla insanın itibarsızlaştığı fakat fonksiyonel anlamda çokça ihtiyaç duyulduğu bu dönem sadece Araplara has bir dönem değildir. Cahiliye döneminde ekip biçmek, yük taşımak, kervanlarla ilgilenmek, hayvanlara bakmak, ev temizlemek, çocuk büyütme için insana ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç kadın- erkek demeksizin köleleştirilen insan kaynaklarından sağlanıyordu. İnsan gücünün önemli bir araç olduğu bu toplumda erkeklerin güçlü olması ve ağır işleri yapabilmesi onların daha ön planda ve hâkim güç konumunda olmalarını sağlamıştır. Bunun ötesinde hanımların fiziksel olarak daha hafif ve ince işleri yapabilmeleri ise onları ikinci plana itmiştir. Kadın ve çocukların erkekler tarafından korunmaya muhtaç görülmeleri ve bir savaş esnasında hanımın esir düşmesinin aile onurunu zedelemesi gibi durumlar da hanımların cahiliye toplumunda ikinci plana atılmasına neden olmuştur (Altıntaş, 2001: 63).

Cahiliye toplumu güce dayalı bir toplum olduğundan okuma-yazma bilenlerin sayısı çok azdır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri de Cahiliye kültürünün daha çok şifahi bir kültür olmasıdır. Yine de bu dönemde çeşitli sebeplerle okuma-yazma öğrenen insanlar olmuştur. İlk emri ‘Oku!’ olan İslâm geldiğinde Cahiliye döneminde okuma-yazma öğrenen bu insanlar daha önemli hale gelmişlerdir. Hz. Peygamber Medine’ye hicret ettikten sonra Bedir

esirlerinin ya yüklü bir miktar fidye vermesi ya da okuma-yazma bilenlerin çocuklara okuma-yazma öğretmesi şartıyla serbest bırakılması da okuma-yazma bilenlere verilen önemi göstermektedir. Belazurî (ö. 279/892-893) İslâm geldiğinde Kureyş kabilesinden 17 kişinin yazı yazdığını belirtmiştir. Bu kişiler; *Ömer b. el-Hattab, Ali b. Ebi Talib, Osman b. Affan, Ebû 'Ubeyde b. el-Cerrah, Talha, Yezîd b. Ebî Süfyan, Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî'a, Kureyş'den Süheyl b. Amr el-Âmirî nin kardeşi Hâtib b. Amr, Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî, Eban b. Sa'id b. el-Âsî b. Ümeyye, kardeşi Hâlid b. Sa'id, Abdullah b. Sa'd b. Ebî Şerh el-Âmirî, Huveytib b. Abduluzza el-Âmirî, Ebû Süfyan b. Harb b. Ümeyye, Muaviye b. Ebî Süfyan, Cüheym b. es-Salt b. Mahreme b. el-Muttalib b. Abdimenaf. Kureyş'in yanaşıklarından el-Alâ b. el-Hadramî'dir. Belazurî okuma-yazma bilenlere "Şifa binti Abdullah, Hz. Hafsa, Ümmü Gülsüm binti Ukbe, Aişe binti Sa'd b. Ubade, Kerime binti Mikdad, Ümmü Seleme," isimli hanımları da eklemiştir. Bu hanımlardan Ümmü Seleme'nin sadece okumayı bildiği, yazmayı bilmediği nakledilmiştir (Belazurî, 2013: 541-542).*

Görüldüğü üzere cahiliyeden sonra okuma-yazma bilenlerin sayısı oldukça azdır. Okuma-yazma bilenler içerisinde hanımların sayısı ise bir elin parmaklarını geçmemiştir. Dolayısıyla bu hanımların hayatlarının, o dönemde sosyal hayata ne gibi katkı sağladıklarının incelenip, tahkik edilmesi önemlidir. Bu çalışmanın amacı cahiliyeden sonraki dönemde okuma-yazma bilen ve sosyal hayata katkı sunan bu hanımların hayatlarını, sosyal hayata ne gibi katkılar sunduklarını, yakın çevrelerinde vahiy kâtibi olan kişilere etkilerinin olup olmadığını incelemektir. Çalışma, Şifa binti Abdillâh ve Ümmü Gülsüm binti Ukbe hakkında yapılacak araştırmayla sınırlı tutulacaktır. Bu isimlerin seçilmesindeki en önemli sebep haklarında daha fazla verinin elde edilmesidir. Çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem doğrultusunda gerekli veriler doküman taraması tekniği kullanılarak elde edilecektir. Doküman tarama tekniği ile elde edilen veriler veri analizi kapsamında betimsel analiz ve içerik analizi kullanılarak incelenecektir.

I. Şifa Binti Abdillâh el-Adeviyye

Kaynaklarda Şifa binti Abdillâh El-Adeviyye'nin (ö. 20/641) asıl isminin 'Leyla' olduğu nakledilmiştir. Cahiliye döneminden itibaren rukye yaparak insanları tedavi ettiği için genel olarak 'Şifa' ismiyle tanınan sahabi hanım hicretten önce Mekke'de İslâm'la şereflenmiştir. Ayrıca Şifa binti Abdillâh, Hz. Peygamber'e biat eden ve ilk hicret eden hanımlardan olmuştur (Hassan, 2018: 2). İlk evliliğini Ebu Hasme ile yapmış ve bu evlilikten Süleyman isimli bir oğlu olmuştur. Şifa'nın ikinci evliliğiyle ilgili net bilgi olmasa da bir rivayete göre Ebu Hasme'nin kardeşi Merzuk'la evlenmiş ve bu evlilikten Ebu Hâkim künyeli

bir oğlu olmuştur (Uraler, 2010: 138). Ayrıca Şifa binti Abdillah, Hz. Ömer'in amcasının kızıdır. Kendisinden 12 hadis nakledilen Şifa binti Abdillah'ın rivayetleri oğlu Süleyman aracılığıyla bize ulaşmıştır (Uraler, 2010: 139). Rivayet ettiği hadisler yağmur duası, hanımların cemaate katılmaları, cemaatle namaza devamın önemi, faziletli ameller ve Hz. Peygamber'in Şifa binti Abdillah'ı Hz. Hafsa'ya okuma-yazma öğrettiği gibi rukyeyi de öğretmesini istemesiyle ilgili hadislerdir. (Detaylı bilgi için bkz. Hassan, 2018) Şifa binti Abdillah, Hz. Ömer'in hilafet döneminde, başka bir rivayete göreyse Hz. Ömer'in vefatından uzun bir müddet sonra vefat etmiştir. (Safî, 2013; 15)

Okuma-yazma bilen Şifa binti Abdillah aynı zamanda rukye yaparak insanları tedavi etmiştir. Bu iki özelliği onun sosyal hayata katılmasını gerekli kılmıştır. Cahiliye dönemi gibi bir dönemde okuma ve yazmayı öğrenmesi onun kendini yetiştirmeye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Nitekim onun, döneminde ve hemcinsleri arasında az bulunan bu meziyeti müslüman olduktan sonra okuma-yazma öğretimi konusunda oldukça işine yaramış ve Hz. Peygamber tarafından bizzat okuma-yazma öğretimi için görevlendirilmiştir (Safî, 2013: 18). Şifa, Cahiliye döneminde rukye yaparak 'nemle' denilen bir cilt hastalığını tedavi etmiştir. Müslüman olduktan sonra söz konusu tedavi esnasında bazı dualar okuması sebebiyle şüpheye düşmüş ve bu durumu Hz. Peygamber'e sormuştur. Hz. Peygamber sorduğu soruya "Söylediklerinde ve yaptıklarında şirk olmadığı müddetçe rukye yap!" şeklinde cevap vermiştir (Hassan, 2018: 27). Başka bir rivayette de "*Hafsa'ya okumayı öğrettiğin gibi nemle'ye rukye yapmayı da öğret*" buyurarak Şifa'yı rukye yapmaya teşvik etmiştir (Hassan; 2018: 10).

Şifa'nın isminin geçtiği ve önemli olduğu bir başka toplumsal rol de onun muhtesip olarak görevlendirilmesidir. "İslâm devletlerinde genel ahlakı, kamu düzenini korumak ve denetlemekle görevli ..." olan Hisbe teşkilatının sahadaki görevlilerine hisbe kelimesinden ismi fail yapılan muhtesip denilmiştir. Muhtesip genel olarak iyiliği emredip kötülükten alıkoyma için görevlendirilmiştir. İstilahî ifadeyle muhtesip emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker yapmakla vazifelendirilmiştir. Görev tanımı kapsamına birçok durumu alan muhtesibin müdahale edeceği durumun alenen işlenmesi ve herhangi bir araştırma faaliyetine gerek olmaması dikkat çekicidir. Muhtesip bu tarz bir eyleme 'yapılan işin meşru olmadığının anlatılması, yapılmaması konusunda nasihat edilmesi, kişinin tehdit edilmesi, yaptığı eylemin bir alet aracılığıyla durdurulması, tazir cezasının uygulanması' gibi yöntemlerle müdahale edebilir. (Kallek, 1998, 133) Muhtesip kelimesi bu kapsama Hz. Peygamber'den sonra erişmiştir. Hz. Peygamber'in çarşıları denetlemekle görevlendirdiği kişiler ve onların yaptığı eylemler bu tarz bir teşkilatın ve muhtesibin görevlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Kaynaklarda nakledilen bilgilere göre Hz. Peygamber, Medine'de bir pazar kurmuş

ve kurduğu pazarı başta kendisi denetlemiş, sonrasında Hz. Ömer ve Şifa'yı pazarı denetlemek için görevlendirmiştir. Şifa'ya bu görevin verilmesiyle ilgili Hz. Peygamber'in değil Hz. Ömer'in ona bu görevi verdiği veya Hz. Peygamber'in verdiği görevlendirmenin Hz. Ömer tarafından devam ettirildiğine dair rivayetler de mevcuttur (Safi, 2013: 74).

Sonuç olarak Şifa cahiliye döneminde okuma-yazma öğrenmiş ve rukye yaparak insanları tedavi etmiştir. Müslüman olduktan sonra ise onun bu faaliyetleri Hz. Peygamber tarafından desteklenmiş ve teşvik edilmiştir. Hz. Peygamberin, eşi Hz. Hafsa için onu öğretmen olarak görevlendirmesi, Hz. Hafsa'ya rukyeyi öğretmeye teşvik etmesi ve ona toplumsal hayatta önemli bir görev olan muhtesiplik görevini vermesi İslâm'ın insana verdiği değeri gösterir mahiyettedir. Vahiy katiplerinden olan Hz. Ömer onun amcasının oğludur. (A'zamî, 2017: 162) Hz. Ömer'in okuma-yazmayı nereden öğrendiğine dair bir veri olmamakla birlikte Şifa binti Abdullah'ın vahiy katiplerinden herhangi birine okuma-yazma öğrettiğiyle ilgili veri de elde edilememiştir.

II. Ümmü Gülsüm Bint Ukbe

Ümmü Gülsüm b. Ukbe'nin (ö. 32/652) annesi Erva bint Kureyz'dir. Erva bint Kureyz (ö.?), Hz. Osman'ın da annesi olması hasebiyle; Ümmü Gülsüm bint Ukbe ile Hz. Osman anne bir kardeşirler. Babası ise Müslümanlara türlü işkenceler yapan Ukbe bin Ebi Muayt'tır. Babası Ukbe b. Ebi Muayt, Bedir savaşında esir alınanlar arasındaydı. Hz. Peygamber, Ukbe b. Ebi Muayt'a (ö.2/624) Müslümanlara yaptığı işkenceler, Allah'a ve Rasülüne düşmanlık ve iftiralara sebebiyle diğer esirler gibi davranmamış ve öldürülmesini emretmiştir. (Yiğit, 2012; 63-64) Ukbe b. Ebi Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm binti Ukbe ise hicretin 6. senesinde yapılan Hudeybiye anlaşmasının ardından tek başına Mekke'den yola çıkarak Medine'ye hicret etmiştir (Martı, 2012: 325). Hudeybiye anlaşmasında yer alan "*Mekkelî bir kimse Hz. Muhammed'in yanına kaçarsa velisinin isteği üzerine geri verilecek, fakat bir müslüman kaçarak Mekke'ye sığınırsa iade edilmeyecek.*" maddesi gereğince Mekke'liler onu geri almak istemiştir. (Hamidullah, 1998; 297) Fakat Hz. Peygamber anlaşmanın hanımları kapsamadığını ve Ümmü Gülsüm hakkında inen Mümtehine suresinin 10 ve 11. Ayetlerini delil göstererek Ümmü Gülsüm'ü geri vermemiştir. Böylece Ümmü Gülsüm, İslâm tarihine Mekke'den Medine'ye tek başına hicret eden tek hanım sahabî olarak kaydedilmiştir (İbnü'l-Esir, 2003: 376).

Ümmü Gülsüm Medine'ye geldiğinde Hz. Peygamber'in azatlısı Zeyd b. Harise ile evlenmiştir. Zeyd b. Harise Mute savaşında şehid olmuştur. Eşinin vefatından sonra Zübeyr b. Avvam'la evlenen Ümmü Gülsüm'ün bu evlilikten Zeynep isminde bir kızı olmuştur. Fakat Ümmü Gülsüm, Zübeyr b. Avvam ile anlaşamamış ve ondan boşanmıştır. Daha sonrasında

Abdurrahman b. Avf ile evlenmiş ve ondan oğulları İbrahim ve Humejd dünyaya gelmiştir. İbrahim ve Humejd daha sonrasında meşhur muhaddisler olmuşlardır. Ümmü Gülsüm, Abdurrahman b. Avf vefat edince duhatu'l-araptan olan Amr b. el-As ile evlenmiş fakat bu evlilikten kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Onun Hz. Ali'nin halifeliği döneminde 656-661 seneleri arasında vefat ettiği zikredilmiştir (Martı, 2012: 325). Ümmü Gülsüm bint Ukbe'nin sosyal hayata olan katılımıyla ilgili rivayet bulunamasa da onun rivayet ettiği hadislerin oğulları tarafından nakledilmesi çocuklarını yetiştirerek sosyal hayata katkı sunduğunu gösterir mahiyettedir. Çalışmanın amacından sapmamak adına oğullarının ilmi yönleriyle ilgili bilgi verilmeyecektir.

Sonuç olarak denilebilir ki Ümmü Gülsüm, okuma-yazma bilmesiyle bariz bir görev alarak sosyal hayata katkı sunmamıştır. Fakat onun yaptığı eylemin ve Hz. Peygamber'den naklettiği hadislerin dönemin müslüman hanımlara cesaret vermesi; bir anne olarak oğullarını güzel bir şekilde yetiştirip muhaddis olmalarını sağlaması onun sosyal hayata katkısı olarak görülebilir. Anne bir kardeşi olan Hz. Osman vahiy katiplerindedir (A'zamî, 2017: 152). Babaları ayrı olması sebebiyle Hz. Osman'a okuma-yazma öğretmenin Ümmü Gülsüm olup olmadığı konusunda bir veri elde edilememiştir. Her ne kadar Hz. Osman ve Ümmü Gülsüm'ün okuma-yazma öğrendikleri kaynağın aynı olabileceği, bu kaynağın ikisinin kesişim kümesi denilebilecek anneleri Erva binti Kureyz olduğu kanaati oluşsa da bunu destekleyen veri bulunamamıştır.

Sonuç

Cahiliye toplumu daha çok gücün ön planda olduğu ve hemen her işin el kuvvetiyle yapıldığı bir toplumdur. Bu toplumda fiziksel olarak daha güçlü olan erkeğin ön planda tutulması, bu dönemde pragmatist bir yaklaşımla insana bakıldığını gösterir mahiyettedir. Kadının ikinci planda olmasının sebepleri arasında kadınların daha hafif ve ince işleri yapabilmeleri, bir hanımın savaş vs. durumunda esir edilmesinin aile için utanç kaynağı olması zikredilebilir. Ayrıca bu toplum tarım, hayvancılık ve ticaretle hemhal olan bir toplumdur. Toplumun önemli bir kesimi tarım ve hayvancılık yaparken belli kişiler çıkan ürünü çeşitli şehirlere götürerek ticaret yapmıştır. Ticaretle uğraşan ailelerin çocuklarının okuma-yazma öğrenmesi makul olsa da okuma-yazma bilenlerin sayısı oldukça azdır. Belazurî, Fütûhu'l-Buldan adlı eserinde bu kişilerin isimlerini zikretmiştir. Bu isimler arasında sayılan altı hanımdan Şifa binti Abdillâh ve Ümmü Gülsüm binti Ukbe bin Ebi Muayt haklarında daha çok bilgi bulunması sebebiyle bu çalışmaya konu edinilmiştir. Yine okuma-yazma bilmeleri

sebebiyle Kur'an-ı Kerim'in aktarılmasında büyük önem arz eden vahiy kâtipleri ile ilişkileri ele alınmaya gayret edilmiştir.

Şifa binti Abdillah cahiliye döneminde okuma-yazma öğrenen hem cahiliye hem de İslâm döneminde rukye yaparak insanları tedavi eden ve Hz. Peygamber'in muhtesip olarak çarşı kontrolüyle görevlendirdiği bir hanım sahabidir. Ümmü Gülsüm binti Ukbe b. Ebi Muayt ise İslâm'ın ve müslümanların azılı düşmanlarından olan Ukbe b. Ebi Muayt'ın kızıdır. Babası hicretin ikinci yılında Bedir gazvesinde esir edilmiş ve bu düşmanlığı sebebiyle Hz. Peygamber'in emriyle öldürülmüştür. Ümmü Gülsüm ise hicretin altıncı senesinde Hudeybiye anlaşmasının ardından Mekke'den Medine'ye tek başına hicret etmiştir. Onun bu hicretinin etkisi ve yetiştirdiği çocuklarının İslâm'a olan hizmeti sosyal hayata katkısı olarak anlaşılmalıdır.

Çalışmanın sorularından biri olan bu hanımların vahiy kâtipleriyle ilişkilerine gelinecek olursa Şifa binti Abdillah Hz. Ömer'in amcasının kızı; Ümmü Gülsüm binti Ukbe ise Hz. Osman'ın anne bir kız kardeşidir. Fakat Şifa ve Ümmü Gülsüm'ün vahiy kâtibi olan Hz. Ömer ve Hz. Osman'a etkileri veya yardımları hakkında bir malumat bulunamamıştır.

Kaynakça

Altıntaş, R. (2001). "Cahiliye Arap Toplumunda Kadın". *Diyanet İlmî Dergi*. 37 (1). 61-85.

A'zamî, M. M. (2017). *Hz. Peygamber'in Kâtipleri*. çev. Durak Pusmaz. İstanbul: İnkılap Yayınlar.

Belazurî (2013). *Fütûhu'l-Büldan*. çev. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yayınları.

Hamidullah, M. (1998). "Hudeybiye Antlaşması". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18, 297-299.

Hassan, N. M. (2018). *Büyük Sahabi Şifa Bint Abdullah'tan Rivayet Edilen Hadislerin Tahriri*. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

İbnü'l-Esir (2003). *Üsdü'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*. thk. Ali b. Muavviz & Adil Ahmed Abdilmevcud. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiye.

Kallek, C. (1998). "Hisbe". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18, 133-143.

Martı, H. (2012). “Ümmü Külsüm bint Ukbe”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42, 325.

Safi, E. (2013). *Bir Model Hanım Sahabi Şifâ Binti Abdullah*, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sarıcık, M. (1999). *Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında Osmanlı'da Kölelik, Cariyelik ve Harem*. Isparta: Yayınevi Yok.

Uraler, A. (2010). “Şifâ bint Abdullah”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 39. 138-139.

Yiğit, İ. (2012). “Ukbe b. Ebû Muayt”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 42. 63-64.

ANADOLU'DA KADINLARIN MİRASTAKİ KONUMUNUN SEBEPLERİ ÜZERİNE: HUKUK SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Gülseren AYZAZ*

Doç. Dr. Hüseyin OKUR**

Özet

Günümüzde Anadolu'da yaşayan kadınlar, erkeklere oranla daha fazla iş yüküne maruz kalmaktadır. Bu durum kadının mali haklarına her zaman olumlu ve orantılı olarak yansımamaktadır. Kazanç elde etme hususunda sorumluluk erkeklerde olduğundan kadınlar mali yönden arka planda kalmaktadır. Erkeklerin ailesine bakma sorumluluğunu temele alarak hakların paylaşılmasını sağlayan İslâm miras hukukuna göre, kız çocukların mirastan pay alması erkek çocuklarının yarısı kadar veya iki kız kardeşse üçte ikisi kadardır. Aynı şekilde kadın eş veya kardeş konumunda varis olduğunda da erkeğe nazaran daha az paya sahiptir. Kadınların mali tasarruflarında söz sahibi olmasının önüne geçilmesi yahut erkeklerin taşıdıkları sorumluluktan ötürü paydan alacaklarının maksimum düzeyde tutulması, suistimal edici niteliktedir. Anadolu'da görülmekte olan bu tavrın kadının aleyhine olduğu söylenebilir. Cahiliye devrinde kadının varlığı bile kabul görmezken İslâm dini belirlediği hükümlerle kadını hayatın içerisine dahil ederek hak sahibi olmasını sağlamıştır. Söz konusu haklardan biri olan kadının mirastan pay alma hakkı ise düşük bir oran olduğu gerekçesiyle çarpıtılarak öne sürülse de aslında kadını yüceltici nitelikte bir belirlenmiş bir orandır. İnsanlar bilgisizlik, menfaat ve erkeğin kadına göre daha ön planda tutulması gibi sebeplerden dolayı belirlenen miras hükümlerine müdahil olarak bazen üçte bir bazen de bu oranın bile altında bir kıymet ile kadınlara değersizlik aksettirmektedir. Bu tebliğde Anadolu'da yaşanan miras ihlallerine ve sebeplerine hukuk ve sosyoloji gözüyle bir değerlendirmede bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Kadın, Anadolu, Miras, Sosyal Konum.

Giriş

Tarihte miras sistemi, menfaat penceresinden bakılarak savaşa gidebilme, eli silah tutabilme ve malını koruyabilme gibi şartlara dayandırılmıştır. Bu şartlar doğrultusunda varis olabilecek kişiler; kadınlar, çocuklar ve yaşlı erkekler haricinde yalnızca sağlıklı yerinde olan

* Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

erkekler ile sınırlı tutulmuştur. Yaşanılan savaşların olumsuz sonuçları bu meyanda dolaylı olarak kadınlara yüklenmiştir. İslâmiyet'in teşekkülü sonrasında miras meselesi, kadınların ön plana çıkartıldığı iyileştirici hükümlerle tedricen sistemleştirilmiştir. Burada mesele iki başlık altında ele alınacaktır.

I. İslâm Hukukunda Kadınların Mirastaki Durumu

İslâm hukukunda birçok hüküm cahiliye örfünü değiştirmek ve iyileştirmek maksadıyla tedrici olarak nazil olmuştur. Miras hukukuna dair hükümler de bu kapsamdadır. Cahiliye toplumunda miras uygulaması kadın ve çocuklar göz ardı edilerek sadece erkekler üzerinden devam etmiştir. Bu uygulamanın savaşta yetim kalan çocuklar ve eşini kaybetmiş kadınlar açısından hakkaniyetli olmadığı barizdir. Nitekim bir rivayete göre, savaşta eşini kaybeden bir kadın iki kızıyla birlikte geçimini sağlamakta zorlandığını ve kocasından kalan mirasın kocasının erkek kardeşleri tarafından kendilerine verilmemesinden kaynaklı olarak mağdur kaldıklarını Hz. Peygamber'e (s.a.v) bildirerek ondan bu haksızlığa bir çözüm getirmesini talep etmiştir. Ancak dönemin adetleri gereğince böyle bir olaya müdahale etmek örfte aykırı olacağından ve konu hakkında bir hüküm/vahiy gelmediğinden mesele çözümlenmemiştir. Bahsi geçen olayın neticesinde cahiliye toplumundaki bu uygulamayı ortadan kaldırmak üzere birtakım ayetler nazil olmuştur:

“Anne, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir” (Nisâ, 4/7).

“Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, anne babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) anne babası ona varis oluyorsa, annesine üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa annesinin hissesi altıda birdir. (Bu paylaşırma ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” (Nisâ, 4/11).

“Eğer çocukları yoksa karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa bıraktığının dörtte biri onlarıdır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığının sekizde biri onlarıdır. (Yine bu paylaşırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşleri) birden fazla olurlarsa, üçte bir oranında ortaklırlar. (Bu paylaşırma varislere) zarar vermeksizin yapılan

vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah'ın emridir. Allah hakkıyla bilendir, halimdir" (Nisâ, 4/12).

Rivayete göre Hz. Ömer (r.a), Allah kadınlarla ilgili ayeti buyurmadan ve gerekli taksimatı yapmadan önce, cahiliyede döneminde miras meselesinde, kadınlara hiçbir hak tanınmadığını belirtmiştir (Buhâri, "Tefsir", 66; Müslim, "Tâlâk", 32). Kadının yaşam hakkının bile olmadığı yargısına vararak onu diri diri ölüme götüren bir topluma "mirastan kadına bir, erkeğe kadının iki katı pay ayırın" hükmünün gelmesi kadınların toplumdan yadsınamayacak derecede öneme sahip olduğunu ve onları görmezden gelemeyeceklerini kabul ettirici değerdedir. Lakin örfün değişmesi ve hükmün sistemleşmesi elbette kolay olmamıştır.

Kadınların mirasa ehil olmamasına rağmen mirastan pay alabilecek olmalarından dolayı bu hükümlere toplum tarafından itiraz edilmiştir. Bu mesele sonucunda itirazlara cevap niteliğinde şu ayetler nazil olmuştur:

"Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor. Kitapta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere adil davranmanıza dair, size okunmakta olan ayetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız şüphesiz Allah onu bilir" (Nisâ, 4/127).

"Rasûlüm! Senden açıklama istiyorlar. De ki: "Allah size şimdi kelâle (geride vâris olarak baba ve çocuk bırakmadan ölen kişinin mirası) hakkında açıklama yapıyor: Bir erkek ölür, geride çocuğu kalmaz, bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı o kız kardeşindir. Kız kardeş geride çocuk bırakmadan ölürse, erkek kardeş onun bütün malına mirasçı olur. Ölen erkeğin geride iki kız kardeşi kalırsa, bunlar mirasın üçte ikisini alırlar. Vârisler, erkek ve kız kardeşler ise, bir erkeğe iki kız payı verilir. Allah size bu hükümleri açıklıyor ki, herhangi bir yanlışlığa ve şaşkınlığa düşmeyesiniz. Allah, her şeyi hakkıyla bilmektedir" (Nisâ, 4/176).

Allah Teala, miras hükümlerindeki oranların kadın ve erkek açısından kesinleştiğini bu konuda inen ilk ve son ayetteki ifadelerle bildirmiştir. Allah Teala bizlere kızın, oğlun, annenin, babanın, karının, kocanın, anne bir veya baba bir kardeşlerin ve anne-baba bir kardeşlerin mirastan alacakları payları ayetlerle bildirmiştir. Bu şekilde miras payları Kur'an, sünnet ve icma ile belirli olan varisler "ashab-ı feraiz" içerisinde kabul edilmektedir. Bunun dışında kalanlar ise nesep yakınlığına göre aralarında kadın bulunmayan erkek akrabalarıdır (Özay, 2018: 216).

Allah'ın hikmeti bağlamında düşünüldüğünde bu ayetlerin sabitleşmesinin, kadınlara sonsuz bir hak bahşedilmesiyle ilgili olduğu söylenebilir. Miras hukukunda murisini öldürme, gayrimüslim olma gibi bazı engel teşkil edici durumlar bulunmakla birlikte kadınlar için böyle bir engel belirtilmemiştir (Okur, 2007: 95-119). Ancak Anadolu'da örfi gerekçelerle kadınların mirastan menedildiği görülmektedir. Bunun toplumda çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Burada mirasta kadınların geri plana atıldığı örfi durumlara değinilecektir.

II. Anadolu'daki Örfi Uygulamalar

Miras meselesinin örf'e göre şekillendiği gerçeği, çeşitli yörelerdeki adet ve gelenekler ile açığa çıkmaktadır. Bu bağlamda Anadolu'nun bazı bölgelerinde kadının miras payı, hakkı olanın çok daha altında bir miktarda belirlenmektedir. Bu durumun sebepleri arasında şer'i hükümleri menfaat düzleminde kabullenme, evlenen kadının yabancı gibi görülmesi, mirasa konu olan malın aile dışına çıkarılmak istenmemesi, kadının sorumluluk üstlenen taraf olmadığı gerekçesiyle maddi durumlara müdahil edilmemesi ve kadın varislerin mahkeme yoluyla haklarını talep etmemesi sayılabilmektedir (Demir Gürdal- Odabaş, 2014: 45-50).

Şer'i hükümlerle belirlenen miras paylaşırma işlemi, örf'e göre şekillendiğinde kadına bu oranlamanın üzerinde bir pay verilmesi şer'i hükümlere aykırılık olarak yansıtılmıştır. Muris tarafından kızlara hibe edilen mallar, kimi zaman hukuka aykırılık gerekçesi gösterilerek ellerinden alınmıştır. Ayrıca rızai taksim esasına göre yapılan kimi paylaşımlar da aynı gerekçeye istinaden bozulup erkeğin lehine çevrilmeye çalışılmıştır. Halbuki murisin hayatta iken haklı gerekçelere istinaden yaptığı paylaşımlar ve hibeler, yine İslâm hukukuna göre meşrudur.

Yine örf'e göre kadınların evlenerek bir yabancıyla hayatını birleştirmesi, kadına verilecek malın yabancıya intikal etmesi anlamına geldiği düşünülmüştür. Erkeklerin mirasa daha fazla hak sahibi olmaları, malın başka bir aileye intikalinin söz konusu olmamasından ötürüdür. Erkeğin bakmakla yükümlü olduğu ailevi yükün ağırlığı da buna ilave edilebilir. Bir başka yönden bakıldığında ise erkeğin mirastan aldığı kısmi fazlalık, evlendiği yabancı bir kadınla paylaştığıdır. Halbuki zannedilenin aksine kadının anne ve babasından ayrılmasıyla mirastan da ayrılacağı yargısı yanlıştır. Çünkü kadın evli olup olmaması fark etmeksizin murisin mirasına erkeğin yarısı kadar hak sahibidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre erkek varisle eşit (md. 10) miktarda hak sahibidir.

Yukarıda açıklandığı üzere şer'i hükümler, cahiliye geleneklerini yıkmak ve kadınlara değer atfetmek için tedricen indirilerek kadına erkeğin yarısı olarak onları mirastan hak sahibi yapmıştır. Günümüz hukuk sisteminde ise bu oran eşit tutulmuştur. Fakat görülen o ki, örfi olarak gelişen "erkeğin her zaman daha fazla hak sahibi olması gerektiği" düşüncesi, kadınların her iki hak dağılımında da mahrum etmiş gözükmemektedir ki, bazı yerlerde kadına, evlenip başka aileye gittiği için mirastan hiç pay verilmediği görülmüştür.

İslâm dini kadının yükünü hafifletmek için ailesine bakma görevini erkeğe vermiştir. Meseleye erkeğin ve kadının sosyal yapısı, ailedeki mesuliyeti, mükellefiyeti ve psikolojik faktörleri açısından bakıldığında Kur'an'ın bu hükmünün tam bir adalet ve hakkaniyet üzere

olduğu görülmektedir. İslâm'ın prensibine göre, kızın çalışıp kazanma mecburiyeti yoktur. Bu, ona layık görülen bir şefkat ve merhametin neticesidir. Kız, baba evinde bulunduğu müddetçe, ihtiyaçları babası ve onun yerindeki yakın erkek akrabaları tarafından karşılanır, gözetilir, himaye edilir. Evlendikten sonra da geçimi, nafakası ve ihtiyaçları kocasının üzerine geçer. Kadın, kendi malını, evin ihtiyaçları için harcamaya zorlanamaz.

Anadolu'da görülen örfî uygulamalardan biri de kadınların maddi açıdan ailesine bakmakla yükümlü olmadığı gerekçesiyle mirastan tamamen mahrum edilmesidir. Şer'i açıdan kadının mali sorumluluğunun olmaması mirasın tümünden menedilmesini gerektirmez. Bu durum apaçık menfaat içermektedir. Aynı şekilde aile içi ilişkilerde gerek dışlanma gerek akrabalık bağlarının kopması endişesiyle kadınların haklarını aramaktan geri durması yahut murisin belirlediği miktara razı olması, miras paylaşımının adaletli olduğunu ifade etmemektedir (Demir Gürdal- Odabaş, 2014: 44-45). Toplum, kadınların ailesini ön plana alarak kendi haklarından vazgeçmesini hatta gönül rızasıyla verilmeyen mirastan hakkını almanın doğru olmadığı düşüncesini meşrulaştırmıştır. Nitekim Anadolu'da kadınlara rızaya razı olmaları, güya hakkı olmayanı talep etmemeleri, büyüklerin sözünün üzerine söz söylememeleri ve geleneklere boyun eğmeleri öğretilmiştir. Bunun erdemli ve kesinlikle yapılması gereken bir tutum olduğu içselleştirilmiştir. Oysaki son dönemlerde araştıran ve okuyan kesimlerdeki kadınların daha bilinçli davranarak toplumun küçük düşürücü değer yargılarını kırmayı başaramasa da nispeten haklarını aramaya çalıştığı görülmektedir (Yaman Güven, 2019: 68-72). Dolayısıyla eğitim durumlarının mirasa hem muris hem varis açısından etki ettiği söylenebilir.

Kadınların hakkı olanı almaları hususunda sessiz kalmaları, her zaman gönül rızasıyla bağdaşmamaktadır. Keza Anadolu'daki kadınların toplum baskısı, alçakgönüllü davranma ve aileye karşı utanç duygusu gibi faktörler sebebiyle haklarını aramayıp sessiz kaldıkları gözlemlenmektedir. Miras sisteminde kadının şer'i ölçüye uyup uymaması fark etmeksizin kendilerine takdir edilen hisseye boyun eğmesi, rızasının olduğu anlamına gelmemektedir. Toplum tarafından önemsenmeyip menfaat doğrultusunda hareket edilerek kadınların sessiz kaldığı yahut bir istekte bulunmadığı gerekçesinin öne sürülmesi caiz görülmemektedir. Nitekim ayetteki, *“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helâk etmeyin. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir”* (Nisâ, 4/29). İfadesi ile miras hususunda muhakkak kardeşlerin gönül rızasının alınması gerektiği aktarılmaktadır. Günümüzde miras konusunda erkek kardeş/kardeşler, kız kardeşlerini cüzi bir miktarla susturarak bütün mala sahip olmaktadır. Ayrıca erkek kardeş bunu yaparken miras paylaşımının resmi ve gönül rızasına bağlı olduğunu

göstermek için kız kardeşlerinden gayrimeşru yollarla imza almaktadır. Fakat İslâm hukukuna göre bu şekilde bir miras paylaşımı caiz değildir.

Toplumda geçmişten bu yana bakıl gelenekler içerisinde harmanlanarak ötekileştirilen kadın, şer'i hükümlerle saygın konuma getirilmiştir. Dolayısıyla miras ile ilgili hükümlerin kadınların aleyhinde yorumlanarak onlara belirlenen ölçünün üzerinde bir miktarda mirastan pay verilemeyeceği olgusu son derece yanlıştır. Toplumun kadınları göz ardı etmesi ve aynı zamanda iş gücünün büyük bir bölümünü kadınlara yüklemesi kabul edilebilir gözükmemektedir.

Sonuç

Kadınların miras hakkından mahrum bırakılması ve ayetlerle belirlenen hükümlerin menfaat doğrultusunda yanlış yorumlanması dar bir bakış açısının sonucudur. Bu örfi uygulamaları aşmak için, Allah'ın muradının adaleti emrettiğini kavramak önemlidir. Kadınların mirastan mahrum edilmesi, geçmişten günümüze bazı bölgelerde hala karşılaşılan bir durumdur. Günümüzde dahi gerek İslâm hukukuna gerek meri hukuka göre miras paylaşımının kadın varisler açısından objektif olarak yapıldığı söylenemez. Bu bağlamda, kadının miras hakkının korunması ve adil bir şekilde uygulanması, İslâm hukukunun temel ilkelerinden olan adaletin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Kadınların miras hakkını ihlal eden örfi uygulamalar, İslâm'ın özünde bulunan adalet ilkesine aykırıdır ve bu durumun düzeltilmesi için bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

Kaynakça

Özay, H. (2018). "İslâm Miras Hukukunun Özellikleri". *İslâm Araştırmaları Dergisi*. (2). 203-225.

Okur, K. H. (2007). "İslâm Hukukunda Müslüman ve Gayrimüslim Arasındaki Din Ayrılığı". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. (2.). 95-120.

Demir Gürdal, A.-Odabaş, Z. Y. (2014). "Kadın ve Miras: Sosyolojik Bir Değerlendirme". *Folklor/Edebiyat Dergisi*. 20 (84). 37-50.

Yaman Güven, E. (2019). *Kadınların Miras Hukukundaki Haklarının Toplumsal Yansımaları* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

NAFAKA: HUKUK SİSTEMLERİNE GÖRE BİR İNCELEME

Ravza Nur DUMANLI*

Doç. Dr. Hüseyin OKUR**

Öz

Aile, tarih boyunca varlığını koruyan bir kurum olarak varlığını sürdürmektedir. İslâm, ailenin iç huzurunu sağlamak için bireylere çeşitli maddi ve manevi sorumluluklar yükler ve hakları tanır. Bu haklardan biri de nikah akdinin son bulmasından sonra tezahür eden nafakadır. Nafaka, kadının toplum arasındaki seviyesine göre normal bir hayat idame ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu ve kocanın da temini ile sorumlu olduğu yiyecek, giyecek ve mesken gibi şeylerin tümüdür. Fakat bu çalışmada evliliğin son bulmasıyla ödenen nafakadan bahsedilecektir. İslâm hukukuna göre kocanın eşine karşı nafaka sorumluluğu kadının da nafaka hakkı vardır. Nikâhın sona ermesiyle birlikte, kadının beklemesi gereken iddet süresi başlar. Bu iddet süresi içerisinde kadının aldığı nafaka, “iddet nafakası” olarak adlandırılır. İslâm hukukunda nafakanın süresi boşanma durumuna göre farklılık gösterirken hiçbir zaman süresiz olarak belirlenmemiştir. Nitekim eşlerin boşanması veya hâkimin evliliği sona erdirmesiyle birlikte eğer kadın hamile değilse üç temizlik veya hayız süresince, hamile ise doğum yapıncaya kadar veya kocasının ölümü sonucu ayrılık olduğu durumda da dört ay on gün iddet beklemesi gerekir. Medeni Kanun’da eşlerin her ikisi de nafaka alma hakkı ve nafaka ödeme sorumluluğu vardır. Boşanma durumunda, maddi sıkıntıya düşecek olan taraf diğer taraftan nafaka alma hakkı mevcuttur. Bu durumda alınan nafaka “yoksulluk nafakası” olarak adlandırılır. Medeni Kanun’da, yoksulluk nafakasının İslâm hukukundan farklı olarak bir süre sınırlaması mevcut değildir. Bu nedenle boşanma sonucu maddi zorluklarla karşılaşan eş, hukuki bir bağ olmasa da boşandığı eşinden uzun bir süre nafaka talep edebilir. Bu çalışmada, nafaka hakkında diğer hukuk sistemlerine kısaca değindikten sonra ağırlıklı olarak İslâm hukuku ve Medenî hukuka göre ayrı ayrı incelenecek olup aralarında mukayese edilerek benzer ve farklı yönler tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nafaka, İslâm hukuku, Kadın, Medenî hukuk

* Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

Giriş

Nafaka hem İslâm hukuku hem de modern hukuk sistemlerinde evlilik birliğinin sona ermesi durumunda maddi destek sağlama amacıyla ödenen bir tür yardımdır. Bu iki hukuk geleneğinde nafaka kavramı farklı şekillerde ele alınmakla birlikte, her ikisi de evlilik birliğinin devamı süresince eşler arasındaki maddi desteği düzenler.

İslâm hukuku, evlilik birliğinin devamı süresince karı-koca arasında belirli görevlerin ve sorumlulukların olduğunu belirler. Bu çerçevede, nafaka, evlilik birliğinin sona ermesi durumunda maddi destek sağlama amacıyla ödenen bir hak olarak kabul edilir. İslâm hukukunda nafaka düzenlemeleri, kadının korunması ve ailenin geçimi üzerine odaklanırken, süresi ve koşulları belirli bir düzene göre belirlenir.

Türk Medeni Kanunu'nda ise nafaka, boşanma veya ayrılık durumunda ihtiyaç sahibi olan tarafa maddi destek sağlama amacıyla düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu'na göre, nafaka talep edebilmek için belirli koşulların sağlanması gerekmektedir ve nafaka süresiz olarak devam edebilir.

Bu çalışmada, İslâm hukuku ve Türk Medeni Kanunu ağırlıklı olmak üzere nafaka kavramı ele alınacak, her iki hukuk geleneğinin nafaka düzenlemeleri karşılaştırmalı bir şekilde incelenecek ve bu düzenlemelerin farklılıkları ile benzerlikleri tespit edilecektir. Hem İslâm hukukundaki nafaka anlayışının temelleri hem de Türk Medeni Kanunu'ndaki nafaka düzenlemeleri detaylı bir şekilde ele alınarak, her iki hukuk sisteminin evlilik birliğinin sona ermesi durumunda maddi destek sağlama konusundaki yaklaşımları ortaya konacaktır.

I. İslâm Hukukuna Göre Nafaka

Nafaka, lügatte نفق fiilinin mastarı olan “bir malı uygun yere harcamak, tüketmek” manasına gelen "انفا" kelimesinden türeyen bir isim olup “harcanan veya tüketilen şey” (Ateş, 2019:4; Erdoğan, 2022: 251; Erbay, 2006: 282) anlamına gelmektedir. Fıkıh terminolojisinde ise “beslenme, giyim kuşama, barınma ihtiyaçları ile bunlara tabii olan şeylerin karşılanması amacıyla harcanan nakdî ve istisnai hallerde aynî olmak üzere yapılan yardım anlamına gelmektedir. (Erdoğan, 2022: 443; Acar, 2000: 466) Kısaca kadının toplumun seviyesine göre normal bir hayat idame ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu ve kocanın da temin etmekle mükellef olduğu şeylerin tümü nafaka kapsamında yer almaktadır (Acar,2019:181).

Nafakanın meşruiyetinin dayanakları ise Kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Kur'an-ı Kerim'de nikahın meşruiyetine dayanak oluşturan ayetler şunlardır:

“O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer gebe iseler, doğum yapınca

kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir.” (Talâk, 65/6)

Başka bir ayette şöyle buyurmaktadır:

“Varlıklı olan varlığından harcasın, rızkı daralmış bulunan da Allah’ın kendisine verdiği kadarından harcasın. Allah kimseyi kendi verdiğiinden fazlasıyla yükümlü tutmaz. Allah bir güçlüğü ardından bir kolaylık sağlayacaktır.” (Talâk, 65/7)

Diğer bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

“...Onların (anne ve çocukların) örfü uygun olarak yiyecek ve giyeceklerini sağlamak babanın borcudur.” (Bakara, 2/233)

Başka bir ayette de Allah’u Teala şöyle buyurmaktadır:

“... Zengin olanlar kendi güçlerine, fakir olanlar da kendi imkânlarına göre, onlara gönüllerini alacak ve örfü uygun düşecek şekilde uygun bir geçimlik versin.” (Bakara, 2/236)

Sünnetten delili ise şunlardır:

- 1- Hz. Âişe (r.anha)’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir. Ebû Süfyan’ın karısı Hind b. Utbe Rasûlüllah’ın huzuruna girdi ve “*Ey Allah’ın elçisi, gerçekten Ebû Süfyan çok cimri bir adamdır. Bana kendime ve çocuklarıma yetecek kadar nafaka vermiyor. Onun malından haberi olmaksızın bir şey alırsam, bana günah mıdır?*” dedi. Rasûlüllah (s.a.s); “*Onun malından sana ve çocuklarına yetecek kadarını ma’ruf şekilde al*” buyurdu. (Buhârî, Büyü’, 95; Nesâî, Kudât, 31; İbn Mâce, Ticârât, 65)
- 2- Hz. Peygamber, Veda Hutbesi’nde şöyle demiştir: “*Kadınlar hakkında Allah’tan korkunuz. Şüphesiz siz onları Allah’ın emaneti (iyi davranma ahdi) ile aldınız. Onların ırzlarını Allah’ın sözü (emri) ile helâl kıldınız... Onların nafakasını ve giyeceğini vermek onların sizin üzerinizdeki hakkıdır.*” (Müslim, Hac, 147; Ebu Davûd, Menâsik, 57; İbn Mâce, Menâsik, 84.)
- 3- Rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber’e gelerek kadının kocası üzerindeki hakkı nedir? Diye sorunca şöyle cevap verdi. “*Kocanın yediği zaman karısına da yedirmesi, giydiği zaman karısına da giydirmesidir. Sakın karısının yüzüne vurmasın. Ona çirkin söz söylemesin ve ev içi (aynı yatakta yatmak) müstesna karısını terk etmesin*” (Ebû Davûd, Nikâh, 42; İbn Mâce, Nikâh, 3).

Evlilik nafakası hususunda prensip olarak koca fakir, gâib veya hasta kadının zengin veya ehl-i kitâbdan oluşuna bakılmaksızın, kocanın borçlu da olsa alacaklı olduğu konusunda cumhur ittifak etmiştir (Meydâni, 418; Uyanık, 2019: 62). Bu da nafakanın icmâ ile sabit olduğunu gösterir.

İslâm hukukuna göre nafaka, sahîh bir evliliğin kadın açısından doğurduğu bir mali hak olup evlilik içerisinde kocanın karısının geçim masraflarını üstlenmesi manasına gelen “evlilik nafakası”, aralarında neseb hısımlığı bulunanların yakından uzağa doğru birbirlerine karşı

sorumluluğu anlamına gelen “akrabalık/hısımlık nafakası” ve köle, hayvan ve cansız varlıkların nafakası olarak bilinen “mülkiyet nafakası” olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Meydâni, 418; Semerkandi, 2021: 2/164). Biz ise bu çalışmada nafaka kavramının kapsamlı olmasından dolayı yalnızca evliliğin sona ermesiyle hukuki sonuçlarından biri olan evliliğin sona ermesiyle birlikte kadının iddet süresince geçim giderlerinin kocası tarafından karşılanması manasına gelen “iddet nafakası” ile sınırlandırarak anlatacağız.

a. İddet Nafakası

Evliliğin sona erdirilmesinin mali sonuçlarından biri iddet nafakasıdır. İddet nafakası, sahîh bir evlilik veya sahîh halvet sonrasında gerçekleşen boşamada iddet bekleyen kadına iddet süresince kadının tüm geçim masraflarının kocası tarafından ödenmesidir. Zarureti olmadığı müddetçe kocasının evini terk edip başka bir yerde yaşamaya devam eden kadın, iddet süresince almaya hak kazandığı nafaka hakkı ondan iskat olur (Acar, 2019: 357). Nitekim “*Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah’a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmassınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.*” (Talak, 65/1) ayetinde iddet süresince kadının kocasının evinde bulunmasına işaret etmektedir.

b. İddet Kavramı

Lügatte “sayı, saymak, adet, sayılan şey” (Meydâni, 409; Mevsili, 2016: 3/223) manalarına gelen iddet, fıkıh terminolojisinde talak, fesih ve ölüm gibi nikah bağını sona erdiren nedenlerden dolayı kadının bir başka erkekle evlenebilmesi için beklemesi gereken zorunlu bir süredir (Acar, 2000:466; Erdoğan, 2022: 229). Bu iddet sürelerinin temel amacı, kadının hamile olup olmadığını belirlemek, ölen kocanın hatırasına hürmet göstermek, ric’î talakta kocanın karısına dönmesi için düşünme imkânı vermek, tepkisel evliliğe engel olmak ve soy bağının karışmasını önlemektir. Ayrıca, kadının duygusal ve fiziksel olarak toparlanmasına da olanak tanımaktadır: *Ey iman edenler! Mü’min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur* (Ahzab, 33/49). Binaen nikah akdinden sonra sahîh halvet (eşlerin yalnız kalmaları durumu) veya zifaf gerçekleşmeyen boşama durumlarında iddetin olmayacağını ifade etmektedir (Mevsili, 2016: 3/224).

c. İddetin Türleri

Nafakanın evlilik süresince devam etmesiyle birlikte evliliğin son bulması durumunda da evliliğin bitmesine sebep olan duruma göre iddet nafakasının ödenip ödenmeyeceği hususu farklılık gösterir.

d. Ölüm İddeti ve Nafakası

Kocaları ölen kadınların beklemesi gereken iddettir. Ölüm iddeti için zifaf şart olmayıp sahih nikah akdinin olması yeterlidir. Eğer kadınlar hamile değiller ise bu süre dört ay on gündür. Zira bu husus Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde izah edilmiştir: *“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler...”* (Bakara, 2/234). Kocasını vefat eden kadınlar hamile iseler çocuklarını doğuruncaya kadar iddet beklerler. Bu husus ise Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde açıklanmıştır: *“Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapmalarıyla sona erer. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir”* (Talak, 65/4). Eğer ki doğum kocanın ölümünün hemen ardından olursa iddet de bitmiş olur.

Ölüm iddetinde nafaka ödenip ödenmeyeceği hususunda ise ulema arasında görüş birliği bulunmaktadır. Buna göre ölüm iddeti bekleyen kadın, kocasının mirasından belli bir pay alacağı için kadına ayrıyeten nafaka gerekmeyeceği konusunda bütün mezhep imamları ittifak halindedirler.

e. Boşanmış Kadının İddeti ve Nafakası

Boşanmış bir kadının başka bir erkekle evlenebilmesi için beklemesi gereken iddettir. İddet süresi kadının hamile olup olmamasına ve bazı fizyolojik özelliklerine göre değişiklik gösterir.

1-Boşanmış ve hamile olan kadınların iddet süresi yukarıda da ifade edildiği üzere doğum yapıncaya kadardır. Boşanma ile doğum arasındaki süre çok kısa da olsa, hamile bir kadının iddet süresi doğumla sona erer. Dolayısıyla, boşanma gerçekleşir ve kadın kısa bir süre sonra doğum yaparsa, iddet süresi doğum anında biter ve kadın yeniden evlenme hakkına sahip olur.

2-Boşanmış bir kadın hamile değil ve ay hali görecekte yaşta ise üç kuru' süresince iddet bekler. Nitekim bu hususu Kur'an-ı Kerim'de şöyle izah edilmiştir: *“Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) “üç kuru” süresince beklerler.”* Fakat kuru' kelimesi hem hayız

hem de temizlenme haline geldiğinden dolayı fukaha arasında hayız gören kadınların iddet süresi hakkında ihtilaf meydana gelmiştir.

Hanefilere göre kuru' kelimesi "hayız" manasına gelmektedir. Bu durumda da boşanmış kadının iddeti şöyle belirlenir. Eğer kadın temiz günlerinde boşanmış ise üçüncü ay halinden temizlenince iddetini tamamlar. Hayızlı olduğu günlerde boşanmışsa içinde boşandığı ilk hayız hariç üçüncü hayızın sonunda iddeti sona erer. Şafiilere göre de kuru' kelimesi boşanan kadının temizlik günleri ifade etmektedir. Buna göre temiz günlerinde boşanmışsa içinde boşandığı temizlik günü kısa bir süre olsa bile bir tam temizlik dönemi sayılmaktadır. Bunun haricinde iki temizlik dönemi daha bekledikten sonra iddet sona erer. Kadın hayız günlerinde boşanmış ise üç temizlik süresi bütün olarak gerçekleşir ve üçüncü temizlik döneminin sonunda iddet biter (Yaman ve Çalış, 2020: 276).

Her iki görüşün de ihtilafın süre anlamında büyük bir değişiklik oluşturmadığı belirtilmektedir. Çünkü her iki görüşe göre de kadının iddet süresi, üç hayız dönemi veya üç temizlik dönemi olarak hesaplanmaktadır. Bu da süre olarak genel anlamda büyük bir farklılık yaratmamaktadır. Bu ihtilafın pratik etkileri sınırlı kalmakta ve kadının iddet süresi yaklaşık olarak aynı süreye denk gelmektedir. Dolayısıyla, İslâm hukukunda bu konuda farklı yorumlar bulunmasına rağmen, kadının iddet süresi uygulamada büyük bir değişiklik göstermemektedir.

3-Yaşının küçük olmasından ve yaşlılığından ötürü hayız görmeyen kadınların iddet süresi *"Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır..."* (Talak, 65/4) ayetine binaen üç kamerî aydır.

İslâm hukukçuları, hayız görme ve hayızdan kesilme yaşlarını belirlemişlerdir ve bu yaşlar kişiden kişiye değişse de genel kabul görmüş bazı sınırlar vardır. İslâm hukukçularına göre, bir kadının hayız görme yaşı en erken 9, en geç 15 yaş olarak kabul edilmektedir. Hayızdan kesilme 55 yaş olarak kabul edilmektedir. Bu sınırlar çerçevesinde, eğer bir kadın 15 yaşını doldurmuş fakat hayız görmemişse veya 55 yaşını tamamlamışsa boşanma durumunda bu kadınların iddet süreleri üç aydır. Bu süreler, kadının hamile olmadığını ve dolayısıyla soy bağının karışma riskinin olmadığını garanti altına almak amacıyla belirlenmiştir (Köse, 2022: 359).

4-15-55 yaşları arasında hiç hayız görmeyen veya birkaç ay görüp daha sonra hiç hayız olmayan kadınların iddet süreleri konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Hanefi ve Şafiilere göre bu durumdaki kadınlar 55 yaşına kadar bekler ve ayrıyeten şüpheden dolayı üç ay da iddet beklerler. Bu süre zarfında da kadınların nafakaları kocalarına aittir (Yaman ve Çalış, 2020:276, Köse, 2022: 359).

Malikilere göre bu durumdaki kadınları gebelik süresi olan dokuz ay bekler ve şüpheli bir durum oluşması nedeniyle ihtiyaten üç ay daha beklerler. Böylece toplam on iki ay iddet beklerler. İlk içtihadın pratiği bulunmadığından 1917 tarihli Hukuk-ı Âile Kararnâmesi'nde de bu konular dikkate alınmış ve iddet süreleriyle ilgili düzenlemeler yapmış ve Hukuk-u Aile-i Kararnamesi bu durumdaki kadınların iddetini dokuz ay olarak kanunlaştırmıştır. (HAK md. 140; Acar, 2000: 468; İbn Rüşd, 3/86).

Malikî ve Hanbelî hukukçularının daha kısa iddet süreleri öngören görüşlerinin maslahat gereği daha uygun olabileceği belirtilmektedir. Hanefî ve Şâfiî hukukçuları, bu süreyi tıbbî bilgilerin sınırlı olduğu dönemlerde kadının hamile olup olmadığını kesin olarak belirleyebilmek amacıyla uzun tutmuşlardır. Ancak bu uzun sürelerin bazı dezavantajları ve mağduriyetlere yol açabileceği düşünülebilir.

Koca Açısından: Boşanmış olmasına rağmen yıllarca iddet nafakası ödemek zorunda kalabilir, bu da ekonomik bir yük oluşturabilir.

Kadın Açısından: Kadın, bu uzun süre boyunca ne evli ne de bekâr olarak kabul edilerek evlilik, cinsellik, aile ve çocuk sahibi olma gibi haklardan mahrum kalabilir. Ayrıca bu durum suiistimal edilmeye de açık bir yol oluşturabilir.

5-Ric'i talakla boşanan kadın, iddet beklerken kocası ölürse, boşama iddeti "ölüm iddeti"ne dönüşür. Çünkü ric'i talakla kadın iddet süresince evlilik bağı altında sayılmaktadır. Kocasının ölümü ile de önceki iddet ve iddet nafakası düşer ve kocasına mirasçı olur. Fakat taraflar bain talakla boşanır ve kadın iddet beklerken kocası ölürse boşama iddeti ölüm iddetine dönüşmez. Çünkü bain talak sonunda kocası ile evlilik bağı tamamen kesilir.

Boşanan kadının nafkasına gelecek olursak, boşama hangi çeşitten olursa olsun (bain/ric'i) iddet süresince kocanın nafaka yükümlülüğü devam eder. Eğer kadın hamile ise bu nafaka yükümlülüğü doğuma kadar devam eder (Döndüren, 2020:824).

f. Fasit Nikah Sonrası Nafaka

İslâm hukukunda fasit nikâh, nikahın şartlarında eksikler bulunması sebebiyle geçerli sayılmayan ve dolayısıyla evlilik hak ve sorumluluklarını doğurmayan bir nikâh akdidir. Bu durumda, fasit nikâh sonrası nafaka ve mesken hakkı bulunmamaktadır. Fasit nikâh geçersiz olduğundan, bu tür bir evlilikte kadın, meşru bir nikâhta olduğu gibi nafaka hakkına sahip değildir. Çünkü nikâh fasit olduğunda, ayrılık öncesinde nafaka hakkı olmayan kadın, ayrılık sonrasında da bu haktan yararlanamaz. Aynı şekilde, fasit nikâh geçerli bir evlilik olmadığı için kadın, ayrılık sonrasında mesken hakkına da sahip değildir. Meşru bir nikâhın sunduğu barınma hakları fasit nikâh durumunda geçerli olmaz (Acar, 2019:359).

II. Türk Medeni Kanunu'nda Nafaka

Hukuki anlamda nafaka kavramı, yoksulluğa düşecek kişilerin belirli akrabalarından mahkeme kararıyla talep edebileceği maddi destek anlamına gelir. Türk Medeni Kanunu'na göre nafaka, bakım nafakası ve yardım nafakası olmak üzere iki ana kısma ayrılır. Yardım nafakası, kişinin yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu (ebeveyn, büyükanne, büyükbaba) ve altsoyu (çocuklar, torunlar) ile kardeşlerine verilmesi gereken nafakadır. Bu nafakanın amacı, aile üyeleri arasında dayanışmayı sağlamak ve yoksulluğun önüne geçmektir (Kahrıman, 2024:21).

Türk Medeni Kanunu'nda evliliğin sonlanması durumunda üç çeşit nafaka düzenlenmiştir: tedbir nafakası, iştirak nafakası ve yoksulluk nafakası. Bu nafaka türleri, boşanma veya ayrılık sürecinde ve sonrasında tarafların ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla belirlenmiştir. Eşler arasında boşanma veya ayrılık durumunda, yoksulluğa düşecek olan eş, diğer eşten nafaka talep edebilir. Mahkeme kararıyla bağlanan bu nafaka, genellikle aylık ödemeler şeklinde olur ve eşin geçimini sağlamak amacıyla verilir.

Tedbir nafakası, boşanma davası açılmadan önce veya dava süresince eşlerden birinin veya ergin olmayan çocukların geçinmesini sağlamak amacıyla verilen nafakadır. Bu nafaka türü geçicidir ve dava süresi boyunca veya mahkeme kararıyla belirlenen süre zarfında devam eder. Şartların değişmesi ve haklı gerekçelerin ortadan kalkması durumunda sona erdirilebilir. Tedbir nafakasında tarafların kusuruna bakılmaz. Amaç, dava sürecinde tarafların ve çocukların mağduriyetini önlemektir (Genç ve Aksoy, 2019: 379).

İştirak nafakası, boşanma sonrasında çocuğun bakım ve eğitim giderlerini karşılamak amacıyla velayeti elinde bulundurmeyen eşin, diğer eşe ödediği nafakadır. Çocuğun ihtiyaçları ve eğitim masraflarını karşılamak için düzenlenir. Nafaka miktarı, çocuğun gereksinimlerine ve ebeveynlerin maddi durumlarına göre belirlenir. Çocuk reşit olana kadar devam eder, ancak özel durumlarda reşit olduktan sonra da devam edebilir. Örneğin, çocuğun eğitimine devam etmesi durumunda devam eder (Genç ve Aksoy, 2019: 379).

Çalışmamızın esas konusu olan yoksulluk nafakası ise boşanma nedeniyle yoksulluğa düşecek olan eşin, diğer eşten talep edebileceği nafakadır. Bu nafaka, boşanma sonrasında yaşam standardının korunmasını amaçlar. Yoksulluk nafakasında tarafların kusur durumu dikkate alınır. Nafaka talep eden eşin, boşanma sürecinde daha az kusurlu veya kusursuz olması gerekmektedir (Kahrıman, 2024:21).

Türk Medeni Kanunu'nda yoksulluk kavramının tanımı yapılmamıştır ve bu kavramın hangi durumları kapsadığının belirlenmesi hâkimin takdirine bırakılmıştır. Yargıtay Hukuk

Genel Kurulu'nun 07.06.1998 tarihli 1998/556 E, 1998/688 K. sayılı ilamında yoksulluk kavramı şu şekilde açıklanmıştır: “*Yoksulluk yeme, giyinme, barınma, sağlık, ulaşım ve kültür gibi bireyin maddi varlığını geliştirmek için zorunlu ve gerekli görülen harcamaları karşılayacak düzeyde geliri olmayanlar yoksul sayılmaktadır.*” Bu tanım, yoksulluğun sadece gelir yetersizliği değil, aynı zamanda temel ihtiyaçları karşılayamama durumunu da kapsadığını vurgular.

Bu nafaka türleri, boşanma veya ayrılık sürecinde ve sonrasında tarafların ve çocukların maddi olarak korunmasını ve geçimlerini sağlamayı amaçlar. Her bir nafaka türü, farklı koşullara ve ihtiyaçlara yönelik olarak düzenlenmiştir ve mahkeme kararı ile belirlenir (Ateş, 2019: 62).

a. Yoksulluk Nafakası İçin Gerekli Olan Şartlar

Türk Medeni Kanun'un 175. maddesine göre boşanan eşin yoksulluk nafakasına hak kazanabilmesi için belirli bazı koşulların gerçekleşmesi gerekir.

1-Eşlerden biri nafakayı istemelidir.

2-Nafaka isteyen eşin kusursuz ya da daha az kusurlu olması gerekir.

3-Nafaka isteyen eş, boşanma neticesinde yoksulluğa düşme tehlikesine maruz kalmalıdır.

4. Takdir edilen nafaka, eşin mali imkânıyla orantılı olmalıdır. Yoksulluk nafakasını ödeyebilecek gücü olmayan taraf aleyhine yoksulluk nafakasına karar verilemez. (Türk Medeni Kanunu'nun 175. maddesine göre, boşanan eşin yoksulluk nafakasına hak kazanabilmesi için belirli şartların gerçekleşmesi gerekir. Bu şartlar şunlardır:

1- Eşlerden biri, yoksulluk nafakasını talep etmelidir. Mahkeme, taraflardan birinin talebi olmaksızın resen (kendiliğinden) yoksulluk nafakasına hükmedemez.

2- Nafaka isteyen eşin kusursuz veya diğer eşe göre daha az kusurlu olması gerekir. Nafaka talebinde bulunan eş, boşanmada daha fazla kusurlu bulunursa yoksulluk nafakası talebi reddedilir.

3- Nafaka isteyen eş, boşanma sonucu yoksulluğa düşme tehlikesiyle karşı karşıya olmalıdır. Bu, temel yaşam ihtiyaçlarını (yeme, giyinme, barınma, sağlık, ulaşım, kültür vb.) karşılayamayacak duruma düşmeyi ifade eder.

4- Takdir edilen nafaka, nafaka yükümlüsünün mali imkânlarıyla orantılı olmalıdır. Nafaka ödemekle yükümlü olacak tarafın, bu nafakayı ödeyebilecek mali güce sahip olması gereklidir. Yoksulluk nafakasını ödeyemeyecek durumda olan bir tarafa yoksulluk nafakası yükümlülüğü getirilmez. (TMK, md.175)

Bu şartlar, yoksulluk nafakasının adil ve dengeli bir şekilde belirlenmesini sağlar. Mahkeme, nafaka talebini değerlendirirken bu şartları göz önünde bulundurur ve nafaka miktarını, her iki tarafın mali durumunu ve ihtiyaçlarını dikkate alarak belirler. Bu düzenleme, nafaka talep eden eşin boşanma sonrası yoksulluğa düşmesini engellemeyi ve nafaka yükümlüsünün de mali gücüne uygun bir sorumluluk üstlenmesini amaçlar.

b. Yoksulluk Nafakasının Başlangıcı, Süresi, Miktarı ve Ödenme Biçimi

Yoksulluk nafakasına hak kazanabilmek için öncelikle boşanma kararının mahkeme tarafından verilmiş olması gerekir. Bu karar, tarafların evliliklerinin sona erdirildiğini resmen teyit eder. Boşanma kararının kesinleşmiş olması gerekmektedir. Bu, kararın itiraz edilmeden veya temyiz sürecinin tamamlanması ile kesinleşmesi anlamına gelir. Karar kesinleştikten sonra hukuki olarak bağlayıcı hale gelir ve nafaka yükümlülüğü de bu aşamadan sonra doğar. Bu süreçler tamamlandıktan sonra yoksulluk nafakası hukuken geçerlilik kazanır ve nafaka yükümlüsü tarafından ödenmeye başlanır.

Türk Medeni Kanunu'na göre yoksulluk nafakası süresiz ve sürekli olarak bağlanabilir. Ancak, belirli koşullar altında yoksulluk nafakasının süresi sınırlanabilir:

1- Boşanan eşler, nafakanın süresini aralarında kararlaştırabilirler. Tarafların anlaşması durumunda anlaşma, hâkimin onayına sunulur ve hâkimin de uygun bulması durumunda geçerli olur. Bu, tarafların kendi aralarında anlaşarak nafaka süresini belirleyebilecekleri anlamına gelir.

2- Hâkim, boşanma sebebiyle yoksul duruma düşen eşin yeteneklerini ve çalışabilme gücünü göz önünde bulundurarak yoksulluk nafakasının süresini belirleyebilir. Bu durumda, hâkim, nafaka talep eden eşin belirli bir süre sonra kendi geçimini sağlayabileceğine kanaat getirirse, nafaka süresini sınırlayabilir. Örneğin, nafaka talep eden eşin eğitim alarak veya çalışarak belirli bir süre sonra kendi geçimini sağlayabilecek duruma geleceği düşünülüyorsa, nafaka süresi buna göre belirlenebilir.

Yoksulluk nafakasının miktarı, Türk Medeni Kanunu'nun 175/1 maddesine göre, mahkeme tarafından belirlenir ve ödemeler, nafaka yükümlüsünün mali gücü oranında belirlenir. Bu düzenleme, nafaka alacak tarafın yoksulluğa düşmesini önleyecek nitelikte ve onun geçimine yetecek miktarda olmalıdır. Ancak bu miktar, nafaka yükümlüsünün mali gücü ile orantılı olmalıdır. Nafaka ödeyecek eşin mali gücü ile nafaka alacak eşin zorunlu ihtiyaçları arasında bir denge kurulmalıdır. Bu denge, nafakanın adil ve hakkaniyete uygun bir şekilde belirlenmesini sağlar. Eğer nafaka yükümlüsünün hiç ödeme gücü yoksa, ya da askerde olma

gibi kanuni bir mazereti varsa, yoksulluk nafakasına karar verilemez. Yani nafaka yükümlüsünün ödeme gücüne sahip olması temel bir şarttır.

Eşler, nafakanın miktarını kendi aralarında yapacakları anlaşma ile belirleyebilirler. Ancak bu anlaşmanın hukuki olarak geçerli olması ve bağlayıcı nitelik kazanması için hâkimin onayı gereklidir. Eşler arasındaki anlaşma, hâkim tarafından onaylandığı takdirde geçerli olur ve hukuki sonuç doğurur. Hâkim, bu anlaşmayı onaylarken tarafların mali durumlarını ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurur.

Yoksulluk nafakasının ödenme biçimi, Türk Medeni Kanunu'nun 176/1 maddesine göre toptan veya irat şeklinde ödenebilir. Bu düzenleme, nafakanın ödeme şeklini belirlerken hâkimin takdir yetkisini de içermektedir. Kanun maddesi ise şu şekildedir: "...yoksulluk nafakasının toptan veya durumun gereklerine göre, irat şeklinde ödenmesine karar verilebilir." (TMK, 176/1)

Toptan ödeme biçimi, kararlaştırılan nafaka tutarının bir defada ödenmesidir. Hâkim, nafakanın toptan ödenmesine karar verebilir. Ancak bu tür bir kararın gerekçesi kararda mutlaka belirtilmelidir. Toptan ödeme kararı verilmesi durumunda, hâkim bu kararı neden aldığını ve gerekçelerini açıkça belirtmelidir.

İrat şeklinde ödeme biçimi, Belirli devrelerde, genellikle aydan aya yapılan ödemelerdir. Hâkim, nafakanın irat şeklinde ödenmesine karar verebilir. Bu uygulama, mahkemeler tarafından genellikle tercih edilen ödeme şeklidir.

Mahkemeler, genellikle yoksulluk nafakasının irat şeklinde ödenmesine karar vermektedirler. Bu, nafaka alacaklısının düzenli olarak maddi destek almasını sağlar. İstisnai durumlarda hâkim, nafakanın toptan olarak ödenmesine de karar verebilir. Bu kararın gerekçeleri, kararda ayrıntılı olarak belirtilmelidir.

c. Yoksulluk Nafakasının Bitmesi

Türk Medeni Kanunu'nun 175. maddesi, yoksulluk nafakasının süresiz olarak devam edeceğini belirtir. Ancak belirli durumların meydana gelmesi halinde yoksulluk nafakası sona ermektedir. Bu durumlar, Türk Medeni Kanunu'nun 176/3. maddesinde hüküm altına alınmıştır. İşte Türk Medeni Kanunu'nun 176/3. maddesine göre yoksulluk nafakası şu hallerde sona erer: 1-Nafaka yükümlüsü veya nafaka alacaklısı eşlerden biri öldüğünde yoksulluk nafakası sona erer. 2-Yoksulluk nafakası alan kişi yeniden evlendiğinde nafaka hakkı sona erer. Yeniden evlilik, nafaka alacaklısının başka bir kişiden maddi destek almasını sağlayacağından, nafaka ödemesi sonlandırılır. 3-Nafaka alacaklısının bir başkasıyla fiilen evli gibi yaşaması durumunda nafaka sona erer. Fiili evlilik hali, nafaka alacaklısının evlilik benzeri bir birliktelik

içinde olduğunu gösterir ve bu durumda da nafaka ödemesi durdurulur. 4-Nafaka alacaklısının yoksulluk durumu ortadan kalktığında nafaka sona erer. Yoksulluk durumunun sona ermesi, nafaka alacaklısının artık kendi geçimini sağlayabilecek maddi güce kavuştuğunu ifade eder. 5-Nafaka alacaklısının toplumun ahlak ve namus anlayışına uygun olmayan bir yaşam biçimi sürmesi durumunda nafaka sona erer. Haysiyetsiz hayat sürme durumu, nafaka alacaklısının toplum tarafından kabul edilmeyen ve ahlaki olmayan bir yaşam tarzı benimsemesini ifade eder. Bu düzenlemeler, yoksulluk nafakasının belirli koşullarda sona ermesini sağlayarak, nafaka yükümlüsünün gereksiz yere mali yük altında kalmasını önlemeyi amaçlar. Türk Medeni Kanunu'na göre yoksulluk nafakası bazı durumlarda kendiliğinden, bazı durumlarda ise hâkimin kararıyla sona erer. Bu durumlar, nafaka ödeyen veya alan tarafın ölümü, nafaka alan eşin yeniden evlenmesi gibi durumlarda kendiliğinden sona ererken, fiilen evli gibi yaşama, haysiyetsiz hayat sürme veya yoksulluğun ortadan kalkması gibi durumlarda mahkeme kararıyla sona erer. Yoksulluk nafakasının süresi yoktur ve nafaka ödeyen tarafın mali durumu ile nafaka alan tarafın ihtiyaçları göz önünde bulundurularak belirlenir (Genç ve Aksoy, 2019: 380).

III. Diğer Hukuk Sistemlerine Göre Nafaka

a. Almanya'da Nafaka Kanunu

Alman Medeni Hukuk kaynağı olan Bürgerliches Gesetzbuch – BGB, Almanların nafaka hukukunu düzenleyen maddeler içerir. Bu maddelere göre evlilik birliği içinde eşlerin karşılıklı nafaka yükümlülüklerini düzenler (§ 1360-1361). Boşanma sonrası eşler arasındaki nafaka yükümlülüklerini kapsar. Bu maddeler, boşanma sonrasında bir eşin diğerinden hangi koşullarda ve ne kadar süreyle nafaka talep edebileceğini belirler (§§ 1570-1586b).

Almanya'da nafaka hukuku uygulamaları, büyük ölçüde mahkeme kararları ile şekillenir. Hem Federal Mahkeme (Bundesgerichtshof-BGH) hem de yerel mahkemeler, nafaka miktarlarının belirlenmesi ve nafaka yükümlülüğünün kapsamı konusunda önemli kararlar alır. Bu kararlar, emsal teşkil ederek, nafaka hukukunun gelişiminde ve uygulamasında belirleyici rol oynar. BGH, nafaka miktarının nasıl hesaplanacağına dair kriterleri belirler. Gelir durumu, yaşam standartları ve nafaka yükümlüsünün mali kapasitesi gibi faktörler dikkate alınır.

Nafaka yükümlülüğünün hangi durumlarda geçerli olacağı ve hangi hallerde sona ereceği konusunda kararlar alır. Örneğin, bir eşin yeniden evlenmesi veya uzun süreli bir ilişki yaşaması durumunda nafaka yükümlülüğünün sona erip ermeyeceği gibi konular ele alınır. BGH, özel durumları ve istisnai hallerde nafaka yükümlülüğünün yeniden değerlendirilmesini sağlar. Örneğin, sağlık sorunları veya işsizlik gibi durumlar göz önünde bulundurulur.

Yerel mahkemeler de nafaka hukuku uygulamalarında önemli bir rol oynar. Bu mahkemeler, somut davalarda şu konularda kararlar alır: **1-**Boşanma sonrası nafaka talep eden eşin veya çocuğun mali durumu ve ihtiyaçları incelenir. Yerel mahkemeler, her bir davada bireysel koşulları değerlendirir ve nafaka miktarını belirler. **2-**Yerel mahkemeler, nafakanın ne kadar süreyle ödeneceğine karar verir. Bu süre, tarafların mali durumlarına ve boşanma sonrası yaşam standartlarına bağlı olarak değişebilir. **3-**Nafaka ödemelerinin düzenli olarak yapılmasını ve ödemelerin aksatılması durumunda gerekli icra tedbirlerinin alınmasını sağlar. Almanya’da nafaka hukuku, mahkeme kararlarının yol göstericiliğinde dinamik bir şekilde gelişir ve uygulanır. Federal Mahkeme ve yerel mahkemelerin kararları hem yasal düzenlemelerin hem de toplumsal ihtiyaçların dengeli bir şekilde karşılanmasını sağlar.

b. İngiltere’de Nafaka Kanunu

İngiltere’de nafaka kanunu Almanya’da olduğu gibi, medeni hukuk ve aile hukuku kapsamında düzenlenir. Boşanma veya ayrılık durumunda eşler ve çocuklar için nafaka yükümlülükleri çeşitli yasalar ve yargı kararları ile belirlenir.

Matrimonial Causes Act 1973 yasası, boşanma veya ayrılık durumunda nafaka ödemeleriyle ilgili temel düzenlemeleri içerirken Child Support Act 1991 yasası çocuk nafakasıyla ilgili düzenlemeleri içermektedir.

Spousal Maintenance olarak adlandırılan eş nafakası boşanma veya ayrılık sonrasında maddi durumu kötüleşen eşin diğer eşten mali yardım talep edebilmesini sağlar. Mahkeme, Evlilik süresi, eşlerin yaşları ve sağlık durumları, tarafların gelir ve mal varlıkları, tarafların çalışma kapasitesi, evlilik boyunca yaşam standardı faktörlerini dikkate alarak nafaka miktarını belirler. Eş nafakası genellikle sınırlı bir süre için verilir. Bu süre, genellikle tarafların mali bağımsızlıklarını kazanmalarına olanak tanıyacak şekilde belirlenir. Uzun süreli evliliklerde kalıcı olabilir.

Çocuk nafakası, CMS tarafından belirlenen Ebeveynin geliri, çocuk sayısı ve çocukların ihtiyaçları dikkate alınarak kurallar çerçevesinde hesaplanır. (Child Maintenance Service). Çocuk 16 yaşına gelene kadar veya eğitim hayatı devam ediyorsa 20 yaşına kadar ödenir.

Sonuç olarak Almanya’da nafaka hukuku, mahkeme kararlarının yol göstericiliğinde dinamik bir şekilde gelişir ve uygulanır. Federal Mahkeme ve yerel mahkemelerin kararları hem yasal düzenlemelerin hem de toplumsal ihtiyaçların dengeli bir şekilde karşılanmasını sağlar. Matrimonial Causes Act 1973 ve Child Support Act 1991 gibi yasalar, bu alandaki temel düzenlemeleri içerir. Nafaka miktarları, mahkeme tarafından belirlenir ve tarafların mali durumları, ihtiyaçları ve çocukların gereksinimleri dikkate alınarak hesaplanır.

Sonuç

Hem İslâm hukuku hem de Medeni hukuk, eşlere nafaka hakkını tanımaktadır. Bu iki hukuk sistemi de, evlilik birliğinin devamı süresince eşlerin birbirlerine karşı maddi destek sağlama yükümlülüğünü içeren nafaka düzenlemelerini kabul etmektedir. İslâm hukuku, evlilik akdiyle karı-koca arasında ortaya çıkan nafaka hakkını ve sorumluluğunu belirler. Bu çerçevede, İslâm hukuku evlilik birliğinin devamı süresince eşlerin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğunu ve bu durumun boşanma ile sona erebileceğini öngörür.

Medeni hukukta, evlilik birliğinin devamı süresince eşler arasındaki maddi desteği düzenler. Boşanma veya ayrılık durumunda ise, Medeni hukuk nafaka hakkını ve ödeme yükümlülüğünü belirler. Bu şekilde, eşlerin boşanma sonrası maddi durumlarını korumak ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla nafaka düzenlemesi yapılır. Her iki hukuk sistemi de eşler arasındaki adaleti ve dengeyi sağlamak için nafaka düzenlemelerine önem verir. Bu düzenlemeler, eşlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gereklidir.

İslâm hukukunda evlilik ve boşanma sonrası iddet dönemindeki nafakadan kocanın sorumlu olduğu kabul edilir. Ancak Türk Medeni Kanunu'nda nafaka hakkı, yoksulluğa düşen tarafa verilmiştir ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın her iki eş de nafaka yükümlülüğü altına girebilir. Bu nedenle, Türk Medeni Kanunu'na göre kadın da nafaka borçlusu olabilir.

Türk Medeni Kanunu'na göre, boşanma nafakası alabilmek için kişinin yoksul düşme tehlikesi veya ihtimali bulunmalıdır. Bu nedenle, maddi durumu iyi olan bir kişi, boşanma nafakası talebinde bulunamayabilir. Ancak İslâm hukukunda durum farklıdır. İslâm hukukunda, boşanma nafakası, kadının evlilik birliğinin sona ermesi durumunda maddi destek alması için bir hak olarak kabul edilir. Kadın, zengin olsa bile boşanma nafakasını talep edebilir ve hak edebilir. Bu nedenle, kadının maddi durumu ne olursa olsun boşanma nafakası alma hakkı vardır.

İslâm hukukunda nikâh akdi ile birlikte kadının temel ihtiyaçlarını (gıda, giyim ve barınma) kapsayan bir nafaka hakkı ve kocanın da bu ihtiyaçları karşılama sorumluluğu bulunmaktadır. Bu hak ve sorumluluk, nikâh akdi devam ettiği sürece geçerlidir. Ölüm ve boşanma durumunda ise bu sorumluluk, iddet süresi boyunca devam eder.

İddet süreleri şu şekildedir: Boşanma halinde, kadının iddet süresi üç kuru' (üç âdet dönemi) olarak belirlenmiştir. Eğer kadın hamile ise iddet süresi doğuma kadar devam eder. Kocanın ölümü halinde kadının iddet süresi dört ay on gündür. Ancak, eğer kadın hamile ise bu süre doğuma kadar uzar.

Türk Medeni Kanunu'nda ise boşanma nafakası, yoksulluk nafakası olarak adlandırılmaktadır ve süresizdir. Bu da boşanma sonrasında hukuki olarak bağları kalmamış eşler arasında uzun ve belirsiz bir süre boyunca nafaka alma ve ödeme durumunu ifade eder. Türk Medeni Kanunu'ndaki yoksulluk nafakasının süresiz ve sürekli olması, birçok problem ve uyuşmazlığa neden olabilir. Özellikle, ödeme yükümlülüğünün ne kadar süreceğinin belirsizliği ve uzunluğu, taraflar arasında anlaşmazlıklara yol açabilir ve uygulamada bazı sorunlara neden olabilir.

Bu farklı yaklaşımların temelinde, İslâm hukukundaki geleneksel anlayış ile modern hukuk sistemlerinin gereksinimleri ve sosyal değişimlerin etkisi bulunmaktadır. İslâm hukukunda kocanın nafaka yükümlülüğü, genellikle ailenin geçimini sağlama ve kadının korunmasını amaçlarken, modern hukuk sistemlerinde ise eşitlik ilkesi ve yoksulluğa düşen herkesin korunması prensibi gözetilerek her iki eşin de nafaka yükümlülüğü altına girebilir.

Kaynakça

Acar, H.İ. (2019). *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Acar, H.İ. (2000). "İddet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XX. 20. 466- 471.

Ateş, Ü. (2019). "İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 13. 1-31.

Döndüren, H. (2020). *Delilleriyle İslâm İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Erdoğan, M. (2022). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Erbay, C. (2006). "Nafaka". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 31. 282-285.

İbn Rüşd, E. (1971). *Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid*. 4. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Kahrıman, E.R. (2024). *Türk Hukukunda Yoksulluk Nafakası* (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köse, S. (2022). “Aile Hukuku”. *İslâm Hukuku*. ed. Talip Türcan. Ankara: Grafiker Yayınları. 281-373.

Mevsilî, A.M. (2016). *El-İhtiyâr li Ta'lili'l- Muhtâr*. 5. Lübnan: Dâru'l- Hayr.

Meydâni, A. *El-Lübab fi Şerhi'l-Kitâb*. Astane Yayınları.

Mustafa, G. ve Aksoy, M.M. (2019). “Bazı Kanunlar ile Mukayeseli Olarak İslâm Hukukunda Eş Nafakası” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. c. 33. 351-390.

Semerkandi, A. (2021). *Tuhfetü'l-fukaha*. 5. İstanbul: Dâru's-Semman.

Türk Medenî Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, 24607, 22 Kasım 2001.

Uyanık, M.Z. (2019). “İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası” *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 68. 57-87.

Yaman, A. & Çalış, H. (2020). *İslâm Hukuku*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları.

İSİMSİZ KADIN TEMSİLİ OLARAK *KURU KIZ* ROMANI

Osman ÖZDER*

Özet

Edebiyat insan deneyimini ifade etmenin, düşünce ve duyguları aktarmanın en güçlü yollarından biridir. Bu yüzden insan hayatının bir yansıması olarak değerlendirilir. Yazarlar, kendi düşünce dünyasını, duygularını ve bakış açılarını eserlere yansıtmaktadır. Edebiyatın bir hayat kopyası olduğu düşünülürse, toplumda yaşanan cinsiyet sorunlarının da edebiyatta kendine yer bulması kaçınılmazdır. Toplumun birçok noktasında olduğu gibi edebiyatta da eril bir düzenin hâkim olduğu bilinmektedir. Kadınlar edebiyat dünyasında uzun bir süre daha çok bir obje olarak kendilerine yer bulmuştur. Sosyal hayatta erkeğin yardımcısı, ev halkı için fedakârlıkta bulunan, kendinden çok başkalarına öncelik veren kadınların edebiyatta da benzer şekilde temsil edildiği görülmüştür. Ancak zaman içinde değişen şartlar ile birlikte kadınlar hem sosyal hayatta hem edebiyatta daha farklı rol ve kimliklerin taşıyıcısı hâlini almıştır. Daha önceleri erkek yazarların duygularının bir sembolü niteliğini üstlenen kadınlar, yazar olarak edebiyat dünyasında varlık göstermişler, bu da edebiyattaki kadın temsillerinin değişmesini sağlamıştır. Ayfer Tunç günümüz edebiyatında en çok okunan yazarlardan biridir. Kaleme almış olduğu eserlerde yarattığı karakterler ve bu karakterler aracılığı ile ortaya koyduğu davranış ve söylemler ile toplumun kadın ve erkeğe karşı bakış açısına dair okura birçok bilgi vermektedir. Kadın karakterler genellikle erkek şiddetine maruz kalmış, toplumdan dışlanmış ve tek başlarına var olma mücadelesi vermektedirler. Erkek karakterler ise daha çok kadını hor görüp onun üstünde baskı ve hakimiyet kurma çabasıdadır. *Kuru Kız* romanı Tunç'un diğer romanlarında da olduğu gibi toplumda var olan cinsiyet sorunlarını içermektedir. *Kuru Kız* karakteri dış görünüşü nedeniyle yaşadığı çevre tarafından dışlanmış, yıllarca kendi hayatından fedakârlık yaparak hasta anne babasının bakımı ile ilgilenmiş kendi ihtiyaç ve isteklerini geri planda tutmuştur. Yaşadığı hayatın birçok olumsuzluk barındırmasına rağmen yine de hayatın yaşanmaya değer olduğuna inanması ile Tunç'un diğer eserlerinde bulunan kadın karakterlerden ayrılmaktadır. Bu çalışmanın asıl amacı Ayfer Tunç'un *Kuru Kız* romanında ortaya koymaya çalıştığı kadın temsiline değerlendirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Ayfer Tunç, *Kuru Kız*, Toplumsal Cinsiyet

* Artvin Çoruh Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

Giriş

Edebiyat üreten kişinin hayat tecrübesi, gözlem, deneyimleri, hayalleri ile sözlü veya yazılı ürünler ortaya çıkarma sanatıdır. Gerçek hayatın bir çeşit yansıması olduğu için hayattaki her şey edebiyatın konusu olabilir. Edebiyat gerçekçi veya tamamen kurgu dünyalara sahip olabilir. Her yaştan ve milletten insana hitap eder bu yüzden edebiyat evrenseldir. Kabaklı edebiyatı “gözlem, deneyişlere dayalı duygular, düşünceler, hayaller yardımıyla, güzel söz ve yazı eserleri yaratma bilgi ve sanatı” (1971: 2) olarak tanımlamaktadır. Edebiyat dil ile oluşturulur ve oluşturanın isteklerine göre bir dünya yansıtılır. “İnsana has hayali, düşünceyi duyguyu, ilişkiler ile meydana gelen durumlara karşı tutumları, yorumları, bir dilin imkânlarını en güzel şekilde kullanarak gerçekten yaşanmış gibi anlatma sanatıdır edebiyat” (Konür, 2021: 35).

Edebiyatta tarihi boyunca birçok farklı dönem ve akım ortaya çıkmış, bu akımlar yazarlar tarafından kullanılmıştır. Yine aynı şekilde duygu ve düşünceleri aktarmanın araçları olarak edebî türler de başlangıçtan günümüze kadar değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Edebiyatın başlıca türleri arasında roman, öykü, şiir, tiyatro, deneme gibi yazın türleri mevcuttur. Roman ise “nesirle anlatılan kurmaca anlamında, ancak alanı hayli geniş bir türün adıdır. Kurmaca olduğu için, vakıaları esas alan tarihten ayrıldığı gibi, çoğunlukla olaylardan ve kişilerden söz eden denemeden de farklıdır. Küçük hikâyeden farkı birçok kişiyi ve onların tecrübelerini anlatmasıdır” (Enginün, 2020: 163).

Bireyler dünyaya eril ya da dişil olarak gelirler. Bu iki cinsiyet insanları sadece fiziksel ve biyolojik yönler ile ayırabileceğimiz noktadadır ama zamanla insanlar cinsiyetler üzerine farklı sorumluluklar yükleyerek insanları sosyal ve toplumsal noktalarda da birbirinden ayırmaya başlamıştır. “*Toplumun iki ana unsuru olan kadın ve erkek, biyolojik özellikleri bakımından farklıdır, buna cinsiyet denir. Kadın ve erkek olmanın biyolojik özellikler dışında toplumsal anlamı da vardır ve aslında kadın ve erkek denildiğinde aklımıza gelenlerin önemli kısmı bu toplumsal anlamla ilişkilidir*” (Dökmen, 2015: 11). Cinsiyetin toplumsal anlamda olanını, toplumsal cinsiyet olarak adlandırmaktayız. “*Toplumsal cinsiyet (gender) terimi ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerir. Toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psikososyal özelliklerdir*” (Dökmen, 2015: 20). Kadın, biyolojik bir cinsiyetten öte, çok katmanlı anlamlar barındıran bir kavramdır. Kadın, toplum tarafından belirli rollere, davranışlara ve beklentilere atanan kişidir. Bu roller ve beklentiler kültür ve zamana göre değişiklik göstermektedir.

Kadın ve edebiyat birbirini besleyen iki güçtür. Aralarında var olan ilişki, yüzyıllardır süren karmaşık bir bağ olarak değerlendirilebilir. Edebiyat insan hayatının bir yansıması olduğu için kadınların günlük hayatlarında yaşadığı sorunları, duyuramadıkları seslerini, deneyimlerini paylaşmaya yararken bir yandan da toplumda sahip oldukları konumları sorgulama ve başkalarına aktarma noktasında bir araç olmuştur. Kadınların yüzyıllardır maruz kaldığı eşitsizlik ve adaletsizliklere de ışık tutmuştur.

Edebiyat tarihinde kadınlar sıklıkla erkek yazarların belirlediği kalıplar içinde yer almış, yaşamın gerçekliğinden uzak, idealize edilmiş karakterler olarak tasvir edilmiştir. Bu durum, kadınların edebiyatın nesnesi haline getirildiğini göstermektedir. Ancak, kadınlar kendi sesleriyle edebiyatın öznesi olmak istediklerinde pek çok engelle karşılaşmışlardır. İsimlerini kullanma konusunda karşılaştıkları endişeler ve kısıtlamalar, yazma süreçlerinde onları zorlamıştır. Üstelik yazdıkları eserlerde kişisel deneyimlerini paylaştıklarında, anlatılarının sürekli olarak otobiyografik olup olmadığı sorgulanmış, bu da yaratıcı özgürlüklerini kısıtlamıştır. Böylece, kadınların edebi alanda kendilerini ifade etme çabaları, toplumsal önyargılar ve eleştirilerle sınırlı kalmıştır.

Geçmiş dönemlerde, kadının edebiyatta sahip olduğu yer oldukça sınırlıdır. Eril düzenin toplum hayatının her noktasında olduğu gibi edebiyat dünyasına da hâkim olduğu bilinmektedir. Bu durumdan dolayı kadınlar edebiyatta seslerini duyurmakta ve kendilerini açık göstermekte zorlanmışlardır, bu yüzden uzun zaman boyunca eserlerini erkek takma adıyla yayımlamış ya da hiç gün yüzüne çıkarmamışlardır. Dünya düzeninin zamanla değişmesi ve kadınlara tanınan hak ve özgürlüklerin artması ile kadınlar kendilerini edebiyat dünyasında göstermeye başlamıştır ama yine de tamamıyla erillikten kurtulamamıştır. “*Kadınların yazar, karakter ve okuyucu olarak yerlerinin erkek bakış açısıyla şekillenmiş olması, sonuç olarak sosyal hayatta ‘erkeğe göre bir kadınlık’ durumu ortaya çıkar*” (Argunşah, 2016: 10).

Zaman içerisinde engellemelere rağmen kadınlar edebiyatın farklı türleri olan roman, öykü, şiir ve diğer birçok edebî türde kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. Buldukları çevrenin toplumsal meselelerini ve hayatlarında karşılaştıkları zorlukları da eserlerinde dile getirmişlerdir. Bu eserler, okuyucu kitlesinin kadın yaşamını anlama ve kadınlarla empati kurması açısından önemli bir durumdur. Bu hâliyle kadınlar edebiyatta önemli bir rol oynamıştır denilebilir. Kadınların edebiyata sunduğu katkıların yanında edebiyatın da kadın yaşantısına bazı kadınlarda bulunduğu açıktır: seslerini duyurma, farkındalık yaratma, kendini keşfetme ve kadın dayanışması gibi.

Edebiyatta kadın yazar ve eser sayısının artması ile bu alanda yapılan inceleme, eleştiri ve akademik çalışmalarının da ana teması kadına yönelik olmaya başlamıştır. “*Feminist*

edebiyat eleştirisi, sanatta kadın görünürlüğüne ve temsil biçimlerine yönelirken başlangıçta yazar olarak kadınları değerlendirmekten geri durmamıştır. Zamanla ise kadın yazarların yanı sıra edebî metinlerde kadın temsillerinin hangi boyutlarda işlendiğini tartışma konusu yapmayı sürdürmüştür” (Şeker, 2019: 350).

Kadın edebiyatı kavramı hâlâ tartışmalıdır. Argunşah cinsiyet ayrımını tehlikeli görmekte, bunun yerine genel içinde cinsiyet sorunlarını ele alıp değerlendirmenin daha doğru olduğunu belirtmektedir. *“Hem sosyal meseleler hem de edebiyat bir tek cinsiyetin kullanımına bırakılmayacak kadar geniş ve önemlidir. Buna göre kadınların ürettiği ve mutlaka kadın duygusallığını taşıyan, kadına ait dünyanın boyutlarını ihmal edilemeyecek kadar önemli ve özgün kabul eden, ancak edebiyatı ‘kadın edebiyatı’ gibi küçük parçalara ayırmaktansa genel edebiyatın içerisinde kalarak kadının meselelerini bir insanlık meselesi olarak gören bir yaklaşım, daha kabul edilebilir görünmektedir”* (Argunşah, 2016: 13).

Ayfer Tunç son dönem edebiyatımızda çok okunan yazarlarımızdandır. Üniversite yıllarında *Tanım* dergisini çıkarmış, üniversiteyi bitirdikten sonra da *Sokak* dergisi ile edebiyat dünyasına girmiştir. Yazma hayatına öykü ile başlamış; deneme, araştırma ve roman gibi farklı türlerde eserler vermiştir. Eserlerinde çeşitli konulara değinmiş, farklı biçim ve teknikler denemiştir. Romanlarında insanların yaşamış olduğu travmalar ve ruhsal çöküntülere yer vermenin yanında taşra ve şehir hayatına dair tipleri de gözler önüne sermiştir.

Kuru Kız romanı Ayfer Tunç’un 2023 yılında çıkan romanıdır. Romanda bulunan Kuru Kız karakteri toplumun belirlediği güzellik standartlarına uymadığı için bulunduğu çevre tarafından küçüklüğünden beri bedeni ve görünüşü yüzünden eleştirilerek dışlanmaktadır. Küçük yaşta önce hasta annesine bakmış, annesinin vefatı sonrasında ise babası ve erkek kardeşinin ev düzenini sağlamak için ev içi görevleri üstlenmiştir. Bir süre sonra iş kazası sonucu sakat kalan babasının bakımını üstlenmiştir. Erkek kardeşinin ve babasının ölümü üzerine tamamen kendi hayatına odaklanarak önce evini satar, bulunduğu mahalleyi ve ülkeyi terk ederek dünyanın başka bir yerine taşınır. Bu çalışmada Tunç’un eserinde yaratmaya çalıştığı kadın temsili çeşitli başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır.

I. Kadının Dış Görünüşü ve Ötekileştirilmesi

Güzellik ve estetik algı toplum yaşamının birçok noktasında kendisini açıkça göstermektedir. Güzellik algısı insana indirgenildiğinde ise bu durumdan en çok kadınların etkilendiği fark edilmektedir. Toplumun kadınlar üzerindeki güzellik algısı genellikle dar ve sınırlayıcı standartlara dayanmaktadır. Bu standartlar birçok kadının toplumdan dışlanmasına ve ötekileştirilmesine neden olmakta; kadınlar hemen her dönemde daha çok beden yapısı

üzerinden değerlendirilmektedir. “*Beden, insanın dış dünyadaki görünürlüğünü sağlayan, varlığını somut düzleme taşıyan, bireysel olarak benlik algısına, kolektif olarak ise kimliğe etki eden önemli bir unsurdur*” (Eşitti, 2024: 339).

Günümüzde insan hayatının ayrılmaz bir parçası olan medya ve popüler kültür kadınları belirli bir beden tipine, cilt tonuna, yüz hatlarına ve giyim tarzına sahip olma zorunluluğuyla yüzleştiren çeşitli mesajlar iletmektedir. Kadına yüklenen güzellik standartlarının zorunlulukları bu şekilde nesilden nesle aktarılır.

Toplumun dayattığı güzellik idealine uymak için çeşitli yöntemlere başvuran ve bu ulaşılması güç standartlar nedeniyle zamanla kendi bedenlerine ve dış görünüşlerine karşı eleştirel yaklaşımlar içine giren kadınlar öz güvenlerini kaybetmektedir. Bunun yanı sıra toplum standartlarına uymayan, ideal kadın görünümüne sahip olmayan kadınların toplumdan dışlanarak ötekileştirildiği de gözle görülen bir gerçektir.

Kadınların bedenlerine dair ilk algıları henüz kız çocukları oldukları zamana kadar dayandırılabilir. Çocuk ne kadar küçük olursa olsun kendisi ile ilgili söylenenleri belleğine kaydeder. Özellikle kız çocukları küçüklüklerinden itibaren buldukları çevrelerde bedenleri ve görünüşleri hakkındaki söylemlere sıkça maruz kalmaktadır. “Kuru Kız” karakteri de küçüklüğünden beri yaşadığı mahalle ve okul çevresinde dış görünüşü nedeniyle insanların alaycı bakışlarına maruz kalmış ve kendini toplumdan uzaklaştırmaya çalışmıştır:

“O annesine benzemiyordu. Büyüyünce annesi gibi güzel olmayacağını biliyordu. Annesinin çok iyi insanlar dediği komşuları bir ona bir annesine bakıyorlar, hiç sana benzememiş diyorlardı, kime çekmiş bu? Yazık. Annesi üzülyordu, her defasında onu teselli edecek bir söz arıyordu. Annesinin üzülmesini istemiyordu, üzülmesin diye neşeli neşeli gülüyordu, hepsi çok iyi insanlar olan komşuların imalarını anlamamazlıktan geliyordu” (Tunç, 2023: 49).

Tunç, önceki romanları olan *Kapak Kızı* ve *Yeşil Peri Gecesi* eserlerinde de toplum tarafından dış görünüşleri nedeniyle dışlanan kadınlara yer vermiştir. Ancak *Kuru Kız* romanının tersine bu romanlardaki kadınlar toplumun belirlediği güzellik algısına uydukları için kıskançlığa uğramış ve çevreleri tarafından dışlanmaya maruz kalmışlardır. *Kuru Kız* romanında ise dışlanan kadın bu sefer toplumun güzellik standartlarına uymadığı için ötekileştirilmiştir. *Kuru Kız*’ın bedeni kadın standartlarının dışında kaldığı için beğenilmez. Zayıflığı ve uzunluğu sebebiyle idealin dışında kaldığı vurgulanır: “*Ama asıl sorun kilosuydu. Çok zayıftı, aşırı zayıf*” (Tunç, 2023: 55). “*Duruşuna göre 1,85 ile 1,87 arasında değişiyordu boyu*” (Tunç, 2023: 59) fiziki özellikleri karakterin dışlanmasına neden olmuştur.

İdeal beden algısının olumsuz etkileri Kuru Kız'ın okul hayatında da kendini göstermiştir. Ergenlik döneminde okul çevresi tarafından bedeni nedeniyle alay konusu olması okulu bırakmasının bir sebebi olarak karşımıza çıkar.

“Hiç okulda arkadaşı olmamıştı. Öğrencilerin hepsinden uzundu, çoğu öğretmenden bile. Oğlanlar açık açık sataşır, alay ederlerdi, kızlar yaratılmış gibi bakarlardı ona, aralarına almazlardı. Yaratık sayılırdı gerçi. Öğretmenler nedense hoşlanmazdı ondan, hoşlanmadıklarını göstermemeye çalışırlardı ama o hissedirdi” (Tunç, 2023: 98-99).

Kadın zamanla toplum tarafından eleştirilen dış görünüşünü takıntı haline getirir ve ayna karşısında uzun vakitler geçirerek elinde olmayan ve değiştiremeyeceği fiziksel özelliklerini kendisi de eleştirmeye başlar.

“Bir gün aynada kendine uzun uzun baktı. Neden güzel olmadığını ve olamayacağını anladı. Yüzü orantılı değildi. Üst çenesi çıkıktı, dişleri fırlaktı, alt çenesi yok gibiydi, ağzını açtığında pespembe diş etleri ağzının yarısını kaplıyordu. Saçlarının rengi griye çalıyordu, sanki bir toz aslında tatlı bir kestane rengi olan saçlarını kaplamış, bastırmış, incecik bir tabaka haline getirmişti. Boyu da çok uzun olduğu için kambur duruyordu ayrıca, büyük bir sırtı vardı, göğüs kafesi içe çöküktü, aşırı zayıftı” (Tunç, 2023: 50).

Kuru Kız karakteri bendeni ile ilgili çevresi tarafından çeşitli söylemlere maruz kalmış ve zamanla okulu bırakıp içine kapanarak kendisine ait bir dünya yaratmaya çalışmıştır.

II. Kadın ve Fedakârlık

Kadın fedakârlığının yönleri hayatta çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Kadınlar kendi varlığını ve isteklerini görmezden gelerek başkaları için yaşarlar. Kadına toplumda yüklenen temel rollerden biri bakım veren olmaktır. Annelik süreci bu fedakârlıklardan biridir hamilelik, doğum ve çocuk bakımı yetiştirme süreci kadının bedensel ve duygusal enerjisini değiştiren ve tüketen aynı zamanda da kadına büyük oranda yeni bir tatmin duygusu sağlamaktadır. Çocuğun doğumu sonrası kadının kendi birey kimliğinin önüne geçen annelik kimliğidir. Anne olmayan ve evlenmeyen kadınlar için ise anne ve babanın bakımını üstlenmek ve ev içinde yaşayan diğer bireylerin düzenini sağlamak geleneksel toplumun biçtiği roller olarak karşımıza çıkar.

Kadınlar aynı zamanda ailelerinde ve ilişkilerinde de fedakârlık yapmaktadırlar. Eşlerine destek olmak, çocuklarını yetiştirmek, yaşlı bir akrabanın bakımını ve işlerini üstlenmek gibi sorumluluklar kadınların günlük yaşamlarında yapmak zorunda oldukları fedakârlıklardan olarak görülmektedir. Bu sorumlulukların çoğu toplumsal beklentiler veya geleneksel roller tarafından kadınlara dayatılmaktadır. Aile yaşantısı ile sınırlı kalmayan bu fedakârlık meslek ve iş yaşantısında da kendini göstermektedir. Mesleklerini icra eden kadınların hem iş yaşamlarında hem de aile yaşamlarında çokça çabaladıkları bilinmektedir.

Kuru Kız karakterinin kadın fedakârlığı noktasında geleneksel kadın çizgisinde kaleme alınmıştır. Kadınlar genellikle hasta ve yaşlı akrabalarının bakımını üstlenen taraf olmuştur. Küçük yaşta okulu bırakarak hasta annesinin bakımını üstlenmiştir “*okula gitmek istemiyordu, annesinin yanında kalmak istiyordu. Babası önce hayır gideceksin dedi ama sonra kabul etmeye mecbur kaldı. Aldığı izinler göze batmaya başlamıştı çünkü. Böylece okul saatlerini de annesinin yanında geçirmeye başladı*” (Tunç, 2023: 97). Annesinin ölümü sonrasında ise iş kazası sonucu sakat kalan babasının bakımını üstlenmiştir. Toplumun kadına yüklediği geleneksel kadın rolü olan fedakârlık ve sorumluluklarını yerine getiren bir karakter olarak çizilmeye devam etmiştir.

“Babasını yıkamak çok zor bir işti, zorluğu utanç dolu olmasından kaynaklanıyordu. Babası henüz genç bir yaştaiken bu hale düşmüş olduğu, vücudunun her bir yerini kızına göstermeye mecbur kaldığı için utanıyordu. O da babasını bu halde gördüğü, vücudunun dokunmak istemediği yerlerine dokunmak zorunda kaldığı için utanıyordu. Utancını örtmek için kıvranıyordu babası, his olmayan bacaklarını elleriyle birleştiriyor, önünü kapatmaya çalışıyordu” (Tunç, 2023: 57).

Toplumda hayatında yaşlı anne ve babasının bakımını üstlenmiş birçok kadın gibi Kuru Kız karakteri de kendi yaşantısını ikinci plana atarak aile üyelerinin bakımını üstlenmiştir.

III. Şiddete ve Tacize Maruz Kalınma

Kadının günlük yaşantısında taciz ve şiddete maruz kalması dünya çapında yaygın bir sorun olup kadınların güvenliğini tehdit eden ciddi bir insan hakları ihlalidir. Fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik olarak pek çok şekilde kendini gösteren bu sorun, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve erkek egemen normlarının hâkim olduğu toplum yapısının sonucudur.

Kadınlar evde, işte, sokakta ve diğer pek çok kamusal alanda şiddete ve tacize maruz kalmaktadırlar. Bu durumu kadınlara sergileyenler genellikle partnerleri, aile üyeleri, iş arkadaşları veya tanıdık kişilerdir. Sergilenen bu şiddet ve taciz durumu kadının özgürlüğünü, güvenliğini ve insan haklarını ihlal eden, ciddi fiziksel ve psikolojik zararlara neden olmaktadır. Toplumda kadına yönelik şiddeti kabul eden, meşrulaştıran kültürel normlar kadınların yardım aramalarını ve kendilerini korumalarını engeller.

Şiddetin çeşitli yolları olduğu bilinmektedir. Şiddetin fiziksel, sözlü ya da psikolojik olarak uygulandığı görülmektedir. Kuru Kız karakteri de şiddetin sözlü olanına maruz kalmaktadır. Erkek kardeşinin ablasının dış görünüşü ile ilgili söyledikleri sözlü şiddetin bir türüdür. “*Fasulye sırıği, bayrak direği, deve boylu, kör değneği, kaz boyunlu, leylek, zargana, sopa, götsüz, kazulet, iskelet, kılçık, göğe çıkan merdiven diye aralıksız hakaret ediyorsa ona...*” (Tunç, 2023: 60). Bu sözcükler bir erkeğin kendinden daha güçlü ve zeki olarak gördüğü kadını

sindirme ve aşağılaması amaçlıdır. Aynı zamanda komşularının ona “Kuru Kız” lakabını takmaları da sözlü ve psikolojik şiddet olarak değerlendirilebilir. “*Kuru Kız. Sanki yeşerecekmış gibi eşeleyip duruyordu toprağını. Güldü karısı, Kuru Kız denmez, kız kurusu denir dedi. E kuru ama dedi adam, sopa gibi bir şey. Ha, öyle kuru diyorsun dedi kadın. Öbür türlü de kuru dedi adam, her türlü kuru.*” (Tunç, 2023: 53).

Kadına şiddetin yanı sıra bir de taciz meselesi eserde kendisini göstermektedir. Kuru Kız karakteri erkek kardeşi tarafından tacize uğramıştır.

“Kardeşi ansızın hareketlendi, henüz tam gelişmemiş, hâlâ yarım memesini sıkıca tuttu, emmeye başladı. Usulca memesini kurtarmak istedi ama kardeşi bırakmadı. Ağzı doymak bilmeyen, başka bir canlı gibiydi. Üstüne çıktı. Cinsel organının hızla büyüdüğünü, kemik gibi bir hal aldığını hissetti, çok şaşırды, aklı tutuldu şaşırırmaktan. Kardeşinin eli donunu indirmeye, bacaklarını aralamaya çalışıyordu. Cinsellik hakkında pek bilgisi yoktu. Dehşete düştü. Kardeşi her yerini koparırcasına ısıırıyordu, bacaklarını, karnını tırmalıyordu, içine girmek için bütün gücünü kullanıyordu. Üstünden itmeye çalıştıkça gövdesinin ağırlığı artıyordu. Hayvansı bir sesle inliyordu, eliyle yüzünü bastırıyordu, bir parmağı gözüne girmişti” (Tunç, 2023: 104).

Bir kadının aile üyesi tarafından böyle bir tacize maruz kalması kadın için yıkıcı ve tüketici bir durumdur. Kuru Kız karakterinin bu durumdan nasıl etkilendiğine dair detaya çok fazla yer verilmemiştir. Erkek kardeşi bu olay sonrası evden kaçmış ve aylar sonra bulunmuştur. Kuru Kız, erkek kardeşinin bulunması ile bu durumu unutmak istediğini söylemiştir.

Demir doğramacı olan komşusu da erkek kardeşinin ölümünden sonra Kuru Kız’ı rahatsız etmiştir. Bir gece kolye vermeye Kuru Kız’ın evine gelmiş ve ona saldırmıştır. Kuru Kız elinde bulunan bıçak ile kendini savunmak zorunda kalmıştır.

“Kolunu tuttu, elini kolundan koltukaltına götürdü, nasırlı parmaklarını kemiklerine bastırды. Kolyeyi fırlattı, sırtmasına ara vermeden kemerini çözdü, fermuarını indirdi, organını dışarı çıkardı, parmaklarının arasında gururla salladı. Birden belinden sarılıp elini eşofmanının içine soktu, bacaklarının arasını buldu. Kaskatı kesildi. İtiştiler. Demir doğramacı böğründe hissettiği acının nedenini anlaması biraz zaman aldı. Orospu! Bıçakladın beni diye bağırdı” (Tunç, 2023: 177).

Kuru Kız her ne kadar ideal beden algısından uzak bir karakter olarak çizilmiş olsa da yine de erkek kardeşi ve komşusunun tacizine maruz kalmıştır, beden toplum idealin dışında da olsa tacizden kaçınmak mümkün değildir.

VI. Kadın ve Özgürlük

Kadın ve özgürlük kavramları, tarih boyunca toplumsal değişimin önemli dinamiklerinden biri olmuştur. Kadınların özgürlüğü, yalnızca onların bireysel haklarını korumakla kalmaz, aynı zamanda daha adil ve eşitlikçi toplum yaratma sürecine de katkıda

bulunur. Kadın hak ve özgürlüğünün kazanılması ve korunması hukuk, ekonomi, eğitim, sağlık, sosyal normlar ve politika gibi alanlarda yapılması gereken çeşitli değişiklikler ile mümkün olabilir.

Toplum düzeninde kadınların özgürlüğüne yönelik engeller ve sorunlar hâlâ mevcuttur bunlar; toplumsal cinsiyet normları, ataerkil düzen, yasal kısıtlama ve ekonomik zorluklar, kadınların özgürlüğünü kısıtlayan ve sınırlayan belli başlı faktörlerdir.

Kuru Kız karakteri ise kendi özgürlüğünü çeşitli yollar ile yaratmaya çalışmıştır. Bu yollardan biri teknolojidir.

“Akıllı telefon almadan önce, babasının uyuduğu saatlerde bütün dünyası televizyondur. Dizi seyretmezdi, komşular harıl harıl dizi konuşurlarken seyretmiş gibi başını sallardı. Tartışma programlarını seyrederdi, belgeselleri severdi, yarışma programlarında kendi de yarıştırdı. Bir defter almıştı, bilemediği soruları defterine yazıyordu. (...) Gezelim görelim türünden programlara meraklıydı asıl ama o zamanlar azdı böyle programlar” (Tunç, 2023: 34).

Televizyon sonrasında ise eve bağlanan internet, bilgisayar ve ilerleyen zamanda hayatına giren akıllı telefon ile dış dünyayı keşfeder ve kendine ait bir dünya oluşturmaya başlamıştır. Sevdiği ve keyif aldığı programları izleyerek kendini geliştirmiştir. İnternet sayesinde İngilizce öğrenmiştir bunun yanında çeşitli gezi videoları izleyerekten dünyanın farklı bölgelerini keşfettiği görülür.

Mahalleli Kuru Kız’ın dış görünüşü nedeniyle üzerlerinde bıraktığı etki ile onun akıl olaraktan noksan olduğunu düşünmektedirler ama Kuru Kız’ın bu aptal görünümü sırf mahalleliden uzak kalmak için kullandığı bir savunma stratejisi olarak değerlendirebilir. “Boş boş gülümsedi, sanki ne dediğini tam anlamamış gibi. Sanki aptalmış gibi. Gözlerini boşlukta doldurmayı ve aptal gibi gülümsemeyi iyi öğrenmişti. Aptal olmak üzücüydü ama aptal görünmek özgürlüktü. Bir komşu, hocanın kulağına eğildi, başıyla onu işaret etti. Bu biraz akılcı durgundur, asıl kardeşine söylemek lazım diye fısıldadı” (Tunç, 2023: 85-86).

Kuru Kız mahalleli tarafından kendisine biçilen bu özellikleri benimseyerek yeni bir kimlik oluşturur ve bu kimlikle beraber onlardan uzak kalarak kendine ait bir alan oluşturarak özgür bir yaşam sürdürme çabası göstermektedir.

V. Kadın ve Sevgi

Toplumsal cinsiyet normları kadın ve erkeğe çeşitli sorumluluklar yüklemiştir bunlardan biri de duygulardır. Bu durum kadınların duygularını ifade etme ve yönetme biçimlerini büyük ölçüde etkiler. Geleneksel olarak kadınlardan daha duygusal, şefkatli ve empatik olmaları beklenir. Ataerkil toplumlarda kadınlar, sevgi kavramıyla ilişkilendirilir ve bu durum onlarda kaygıya sebep olur. Küçüklüklerinden beri sevgiye dair yapılan anlatıların

cinsiyetlendirilmiş olduğunu öğrenerek yetişirler. Sevgi ile bağdaştırılan kadın bu duygunun kendi üstüne yüklenmesinden dolayı çeşitli endişe ve kaygıya sahiptir.

“Kadınlar sevgi üzerine konuşur. Çocukluğumuzdan itibaren, sevgiye dair konuşmaların cinsiyetlendirilmiş bir anlatı, bir kadın meselesi olduğunu öğreniriz. Sevgiye dair takıntılarımız, ilk aşkımla veya ilk hayal kırıklığıyla başlamaz. Kadınların erkeklerden daha az önemli olduğunu, ne kadar iyi olursak olalım, ataerki evrenin gözünde asla yeterince iyi olmadığımızı fark etmemizle başlar. Ataerki kültürde kadınlık, daha en baştan bizleri değersiz veya o kadar da değerli değil diye damgalar. Dolayısıyla kız çocuklar ve kadınlar olarak en çok, sevlilmeye layık olup olmadığımız konusunda kaygı duymayı öğrenmemiz hiç şaşırtıcı değil (Hooks, 2020: 9).

Romanda dikkat çeken bir diğer husus ise bir karakter hariç diğer hiçbir karakterin adının olmamasıdır. Ne Kuru Kız’ın ne de anne babasının adı romanda geçmektedir, romanda adı geçen tek kişi Kuru Kız’ın kilometrelerce öteye Ushuaia’ya taşındığında tanıştığı Miguel karakteridir. Bu durumun Kuru Kız’ın gerçekten sevildiği ve anlaşıldığı için yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

“Me gustas bebe, casate conmigo diyor. Senden çok hoşlanıyorum bebeğim evlen benimle. Gültüyor Miguel’in onu her gün en az bir kere güldürüyor. Miguel’le pasta yemek nasıl güzel bir mutluluk. Ona tu tambien me gustas bebe deme cesaretini henüz bulamadı. Bir gün diyecek, ben de senden hoşlanıyorum bebeğim diyecek. Gülmeye dişleri ışıldayan bu adamla evlenecek belki de” (Tunç, 2023: 19-20).

Kuru Kız’ın hayatı boyunca çevresinde bulunanlardan gerçek sevgi ve saygıyı görmediği anlaşılmaktadır. Taşındığı yerde yaşayan ve onu her şeyiyle gerçekten seven bir bireyle karşılaşmıştır.

Buradaki insanlar onu sadece bir beden olarak görmüyordu onu bir birey olarak görüp kişiliği ile değerlendiriyorlardı. “Pansiyoncu kadın, çok dürüst bir kadınsın sen diyor, İspanyolca, sık sık ona saygı duyduğunu söylüyor” (Tunç, 2023: 17). Doğduğu ve yetiştiği topraklarda çevresi tarafından sırf dış görünüşü nedeniyle dışlanan Kuru Kız kilometrelerce ötede tanıştığı yeni insanlar sayesinde insani duyguları en derinden hissetmiştir.

Yazar Kuru Kız karakterinin toplumsal cinsiyet normları yüzünden yaşadığı sıkıntıları bulunduğu konuma bağlamıştır. Yaşadığı mahalle ve ülkeden taşınarak yaptığı mekânsal değişim ile karakterin hayatının değişmesini sağlamıştır. Oysa toplumsal cinsiyet normları mekân ve konuma bağlı değildir, toplumsal cinsiyet evrensel olarak her yerde karşımıza çıkar.

Sonuç

Kadınlar toplumsal hayatta olduğu gibi edebiyatta da çeşitli şekillerde temsil edilmiştir. Edebiyatımızın dönemlerine bakıldığında kadın temsili sürekli değişmektedir. Divan

edebiyatında soyut bir görünüme sahip kadın, Tanzimat romanıyla beraber kadın bedeni ve aşk kavramı ile somut bir görünüme kavuşmaktadır. Savaş dönemi eserlerinde ise vatani ve milleti için savaştan kaçınmayan bir kadın olarak çizilir, Cumhuriyet ve sonrasında da verilen eserlerde ise toplum yaşantısında kadın olarak var olma ve yer edinme mücadelesi ile temsil edilmiştir.

Tunç bu eserinde yer verdiği isimsiz kadın temsili olan Kuru Kız günümüzde toplumun standart güzellik algısına uymadığı için dışlanan kadının yansımasıdır. Kuru Kız karakteri geleneksel yapıdaki kadını temsil edecek şekilde çizilmiştir. Kadının fedakârlığı, dışlanması, şiddet, özgürlük ve sevgi arayışı noktasında bu çalışmada değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kadının kendinden feragat ederek aile içinde yaptığı fedakârlık ile ailede bulunan yaşlı akrabaların bakımını üstlenmesi geleneksel ve toplumun kadından beklediği rollerdendir. Kadının dış görünüşü nedeni ile uğradığı dışlanma da toplumun kadın üstündeki baskını gösterecek şekildedir. Yazar kadının şiddet ve tacize maruz kalması noktasında da toplumun kanayan yarasını okurun gözleri önüne sermiştir. Kadının özgürlüğü noktasında yeni bir bakış açısı sayılabilecek noktalar eserde göze çarpmaktadır bunlardan biri Kuru Kız'ın dış görünüşü ile birlikte aklının da durgun olduğunu düşünen komşularını kendinden uzak tutmak için bu davranışı sergilemeye devam etmesi ve bunu bir savunma mekanizması olarak kullanmasıdır. Ayrıca, teknoloji ile karşılaşması, televizyon, bilgisayar, internet ve akıllı telefon sayesinde kendine yeni bir dünya oluşturmasıdır. Sevgi noktasında ise aile üyeleri ve yakın çevresinden aradığını bulamayan Kuru Kız ülkesinden kilometrelerce ötede kendisini dış görünüşü ve kişiliği ile kabul eden ve saygı duyan insanlar ile tanışarak yeni bir yaşam alanına kavuşmuştur.

Kaynakça

Argunşah, H. (2016). *Kadın ve Edebiyat-Kendini Yazmak*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Dökmen, Z. (2015). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Enginün, İ. (2020). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Hooks, B. (2020). *Kadınların Sevgi Arayışı*. İstanbul: bgst Yayınları.

Kabaklı, A. (1971). *Türk Edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.

Konür, E. (2021). *Çocuk Edebiyatındaki Toplumsal Cinsiyet Kod Ve Öğretilerinin Eğitime Yansımaları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şeker, A. (2019). “Feminist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Edebi Metinlerde Kadın Gerçekliği”. *Söylem Filoloji Dergisi*. 4 (2). 347-359.

Soysal Eşitti, A. (2024). “Ayfer Tunç’un Kuru Kız Adlı Romanında Beden Sorunsalı”. *Folklor/Edebiyat*. 30. 337-352.

Tunç, A. (2023). *Kuru Kız*. İstanbul: Can Yayınları.

**BİR KADINI GÖRÜNÜR KILMAK: SERAY ŞAHİNER'İN *KUL* ROMANINI
FEMİNİST KURAM PERSPEKTİFİNDEN İNCELEME**

Zeynep HOPA *

Özet

Patriyarkal yapının doğurduğu toplumsal normların dışında kalan kadının ötekileştirilmesi ve yalnızlaşması kaçınılmazdır. Kadın, ataerkil toplum yapılanmasında kutsal annelik ve kutsal evliliği bütünüyle ayakta tutan yapı taşı konumundadır ve buna sahip olmayan kadınlar yalnızlığa mahkûmdur. Kadının evliliği, anneliği ve sosyal statüsü toplum için bir değerlendirme ölçütüdür. Kadının eksikliği ya da tamlığına karar veren otorite toplumdur. Yaşamda var olabilmek, birey olabilmek kadın için çabalamak demektir. Toplumsal normların dışında kalan, kutsal annelik ve kutsal evlilik birliğindeki görevlerini yerine getirememiş kadın, toplum tarafından ötekileştirilir. Kadının özgürleşme mücadelesinin önündeki en büyük engellerden birisi de yaftalanma, ayıplanma korkusudur. Bu bildirinin amacı, feminist kuram kapsamında Seray Şahiner'in kaleme aldığı *Kul* romanının başkahramanı olan Mercan'ın görünür olma ve özgürleşme mücadelesini, patriyarkal toplum yapılanmasında kadının eş ve anne rolü üzerinden sorgulamak, kadının birey olma sürecini toplumsal cinsiyet eşitsizliği noktasında ele almaktır. Toplumun özgürleşen kadını yaftalayıp baskı altına alması *Kul* romanının kahramanı Mercan'ın birey olma, var olma yolculuğunun önündeki en önemli engeldir. Diğer bir engelse maddi olarak alt sınıftan olmasıdır. Mercan'ın kocasının onu bırakıp gidişindeki suçu kendisinde araması, toplumun evlilik kurumunun devamlılığını kadının omzuna yüklemesinden kaynaklıdır. Kadın erkeği mutlu etmelidir ki erkek aldatmasın, terk etmesin, şiddet göstermesin. Mercan, evli bir kadın olarak kocasının onu terk etmesinden kendisini sorumlu tutar ve toplum gözünden hâl ve hareketlerinin yaftalanacağı endişesiyle özgürleşemez. Televizyondaki idealize edilmiş kadınlar ve bu kadınların idealize edilmiş yaşamları Mercan'ın hayatında bir yol gösteren konumundadır. Çalışan bir kadın olarak dışarıda bir şeyler içmek için güzel kıyafetler giymesi bile toplum tarafından kötü, ayıplı görülmesine sebep olacağı korkusu Mercan'ın yol göstericisi olan televizyonla gerçek yaşam arasında yalpalamasına neden olmaktadır. Eril zihniyet böylece kadını ev içine hapseder ve toplumsal cinsiyet kalıplarının dışına çıkararak özgürleşmesine izin vermez.

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

Anahtar Kelimeler: *Kul*, kadın, feminist kuram, Seray Şahiner, birey

Giriş

Seray Şahiner, çağdaş Türk edebiyatı yazarlarından ve eserlerini kadın, kadınlık, kadına şiddet, kadının görünürlüğü konuları üzerinden kaleme almaktadır. Seray Şahiner'in ikinci romanı olan *Kul*, 2017 yılında ilk olarak Can Yayınları tarafından yayımlanmıştır. 2018 yılında Şahiner, 47. Orhan Kemal Roman Armağanı'nı *Kul*'la kazanmıştır. *Kul*, 2018 yılında tiyatro oyunu olarak da sahnelenmiştir. Mercan rolünde Dolunay Soysert bulunmaktadır. Oyunun yönetmenliğini ise Mert Öner yapmıştır. Şahiner, kaleme aldığı roman ve öykülerinde kadınların toplumda yaşadığı problemleri görünür kılar. Kadına yönelik her türlü şiddetin altını çizdiği eserleriyle topluma sesini duyuramayan kadınların sesi olur. Kadınların yaşadığı problemler bu sayede, 3. sayfalarda arşive gömülmeyip edebiyat aracılığıyla kalıcılık ve görünürlük kazanmaktadır Şahiner'e göre. *Kul* tam da bu noktadan okunabilecek eserlerindedir. Merdiven silerek geçimini sağlayan Mercan aracılığıyla toplumdaki emekçi ve sosyal tabakanın altında kalmış kadınların görünür olma mücadelesi anlatılmaktadır.

Seray Şahiner üzerine yapılmış 3 tez çalışması bulunmaktadır. Bunlar Cansu Uman'ın kaleme aldığı "Seray Şahiner'in eserlerinde cinsiyetlendirilmiş toplum eleştirisi", Duygu Uysal Koç'un "Seray Şahiner'in yapıtlarında toplumsal cinsiyet" çalışması ve Fatma Ulaş'ın yapmış olduğu "Seray Şahiner'in eserlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi" adlı tezlerdir. Bu yüksek lisans tezleri, Şahiner'in öykülerini ve romanlarını toplumsal cinsiyet bağlamında incelemektedirler. Yapılan bu çalışmada bu üç teze başvurulmuştur. Efnan Dervişoğlu'nun "Apartman Temizleyicisinin Bir Kadın Olarak Portresi: *Kul*" isimli makalesi bulunmaktadır. Bu makalede Mercan'ın birey olma yolunda yaşadıkları çeşitli başlıklar altında incelenmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Şahiner'in *Kul* isimli romanını feminist kuram kapsamında çeşitli çatışma unsurları üzerinden inceleyerek, kadının cinsiyet eşitsizliği noktasında toplumda görünür olma çabasını ortaya koymaktır. Toplumsal normların dışında kalan kadın toplum tarafından dışlanmaya, eksik görülmeye, ötekileştirilmeye mahkûmdur. Kadının görünür olma çabası romanda yer alan çeşitli çatışma unsurları üzerinden feminist bir bakış açısıyla incelenmiştir.

I. *Kul* Romanında Anlatılanlar

Apartman merdivenlerini silerek geçimini sağlayan Mercan kocasıyla bodrum kattaki evinde yaşamaktadır. Çalışmayan, tek yaptığı Mercan'ın kazandığı parayla ot almak olan kocası bir gün evi terk eder. Mercan yapayalnız kalmıştır. Dahası hep hayalini kurduğu çocuk, kocasının gidişiyle imkânsız hâle gelmiştir. Artık Mercan'ın tek değil, iki dileği vardır: Kocasının dönmesi ve çocuklarının olması. Mercan gittiği türbelerde hep bu dilekleri diler ve çeşitli adaklar adar. Yalnızlığı günden güne somutlaşan Mercan'ın duyduğu tek ses televizyonun sesidir. Televizyon onun için bir arkadaş, bir eş, bir aile olmuştur. Televizyonda gördüğü kadınların yaptıklarını yapmaya başlar. Güzelce giyinir Samatya'da oturmaya gider fakat rahatsız olur, kendini oraya yakıştıramaz. Televizyonda gördüğü diyetleri yapmaya başlar ancak geliri o diyetlerin yanına dahi yaklaşamaz. Televizyondaki idealize edilmiş yaşam ve gerçekliği arasındaki tezatta boğulur Mercan. Kocasının dönmeyişi ve hissettiği yalnızlık onu apartmandakilere yalanlar söyleyip türbe türbe gezerek dualar etmeye iter. Kocası dönse altından kalkamayacağı adaklarla Tanrı'ya borçlanmıştır ama mühim olan kocasının dönmesidir. Kocası yine de dönmez. Mercan hiç inanmasa da çok methedilen bir falcıya gider. Neredeyse bir aylık kazancını verdiği falcıdan kocasının döneceği tarihi günü gününe öğrenir. Kocasının o gün de dönmemesi üzerine üzülmeye bile vakit bulamaz. Mercan için hayat devam etmektedir. Çalışıp para kazanması, kendini geçindirmesi lazımdır. Yalnızlığına rağmen yaşamaya devam etmelidir.

Romanda anlatım, Mercan üzerinden ilerlemektedir. Seray Şahiner *Kul*'u diğer romanlarından farklı olarak tanrısal bakış açısıyla kaleme almıştır. Tanrısal bakış açısıyla yazılmış olmasına karşın anlatıcı, bakış açısını Mercan'a sabitlemiştir. Mercan'ın olmadığı hiçbir sahne yer almamaktadır romanda. Mercan'ın geçmişi ve geleceği değil yalnızca kocasının onu terk etmesinden sonra yaşadıkları, şimdiki söz konusu edilmektedir. Geçmişi ve geleceğine dair herhangi bir bilgi dahi vermez anlatıcı. Anlatım âdeta bir iç monolog gibidir fakat bunu tanrısal bakış açısının 3. tekil şahıs hitabıyla yapar. Mercan'ın yalnızlığını telafi etmek ister gibi, anlatıcı daima onun yanında okura varlığını hissettirir. Anlatıcının Mercan'ın yaşadıklarına objektif yaklaşmadığından, Mercan'ın tarafını tuttuğundan Seray Şahiner Kitapscope'ta Sercan Yazgan'la olan konuşmasında şu şekilde bahseder:

“Bu kitapta normalde diğer kitaplarda çok sık kullanmadığım bir anlatım biçimi kullandım Tanrı anlatıcı kullandım. Ama onu *Kul*'un kahramanı olan Mercan'ın tarafında bir yerde konumlandırımdım. Dış göz o kadar da dışarıdan bakmasın istedim o yüzden çok özendim ki Tanrı anlatıcı Mercan'ın bilmediği çok fazla bir şeyi anlatmasın, başka bir terminolojiye girmesin. (...) Mercan, kimsenin tarafını tutmadığı bir kız en azından hikâyesini anlatan onun tarafını tutsun istedim.” (Kitapscope'un konuğu Seray Şahiner, 23 Mart 2017: 00.02.06-00.02.43)

Seray Şahiner *Kul* için “Görülmeden yaşayan bir insanın gördüklerinden bir yaşam kurma özlemi” demiştir. Mercan’ın görülmeyişi roman boyunca peşini bırakmayan en büyük derdidir. Sevmediği kocasını beklemesi, dönmesi için adaklar adaması da aslında bu görülmeyiş dolayısıyladır. Görülmeden yaşamak, yalnızlık Mercan’ın en büyük korkusudur. Kocasının gidişiyle evde hepten sessizlik hâkim olmuş, bu nedenle Mercan televizyona bağımlı hâle gelmiştir. Sessizliği televizyon sesiyle bastırmaktadır. “Mercan kocasına âşık mıydı? Hayır. Ama her eve bir nefes lazımdı işte” (Şahiner, 2022: 12).

II. Romandaki Çatışma Unsurları

Romanda anlatımın Mercan üzerinden ilerlemesi dolayısıyla, romandaki bütün çatışma unsurları Mercan’ın karşı karşıya kaldığı unsurlardır. Mercan, kendini var etmeye çabalarken kimi zaman toplumla, kimi zaman çok sevdiği televizyonla, kimi zaman kendi benliğiyle çatışmalar yaşamaktadır. Bu çatışmalar, özellikle kadınlık ve yalnızlık üzerinden yaşadığı olaylar bağlamında ilerlemektedir. Hem içinde bulunduğu toplumsal sınıf hem de kadın olması onu hayatta görünmez kılmaktadır. Mercan için birey olabilme yolu bu çatışmalar üzerinden sunulmaktadır. Toplum (el âlem), yalnızlık, annelik, televizyondaki kadınların idealize edilmiş yaşamları ve yoksulluk Mercan’ın özgürleşmesinin karşısında duran, onu ev içine çeken ve görünmez kılan çatıma unsurlarıdır.

a. Toplumun Mercan Statüsündeki Kadınlara Bakışı

Mercan, apartman merdivenlerinin temizliğiyle geçimini sağlayan, toplumun alt tabakası olarak nitelendirilebilecek statüde bir kadındır. Romanın açılış cümleleri onun bu konumunu vurgular niteliktedir. “Mercan Hanım kendisine Mercan Hanım denmesinden hiç hazzedemez. Bilir çünkü, bu hanımlık, onu bir basamak yukarı taşımaz. Daha ziyade, merdivenlerden aşağı seslenilirken kullanılan bir ‘Mercan Hanım’lıktır onunkisi” (Şahiner, 2022: 7).

Mercan, toplumsal statüsünün farkındadır. Bu ona her fırsatta toplum tarafından hissettirilmektedir. Onun için merdivenden inerken merdivenleri yukarı doğru değil, aşağı doğru görmek bile bir statü göstergesidir. “Merdiven inerken yukarı basamakları değil aşağı basamakları görmek bile Mercan için hayatta bir basamak atlamak demektir” (Şahiner, 2022: 37). Mercan, toplumun ona izin verdiği kadarıyla var olabilen, toplumsal yargılardan sıyrılmaya çabalarken kendi gerçekliğiyle tökezleyen, görünür olma mücadelesini roman boyu sürdüren işçi bir kadındır. Toplum kadının çalışacağı işleri dahi belirleyen bir otoritedir. Eğitimsiz bir kadının sosyal güvencesi olmayan bir işte çalışması son derece normal karşılanmaktadır. Hiçbir

sosyal güvencesi bulunmayan Mercan zar zor geçinmektedir. Kentsel dönüşümün de etkisiyle, eski apartmanların yerlerini çok daireli siteler alması Mercan'ın işlerinin azalmasına sebep olmuştur. Ancak Mercan zaten kalifiye eleman konumundadır. Bu nedenle kolaylıkla gözden çıkarılabilir:

“Mercan Hanım işsiz değildir lakin ustalık gerektiren bir mesleği de yoktur. Kalifiye eleman olmadığından kolayca diskalifiye edilir. Sigortası, güvencesi, bugünden yarına garantisi? Yoktur. Ama öyle düşünülmez hakkında... Tabii canım, paranın büyüğü Mercan gibilerdedir” (Şahiner, 2022: 7).

Bu durum, patriarkal sistemde devlet yapılanmasının kadın işçilerin haklarını yeterince korumaması dolayısıyla Mercan gibi eğitimsiz ve toplumun alt tabakasında olarak nitelendirilen işçi kadınların pasif konumda kalmaya, edilgen olmaya mecbur bırakıldığı bir şiddet türü olarak nitelendirilebilir.

“(…)temizleme işini üstlenen özellikle alt sınıftan kadınların işçilik haklarını ihmal etmek, sosyal güvenceden yoksun bırakılmasına göz yummak da bir ekonomik şiddet biçimidir ve bu durum belirtildiği gibi eril ideolojiyi benimsemiş devlet uygulamalarındaki eksikliklerden kaynaklanmaktadır” (Uman, 2022: 103-104).

Patriarkal toplumda Mercan statüsünde bir kadın eğitimsiz, köylü, evli ve çocuk sahibi olmalıdır. Bir kocaya, bir çocuğa hele de alt sınıftansa birden çok çocuğa sahip olmayan kadınlar toplumda eksik görülmektedirler. Kadın görünür olmak, varlık gösterebilmek için bir kocaya mahkûmdur. Eğer kadın evli değilse ve anne olamıyorsa toplum onu içerisine dahil etmemekte, kadını her anlamda yalnız bırakmaktadır. Yalnızlığı her an yanı başında hisseden Mercan da kendini eksik olarak görmekte ve tamamlanmak için kocasının dönmesini ve bir çocuğunun olmasını beklemektedir.

“Hâlbuki hiçbiri Mercan'ın yanında çocuk görmemişti. Ne elinde bir biberon ne beslenme çantası ne bugün Haydar'ın veli toplantısı var diye izin istediği bir gün... Ama Mercan konumunda bir kadının çocuğu elbet olmalıydı. Hatta iki-üç tane olmalı, Mercan apartman silmeye geldiğinde büyük kız evde küçüklere bakmalı, çocuklar evde düşe kalka, yarı naçar büyümeli, yazları Mercan çocuklarını köye, annesinin yanına göndermeliydi. Onun statüsünde birine bu yakışırdı” (Şahiner, 2022: 49).

Toplum, Mercan gibilerle her gün karşılaşır, her gün kolay gelsin der fakat onu fark etmez. Mercan senelerce çalıştığı apartmanda dahi görünmezdir. Görünmezliğini korumak onun için işini elinde tutabilmek demektir. Bu nedenle Mercan cinselliğini ön plana çıkarmaktan ve bu yolla görünür olmaktan kaçınmaktadır. Merdiven silerken her seferinde takıldığı uzun etek yerine tayt giymek ister fakat bu onun kadın olduğunu apartmandakilere hatırlatacak ve tehdit olarak algılanmasına sebep olacaktır. Statü bakımından erkek bir inşaat

işçisi ele alındığında üstsüz bir şekilde rahatça çalışabilirken, merdiven silen bir kadın taytla çalışmaktan bile çekinir. Çünkü vücudunu belli eden kıyafetler giymesi, kadının cinsel obje olarak görülmesiyle eşdeğerdir, bu da onun işine son verilmesine sebep olacaktır.

“Mercan taytla insan içine çıkamazdı. Apartman silen bir kadının öyle vücudu belli edecek tayt mayt giyip dikkat çekmemesi gerekirdi. Olur da haftaya; Mercan Allah vermeye hastalansa, ah keşke arada onun yükünü alacak bir de arkadaşı olsa, Mercan’ın yerine o gelse yer silmeye, apartman sakinlerinin yeni kadına aa geçen hafta başkası vardı, sen de kimsin demeyeceği kadar fark edilmez olmalıydı Mercan. Başına bağladığı tülbenti, basma bol eteği, hatlarını belli etmeyen tişörtü ve kırmızı eldivenleri var mıydı? Vardı. Tamam, apartman silen kadındı o. Mercan fark edilmeden merdivenleri silip çıkmalıydı” (Şahiner, 2022: 136).

b. Aterkil Toplum Yapısında Kadınlık Rollerini

Kişi, toplum içerisinde varlığını koruyabilmek için kendisine biçilen toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmelidir. Kadınlık ve erkeklik rolleri, bireyin doğumundan itibaren hayat boyu dayatılan birtakım kalıplardır. Bu kalıplar bireyin yaşadığı topluma, gelenek, göreneklerine, kültürel değerlerine göre belirlenir ve birey bu kalıplara uymakla mükelleftir. “Toplumun bireyden beklediği davranış kalıpları, cinsiyet kümelerine göre belirlenip arzulan davranışlar doğumdan sonra toplumsallaşma ile birlikte aktarılmaktadır” (Ulaş, 2021: 18). Belirlenen bu kimlikler toplumsal cinsiyeti meydana getirir ve dayatılan davranış kalıplarıyla gelişen haklar ve özgürlükler erkek kimlik ve kadın kimlik için eşit olmaz.

Patriarkal sistemde bu haklar erkeği üstün tutar niteliktedir ve kadın var olabilmek için mücadele etmesi gereken ikincil kimlik, öteki konumundadır. Her alanda kadının görünmezliği hâkimdir. Kadının ev içinden çıkması, sosyal hayatta var olabilmesi bile bir mücadele gerektirmektedir. Seray Şahiner, yazdığı eserlerde bu temayı yoğun olarak işlemektedir. İkincil konumda olan, toplum tarafından susturulmuş olan kadınları romanlarında var eder ki gerçek yaşamda özellikle işçi-emekçi sınıftan kadınlar özerk bireyler olarak toplumda görünür olsunlar. *Kul* da onun bu bağlamda kaleme aldığı romanıdır. Aterkil toplum yapısında kadın olmak özgürlüğü kısıtlayan bir etmendir. Ekonomik özgürlüğü Mercan’ın elindedir fakat o da sınırlıdır. Hem ekonomik eşitsizliğin hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kısıcında sıkışmıştır. Kadının rolü iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir ev hanımı olmaktır. Mercan ancak bunlara sahip olabilirse kusursuz olabileceğini düşünür çünkü ona dayatılan budur. Kocasının onu terk etmesi Mercan’ı en büyük korkusuyla yalnız bırakmıştır. Yalnızlık. O artık eksik bir kadındır. Kocasının olmadığı sürece çocuğu da olamayacaktır ve tamamlanması kocası dönmeden mümkün değildir. Mercan kocasının gidişine kızmaz. Suçu kendinde arar. Tacize uğrayan kadında mini etek giyme ayıbı/suçu gören zihniyetin mükemmel bir üretimidir Mercan. Kocasının gittiye suç

mutlaka onda/kadında bulunmaktadır, aksi mümkün değildir. Cansu Uman kaleme aldığı tezde şu yorumu yapar:

“Mercan’a göre kocasının onu terk etme nedenleri arasında kültürel, geleneksel, ekonomik ve dini olgular tarafından yaratılan ve medya aracılığı ile de desteklenen toplumun kadına biçtiği rolleri yerine getirmemesi de bulunmaktadır.” (Uman, 2022: 100)

Duygu Uysal Koç ise evliliğin kutsallığının kadınlar üzerinde yaptığı baskıya değinir:

“Kocasının onu terk edişinin gerekçesini bütün bu yaptığı veya yapamadığı detaylarda arayan Mercan, içten içe televizyonda, dizilerde gördüğü kadınlarla kendi kadınlığını kıyaslar. Şayet onlar gibi olabilseydi kocasının gitmeyeceğini düşünmekte ve kendi kadınlığını sorgulamaktadır. Öte yandan toplum tarafından, evlilik birliğinin bozulmaması gerektiğine dair bir baskının yapıldığı da bir gerçektir. Evliliğe de tıpkı annelik gibi kutsallık atfetmek kadınların evliliğe mahkûmiyetlerini arttırmaktadır. Böylece kadınlar, evliliklerinde kendilerine yapılan haksızlıkları görmeme ve bunları kabul etme eğiliminde olmak durumunda bırakılırlar. Pek çok toplumsal cinsiyet rolünün kadınların üzerinde daha fazla baskı oluşturması gibi evliliğin kutsallığı da kadınları sınırlamaktadır. Çünkü toplum olarak evliliğin yürütülmesinde asıl görevin kadınlara ait olduğu kanısı yaygındır.” (Koç, 2021: 60)

Romanda bu durum Mercan’ın kocasının gidişinden kendini sorumlu tutmasıyla açığa çıkmaktadır. Kocasının işsizliği, evin bütün yükünün Mercan’da olması hem ev içi işlerde hem de ekonomik olarak kocasının her isteğini yerine getirmesine rağmen ona dayatılan dışı kuş rolünden sıyrılamayan Mercan, kocasının ardından onun gidişinin sorumluluğunu da kendi üstlenir.

“Kocasının dönüşüne bir gün kala Mercan, Loya mağazasına gidip dört liraya satılan minik mavi cam şişedeki parfümlerden aldı. Kocasının bu kadar uzun süre dönmemesinde Mercan’ın da payı vardı. Mesela Mercan parfüm kullansa da kocası karısının kokusunu özlese. Bu kadar uzun kalabilir miydi dışarılarda?” (Şahiner, 2022: 111)

Mercan yalnızlıktan korktuğu kadar yaftalanmaktan da korkmaktadır. El âlem ne der endişesi, Mercan’ı birçok şeyden alıkoymaktadır. Roman boyunca özgürleşme yolunda attığı en büyük adım olan Samatya Meydan’da bir birahane kendine vakit ayırmaya gittiğinde, yalnız bir kadın olarak orada oturmasının toplum tarafından hoş karşılanmayacağı ve onu yaftalayacakları endişesine düşer. Bu durum aynı zamanda toplum tarafından görülme Mercan’ın yaftalanarak da olsa yalnızlıktan kurtulma, görülme umududur. Bir yandan yaftalanma endişesi diğer taraftan görülme umudunu barındırmaktadır içinde. Toplumun onu eleştirmesinden çekinen Mercan bütün yaftalamaları kendisine yapan kişidir. Mercan da patriyarkal sistemde yetişmiş, geleneksel toplum yapısında var olma mücadelesi veren biridir ve bu çemberden çıkamamaktadır. Çıkmak için attığı ilk adımda ayağını tökezleten yine kendisidir. “Mercan, kadınların maruz kaldığı şiddetin en sert uygulayıcılarından biri

konumundadır. Ancak bunun temel nedeni bireysel olarak kadın ya da Mercan değil, egemen eril zihniyeti benimseyen toplumun kadın üzerinde oluşturduğu baskıdır” (Uman, 2022: 103-104). Jale Parla ve Sibel Irzık’ın (2021) *Kadınlar Dile Düşünce: Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet* adlı çalışmalarında kadınların ataerkil ideoloji içerisinde dil ötesi mahremiyet alanına hapsediklerini söylemektedirler, “Mercan’ın içinde bulunduğu çıkmaz da bundan kaynaklanır. Eril bir dilin içerisine hapsedilen kadın, dile düşmekten korkmaktadır” (Ulaş, 2021: 192). Mercan’ın yaftalanma korkusu romanda kendi iç sesiyle verilmektedir: “Burda tek başıma oturmuşum böyle aranır gibi” (Şahiner, 2022: 42). Bir diğer örnekte ise anlatıcının Mercan bakışından el âlem ne der endişesine dairdir: “Mercan da bira içip Allah’a bakacaktı. Da... Şimdi bir tanıdık onu burda otururken görse” (Şahiner, 2022: 38).

Kocasının gidişi Mercan’a yalnızlığın yanında bir de özgürleşme hayalini getirmektedir. Fakat bu özgürleşme, el âlem ne der endişesi dolayısıyla tamamen bir özgürleşme değildir, kocasının ardından adak adamaya gittiği türbelerle İstanbul’u turlamasından ibarettir. Ekonomik olarak tam anlamıyla özgürleşememesi de bu durumda etkilidir. Televizyonda gördüğü hayatları kopyalamak istese de maddi gücü buna elvermez. Romanda Seray Şahiner bunu ironik bir dille eleştirmektedir. “Mercan başında kocası yokken, bir nevi özgürken bile, adak adadığı türbeler olmasa İstanbul’u, Öz Japon Pazarı fincanları olmasa dünya şehirlerini tanıyamazdı. Serbest dolaşmak paraya bakardı” (Şahiner, 2022: 130).

Toplumun kadınlara ve kadınlıkla ilgili olanlara karşı tabuları da romanda eleştirel bir şekilde verilmiştir. Bakkaldan alınan pedlerin gazetelere sarılması, reglin fısıltılar eşliğinde dile getirilmesi, toplum tarafından bu doğal döngünün tabulaştırılmasıdır. Bir ayıbı örter gibi kadınlardan regli gizlemeleri istenmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği burada da kendisini göstermektedir. Bu nedenle Mercan eczaneden regl kesici hap almaya çekinmektedir. Mercan da ataerkil toplumun gelenek ve göreneklerine bağlı, bakış açısını sistemin dışarısına çıkaramayan bu nedenle de bütünüyle özgürleşemeyen bir kadındır. Dile düşme endişesiyle sabahın erken saatlerinde kimseye görünmeden hap almaya gider.

Sabahın körüyle eczaneye girdi Mercan. Bu saatte kimse yoktur, ilacı rahat rahat isterim diye düşünmüştü ama... Eczaneye her gün gelip akşama kadar kasanın karşısındaki sandalyede oturup saat başı tansiyonunu ölçtüren ve müşterilere istedikleri ilaç yerine kocakarı ilaçları tavsiye eden teyze yerini almıştı bile. Şimdi yedi düvele yayar, Mercan âdet kesici aldı diye. Hani şu merdiven silen kız yok mu o (Şahiner, 2022: 113).

Anaerkil toplum yapılanmasında, kadın bedeni cinsel bir objeden ziyade, insanlığı devam ettirmesi, doğumu gerçekleştirme dolayısıyla kutsal addedilirken, patriarkal sistemde bu durum tam tersi yönde seyredir. Kadın vücudu, cinsel bir obje olarak kapatılması,

saklanması gereken bir ayıp unsurdur. Doğum döngüsünde doğal bir süreç olan regl ise yine kadın için bir utanç olarak görülmektedir. Regl belirtileri ailedeki eril bireylerden dahi gizlenmelidir. Toplumda bir gelenek hâlini alan reglin ilk belirtilerinden sonra anne tarafından kadına atılan tokat, toplum eliyle kadına dayatılan bu utançın, kadın olma, öteki olma, kendini sakınma gibi çeşitli dayatmaların aktarımıdır. Mercan da toplumdaki gelenek ve göreneklere bağlı, kendisini bu dayatmalardan kurtaramayan bir kadındır. Regl kesici ilaç almak istemesinin ardında yatanların onun hakkında dedikodulara yol açacağı endişesi, kadın cinselliğinin toplumda utanılması ve saklanması gereken bir konumda olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu nedenle Şahiner’in *Antabus ve Ülker Abla* romanlarında da geçen, tanıdık bir eczane olan Deva Eczanesine gitmekten çekinmektedir.

Aslında tanıdık eczaneden alınacak şey değildi ya, âdet kesici ilaç. Reçeteli mi alınıyor reçetesiz mi bilemediğinden Deva Eczanesi’nden başka yere başvuramazdı Mercan. Reçeteli satılıyorsa da Deva Eczanesi bir kitabına uydurur, Mercan’ın derdine deva olurdu. Yine de yüzü kızarmadan nasıl âdet kesici isteyecek bilmiyordu. Bakkaldan ped bile alamazdı o. Ancak markette başka şeyler alırken arada kaynatacak, kasanın başına kadın kasiyerin geçmesini kollayacaktı ki...

“-Ben regli oldum da, bir Buzkopan vurabilir misiniz? Çok sancım var. Ne rahat söylüyordu insanlar regli megli diye. Neticede belden aşağı bir şey.” (Şahiner, 2022: 113)

Regl gibi meme de toplumda tabulaşmış, saklanması gereken kadınlık unsurdur. Büyüme evresinden itibaren çeşitli söylemlerle kadınlara memenin ayıp bir organ olduğu dayatması yapılmaktadır. Kadın memesini belli etmekten kaçınmalıdır. Bu dayatma romanda Mercan’ın hayati durumlarda bile sutyen takmadan evden dışarı çıkmaması hâlinde göstermektedir.

“Mercan. Gözünün yaşını sildi. Kalktı. Hırkasını giyip evden çıktı. O aceleyle sutyen takmayı unuttuğundan –ki depresyon olduğunda bile kendini sokaklara atmadan önce can havliyle sutyenini takmış bir kadındı Mercan- eliyle hırkasının önünü birleştirerek yürüyordu Samatya sokaklarında.” (Şahiner, 2022: 56)

III. Mercan ve Kutsal Annelik

Annelik de tıpkı evlilik gibi toplum tarafından kutsal addedilmektedir. Kadınlar tam olabilmek ve toplumda kabul görebilmek için evli ve çocuklu olmalıdırlar. Evlilik birliğinin bozulmaması nasıl kadına dayatılmaktaysa, çocuğu büyütmek ve yetiştirmek de annelere yüklenen bir vazifedir. Patriarkalin kadın tanımı, evde çocuklara bakan, kocası işten eve

dönünce onunla sohbet edebilen, yemek yapan, çamaşır yıkayan, evin dışı kuşudur. Romanda annelik ve babalık rolleri bir dergi yazısı vasıtasıyla anlatılmaktadır:

“Eğer şanslıysanız eşiniz ilk günler bebek her ağladığında kalkıp size eşlik edecek... Bir zaman sonra hiç kalkmayacak. Gözlerinizi açık tutmaya çalışırken size, onun yan odadan gelen derin nefesleri eşlik edecek” (Şahiner, 2022: 30).

Mercan’ın en büyük arzusu anne olmaktır. Anne olmak onun için tamamlanmak, adanacağı bir hayat, yalnız kalmamak, toplum tarafından eksik görülmemek demektir. Fakat o anne olamayan bir kadındır. Toplum nezdinde her zaman yarım olarak görülmektedir. Mercan da kendisini yarım olarak görmektedir. Kocasının gitmesi, onun tamamlanmaya dair umutlarını tamamen yok etmiştir. Muhtaç olmamak için kendisine muhtaç birilerine ihtiyaç duyan Mercan bu durumda yalnızlığa mahkûm olmuştur. Kocasını gitmeden önce çocuk için adaklar adarken kocasının gidişiyile iki dileği olur Mercan’ın: “Allah’ım şu Mercan’a bir evlat ver, kocası da geri dönsün” (Şahiner, 2022: 49).

Mercan roman boyunca anne olmuş kadınları yaftalar, onların anneliğini eleştirir ve kendi annelik hayali üzerinden onların anneliğine dair kıyaslamalar yapar. Anne olamamasının acısını anne olmuş kadınların anneliğini kötüleyerek çıkarır. “Çocuğun annesini beğenmez bakışlarla süzdü Mercan, canım çocuğa koydukları ada bak” (Şahiner, 2022: 69).

Mercan’ın iç sesi olarak okurun karşısına çıkan satırlar, aslında toplumun sesidir. Kadının yalnızca anne olması değil, iyi bir anne olması da onun kadınlığının bir parçası olarak ele alınmaktadır: “Kendi çocuğu olsaydı, Mercan asla onun elin kadınıyla martılara simit atmasına falan izin vermezdi, hele ki tanımadığı birinin evladını öpmesine, koklamasına falan izin vermezdi” (Şahiner, 2022: 69).

Bu, Mercan’ın üzerindeki toplum baskısını göstermektedir. Mercan için yalnızlığın bitmesi anne olmakla mümkündür. Kocasını sevmemesi, kocasının bağımlılığı, ekonomik koşullar, çocuğuna iyi bir gelecek sağlayıp sağlayamayacağı Mercan için önemli değildir. Mercan’ın çocuğu üzerine kurduğu hayal de eril zihniyetin Mercan’da yarattığı tesiri gösterir niteliktedir. Erkek çocuğu olmasını, adını da Haydar koymayı istemektedir. Haydar üzerine kurduğu hayal mahalle abisini aratmayacak bir erkek profiliyken olur da kızı olursa bu hayal ev içinde bir kız çocuğu hayalidir:

“Barbie evinin ne demek olduğunu biliyordu tabii ki Mercan. Öz Japon Pazarı’nda imitasyonunu görmüştü. Ah, Allah’ım ne olurdu Mercan’ın bir evladı olaydı da mesela Haydar değil, bir kız; Mercan yemek yaparken kızına da bir parça hamur verip al sen buna kaş göz yap diye oyalamaz mıydı?” (Şahiner, 2022: 53).

a. *Antabus'tan Kul'a Annelik*

Antabus romanının kadın kahramanı Leyla, annelik konusunda Mercan'la çelişmektedir. Leyla çocuğu olmayan kadınların adaklar adayıp, zorla çocuk sahibi olmak istemelerini eleştirmektedir. Mercan tam da Leyla'nın eleştirdiği bu kadınlar arasındadır. Seray Şahiner, okurlarına iki farklı kadın portresi çizerek toplumdaki annelik kavramını anlatmaktadır:

“Hani kadınlar çocukları olsun diye gezmedik doktor, türbe bırakmıyorlar ya... Akılsızlar! Bırakın olmuyorsa olmuyor, ille doğurup ne diye sabinin de hayatını karartıyorsunuz” (Şahiner, 2023: 40).

Leyla'nın bu tutumu Mercan'ın tam zıttıdır. İstemeden anne olan Leyla için Mercan gibi maddi durumu yetersiz, kocasıyla geçinemeyen, çocuğa iyi bir ev ortamı sağlayamayacak bir kişinin anne olmak için çaba göstermesi çocuğa yapılmış bir haksızlık olarak görülmektedir. Mercan ise üzerindeki annelik baskısından kurtulmak istemektedir. Adanacağı bir çocuk, anne olması onun tam da toplumun beklentisini yerine getirmesi anlamına gelmektedir.

IV. Mercan'ın Yalnızlığı

Roman Mercan'ın yalnızlığı üzerine kurgulanmıştır. Romanda şimdiki zaman olarak, Mercan'ın kocasının gidişinden sonra hepten yalnızlaşan hayatının işlenmesi de bunu gösterir niteliktedir. Mercan, kimse tarafından fark edilmediği yaşantısını sevmese dahi kocasına adamıştır. Kocasını onu terk edince kimsesi kalmaz. Televizyon onun için bir yastığa baş koyduğu hayat arkadaşı hâline gelir. Romanda kentsel dönüşüme giren Samatya ile Mercan'ın yalnızlığı arasında bir paralellik vardır. Mercan'ın statüsündeki kişiler kentsel dönüşümün etkisiyle bir bir oradan ayrılmış, Mercan konuşacak, derdini anlatacak kimse olmadan yapayalnız bırakılmıştır. Mercan'ın yalnızlığı bu nedenle biraz da devlet eliyle gelen bir yalnızlıktır. Eskiden arkadaşlarının oturduğu, çay içip dertleştikleri evlere şimdi ancak temizlik yapmak için gidebilmektedir Mercan.

Mercan geçimini kendisi sağlayan, ekonomik anlamda eşine bağlı olmadan özgürce yaşayan bir kadındır, kocasına derin bir sevgiyle bağlı değildir fakat kocasının gitmesi onda bir yıkım yaratır. Bunun sebebi evlilik kurumunun kutsallığının sarsılmasının yanında, Mercan'ın görünür olduğu tek kişiyi kaybetmesidir. Yalnızlık duygusu evin sessizliğiyle beraber Mercan'ı esir almıştır. Bu duygudan roman boyunca kurtulamamaktadır. “Kadın yalnızlıktan öldü. O

zaman anlardı kocası, kalmakla bir gün yüzünü güldüremediği Mercan'ı bir de gitmekle ne kadar ağlattığını" (Şahiner, 2022: 93). Özgürleşme yolunda atacağı en büyük adımı da bu yalnızlık duygusundan kurtulmak için atar. Televizyonda gördüğü kadınlar gibi Samatya meydanında bira içmeye gider. Yalnızlık ve sosyal hayatta var olmama Mercan'ın garsonun ilgisini yanlış yorumlamasına sebep olmuştur.

"Yok kendine zaman ayıracak diye de düğüne gider gibi giyinip birahane köşelerinde acaba bir yüzüme gülen olur mu diye –hayır hayır onun için gitmemişti Mercan oraya, günün yorgunluğunu atmak için- sosyalleşeceğim diye elin üç kuruşluk itlerinin afrasını da çekmeyecekti." (Şahiner, 2022: 51).

Mercan yalnızlık korkusu sebebiyle hem özgürlüğe adım atar hem de özgürlüğünden vazgeçer. Kocasını evde bekleyen kadın rolü toplum için daha uygundur. Kocasının onu terk etmesi toplum tarafından cezalandırılmaz ama kocasının ardından sokağa çıkan kadın yaftalanmaktan kurtulamaz. Mercan televizyonu bozulunca apar topar evden çıkmış ve yanına anahtarını almayı unutmuştur. Kapının kilidinin değişmesi kocasının dönünce eve girememeye ve tamamen gitme ihtimalini doğurmuştur. Mercan kilidin değişmesiyle evde kocasını bekleyen kadın olma rolüne sığınmış, adak adamaya gittiği türbeler ve merdivenlerini silmeye gittiği apartmanlar haricinde evden çıkmamıştır.

"Hadi kocası eve dönmeye karar verdi. Adam Samatya Meydan'a bir giriyor, bakıyor ki anam bir de ne görsün, karısı iki dirhem bir çekirdek giyinip kendini birahanelere atmış. Adam demez miydi, bir günden bir güne evde ruj sürüp dolaşmadın da şimdi sokağa çıkarken bu ne süs püs! Benim yoldan geçen adam kadar kıymetim yok muydu da? Mercan çantasından bir mendil çıkarıp rujunu sildi" (Şahiner, 2022: 38).

Mercan'ın özeleştirisi, toplumun kadına kurduğu baskının ürünüdür. Erkek evi terk etmiştir. Mercan kocasının ardından bekleyen kadın rolünü üstlenmekle mükelleftir. Sosyalleşmesi, süslenmesi onu bu rolden çıkarıp kötü kadın imajı çizecek ve Mercan suçlu konuma düşecektir. Bu da toplumsal cinsiyet kalıbının dışına çıkamayan Mercan'ın bu yolda attığı adımları sonlandıracak ve onu ev içine hapsedecektir: "Mercan Hanım, artık dışarıda yapacak bir şey bulamadığından, sosyal yaşam içinde kendine vakit ayırmayı beceremediğinden değil, kasten, iş vakitleri dışında evden çıkmıyordu. Kocası... Ya gelseydi" (Şahiner, 2022: 62).

V. Televizyondaki İdealize Hayatlar Karşısında Mercan

Kocasının gitmesiyle oluşan boşluğu televizyonla doldurmuştur Mercan. Evdeki sessizliği örtmek için televizyonun sesini kullanmaktadır. Televizyon kendi mahiyetinden çıkıp âdeta bir eş, bir dost, bir öğretmen hâline gelmiştir.

Kitle iletişim araçları ataerkil sistemin dayattığı kadınlık rollerini topluma ulaştıran araçlardır. Kadınlar üzerine yapılan reklamlar Seray Şahiner'in tabiriyle kadınları ya vitrinde sunulan ya da vitrine hayranlıkla bakan banka kartı olarak göstermektedir. Ev işleri ve çocuk bakımı kadınların temel sorumluluğu olarak yansıtılmaktadır. Çeşitli televizyon programları aracılığıyla idealize edilmiş kadınlar sunulur. İdealize edilmiş hayatlar, üst sınıftan insanlara hitap eden yaşantı tarzlarını alt sınıftan insanlara seyretmeleri için servis edilmektedir. Romandaki sınıf çatışması merdiven basamakları ve televizyondaki bu hayatlarla kendini yoğun bir şekilde göstermektedir. Mercan, bu idealize edilmiş hayatları yaşamak ister. Fakat bütçesi buna el vermez.

“Acaba ne giyinseydi Mercan kendine vakit ayırmaya giderken? Ne diyordu televizyondaki kadınlar? Modayı çok önemsemiyorum. Dolabımın olmazsa olmazı, zamansız tasarımlar. Bu tarz parçalarla kendi stilimi oluşturmak bana keyif veriyor. Benim için önemli olan, günlük trendlerin peşinden koşmaktansa kendi tarzımı yaratmak... Mercan için önemli olan... Aman kıçına giyecek donu buldu da... Siz de yani şimdi” (Şahiner, 2022: 36).

Mercan televizyondaki idealize hayatlar ve kendi gerçekliği arasında sıkışıp kalır. Toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlikler de televizyon ekranları aracılığıyla bireylere empoze edilmektedir. Sistemi döndüren çarklardan biri de kitle iletişim araçlarıdır. Seray Şahiner verdiği bir röportajda kitle iletişim araçları karşısında Mercan'ı anlatır:

“Gördükleri olmaya çalışan bir kız kendi olmaya çalışan bir kızdan ziyade sistem tarafından bize sürekli sunulan ideal bir eş olmalıyız, ideal bir anne olmalıyız, işimizde de başarılı olmalıyız, iş çıkışı alışverişe gidip ferah rüzgârlar estirerek günlük stilimizi dalga dalga yaymalıyız... Kocasını da gittikten sonra (...) gazeteler ve ağırlıklı olarak televizyona maruz kalıyor, televizyon da dışarıdaki insanlar gibi onu görmüyor ama en azından televizyondaki cevap vermiyor diye kızıyor, küsmüyor. (...)Rol modelini televizyondan almaya çalışıyor ama televizyondaki hesap kesesine uymuyor. (...)Dayatmalarla kendi kişisel hayatı arasında kalan bir kadının hikâyesi” (Kitapscope'un Konuştu Seray Şahiner, 23 Mart 2017: 00.05.41-00.06.48).

Mercan, yalnızlığını, kocasından arta kalan sessizliği televizyonla doldurmakla yetinmez, hayatı da televizyondan öğrenir. İdeal kadın, ideal eş algısı televizyona göre şekillenmektedir. Televizyondan öğrendiği diyetleri yapmaya başlar, kendini televizyondaki kadınlarla kıyaslar, çalışan kadın yaşamını televizyondan görür. Onlar gibi olmak ister fakat hem yaftalanma korkusu hem maddi imkânsızlıklar bu hayatı yaşamasına elvermez. Mercan için televizyon evliliğinden bile önce gelmektedir. Televizyon bozuldu diye yüzüğünü satması, depremde bile unutmadığı, onun için bir tabu olan sutyen takmayı unutmaması bunu gösterir niteliktedir.

“Televizyonda hep görüyordu da Mercan; kahvaltı günün en mühim öğünü olduğu, sabah kahvaltısını kral, öğle yemeğini işçi, akşam yemeğini ise bir köle gibi yememiz gerektiği gibi, pazar kahvaltıları da büyük keyifti. Çalışan kadınların kendine hediyesi! Pazar günü şöyle mükellef bir kahvaltı sofrası hazırlayabilir, dizilerdeki gibi bir yandan kahvesini yudumlarken bir yandan gazetesini okuyabilir, böylece pekâlâ kendine vakit ayırabilirdi. Gelin görün ki Mercan pazar sabahları, merdiven silmeye gidiyordu” (Şahiner, 2022: 23).

Televizyonda gördüğü ideal eşler de Mercan’ın kocasının gidişinde suçu kendinde aramasını tetiklemektedir. Televizyon kadına ideal eş, kutsal evlilikte kadının taşıyıcı rol oynaması gibi dayatmalarla kadınlar üzerinde baskı kurmaktadır. Temizlik ürünleri, ütü, çamaşır, bulaşık, ev aletleri, bebek bezi reklamları hep kadın oyuncularla çekilen reklam filmleri üzerinden ekran karşısındaki kadınlara hitaben yapılmaktadır. Patriyarkal sistemin yarattığı toplumsal cinsiyet rolleri ev işlerini, çocuk bakımını kadının omzuna yüklemektedir. Televizyon dizilerindeyse kadına şiddetin her türlü ve bu şiddet karşısında susup boyun eğme teması en sık işlenen temalardır. Toplum bilinçlenmesinden ziyade toplumsal eşitsizliği ön plana çıkarır mahiyette diziler, ataerkil toplum yapılanmasında kadının ikincil rolünü ve erkek karşısında boyun eğmesi, idare eden, çekip çeviren ve âdeta kocasına annelik eden bir tutumda olması gerektiğini vurgulamaktadır. “Üstelik kadınlardan sadece çocuklarına annelik yapmaları değil, kocaları için de “anne” olmaları istenir. Toplumsal cinsiyet rollerinin bir uzantısı olarak kadınların omuzlarına yüklenen sorumluluklardan biri de budur” (Uysal: 2021:69).

“Televizyonda ne kocalar varsa ne kadınlar da vardı. Ne yapıyordu kadınlar televizyonda? Kocaları içki içiyorsa karşısına oturup onlar da içiyor hatta birlikte demlenmek için çilingir sofraları donatıyorlardı. Televizyonda rakı beyazı görünmesi yasak diye rakıyı da sek içiyorlardı kocalarını yalnız bırakmamak için de, sek rakı acı macı deyip yüzlerini bile buruşturuyorlardı... Kadınlık değil mi?” (Şahiner, 2022: 47)

VI. Mercan ve Kadınlar

Romanda kadınlar Mercan için bir kıyaslama, kendisiyle karşılaştırma dolayısıyla çatışma unsurudur. Gerçek yaşantısında karşılaştığı kadınlarla başlayan kıyaslama, televizyondaki idealize edilmiş kadınlarla olan kıyaslamaya döner. Kadınların mutlu evlilikleri, Mercan’ın bodrum kattaki evine tezat olan penceresinden sepet sarkıtılabildikleri evleri, çocukları, işleri Mercan’ın kendini yetersiz ve eksik hissetmesine ve ötekileşmesine sebep olur. Fakat bir yandan da kendisinden daha kötü durumda olan kadınlar görmektedir. Bu da onu rahatlatır. Kadınlar ya imrenerek ya da vicdan rahatlatmak için baktığı objelere dönüşür. Kocasını döven kadınları sevgisiz ve yalnız evliliğini teselli etmek için kullanır. “Ne kadınlar var” sözüyle başlayan cümleleri ya içindeki ukdeyi ya da acımayı ve bu acıma karşısında kendi

hayatından duyduğu rahatlamayı gösterir niteliktedir. “Allah’ım Mercan’ın ne eksikliği vardı, evine girip öylesine bir şeymiş gibi televizyonu açıp arkasına yaslanıp izleyen kadınlardan” (Şahiner, 2022: 59).

“Hani böyle şeyler ancak dizilerde oluyordu. Demek gerçek hayatta da karısını seven adamlar vardı... İşte; adam bu benim nikâhlı karım, zaten cepte demiyor, Samatya Meydan’a keyif çatmaya getiriyor, espri bile yapıp güldürüyordu karısını... Allahım, Mercan’ın bu kocasını koluna takıp kahkahayla meydana inen kadınlardan nesi eksikti” (Şahiner, 2022: 39).

Kul’da, Ülker ve Leyla’nın dayanışması gibi bir kadın dayanışması yer almamaktadır. Kadın görünür olma mücadelesinde yalnız başına yol alır ve karşısına çıkan kadınlarla kendisini kıyaslayarak yaşama tutunur. Yaşamaları için hayatına bir amaç edinmelidir. Kocasını beklerken televizyondan öğrendiği hayatı, televizyondaki kadınların yapıp ettiklerini uygulamaya çalışması onun muhtaçlık hissini bastırmaktadır. Romanda erkekler de bir kıyas unsuru olarak yer almaktadır. Kocasını ve televizyonda gördüğü erkekler arasında kıyaslama yapan Mercan aynı zamanda içki içip sokaklarda gezen, karılarını döven erkeklerle de karşılaştırır kocasını. Kocasından dayak yememesi, dışarıda değil evinde ot içmesi onun için bir şükür sebebidir. Televizyonda gördüğü erkeklerin ulaşılamazlığının farkındadır ve gördüğü kötü örneklerle kendisini rahatlatarak sevmediği kocasıyla yetinir ve teselli bulur. “Millette ne kocalar vardı. Hepsisi alkolikti. Vallahi Mercan’ı Allah korumuş da böyle bir koca vermemişti” (Şahiner, 2022: 113). Kocasının yetiştirdiği çiçeklerin aslında ot olduğunu gördüğünde bile kocasına kızmaz Mercan, onun eve dönmesi ve kendisine muhtaç olması için özür dilemeye razıdır: “Şu ayaşın karısı kadar olamamıştı Mercan. Kendi kocası? Bir ot. İçer, evden bile doğru düzgün çıkmaz da Mercan’ı bu adam ayağı takılıp düşmez inşallah diye evhamlandırmazdı” (Şahiner, 2022: 115).

Sonuç

Kul, Seray Şahiner’in *Antabus* ve *Ülker Abla* romanlarından farklı bir çizgide kaleme aldığı romanıdır. Mercan, Ülker ve Leyla’dan farklı olarak ataerkil sistemde yaşam mücadelesini görünür olma, yalnızlıktan kurtulma çabası içerisinde vermektedir. Yaşamda var olabilmek, birey olabilmek kadın için, emekçi bir kadın için çabalamak demektir. Toplumsal normların dışında kalan, kutsal annelik ve kutsal evlilik birliğindeki görevlerini yerine getirememiş kadın, toplum tarafından ötekileştirilir. Patriyarkal toplum yapılanmasında kadının özgürleşmesinin önündeki en büyük engellerden birisi yaftalanma, ayıplanma endişesidir. Toplumun özgürleşen kadını yaftalayıp baskı altına alması romanda, yine aynı toplum

tarafından yetiştirilen ve kalıplardan sıyrılamayan Mercan'ın birey olma, var olma yolculuğunun önündeki en önemli engellerdendir. Diğer bir engelse maddi olarak alt sınıftan olmasıdır. Mercan'ın kocasının onu bırakıp gidişindeki suç kendisinde araması, toplumun evlilik kurumunun devamlılığını kadının omzuna yükselmesinden kaynaklıdır. Kadın, erkeği mutlu etmelidir ki erkek aldatmasın, terk etmesin, şiddet göstermesin. Kadının aile içindeki vazifesi evi çekip çevirmek, çocukları çekip çevirmek, kocasını çekip çevirmektir. Patriyarkal sistemde erkek işe gidip para kazanırken kadın ev işlerinden sorumludur. Şahiner'in *Kul* romanında bu durum bir nebze tersine dönmüş, Mercan evin geçimini üstlenmiştir. Fakat bu tersine dönüş sadece bununla sınırlıdır. Kadının çalışıp evi geçindirmesine karşın, erkek evi çekip çevirmez, kendi yiyeceği yemeği bile kadının yapmasını bekler. Kadın çalışan bir rolde olsa dahi ev içi görevlerinden arınmaz. Mercan, kocasının gidişiyle aslında bakmak zorunda kaldığı birinden bir anlamda kurtulmuş, özgürleşmesi için önünde bir engel kalmamıştır ancak muhtaç kalmamak için kendisine muhtaç olan birilerine, adanmaya ihtiyaç duyar. Bu adanma Tanrı, koca ve çocuk ekseninde gelişmektedir romanda. Mercan bir kul olarak Tanrı'ya adar kendini, bir eş olarak kocasına. Kendisini adadığı kocası gidince eksik kalmıştır. Kendini bir yerlere adamak isteği toplum tarafından kabul görmeyişindedir. Kendini adayacak bir çocuğu olmayışında duyduğu üzüntü, anneliği kutsallaştıran ataerkil yapının kadına dayattığı baskının bir ürünüdür. Bu yapıya göre her kadın anne olmalı, yalnızca çocuğuna değil kocasına da annelik yapmalıdır. Bu sayede kadınlık rolü tamamlanmış, kadın toplumsal cinsiyet rolünün çocukluğundan itibaren ona dayattığı bu vazifeyi yerine getirmiştir.

Roman boyunca cinsiyet eşitsizliği ironik bir dille ele alınmış, kadının her koşulda yaftalamasının, suçlanmasının özgürleşmesi yolunda nasıl engeller teşkil ettiği gösterilmiştir. Kitle iletişim araçlarının idealize edilmiş hayatlarla insanlar üzerinde kurduğu baskı, kentsel dönüşümün etkisiyle bir anlamda devlet eliyle gelen yalnızlaşma kadının var olma mücadelesindeki en büyük çatışma unsurlarındandır.

Kaynakça

Aktaş, G. (2013). "Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak". *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 53-72.

Arman, A. (4 Mart 2017). "Delirmesem Yazar mıyım?". *Hürriyet*.

Dervişoğlu, E. (2021). "Apartman Temizleyicisinin Bir Kadın Olarak Portresi: *Kul*". *İnsan & İnsan Dergisi*, 9 (31), 11-22.

Görgü, E. (10 Nisan 2017). “Mercan Hanım’ın ayrılığı”. *Evrensel*.

Karabağ, B. (25 Mayıs 2018). “Seray Şahiner: Kendimi, Gıyabında Terbiye Aldığım Ailenin Bir Parçası Gibi Hissettim”. *Sanatatak*.

Kır, Sibel. “Seray Şahiner’in kadınları”. *İstanbul Art News Edebiyat Dergisi*, Cilt:12 (2014), 25.

Kulak, A. (23 Aralık 2021). “Karakterlerim bana benzemedi ama ben onlara benziyorumdur”. *K24*.

Medyascope.tv, (2017). “Kitapscope’un konuğu Seray Şahiner”. *Youtube*, (12.12.2023).

Öztürk, Ş. (2009). “Feminizm”. *Cogito Dergisi*, (58), 5-9.

Parla, J ve Irzık, S. (2021). *Kadınlar Dile Düşünce Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahiner, S. (2022). *Kul*, (3. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.

Şahiner, S. (2023). *Antabus*, (6. Baskı). İstanbul: Everest Yayınları.

Şener, M ve Zengin, O. (2020). “Feminist Kuram: Tarihsel Gelişim, Ana Akımlar ve Sosyal Hizmet”. (Ed.), Serdar Öztürk *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 138-156.

Uğur, V. (2022). “Seray Şahiner’in Eserlerinde Kadınların Sınır İhlalleri”. *Erciyes Akademi Dergisi*, 36, 1659-1667.

Ulaş, F. (2021). “Seray Şahiner’in Eserlerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uman, C. (2022). “Seray Şahiner’in Eserlerinde Cinsiyetlendirilmiş Toplum Eleştirisi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uysal Koç, D. (2021). “Seray Şahiner’in Yapıtlarında Toplumsal Cinsiyet”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KADIN GEZGİNLERE YÖNELİK SOSYAL MEDYA ŞİDDETİ*

Didem GÖKALP**

Özet

Günümüzde sosyal medyanın popülerliğinin giderek artması yeni iş alanlarının da oluşumuna zemin hazırlamıştır. Sosyal medya içeriği yöneticiliği bu yeni iş alanlarından biridir. Bu yeni iş alanı kadınlar tarafından da oldukça ilgi gösterilen bir alternatif meslek konumundadır. Bu meslek kadınların hobilerini gelir getirici bir işe dönüştürme şansı tanınması bakımından da çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Kadınlar sosyal medya platformlarında el sanatlarından yiyecek içeceğe, bitki yetiştirme danışmanlığından eğitim danışmanlığına, astroloji danışmanlığından spor ve sağlıklı yaşam danışmanlığına, stil danışmanlığından gezi tavsiyelerine kadar çok geniş bir yelpazede kendilerini ifade etme şansı bulmaktadırlar. Ancak kadınlar dijital platformlarda dahi şiddet, psikolojik yıldırma, baskı görme ve olumsuz eleştiriler ile karşı karşıya kalma gibi durumların içinde bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, turizm sektörünün tanıtım ayağının gelişmesine ve güçlenmesine büyük destekler sunan kadın gezginlerin sosyal medya platformlarında işlerini yaparken uğradıkları şiddetin incelenmesidir. Bu amaca ulaşmak için çalışma nitel yaklaşımla hazırlanmıştır. Çalışmada “Dünyayı Geziyorum” gezi programının kadın sunucusuna yönelik yapılan yorumlar veri seti olarak değerlendirilecektir. Veriler ekşi sözlük platformundan elde edilecektir. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenip yorumlanacaktır. Yapılan literatür incelenmesinde daha önce “Dünyayı Geziyorum” programının kadın sunucusuna medya şiddetini inceleyen bir çalışmaya rastlanmadığından araştırmanın özgün değerinin olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı söylenebilir. Araştırmanın bulgularında kadın gezginlere yönelik medya şiddeti ile ilgili faktörler tespit edilecektir. Bulguların yorumlanmasıyla elde edilecek sonuçlar önceki benzer konulu çalışmalar ile tartışılarak uygulama ve teoriye yönelik öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kadın Gezin, Medya Şiddeti

* Bu çalışmanın hazırlanmasında beni cesaretlendiren ve yönlendiren Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü Öğretim Üyesi ve Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Sayın Doç. Dr. Sine ERDOĞAN MERCAN’a teşekkür ederim.

** Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü Lisans Öğrencisi.

DEĞİŞEN KADIN ROLLERİNİN TELEVİZYON REKLAMLARINA YANSIMASI: BEKO “KADININ İŞİ, GÜCÜ!” REKLAM FİLMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nuray KILIÇ*

Özet

Kadının yaşamdaki yeri, geçmişten günümüze değişim göstermektedir. Kadın çalışmalarındaki hareketlilik, kadının özel ve kamusal alandaki rollerinin değişmesine sebep olmuştur. Yaşanan bu değişimler kadına yönelik çekilen reklam filmlerine de yansımıştır. Genel olarak medya aracılığıyla kitle iletişim araçları olan radyo, televizyon, dergi, gazete gibi basın yayın organları, toplumu yönlendirme dinamiğiyle, kültürel etkileşimleri kolaylaştırmanın yanı sıra insanların düşüncelerine yön vererek değiştirme ve dönüştürme yetisine sahip konumdadır. Bu araçların sosyal, siyasal, ekonomik ilişkileri düzenleme, şekillendirme ve idealize etme noktasında önemli olduğu söylenebilir. Toplumda kadın ve erkeğe biçilen cinsiyet rolleri, kalıplaşmış yargılar, görsel ve işitsel olarak çeşitli kitle iletişim araçlarıyla aktarılmaktadır. Bu aktarımın büyük bir bölümünün görsel olarak yapıldığı bilinmektedir. Televizyon reklamları da geçmiş ve günümüz arasında bir bağ kurarak, kadının toplumsal cinsiyet rolleri gereği yapması gereken ve yapmaması gereken tutum ve davranışların sunumunu yapmaktadır. Geçmiş dönemlerde, günlük yaşam içerisinde ve reklamlarda kadına biçilen toplumsal cinsiyet rolü; ev işlerini yapan, çocuklarla ilgilenen bir profil iken, günümüzde ise kadınlar; ekonomik özgürlüğü olan, iş hayatında aktif, güçlü, cesur, modern, özgür ve eğlenceli bir kadın profili oluşturmaktadır. Kadının, yıllar içerisinde yaşadığı bu değişim ve dönüşüm reklam filmlerine de yansımıştır. Böylelikle bu “güçlü kadın” profili reklamlarda da sıklıkla yer almaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, yukarıda belirtilen geçmişte kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin, günümüzde değişim göstermesi ve bu durumun televizyon reklamlarına yansımalarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın örnekleme olarak Beko markasına ait, “Kadının İşİ, Gücü!” reklam filmi seçilmiştir. Çalışmada örnekleme olarak seçilen reklam filmindeki söylemler tematik çözümleme yöntemi ile incelenmiştir. Bu bağlamda; toplumsal cinsiyet, televizyon reklamları, kadın temalarına yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Televizyon Reklamları, Kadının İşİ Gücü

* Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

Giriş

“Cinsiyet” kavramı bireyin biyolojik, fizyolojik ve genetik olarak niteliklerini açıklamak amacıyla kullanılmaktadır. Bu bağlamda bireyler arasında yapılan ayırım; kadın ve erkek olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ise erkeğin ve kadının toplumsal rolünden bahsederek erkeği “eril”, kadını ise “dişil” kavramıyla tanımlamaktadır. Gündelik yaşamın her alanına sirayet eden, geniş kitleleri etkisi altına alan kitle iletişim araçları ise yaşam içerisinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıplaşmış yargıların, kadın ve erkek rollerindeki değişim ve dönüşümlerin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Sunumu gerçekleştirilen olaylar, farklı kesimlere hitap edebilmekte ve kitleleri yönlendirebilmektedir.

Kadın hareketleri, geçmişten günümüze artarak devam etmektedir. 1980 yılları itibariyle kadın hareketlerinde yoğun bir artış yaşanmış ve kadının toplum içerisindeki rollerinde değişim yaşanmaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşümler kadının gündelik hayatını etkilediği gibi reklam filmlerine de yansımıştır. Sürekli olarak özel alanda yer alan kadının, kamusal alana dahil olması ile birlikte iş hayatında yer almaya başlayan, ekonomik özgürlüğünü ele alan yeni bir profil oluşturması sonucu, reklam filmlerindeki yansımalarında da değişimler yaşanmaya başlar. Bu bağlamda sürekli ev içerisinde sorumlulukları olan, ev işleri ile ilgilenen kadın, yaşanan değişimlerle birlikte güçlü, özgür, ekonomik özgürlüğünü kazanan, eğlence arayışında bir hayat yaşıyor hale gelmiştir.

Çalışma kapsamında öncelikle toplumsal cinsiyetin ve rollerinin kavramsal incelemesi yapılmış ve devamında değişen kadın rollerinin reklam filmlerinde de ortaya çıkmasına değinilmiştir. Son olarak, değişim gösteren kadın rollerinin televizyon reklamlarına konu edinilen, birçok reklam filmi içerisinde ilgili mesajın en yoğun şekilde verildiği düşünülen reklam filmi seçilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, televizyon reklamlarına yansıyan, kadının toplumsal cinsiyet rollerindeki değişiminin aktarımını sağlanmasına yönelik örnekler doğrultusunda irdelenmektedir.

I. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Roller

Toplumsal cinsiyet, cinsiyetten farklı olarak toplumsallaşma sürecinde kültürün kadın ve erkeğe atfettiği rol ve görevleri tanımlamak için kullanılmaktadır. İngilizcede “gender” kavramıyla ifade edilmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyet gibi doğuştan gelen genetik, fizyolojik veya kalıtsal bir özellik değildir. Yaşam içerisinde sonradan oluşan, kadın ve erkeğin toplum, kültür, ekonomi ve iktidar gibi karar alma mekanizmaları tarafından

belirlenen kalıplara ve beklentilere uygun davranması ve yaşamasını içermektedir (Adaçay, 2014: 9 & Yüksel, 1999: 70).

Cinsiyetler, her toplumda bütün kadın ve erkekler için geçerlidir. Toplumsal cinsiyet ise toplumun, cinsiyetlerden beklentilerine göre değişiklik göstermektedir. Her toplumda farklı formlarda görülebilmekle birlikte, bir toplum içerisinde dönemsel değişiklikler yaşadığı söylenebilmektedir. Toplum kadın ve erkeğe belirli roller biçer ve bu rollere uygun davranmalarını ister. Roller, insanlar arasında iletişim problemlerinin yaşanması, duygu durumunun aktarımında aksaklık, daima kontrol mekanizması çerçevesinde davranmak zorunda bırakılmak gibi olumsuz sosyal davranış bozukları ile sonuçlanmaktadır. Bireylere kadınlık ve erkeklik denen roller verilmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımındaki en genel geçer göstergeler kadın olarak belirlenmiş cinse yönelik yaptırımlarla örneklendirilmektedir. Kadın cinsine yönelik biçilen roller genellikle pasiflik, sakınma, korunma, savunma üzerinedir (Bingöl, 2014: 108-109). Birey toplumsal cinsiyeti ve belirlenen rolleri, aile, okul, mahalle, arkadaş, akraba gibi yakın çevrelerden öğrenir, kültürel çevreler, kitle iletişim araçları vasıtasıyla pekiştirilir.

Toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin literatürde çeşitli tanımlamalar yer almaktadır. Birknerova vd. (2018: 93-94), toplumsal cinsiyeti “sosyal” ve “kültürel” olarak nitelendirmektedir. “Cinsiyet, sosyal rollere, önyargılara, davranışlara, derecelendirmelere sosyal yapıya ve bir erkek ve kadın için neyin doğru ya da yanlış olduğuna dair yapı ve fikirler içerdiğine atfedilmektedir”. Tarihsel olarak değişim yaşamakla birlikte kültürlerarası bir geçiş özelliği taşımaktadır. Browne ise toplumsal cinsiyeti, kalıp yargılar, cinsiyete ait özellikler ve roller, psikolojik özellikler, davranışlar hakkında erkekleri ve kadınları tanımlayan genel inançlar şeklinde ifade etmektedir (Browne, 1998: 83).

Toplumsal cinsiyetle ilgili farklı tanımlamaların yapılmasına karşın, genel anlamda toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik açıdan “dişi ve erkek” olarak dünyaya gelen insana, toplumsal olarak belirlenmiş rollerin, kalıp yargıların öğretilmesi, dayatılması ve belli değerler yüklenerek “kadın ve erkeğe” dönüştürülmesi fikrine dayanmaktadır (Yüksel, 2006: 117). Kadın ve erkek rolleri toplumsallaşma süresi içerisinde öğrenilmekte ve bu rollerin yeniden üretimi sağlanmaktadır.

Toplumsal olarak inşa edilmiş toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplum içerisindeki anlamları ve bunlara uygun olan rollerini belirler. Bir toplum içerisinde kadınlık ve erkeklik rolleri kültürel olarak inşa edilmekte ve öğrenilen kalıplar doğrultusunda kadın ve erkeği birbirinden farklılaştırarak, özel ve kamusal alanda nerede ve nasıl konumlanacağı, toplumsal

yaşamın nasıl temsil edileceğini toplumsal cinsiyet sınıflandırması belirler (Ökten, 2009: 302-303).

Toplumsal olarak oluşturulan bu süreç içinde pek çok kurum ve pratik etkili olmaktadır. Geçmişten günümüze etkin kültür aktarıcıları olan kitle iletişim araçları bu süreçte önemli bir rol üstlenmektedir. Reklamlarda geleneksel kadın ve erkek rollerinin temsillerine tanıklık edilmektedir. Tarihsel gelişim ve dönüşümler içerisinde kadının geleneksel kadın rollerinden uzaklaşarak yeni imaj yaratımı da sunulma olanağı bulmaktadır. Çünkü bir haberde yer alan aktörlerin öne çıkarılma şekli, herhangi bir olaya habercinin yaklaşımı, kurmacalarda yer alan karakter ve tiplerin aktarımı, kitle iletişim araçlarının işleyiş biçimi, sözü edilen rol ve değerlere başvurmaktadır (Yüksel, 2006: 117).

II. Yenilenen Kadın İmajının Televizyon Reklamlarına Yansıması

Medya, sosyo-kültürel yapıyı doğrudan veya dolaylı olarak biçimlendirebilen önemli bir kurumdur. Sosyo-kültürel yapı, insanlar için önemli kural ve davranış kalıpları ortaya çıkararak toplumsal yaşamı değiştirmekte ve o toplum içerisinde yaşayan kişilerin hayatını etkilemektedir (Altun & Toker, 2017: 142).

Medya olarak kısaltılan kavram kitle iletişim araçlarının tümünü içerisinde barındırır. Kitle iletişim araçları tarafından üretilen reklamlar, diziler, filmler, haber programları, reality showlar gibi çeşitli yapımlar, toplumsal yapıyı ve rolleri etkileyebildiği gibi toplum da medyayı etkileyebilme özelliğine sahiptir. Reklam, bir kişi veya kuruluş tarafından herhangi bir ürün, hizmet ya da fikri kitlelere duyuran, ilgili ürün, hizmet ve fikrin hitap edeceği hedef kitleyi bilgilendirerek veya gerekli durumlarda ikna ederek istenen yönde hareket etme, davranış değişikliği yapmayı amaçlayan iletişim biçimidir (Tosun, 2018: 36).

Günümüzde sürekli gelişen ve yaygınlaşan kitle iletişim araçlarında çok sayıda ve farklı niteliklerde reklam yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kaynak ve alıcı arasında gerçekleşen, iki yönlü, karşılıklı etkileşim içerisinde bir süreç olan reklamların hedef kitle ile buluşturulmasında, insan ve kadın imgelerinin bulunması tesadüf değildir (Hülür & Çat, 2018: 2). Kitle iletişim araçlarının bir ürünü olan televizyon reklamları, kadın ve erkek imgeleri aracılığıyla topluma sunulan “cinsel roller, ideal güzellik tanımı ve ölçütleri, kadın ve erkeğe ait karakteristik özellikler ve misyonlar” izleyici ile buluşturulmaktadır (Dumanlı, 2011: 133). Reklamların genellikle odak noktası ürün tanıtımı olsa da alt metinde öne çıkarılan bir yaşam tarzı vardır. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla sunulan reklamlarda, üretilen mal ve hizmet

sunumunun yanı sıra bireysel ve toplumsal kimliğin oluşturulması için etkin bir rol üstlenilmektedir (Büstan, 2015: 170).

Biyolojik olarak birbirinden farklı özelliklere sahip olan kadın ve erkekten, toplum tarafından oluşturulmuş farklı rol ve kalıpları sergilemeleri beklenmektedir (Karaduman & Aydın, 2017: 27). Diğer bir ifadeyle, biyolojik cinsiyete sahip olarak yeni doğanlar büyürken, toplum tarafından belirlenen kurallar ve davranış kalıpları ile toplumsal cinsiyete sahip olmaktadır (Zeybekoğlu, 2009: 9).

Henüz biyolojik cinsiyeti bulunan bireylerin karşısına, toplum tarafından atfedilen kadınlık ve erkeklik cinsiyetleri gereği yapmaları beklenen bazı kalıplar ve davranış modelleri çıkarılmaktadır. Örneğin; kadın söz dinleyen, yumuşak huylu, sabırlı, anaç olması beklenirken, erkeğin, ağır başlı, güvenilir, maddi yeterlilikleri çok olan bir davranış modeli çıkarılmaktadır (Tanrıvermiş, 2007: 46-47). Ancak bu davranış kalıpları günümüzde değişim göstermeye başlamıştır. Kadın hane içerisindeki ev işleri; temizlik, yemek, ütü, çamaşır gibi çeşitli aile içi meselelerle ilgilenen kişi olarak kabul edilmekteyken, yaşanan ihtilaller, inkılaplar, hukuksal değişimler, eğitim ve öğretim alanında yapılan reformlar, gelişen istihdam süreçleri, kırdan kente göç gibi etkenler ile birlikte kadının statüsünde değişimler olmuştur (Acun, 2007: 92).

Kadın, sosyal hayatın içinde daha aktif hale gelmiş geleneksel kadın imajında değişimler yaşanmıştır. Bu durumun değişmesinde, kadın hareketlerinin etkisi göz ardı edilemez. Kadın hareketlerinin özellikle 1980'li yıllar itibariyle yoğun olduğu görülmektedir. 1980 yılı sonrasında kadının toplumdaki rolünde değişimler yaşanmıştır. Bu değişime reklamlarda kayıtsız kalamamış ve kadının reklamlardaki sunumunda farklılıklar meydana gelmiştir. Bu yıllarda çekilen reklam filmlerinde, yükselen kadın hareketleri sonucu kadınların değişen imajları reklam filmlerinde, hayattan keyif almayı amaçlayan, tek sorumluluğunun hane içerisindeki düzeni inşa etmek olmadığı, kendisine ve çevresine zaman ayıran, modern, güçlü, özgür, kendi sınırlarını belirleyebilen bir kadın imajı çizilmektedir (Dumanlı, 2011: 136-137). Ortaya çıkan bu yeni kadın profili, özel ve kamusal alan arasında denge kurmayı başarmıştır. Teknolojik gelişmeleri takip ederek, kendisine zaman ayırabilmektedir.

Reklamlarda genellikle kadın ve erkeğe dair toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yer verilmektedir. Ancak incelenmek üzere ele alınan reklam filminde, geçmiş ve günümüz koşullarının sentezi yapılarak, kadına atfedilen stereotipilerin zaman içerisindeki değişim serüveni aktarılmaktadır.

III. Beko “Kadının İşi, Gücü!” Reklam Filmi

Araştırmada Türkiye’deki televizyonlarda yayınlanma olanağı bulan, Beko markasının “kadının özel alandan, kamusal alana geçiş” temasını yoğun şekilde işlediği reklam filmi ele alınmıştır. Kadınların özel alandaki yaşam biçimlerini ortaya koyan daha sonrasında kadın rollerindeki değişimin belirli yıl aralıkları ile geçiş serüveninin sunumu yapılmaktadır. Geleneksel kadın imajının yoğun bir şekilde mesaj olarak verildiği reklam filminde, bu imajın yıkılıp yerine, yeni, modern, güçlü, özgür, ekonomik özgürlüğü olan bir kadın imajının gösterimi yapılmaktadır. Bunun yanı sıra değişen kadın rolleri sonucunda istihdam alanında yaşanan gelişmeler ve Beko markasının kadın istihdamının arttırılması için hayata geçirdiği girişimci kadın projesi araştırmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır.

Reklam filmi 1 dakika 58 saniyeden oluşmaktadır. Kendi içerisinde; 1987-1992-2000 ve günümüz olarak belirli dönemlere ayrılmaktadır. Kadının hane içerisindeki sorumluluklarının yansıtıldığı, özel alanla sınırlı olan hayatından kamusal alana terfi etmesinin yansıtıldığı bir içeriğe sahiptir.

a. 1987

Reklam filmi, 1987 yılında bir evin oturma salonunda iki erkeğin karşılıklı sohbet edip kahve içtiği, üç kız bir erkek çocuk oyuncunun, arka odada oyun oynadığı ve bir kadının, oyun oynayan çocukların yanında bulunduğu bir sahne ile başlamaktadır. Kadın, ailenin annesidir. Çocukları kontrol ettikten sonra eşine yaklaşarak ne söylediği çok anlaşılmasa da bir kelime telaffuz edip kadrajdan çıkmaktadır. Devam eden sahnede, çocukların oyun alanları izleyiciye yansıtılmaktadır. Çocuklar oyun oynamak için bir rol bölüşümü yaparlar. Aralarında geçen diyalog ise şöyledir; “hadi oyundaki rollerimizi bölüşelim”. Birinci kız çocuğu; “ben yemek yapıyordum”. İkinci kız çocuğu; “ben de çamaşırları yıkıyordum”. Üçüncü kız çocuğu; “o zaman bende mobilyaları düzenliyordum”. Erkek çocuğuna sıra geldiğinde ise; “ama bana süpürge kaldı. Ben onu yapmam ki. Erkeğim ben” ifadelerini kullanmaktadır. Bunun üzerine üçüncü kız çocuğu, erkek çocuğun söylemine karşılık; “ne alakası var ki” şeklinde tepki vermektedir.

Reklam filminde, ilk olarak dikkat çeken durum erkekler sohbet ederken, kadının oyun oynayan çocukların yanında olmasıdır. Kadının toplumsal cinsiyet rollerinden biri olan çocuklarla ilgilenme rolü reklamda yansıtılmaktadır. Erkekler çocuklara sırtı dönük bir şekilde otururken, kadın çocuklarla ilgilenme sorumluluğunu yerine getirmektedir. Devam eden sahnede çocukların arasında geçen rol bölüşümlerinde de toplumsallaşma sürecinde öğretilen

cinsiyet rollerinin benimsendiği görülmektedir. Kızlar rollerini alırken ev işlerine dair, yemek, çamaşır gibi oyuncakları tercih etmektedir. Üç kız çocuğunun oyunda bölüştükleri rollerin yanı sıra erkek çocuğa, oyuncak olarak süpürge kalması sonucu “ben erkeğim, bunu yapamam” ifadeleri öğretilen kalıplaştırılmış cinsiyet rollerinin çocukluk çağları itibarıyla benimsendiğini göstermektedir. Ancak üçüncü kız çocuğu bu durumun normal olmadığını erkek işleri veya kadın işleri diye oyun rollerini ayırmanın anlamlı bir davranış olmadığını, erkek çocuğa verdiği tepki ile ortaya koymaktadır.

b. 1992

1992 yılında, yine aynı evin oturma salonunda birden çok kadının bulunduğu, yemek yendikten sonra çeşitli sohbetlerin yapıldığı bir ortam sunulmaktadır. Okul kıyafetleri ile eve gelen genç kız, 1987 yılındaki üçüncü kız çocuğundan başkası değildir. Yemek yemek için masaya oturur. Annesi ise misafirlerin çaylarını koymaktadır. Oturan kadınlardan biri eşi hakkında birtakım ifadelerde bulunur. Genç kız ise yemek yerken aynı zamanda kadını dikkatle dinlemektedir. Konuşan kadın; “ay benim kocam, makinenin düğmesine bile basmayı bilmez. Ama zaten ben ona hiç elletmiyorum ki. Çamaşır, bulaşık hep bende”. Bunun üzerine genç kız, kadının konuşmalarına karşılık sessiz bir şekilde, annesine bakarak; “aslında göstersek Selim Amca da yapar bence”. Annesi “sus kadın duyacak” şeklinde bir mimik kullanarak kızına “şışış” şeklinde bir tepki vermektedir. Kadın konuşmasına devam eder; “ama beğenmiyorum onun yaptığını. Benim yapmam gerek”.

Bu sahnede ise kadınların, karşı cins olan erkek ile iş paylaşımı yapamadığını, erkeğin ev işlerini bilmediğini düşünerek, öğrenmesi için çaba sarf edilmediğini, ev işlerinin kadının sorumluluğu olduğunu düşünen geleneksel kadın imajı izleyiciye yansıtılmaktadır. Birinci sahnede, çocukları kontrol ettikten sonra eşine yaklaşan kadın, ikinci sahnede yine ayakta, ortamda bulunan diğer kadınlara ve kendi çocuğuna hizmet etmeye devam etmektedir. Konuşan kadın ve diğer kadınlar erkeklerin ev işlerinde yetersiz olduğunu, hatta yapamayacağını düşünen, geleneksel kadın imajına karşılık gelirken, ortamda bulunan genç kız ise yeni kadın imajına karşılık gelmektedir. Konuşan kadın tarafından anlatılan; erkeğin ev işlerini yapamadığını, bütün ev işlerini kadının yapması gerektiği düşüncelerinin tersi bir düşünce yapısına sahiptir. Bir erkeğinde ev işlerinin nasıl yapılacağı gösterildiğinde yapabileceğini, ev işlerinin sadece kadının sorumluluğunda olmadığını farkındadır.

c. 2000

2000 yılına gelindiğinde reklam filmi, oturma salonunda, kitap okuyan bir genç kız, karşısında ütü yapan bir kadın ve televizyon izleyen bir erkeğin olduğu sahne ile devam etmektedir. Kitap okuyan genç kıza, ütü yapan kadın; “kızım! İyi bak, öğren, nasıl yapıyorum. İlerde sen de kendi kızına öğreteceksin” ifadelerini kullanır. Bunun üzerine genç kız; “kendi kızıma öğreteceğim. Öğreteceğim Halacığım”.

Bu sahnede de durum değişmemiştir. Kadraja yansıtılan ancak çokta ön plana getirilmeyen, televizyon karşısında, ev işlerinden uzak duran bir erkek modeli, ev işlerini yapan, yeğenine öğütlerde bulunarak, kadın olmanın tek şartı ev işleri olduğunu düşünen bir kadın profili yansıtılmaktadır. Kadın olarak, öğrenmesi ve yapması gereken tek şeyin hane içerisindeki işler olduğunu düşünen geleneksel kadın profili, yeğenin çocuklarına özellikle kızına aktarması için ev işlerini öğrenmesinin önemli olduğunu ifade etmektedir.

d. Günümüz

2000 yılından sonra devam eden sahnede, arka planda duyulan bir kadın sesi ile reklam filmi devam eder. Bir kız çocuğunu karşısına almış konuşan kadın; “işte ben böyle büyüdüm Zeynep. Bana hep ütü, çamaşır, bulaşık senin işin dediler. Onların kastettiği bu değildi ama bunların hepsi şimdi gerçekten benim işim”. Kamera açısı genişletilir ve arkada “Beko” firmasının logosu görünür. Kadın, konuşmalarına devam ederken bir personel; “patron bir imza alabilir miyim” ifadelerini kullanır. İmza işlemi tamamlandıktan sonra kadın, Zeynep’in ellerinden tutarak konuşmasına devam eder; “yani Zeynepçğim, senin işin, kendi ayakları üzerinde duran, güçlü bir kadın olmak. Ve hayalindeki iş, hangi iş olursa olsun bunu yapmak”. Devam eden sahnede birçok kadının fotoğraflarının yer aldığı ve Beko tarafından hayata geçirilen kadın girişimciliği proje sloganı sunulmaktadır. “Beko sağlıklı bir toplum için fırsat eşitliğini desteklediği, 100 kadın bayi projesi ile kadın girişimciler çok özel avantajlar ve yatırım ayrıcalıklarıyla, kendi işinin sahibi oluyor. Çünkü biz biliyoruz ki; Kadının İş, Gücü! Sloganı ile reklam filmi son bulmaktadır.

Günümüze gelerek son bulan reklam filminde, hayatın içerisinde kadının özel alan haricinde, gücünü gösterebileceği farklı platformlar olduğunun bilincine varmış ve kendinden sonra gelecek olan nesil için önemli konuşmalar yapan bir iş kadın sunulmaktadır. Bunun yanı sıra Beko markasının kadınlar için sunduğu, fırsat eşitliğinin desteklediği ve birçok kadın için istihdam olanağının yaratıldığı bir mesaj içermektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, kültürler arası aktarımla gelmektedir. Reklam filmi boyunca, çocukluk yılları itibariyle başlayan, genç ve yetişkinlik dönemlerinde de devam eden,

annesinden, halasından, yakın çevresinde bulunan diğer kadınlardan duyduğu ve gördüğü geleneksel kadın profili yansıtılmaktadır. Kadının özel alandaki sorumluluklarını, kadından yapılması beklenen, kadın olmanın şartı olarak kabul edilen ev işleri, çocuk bakımı, eş memnuniyeti gibi çeşitli davranış kalıplarını içeren görseller ve söylemler yer almaktadır. Ancak reklam filminde günümüze gelindiğinde, iş sahibi olan kadına, geçmişte ailedeki ve çevredeki kadınlar tarafından, toplumsal cinsiyet rollerinin kalıp yargıları öğretilmiş olsa da, kadın farklı bir dünya olduğunun bilincine varmıştır. Bu güçlü kadın, 1987’de, 1992 ve 2000’de hep aynı tür kalıplaşmış davranışları gördü ve öğütler dinledi. Ancak o toplum tarafından yerine getirilmesi beklenen rollerinin hiçbirini yapmadı. Kendi gücünün farkındaydı ve yeni bir kadın imajı yarattı. Beko reklam filminde sunulan, güçlü kadın imajı, desteklediği girişimci kadın projesi ile değişimin bir kadınla sınırlı kalmadığını yeni kadın imajının daha yüzlerce kadında vücut bulacağını izleyiciye sunmaktadır.

Sonuç

Geçmişten günümüze değin toplumsal cinsiyet rolleri varlığını sürdürmektedir. Bu durumun en önemli nedeni bireye doğum anı itibariyle yüklenen davranış kalıplarıdır. Kız çocukları, daha sakin, duygusal, eve bağlı, yetiştirilirken; erkek çocukları daha aktif, çevik, mantıklı biçimde yetiştirilmektedir. Bu durum sonucunda yetişkin birer birey haline gelen kadınlar özel alan, hane içerisinde ev işleriyle ilgili bir konumlandırmaya sahip olurken; erkeklerin ise kamusal alanda, iş hayatında daha aktif olmasına neden olmaktadır. Bu durum dünyada ve ülke genelinde yaşanan değişim ve gelişmeler sonucunda değişim göstermeye başlamıştır. 1980 yılları itibariyle kadın alanındaki çalışmalar, eğitim düzeyindeki artış, istihdam alanında aktif rol alma çabaları, hukuksal alandaki gelişmeler ve sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri çalışmalar gibi çeşitli faktörler, kadınların bilinçlenmesini, toplum tarafından kadından beklenen davranış kalıplarını kırmasına neden olmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen Beko markasının reklam filminde, kadının toplumsal cinsiyet rolleri gereği yapması gereken tutum ve davranışların sergilendiği bir aile ortamında bulunan çocuğun, yıllar içerisinde büyüme serüveni gösterilmektedir. Bir oyun grubunda bölüşülen rollere karşı gösterdiği tepki ile başlayan süreç, günümüze gelindiğinde güçlü bir iş kadını statüsüyle son bulmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri aile, mahalle, okul, sosyal çevre aracılığıyla öğrenilir ve kültürler arası aktarılır. Annesi, halası, yakın çevresinde bulunan kadınların hane içerisinde yapmakla sorumlu olduklarını düşündükleri işleri öğüt olarak verdikleri genç kız, büyümüş, güçlü, özgür ve iş sahibi bir kadın olmuştur.

İncelenen tema ışığında Beko markasının reklam filminde, toplumda değişen kadın rollerini reklamına yansıttığı görülmektedir. Reklamda ev içi sorumlulukları layığıyla yerine getiren kadının, kamusal alana geçişiyle birlikte atıldığı iş hayatındaki sorumluluklarını da layığıyla yerine getirdiği görülmektedir. Bu doğrultuda kadınların rollerinde ve statülerinde meydana gelen değişiklikler, ekonomik özgürlüklerini kazanmaları, reklam içeriklerinin değişmesini sağlamıştır.

Kaynakça

Acun, F. (2007). “Görsel Verilerde Kadın İmajı (1923-1960)”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 91-112.

Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Altun, D., & Toker, H. (2017). *Toplumsal Cinsiyet: Farklı Disiplinlerden Yaklaşımlar*. Nika Yayınevi.

Bingöl, O. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık.” *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (3), 108-114.

Birknerova, Z., & Frankovsky, M., & Zbihlejova, L. ve Parova, V. (2018). “Perception of Advertising and Expectations of Advertising in Terms of Gender Differences”. *Marketing and Branding Research*, 5(2), 92-99. Doi: 10.33844/mbr.2018.60294.

Browne, B. A. (1998). “Gender Stereotypes in Advertising on Children’s Television in the 1990s: A Across-national Analysis”. *Journal of Advertising*, 27(1), 83-96. Doi: 10.1080/00913367.1998.10673544.

Büstan, Ö. (2015). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Televizyon Reklamlarında Geleneksel Kadın Tiplemesi: Deterjan Reklamlarında Kadının Temsili”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 167-184.

Dumanlı, D. (2011). “Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Kadın İgesinin Kullanımı; Bir İçerik Analizi”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 132-149.

Hülür, A. B., & Kalafat Çat, A. (2018). “Gıda Reklamlarında Kadının Temsili. Abant Kültürel” *Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 1-12.

Karaduman, S., & Adalı Aydın, G. (2017). “Hegemonik Erkekliğin Medyadaki İnşası ve Temsili: Survivor 2017 Program İncelemesi”. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 2(2), 26-40.

Ökten, Ş. (2009). “Toplumsal Cinsiyet Ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni”. *Journal of International Social Research*, 2(8), 302-312.

Tanrıvermiş, Ş. (2007). *Televizyon Dizilerinde Erkek İmgesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tosun, N. B. (2018). *Reklam Yönetimi*. Beta Basım Yayım Dağıtım.

Yüksel, N. (2006) “Otomobil Reklamlarında Yerleşik Toplumsal Cinsiyet Kalıpları: Türkiye’de Yayınlanan Televizyon Reklamları Üzerine Bir Çalışma”. *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*, 4(2), 115-124.

Yüksel, N. A. (1999). “Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’deki Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Televizyon Dizilerindeki Yansımaları”. *Kurgu Dergisi* (16), 67-81.

Zeybekoğlu, Ö. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN DERGİCİLİĞİNE BİR ÖRNEK: KADIN ANSİKLOPEDİSİ

Aslı KARAAĞAÇ*

Özet

Cumhuriyet dönemi yayın hayatında dergiler, toplumu bilgilendirme ve yönlendirme noktasında önemli misyonlar üstlenmiştir. Bu dergiler içerisinde kadınla ilgili süreli yayınların önemli yere sahip olduğu görülmektedir. Kadınla ilgili süreli yayınlar XIX. yüzyıl Tanzimat döneminde yayın hayatına başlamıştır. Kadınlar çeşitli dergiler aracılığıyla daha görünür hale gelmiştir. Bu yayın faaliyeti II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde ivme kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde kadınlar, hukuk, eğitim, siyasal haklar konusunda önemli kazanımlar elde ederken, seslerini bu dönemde yayınlanan kadın dergileri aracılığıyla daha iyi duyurabilmiştir. Bu nedenle kadın dergileri yayınlandıkları dönemin kadın imajı ve bakış açısının ortaya konmasında önemlidir. Cumhuriyet döneminde kadın konusunda yapılan düzenlemelerle beraber Türk kadınına yeni bir imaj yaratılması amaçlanmıştır. Bu dönem oluşturulan kadın imajında kadın, eğitilmiş ve çalışan bir figür olarak öne çıkmasının yanında iyi eş ve iyi anne rolleri daha baskın biçimde öne çıkmaktadır. Kadına yüklenen bu rollerle oluşan kadın algısı 1980'lere kadar yerini korumuştur. Bu çalışmada kadını benzer bir figür olarak yansıtan Kadın Ansiklopedisi dergisi incelenmiştir. Kadın Ansiklopedisi 17 Ocak 1961 ve 30 Mayıs 1961 tarihleri arasında haftalık olarak yayınlanan bir kadın dergisidir. Dergi içerik olarak güzellik, sağlık, cinsellik, moda ve dikiş, aile, çocuk, mutfak, sosyal yaşam ve kültür konularını içermektedir. Yapılan çalışmada, dergi içeriklerinde yer alan her türlü ilan, yazı ve görsel malzeme konularına göre tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme neticesinde dönemin kadın imgesinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemiyle doküman analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, kadın, kadın imajı, dergi, ansiklopedi.

Giriş

Osmanlı'dan günümüze dek kadın dergileri, toplumsal yaşamda kadın meselesine dikkat çeken araçlar olmuştur. Osmanlı'da Tanzimat sonrasında kadın eğitiminin ivme kazanması ile eğitim gören seçkin zümreye mensup kentli kadınlar, II. Meşrutiyet sonrasında Meşrutiyet'in yaratmış olduğu özgürlük ortamı ile beraber toplumsal yaşamda görünürlük elde

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

etmeye çalışmışlar ve kadın sorununa dikkat çekmeyi amaçlamışlardır. Bu maksatla kurulan cemiyetler ve çıkarılan süreli yayımlar kadın sorununa dikkat çekilmesinde etkili olmuştur. Batı’da 1910’da başlayan kadın hareketinin de etkisiyle Osmanlı basınında kadınların sesi artış göstermeye başlamıştır. Çıkarılan birçok kadın dergisiyle beraber bu ses yankılanmıştır.1868’de Terakki gazetesi Avrupa ile Osmanlı kadını arasında karşılaştırma yaparak Osmanlı kadınının geri kalma sebeplerine dair eleştirel yazılar kaleme alınmıştır. 1888’den itibaren Terakki, Osmanlı’da ilk kadın gazetesi olan Muhadderat’ı ek olarak çıkarmıştır. Bu ilk yayının ardından Vakit, Şukufezar, İnsaniyet, Ayine, Parça Bohçası, Aile gibi kadın yayınları artış göstermiştir. Bu yayınların bazılarında, yayın sorumluları kadınlardır. Fakat bu yayınların ömrü uzun olmamıştır. Osmanlı’da öne çıkan kadın yayını ise Hanımlara Mahsus Gazete’dir 1895’te yayın hayatına atılan gazetenin kadrosunun çoğu kadınlardan oluşmaktadır. Gazeteler batı kadının hakları için verdiği mücadeleyi aktarmakla beraber, kadınlar için iyi anne, iyi eş ve iyi Müslüman olma ilkelerini savunmuştur (Tekeli, 1982: 196-197). Türk Kadın hareketinin ilk dönemini teşkil eden bu süreçte kadınların faaliyetleri, kadınları görünür bir konuma getirmeyi sağlamıştır. XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan savaşların etkisiyle beraber erkeklerden boşalan toplumsal yaşamda kadınlar kamusal alana dâhil olmaya başlamıştır. Cephede ve cephe gerisinde erkeklerle beraber mücadele edilmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Nezihe Muhiddin öncülüğünde kurulan Kadınlar Halk Fırkası kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesinde büyük çaba göstermiştir. Nitekim Cumhuriyetin ilanı sonrasında kadınlar seçme – seçilme ve Medeni Kanun çerçevesinde erkeklerle eşitlik hakkını elde etmiştir. Cumhuriyet rejimi ile inşa edilmek istenen kadının temel özelliği eğitilmiş, çağın dinamiklerine uyum sağlayabilen, toplumsal yaşama ve üretime dâhil olabilen bir kadındır. Ancak kadına verilen bu yeni vazife, kadının daha iyi anne olabilmesi, cumhuriyet rejimi dinamiklerini gerçekleştirebilecek gelecek nesilleri yaratma kaygısıyla öne çıkmaktadır. “Devlet Feminizmi” ataerkil ölçütlere göre kadını sistem içerisinde yeniden biçimlendirmiş ve annelik görevini, kadının temel görevi anlayışıyla tanımlamasına sebep olmuştur (Yılmaz, 9(20-21), 2010: 203). Kadın hareketinde dönemin en etkili unsurlarından olan Türk Kadın Birliği’nin 1935’te kadınlar için gerekli hakların alındığını ve birliğin devamına lüzum kalmadığını öne sürerek kapatılmasının ardından Türk kadın hareketinin ilk evresine son vermiştir. Bu süreç sonrasında Türk kadını kendini feminizmden ziyade Kemalizm’le bütünleştirmiştir. Bu doğrultuda 1950’den 1970’lere kadar kurulan kadın dernekleri kazanılan hakların takdirine ve savunulmasına öncelik vermiştir. Erkeği ailenin reisi kabul eden Medeni Kanun’un gerçekte kadın erkek eşitliğini olanaksız kılan, aynı zamanda özel yaşamda da karı -koca ilişkilerinde hâkim olan ataerkil ilişkilerin eleştirisi, eğitim hakkına

ulaşamayan ve haklarını yeterince kullanamayan kırsal bölgelerde yaşayan kadınların sorunu gündemden çıkmıştır (Tekeli vd., 2020: 29-30). Cumhuriyet Kadını imajının, devlet yönetiminde olan radyo ve televizyonda da 1970'lere kadar sürdürüldüğü görülmektedir. Dönemin kadınlara özel hazırlanan programlarında kadınlara nazik hanımlar, saygıdeğer ev hanımları ve kutsal anneler niteliklerinin yüklendiği görülmektedir. Aynı yaklaşım kadın dergilerinde de görülmektedir. Cumhuriyet dönemi kadın dergileri de iyi bir anne ve iyi bir eş olma yükümlülüğü ile yüceltilen kadın imajına sadık kalmışlardır (Işık, (27), 2021: 218).

1980'lere kadar kamusal alanda ve basın hayatında kadın konusu gündemde hareketli bir ivme yakalayamamıştır. Çalışmada yukarıda değinilen kadın imajını destekler nitelikte bir yayın ele alınmıştır. İyi bir eş, anne ve ev kadını imajını destekler nitelikte olan Kadın Ansiklopedisi 1961 yılında yayın hayatına başlamıştır. Yayınlandığı dönemde Aile, Kadın Sesi, Yelpaze, Türk Hemşireler Dergisi ve Kadın Gazetesi'nin yayında olduğu görülmektedir² Kadın Ansiklopedisi, 20 fasikül olarak yayınlanması planlanmış ve 20 fasikül sonunda ciltlenerek ansiklopedi biçiminde okuyucuya sunulmuştur. Çalışma Kadın Ansiklopedisinin yayın heyetinin ve içeriğinin incelenmesi ile meydana getirilmiştir.

I. Derginin Özellikleri

1961 yılında çıkarılan ve 20 sayıdan oluşan Kadın Ansiklopedisi, ilk sayısını 17 Ocak 1961'de yayınlamıştır. Derginin sahibi Ramazan Gökalp Arkın, yazı işleri müdürü ise Mükerrerem Kâmil Su'dur. "Bir Yayınevi" tarafından yayınlanan derginin basımı, Apa Ofset Basımevi tarafından gerçekleştirilmiştir. Dergi haftalık olarak, Salı günleri "Her yaştaki genç kız ve kadının ansiklopedisi" sloganıyla okuyucuya sunulmuştur (Kadın Ansiklopedisi, (2), 1961: 1). 20 sayılık fasiküller şeklinde yayınlanan derginin, 20 sayı sonunda fasiküllerin bir ciltte toplanarak ansiklopedik biçimde okuyucuya sunulması planlanmıştır. 20. Sayının 30 Mayıs 1961'de yayımlanması ile fasiküllerin tamamlanacağı bildirilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 1). 13. Sayıda 20 fasikül sonunda ansiklopedi olarak yayımlanacak olan "Kadın Ansiklopedisi'nin ciltlerinin hazırlandığı duyurulmuş ve temin edilmesi için okuyucu bilgilendirilmiştir. Arkın kitabevi tarafından okuyucuya sunulacak ansiklopedinin 30 liraya satılacağı aktarılmıştır. Sayıları fasikül halinde alan okuyucular için de 5 lira karşılığında cilt kapağı satışı yapılmakla beraber fasiküllerin ciltlenebileceği de bildirilmiştir. Bu fasiküllerin ciltlenmesi için Bir Yayınevi'ne gönderilmesi belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi,

² Bu konuda daha fazlası için bkz. Davaz Mardin, A.. (1998). **Kadın Süreli Yayınları, Hanımlar Âleminde Roza 'ya, Bibliyografya 1928-1996: (Dergiler, gazeteler, bültenler)**, İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı & Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

(13), 1961: 1). Derginin haftalık yayın tarihleri kontrol edildiğinde 17 Ocak 1961'den 30 Mayıs 1961'e kadar her hafta Salı günü ilk sayıdan son sayıya kadar aksamadan yayın yaptığı tespit edilmiştir.

Tek sayı ücreti 100 kuruş, abonelik fiyatı ise 1 lira olarak saptanmıştır. Sayı 3'te yapılan duyuruyla beraber dergi ilan fiyatlarını paylaşarak, reklam almaya başlamıştır. Arka Kapak renkli ilan; 2500 lira, renksiz ilan; 1500 lira, kapak içleri sayfalarına 1000 lira, iç ve ilave sayfalar için santimi 20 lira şeklinde ücret tarifesi belirlenmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 1).

Sayıların sayfa numarası birbirini takip etmektedir. Yalnızca metin içeriklerinin yer aldığı sayfalar numaralandırılmıştır. Sayıların kapak arkasında yer alan sayfalarına numara verilmemiştir.³ Bu sebeple sayı numarası verilmeyen sayfalar dipnotta kapak arkasında yer alan sayfanın 1. Sayfa sayılması üzerine 1'den başlatılarak gösterilmiştir. Ansiklopedinin son sayısı olan 20. sayı 313. sayfa ile son bulmuştur. 314. sayfadan itibaren tüm sayıların içerik bilgileri iki bölüm halinde yer almaktadır.⁴ İlk bölüm metin için yazılar, ikinci bölüm ise metin dışı yazılar olarak ayrılmış, bunların sayfa bilgilerine yer verilmiştir. 314 ve 320. sayfalar genel fihristin yer aldığı sayfalardır. Ansiklopedi 320. sayfada son bulmuştur (Kadın Ansiklopedisi, 1961: 314- 320).

Kapak görselinin arkasında yer alan sayfanın en üst bölümünde, derginin künye bilgileri ve yazı heyetine dair bilgiler yer almaktadır. Yazı heyetine dair yapılan değişikliklere bir diğer bölümde yer verileceği için burada değinilmemiştir. Sayfanın geri kalan bölümünde ilanlara ve okuyucu mektuplarına yer verilmiştir. Her sayı renkli bir kapak görseli ile çıkarılmıştır. Derginin iç sayfalarında yer alan görseller çoğunlukta siyah beyaz olarak verilmiştir. Görseller yoğun olarak çizim şeklinde verilmiş, fotoğraflar ise çizimlere kıyasla daha az kullanılmıştır. Sayı sonlarında devam eden metin yazıları ile beraber burç yorumlarına ve ilanlara ayrılmıştır. En arka sayfada ise her hafta "Sinema" ve "Sinemada Moda" köşesi yer almaktadır. Bu köşede Amerikan, İtalyan ve Fransız sinema sanatçılarına ait haberler ve giyim tarzlarına dair yazılar aktarılmıştır.

³ 2. sayıya bakıldığında, 20 fasikül olarak planlanan ansiklopedinin her hafta çıkan sayılarının sayfa numaraları 1. Sayfadan değil, ilk sayıyı takiben numaralandırılmıştır. Bu doğrultuda 2. Sayı 16. Sayfadan başlamaktadır. Esasında 1. Sayının son sayfası 17 olarak numaralandırılmışken burada sayfa sayısı 16'dan başlatılmıştır.

⁴ Dergi genel fihristi bölüm, sayfa ve konu başlıklarıyla ekte gösterilmiştir.

II. Dergi Kadrosu

Derginin sahibi yukarıda da belirtildiği üzere Ramazan Gökalp Arkın, yazı işleri müdürü de Mükerrerem Kâmil Su'dur. Yazı heyetinde bu iki ismin dışında Vala Nurettin - Hatice Süreyya, Gözen Taşan, Sümer Okan, Ayşe Zağra, Aydemir Gökğöz yer almaktadır. Ayrıca Gözen Taşan ve Galip Bulkat sekreter ve ressamlar olarak belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (2), 1961: 1). Ancak Galip Bulkat'ın yerini 3. Sayıdan itibaren Ayhan Erer almıştır (Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 1). 13. Sayıdan itibaren Ramazan Gökalp Arkın'ın yazı heyetinden ayrıldığı yerine Levin Pizzolotto'nun geldiği görülmektedir (Kadın Ansiklopedisi, (13), 1961: 1).

a. Ramazan Gökalp Arkın

21 Ağustos 1914'te Malatya'nın Pötürge kazasına bağlı Keferdiz nahiyesinin Mezraa köyünde dünyaya gelmiştir. Annesi Esmâ Hanım babası Hasan Bey'dir. Anne ve babasını erken yaşta kaybeden Arkın, dayısı tarafından İstanbul'da Darüleytama'ya verilmiştir. İlkokulu Hopa'da yatılı okuyarak bitiren Arkın, İstanbul'da Resimli Ay Matbaasında işe başlamıştır. Burada yer alan edebiyatçı, eğitimci ve yayımcıların desteğiyle İstanbul Muallim Mektebine girmiştir. Ancak yaşam koşullarının elverişli olmaması sebebiyle Esat Mahmut Karakurt'un yardımıyla Ankara Gazi Muallim Mektebine yatılı olarak kaydolmuştur. Bu mektepteki velisi ise Peyami Safa'dır. Okulun İlkokul öğretmenleri bölümü kapatılmıştır (Bağlantı 1). Bunun üzerine Necatibey Öğretmen Okulu ve Balıkesir lisesinde eğitimini tamamlamıştır. Bir müddet muallimlik yapan Arkın, sonrasında Gazi Terbiye Enstitüsü Pedagoji bölümünde yükseköğrenim görmüştür. Bir süre İlköğretim müfettişi olarak görev yapmıştır. Sonrasında yayımcılık hayatına atılarak, Son Posta ve Tan Gazetelerinde çalışmıştır. 1949'a gelindiğinde Arkın Kitabevini kurmuş, 1961 yılında ise Arkın Ofset Basımevini kurmuştur. Yayımcılık hayatı boyunca birçok ansiklopedi, ders kitabı, sözlük, antoloji ve atlas yayımlamıştır (Yalçın vd., I, 2010: 120). Bunun yanında Uluslararası Frankfurt Kitap Fuarına katılan ilk Türk yayınevi olmuştur. Gazi Eğitim Enstitüsünde Eğitim gördüğü sıralarda tanıştığı Mefharet Hanımla evlenmiştir. Yüz Görümlüğü adlı şiir kitabını Mefharet Hanıma armağan eden Arkın'ın burada yer alan birçok şiiri Safiye Ayla, Saadettin Kaynak gibi isimler tarafından bestelenmiştir (Bağlantı 2). Saçlarım Ak Düştü Sana Ad Bulamadım, Yeşil Gözlerini Ufkuma Ger Ki, Bahar Bitti Güz Bitti Artık Bülbül Ötmüyor, Gönül Civan İster Boyu Boyumca gibi besteler örnek gösterilebilir (Bağlantı 3).

b. Mükerrerem Kâmil Su

Mükerrerem Kâmil Su, 1 Temmuz 1904'te Bursa'da dünyaya gelmiştir. Nafia Nezareti müfettişi Halil Hulusi Bey ve Hatice Hanım'ın kızıdır. Çocukluk günlerine dair fazla bilgi mevcut olmamasına karşın, kaleme aldığı "Karakız" eserinde kendi çocukluk günleriyle örtüşen ipuçları yer almaktadır (Gündoğan, 2018: 13). Darülmüallimat'ı bitiren Mükerrerem Kâmil Su, yükseköğrenimini de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünde tamamlamıştır. Darülmüallimat'tan sonra çeşitli şehirlerde ilkokul öğretmenliği yapmıştır. Gazi Enstitüsünden mezun olduktan sonra öğretmenliğe ortaöğretim Türkçe öğretmeni olarak devam etmiştir. Birçok roman, hikâye kaleme almıştır. Bunun yanında köşe yazıları, çeşitli ders kitapları ve Ankara Radyosu'nda Çocuk Saati şefliği yapmıştır (Yalçın vd., I, 2010: 930). Yaşamı boyunca iki evlilik yapmıştır. İlki, 1925'te Bursa'da Süleyman Saadettin Tanaydı ile gerçekleşmiştir. Bu evlilikten iki çocuk sahibi olmuştur. Bu evlilik ancak 4-5 yıl sürmüştür. Ardından 12 Eylül 1933'te yerel tarih araştırmacısı Kâmil Su ile evlenmiştir (Gündoğan, 2018: 16-17).

c. Vala Nurettin

Vala Nurettin, 1901 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Selanik valisi olarak görev yapan Nurettin Bey'dir. 1917'de Galatasaray Lisesi'nin orta bölümünü bitirmiş, bir müddet de Viyana Ticaret Akademisi'nde eğitim almıştır. 1921'de Milli Mücadeleye katılmak amacıyla dostu Nazım Hikmet'le beraber Anadolu'ya geçmiştir. Daha sonra Nazım Hikmet'le beraber Moskova'ya gitmiştir. Burada Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinde eğitim almıştır. Yurda dönmesinin ardından bir müddet banka memurluğu ve ticaret okullarında öğretmenlik yapmıştır. 1926 yılında "Vakit" gazetesinde göreve başlamış, 1927 yılından itibaren "Akşam" gazetesinde fıkra yazarlığı yapmıştır. Fıkra, röportaj, sanat ve edebiyata dair kaleme aldığı yazıları Haber, Cumhuriyet, Tercüman, Havadis ve Köroğlu gazetelerinde yayımlanmıştır (Yalçın vd., II, 2010: 1096). Atatürk'ün emriyle oluşturulan Seyyar Sergi gemisinde tercüman olarak görev almıştır. Nizamettin Nazif'le beraber "Hergün" gazetesini çıkarmıştır. Gazetecilik kariyerinin yanında çeşitli, roman, şiir, skeç, çeviri eserleri ortaya koymuştur. Hatice Süreyya, Ali Marmara, Akşamcı, Hikâyeci gibi çeşitli mahlasla yazılarını yayınlamıştır. 9 Mart 1967'de yaşamını yitirmiştir (Bağlantı 4). Dergi yazı heyetinde yer alan Hatice Süreyya isminin Vala Nurettin'in mahlası olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Vâlâ Nurettin'in Hatice Süreyya Mahlası ile kaleme aldığı Akşam Gazetesinde yayımlanan yazılarından biri.

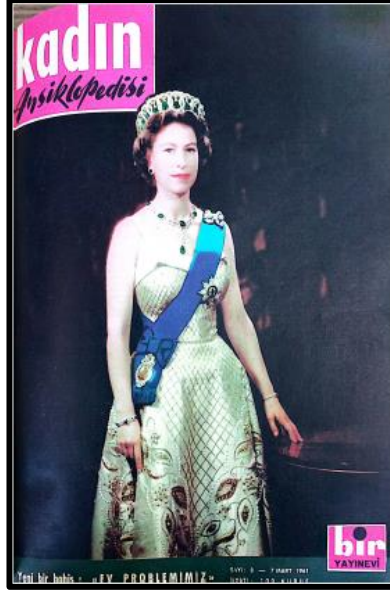
Kaynak: Akşam, (1938, 20 Teşrin Evvel). His ve Aşk Nuvelî.

III. İçerik

İçerik incelendiğinde kadını ilgilendiren konular belirli başlıklar altında okuyucuya sunulmuştur. Bu başlıklar, kadın ve güzellik, kadın şıklık, dikiş-nakış-örgü, kumaşlar, cinsiyet bilgisi, evimiz ve ev işleri Türk mutfağı – sofrası mutfak işleri, çocuk ve çocuk bakımı, kadın ve sosyal hayat, kadın ve hakları, kadın ve görgü kuralları, kadın ve tarih, kadın ve güzel sanat, kadın ve spor, ailede kadının yeridir.

Kadın Ansiklopedisi'nin yayımcıları ilk sayının 2. Sayfasında derginin, Batı merkezlerinde yayımlanan birçok derginin incelenmesi ve ülkenin kanun, örf ve adetleri göz önüne alınarak hazırlandığını belirtmişlerdir. Derginin yayım amacı da Türk kadınlarına günlük yaşamda fayda sağlamak olarak tespit edilmiştir. (Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 2). Derginin 3. Sayfasında yer alan önsözde her yaşa hitap eden ve kadınları bilgilendirecek nitelikte derli toplu bir yayın olmamasından bahsedilmiştir. 15 yaşından itibaren kadınların modern yaşamın gereklerine uymak, bakım, moda, sağlık, ev ve iş yaşamı, çocuk bakımı konularında kadınlara fayda sağlaması amaçlanmıştır. Okuyucunun ilgisini çekmesi maksadıyla fasiküllere mecmua havası verildiği açıklanmıştır. Görsel ve yazıların açıklayıcı biçimde ele alındığı ve bazı görsellerin ressamalara çizdirildiği belirtilmiştir. Derginin ansiklopedi niteliğinde alfabetik sırada değil, konularına göre hazırlandığı, derginin sonunda bu konu başlıklarının alfabetik fihriste verileceği, bu sebeple alfabetik olarak ilerlenmediği belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 3).

Genel içerik incelendiğinde 8. sayı dışında hiçbir sayıda dönemin gündelik yaşamından haber aktarılmamıştır. Yalnız 8. sayıda Kraliçe Elizabeth'in ilk defa Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirilmesi konu edilmiş, sayıya ait kapak fotoğrafında buna özel olarak Kraliçe Elizabeth'e yer verilmiştir.

Kapak arkasında yer alan sayfada Elizabeth'in biyografisi aktarılmış ve Türkiye ziyareti sebebiyle "Hoş geldiniz" denmiştir (Kadın Ansiklopedisi,(8), 1961: 1). Kraliçe Elizabeth'in bu sayıda yer almasının sebebi Kraliçe'nin 6 Mart 1961 günü ilk defa Türkiye'yi ziyarete gelmiş olmasından kaynaklıdır.

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, (6, Mart 1961) İngiltere Kraliçesi Bugün Ankara'da.

6 Mart 1961 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin aktardığına göre Elizabeth bir saat sürecek İstanbul ziyaretini eşi Altes Edinburg ile gerçekleştirecektir (Bağlantı 5). Kraliçe Elizabeth, İran seyahatinin dönüşünde Esenboğa Havalimanında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile beraber bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin sebebi Yassıada Mahkemelerinde yargılanmakta olan Adnan Menderes ve arkadaşları hakkında verilecek olası bir idam kararının infazını engellemektir. Yaklaşık 40 dakikalık bu görüşme sırasında Kraliçe, Cumhurbaşkanı Gürsel'den mahkemede çıkabilecek olan idam cezası kararının uygulanmamasını istemiştir. Ancak Milli Birlik Komitesi bu talebi görmezden gelerek idam cezalarını onaylamış ve infazı gerçekleştirmiştir (Demir, 1(1) 2020: 59).

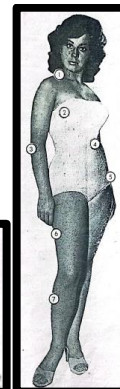

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, (7, Mart 1961) İngiltere Kraliçesi dün Ankaradan geçti.

a. Güzellik

Sayı 1'de işlenen ilk konu "Kadın ve Güzellik" konusudur. Kadın ve Güzellik konusuna giriş yapılmadan önce "ideal kadının" vücut ölçüleri aktarılmıştır.

İDEAL BİR KADININ ÖLÇÜLERİ: 1 : Boyun çevresi 33,5 santimetre — 2 : Göğüs çevresi 87 santimetre — 3 : Kalın çevresi 28,3 santimetre — 4 : Bel çevresi 68,5 santimetre — 5 : Kalça çevresi 91 santimetre. — 6 : But çevresi 50,3 santimetre — 7 : Baldır çevresi 34,2 santimetre. Vücudunuzun ölçüleri aşağı yukarı bu ölçülerin civarında ise normal ve güzel bir vücuda sahipsiniz demektir. Rakamları resimde işaret edilmiştir.

Kaynak: Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 3.

Vücut ölçüleri, verilen değerlere yakın ise normal ve güzel bir vücuda sahip olduğu belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 3). İlerleyen sayfalarda Fransız tipi kadının ideal ölçüleri ve Alman bir doktor tarafından hazırlanmış ideal kadın ölçülerine yer verilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 6). Yazının devamında “Kendilerini çirkinliğe mahkûm edenler ancak cahil ve acemi kadınlardır” söylemi yer almaktadır (Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 4). İçeriklere bakıldığında kadının toplum tarafından belirli güzellik ölçütlerine uygunluğu, kadın için bir vazife ve zorunluluk olduğu algısı hâkimdir. Ardından güzelliğe dair çeşitli tavsiyeler verilmiştir, “Güzelleşmek fakirlerin de hakkıdır” söylemi ile beraber verilen tavsiyelerin her kesimden kadına hitap ettiği belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 5). Akabinde cilt bakımı hakkında dikkat edilmesi gerekenler çeşitli öneriler verilmekle beraber krem losyon vb. ürünlerin tarifi de paylaşılmıştır. Cilt bakımı için verilen çeşitli kozmetik ürünlerinin reçetesi eczacıların daha kolay hazırlaması amacıyla Fransızca şekilde okuyucuya sunulmuştur (Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 14).

Cold - Cream :	
Cire blanche	17 gr.
B'anc de balne	30 gr.
Huile d'amandes douces	113 gr.
Eau distillée de concombres	40 gr.
TOPLAM	200 gr.
Güzellik kremi :	
Acide stéarique	10 gr.
Triéthanolamine	3 gr.
Huile d'amandes douces	4 gr.
Eau	183 gr.
TOPLAM	200 gr.
Besleyici krem :	
Stéarine	40 gr.
Striet lanoline	3 gr.
Alcool cétilique	4 gr.
Lécithine	5 gr.
Lanoline	10 gr.
Eau	138 gr.
TOPLAM	200 gr.

Kaynak: Kadın Ansiklopedisi, (1), 1961: 14.

Sayının devamında sağlık için beslenmenin önemi vurgulanarak beslenme tavsiyeleri verilmiştir. Uyku kalitesinin güzellik üzerindeki etkisine değinilerek, kaliteli bir uyku için önerilere değinilmiştir. Ardından beden terbiyesi, cilt bakımı, cilt bakımı için gereken malzemeler, çeşitli maske tariflerine ve kozmetik ürünler hakkında dikkat edilmesi gereken hususlar aktarılmıştır. Konu başlıklarına göre planlanmış olan Kadın Ansiklopedisi'nde 2. sayı, kadının cilt bakımı ve kozmetik kullanımına ayrılmıştır. Burada yüz masajı, deri hastalıkları ve makyaj konularına değinilmiştir. Makyaja dair bilgiler gözler, kaşlar, dudaklar şeklinde bölüm bölüm ele alınmıştır. Gerekli malzemeler belirtilmiş, yüz şekline göre nasıl makyaj yapılması

gerektiği aktarılmıştır. Sayının ilerleyen bölümündeki sayfalar tamamen saç konusu üzerine ayrılmıştır. Saç tiplerine göre şampuan önerileri verilmiş, saç şekillendirmesi ve saç boyası için tavsiyeler ve dikkat edilmesi gereken hususlar aktarılmıştır. Derginin üçüncü sayısı “Vücut” konusuna ayrılmıştır. Vücut sağlığının ve sporun önemine değinilmekle beraber egzersiz örneklerine yer verilmiştir.

Karın ve kalça egzersizinden bir örnek.

Kaynak: Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 35.

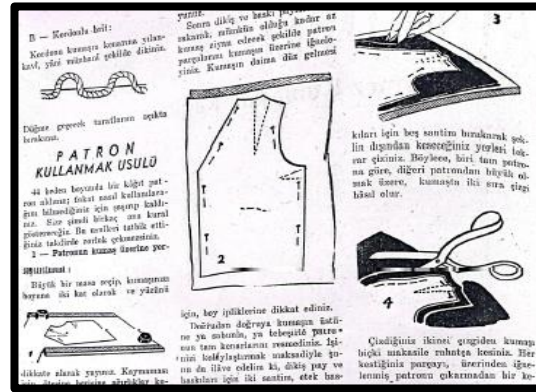
Sayının devamında “Zayıflamalı mı, Toplamalı mı?” başlıklı yazıya yer verilmiştir. Bu yazıda kadınların ideal kilo ve boyları gösteren tablolara bakarak zayıflamak veya şişmanlamak istemesinin yanlış ve modası geçmiş bir fikir olarak beyan edilmiştir. Hâlbuki ilk sayıda dergi birbirinden farklı 3 tip ideal kadın ölçülerine dair oranları paylaşmıştır (Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 39). Sonrasında zayıflamaya fayda sağlayacak beslenme önerileri, diyet listeleri paylaşılmıştır. Güzellik konusu oldukça detaylı şekilde işlenmiştir. Kadının güzel olması bir vazife gibi kadına yüklenmekle beraber, erkeklerin beğenisinde bunun önemli olduğu algısı mevcuttur. Kadın vücudu ideal ölçüler verilerek belirli bir kalıba sokulmaya çalışılmıştır.

b. Moda ve Dikiş

Ansiklopedisinin işlediği bir diğer konu: “Kadın ve Moda”dır. Bu bölümde Moda ile ilgili düşünceler sunulmuş, modanın ülke ekonomisine katkı yaptığına dair Amerikan ekonomisi üzerinden örnek verilmiştir. Ayrıca Amerikan Vogue dergisinin erkekler kadınlarda nelerden nefret ederler? Adlı anket çalışması sunulmuştur (Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 47). Bu doğrultuda derginin yabancı dergilerden de faydalandığı görülmektedir. Moda konusunun devamında tarihi çağlardan itibaren kadın giyiminin geçirdiği evrim aktarılmıştır. Antik çağ’da giyim nasıl olduğu Fenike, Asur, Mısır, Grek ve İran medeniyetlerinden örneklerle açıklanmıştır. Ortaçağ giyimi hakkında az bilginin olduğu aktarılarak, Antika halı motifleri üzerinden fikir yürütülerek bu dönem kadınlarının giyimlerini Romalı ve Bizanslı kadınlardan ilham aldıklarına dair bilgi aktarılmıştır. XI. asra gelindiğinde şövalyelerin giyimlerinin kadın

modasında etkili olduğu belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 48). Kadın modasına dair tarihe harmanlanan bilgilerin ardından kadınların vücut tipine göre ne şekilde giyinmesi gerektiği, moda renkleri ve kumaşlar, aksesuarlar ve bunların temizliğine değinilmiştir. Modanın ana vatanı Fransa olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda Fransız kadınlarının giyim modası XI. Louis döneminden başlatılarak okuyucuya sunulmuştur. Bununla beraber İtalyan kadınlarının giyim şekillerine de yer verilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (4), 1961: 49). Moda tarihine değinilen yazı burada son bulmuştur. Yazının son paragraflarında erkek giyimine de kısa biçimde yer verilmiştir. Ancak konudan sapılmaması amacıyla tekrar kadın modasına dair öneriler devam ettirilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (4), 1961: 54).

Düğün modasının ve düğün giyiminin işlendiği yazıda düğünlerin geçmişten bugüne değişim geçirdiğine değinilmiştir. Türk geleneklerinin modern kültürün harmanlanarak uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Türklerin kırk gün kırk gece düğün geleneğinin Men'i İsrifat Kanunu ile engellendiği belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (4), 1961: 61).⁵ Sayı 5'ten itibaren dikiş-nakış konusuna yer verilmiştir. Burada çeşitli patron kullanım örnekleri aktarılmıştır (Kadın Ansiklopedisi, (5), 1961: 74). Örgü ve yünler hakkında bilgi verilmiş, örgü örnekleri ise bu sayıda yayımlanamadığı için 9. Sayının arka kapağında yer verilmiştir.

Kaynak: Kadın Ansiklopedisi, (5), 1961: 74.

⁵ Men-i İsrifat Kanunu 14 Eylül 1920 günü çıkarılan bir kanundur. Kanun, savaşlarla mücadele edildiği ve toplumun güç durumunda olduğu bir dönemde, düğünlerde gösteriş yapmadan kaynaklanan israfın önüne geçilmesini, bütçe ve kaynakların temkinli kullanılmasını bunun yanında evliliklerin arttırılarak nüfusun çoğaltılması ve fuhuşun engellenmesi amaçlanmıştır. Kanun 1967'e kadar yürürlükte kalmıştır (Şahin, 2(1), 2013: 30).

Kaynak: Kadın Ansiklopedisi, (9), 1961: 3.

c. Cinsellik

Sayı 7’den itibaren “Cinsiyet” başlığı altında, cinsel yaşama dair dikkat edilmesi gereken noktalar verilmiştir. Çocukların ergenlik çağına girmeden önce bu husus üzerine eğitim verilmesi vurgulanmıştır. Daha sonra düğün gecesi yaşanacak cinselliğe ve dikkat edilecek hususlara değinilmiştir. (Kadın Ansiklopedisi, (7), 1961: 97-98). Cinsellik yalnızca evlilik müessesesi ile sınırlandırılmıştır.

d. Kadın ve Ev Yaşamı

Sayı 8’in konusu “Evimiz” başlığı altında sunulmuştur. Evin, ailenin harem olduğu ve evin içerisindeki güzelliğin artmasıyla aile saadetinin de artması ilişkilendirilmiştir. Bunun yanında kadın, aileyi eve bağlamakla yükümlendirilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (8), 1961: 113). Yazının devamında ev yerleşimiyle, ev dekorasyonuna ait öneriler yer almaktadır. 9. Sayıda Mükerrerem Kâmil Su’nun kaleme aldığı Sizlerle Başbaşa köşesinde “Kadının Kaderi” başlıklı yazı okuyucuya sunulmuştur. Mükerrerem Kâmil Su bu yazısında ev yaşantısında kadının merkez olduğunu, çocuk bakımında en büyük sorumluluğunda anneye ait olduğunu belirtmiştir. Erkeğin güler yüzlü karşılaşmasının ev yaşantısında kadına düşen ayrı bir sorumluluk olduğu aktarılarak “Evi yeryüzünün bir cenneti haline getirmek de cehenneme çevirmek de, kadının elinde” diyerek ev içi huzurun sağlanmasının sorumluluğu tamamen kadına yüklenmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (9), 1961: 129). Sayının devamında evin odalarına ait dekorasyon öneriler devam etmekle beraber, evde yapılabilecek iş torbası ve masa lambasının yapım şekli tarif edilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (9), 1961: 135).

f. Kadın Sağlığı

Sayı 16'dan itibaren Kadın sağlığı konusuna yer verilmiştir. Sayı başından beri birçok sağlık hususiyetlerine dikkat çekilmekle beraber burada “Kadınlara Mahsus Hastalıklar” başlığı altında adet bozuklukları, menopoz, kanser, memede kitle, doğum sırasında olabilecek yırtılma ve zührevi hastalıklar hakkında bilgilendirme yapılmıştır (Kadın Ansiklopedisi, (16), 1961: 254). Hastalıklar hakkında yapılan bilgilendirmelerde detaya girilmemiştir.

g. Kadın ve Sosyal Yaşam

Ansiklopedi’de yer alan “Kadın ve Sosyal Hayat” konusunda genç kızlara, aile ve toplum içerisinde ki davranışlarının nasıl olması gerektiğine dair telkinde bulunulmuştur.

“Çok eski medeniyetlerden beri evlenme tek çıkar yoldur. O yola sapmak için makul çareler aranmalı, bulunmalı, pasif kalmayıp buna zemin aramalı. Evlenmeğe müsait kimselerin yahut onların yakınlarının muhitinde kendini göstermeli, meziyetleriyle onlara kendini sevdirmeli” (Kadın Ansiklopedisi, (16), 1961: 256).

Denilerek kadının eş bulabilmek için çaba göstermesi ve evliliğin şart olduğu algısı yaratılmıştır. Bir diğer konu aynı sayı içerisinde “Kadının Vatana Karşı Sorumluluğu” başlığı altında sunulmuştur.

“Türk kadını erkekle eşit haklara sahip olduğu için, kendini bu vatanın yükselmesinde ödevli ve görevli saymalıdır. Erkek kadar o da sorumludur. Nimetlere karşı, külfetlere elbet katlamalı. Aydın Türk kadınları tahsil ve terbiyenin nimetlerine henüz kavuşmamış ve karanlıklar içinden kurtulamamış kadınları yükseltmeği, iyi anneler, iyi yurttaşlar haline sokmağı bir vazife bilmelidirler” (Kadın Ansiklopedisi, (16), 1961: 256).

Başta da değinildiği üzere eğitimli ve gelecek nesilleri yetiştirecek olan Cumhuriyet dönemi Türk kadını imajı devam ettirilmektedir.

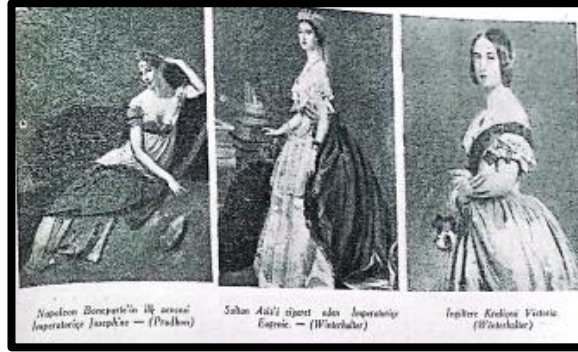
h. Kadın Hakları

17. sayıda ise “Kadın ve Hakları” konusu işlenmiştir. Burada içeriğin 1926 Türk Medeni Kanun’u maddeleriyle sınırlandırıldığı ve hukuk literatüründe kullanılan kelimelerle ifade edildiği görülmektedir. Bu husus belirtilen konunun son kısmında orijinalliğin korunması gerekçesiyle aynen aktarıldığı şeklinde okuyucuyla paylaşılmıştır (Kadın Ansiklopedisi, (17), 1961: 257-269). Kadın hakları konusunda yalnızca kanun maddeleriyle sınırlandırılan içerikte erkeği birincil konuma sokan maddeler eleştirilmemekle beraber kadının sosyal ve kamusal alanda ikinci planda kalması gibi hususlara dikkat çekilmemiştir. Bu durum kadının, erkekle

eşit konuma gelme isteğini elde etmek için 1980'lere kadar sesini yeterli biçimde yükseltmediğini destekler niteliktedir. Medeni Kanun'un evin reisini erkek olarak belirlemesi, kadını eve bakmakla yükümlü kılması, malları idare yetkisinin erkeğe verilmesi ve kadının çalışmak istediği takdirde kocasından izin alması gibi kanun maddelerinin değişimi ancak 2002'de gerçekleşecektir.

i. Kültür

Kültür konularına 18 ve 19. Sayılarda yer verilmiştir. Bu sayılarda “Tarih Boyunca Meşhur Kadınlar” konusu işlenmiştir. Burada matriarkal ve patriyarkal toplum tanımları yapılmıştır. Modern yaşamda kadın ve erkeğin eşit olmasına rağmen yüksek mevkilerde erkeklerin yer aldığına dikkat çekilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (18), 1961: 273-274). Antik çağlardan itibaren tarihe geçen kadınlardan bahsedilmiştir. Bunlar, Babil hükümdarı Semiramis, Mısır'ın kadın Firavunu Hatshepsut, Palmir Kraliçesi Zenobia gibi siyasi hayatta etkili, yönetimde söz sahibi olan kadınlara ve bunların önemine yer verilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (18), 1961: 274-276).

Kaynak: Kadın Ansiklopedisi, (19), 1961: 291.

“Türklük ve Müslümanlıkta kadın” başlığı altında eski Türklerde kadının mevkiinin yukarıda olduğuna, Müslümanlığın kadına mevki vermesine rağmen toplumda kadının kaç göç, çarşaf, kafes, harem yüzünden kadının asırlarca mağdur ve geri kaldığına değinilmiştir. Meşrutiyette kadının kurtuluş hareketi yaptığı aktarılarak, kadının sanat ve sahne hayatına ilk adımı attığı belirtilmiştir. Atatürk devrinden itibaren kadının erkeklerle eşit sayıldığı ve Türk kadının her meslekte yer edindiğine değinilmektedir. Ayrıca Osmanlı devrinde tarihçi Ahmet Refik'e atıf yapılarak, “Kadınlar Saltanatı” döneminin olduğuna ve bu devirde kadınların siyasette oynadıkları rolü iyi biçimde aktardığı belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (18), 1961: 285). Dergide de kendisine yer verilen Ahmet Refik, popülerlik kazanan “Kadınlar Saltanatı”

tabirinin de yaratıcısıdır.⁶ Ardından dergide, Türk toplumunda kadının konumuna kısaca değinilmiş, ancak kadının geri kalmasına sebep olan etkenlerden bahsedilmemiştir. Konu oldukça kısa bir şekilde aktarılmıştır. Devamında siyasi tarihte rol alan, yönetime geçen ve siyasi evlilikler yapan kadınlardan bahsedilmiştir. Burada İmparatoriçe Lu, Kraliçe Alienor, Katil Prensesi Blanche ve Jeanne d'Are gibi isimlere yer verilmiştir. (Kadın Ansiklopedisi, (18), 1961: 277-280). 19. Sayıda yazı devam etmekle beraber Türk tarihinde öne çıkan kadınlardan bahsedilmiştir. Tomris hatun, Nilüfer Hatun, Safiye Sultan, Kösem Sultan gibi isimler kısa bilgiler dâhilinde okuyucuya sunulmuştur (Kadın Ansiklopedisi, (19), 1961: 289-290). Sayının devamında Edebiyatta, güzel sanatlarda ve sporda dünya çapında öne çıkan kadın eserleri ve başarıları incelenmiştir. Güzel sanatlarda kadının etkisi ve konumu tarihsel bir perspektifle okuyucuya sunulmuştur (Kadın Ansiklopedisi, (19), 1961: 290-301). Ayrıca 3. sayıda "Hangi Kitap?" başlıklı yazı kaleme alınmıştır. Burada kadınlar ve genç kızlar için faydalı olacağı düşünülen çeviri eserler tanıtılmıştır. Bu eserler şunlardır: Pollyanna, Jane Eyre, Küçük Kadınlar, Tom Sawyer'in Maceraları, Sevilmek İsteyen Kız, Modern Metotlarla Çocuk Bakımı, Bir Genç Kız Yetiştiriyor, Kâbus Şatosu, İstirap Cenneti, Renkli Ansiklopedi, Kızıltuğ (Kadın Ansiklopedisi, (3), 1961: 38-39). Ansiklopedinin içeriği dikkate alınınca kültür ağırlıklı konuların diğer konulara kıyasla sınırlı tutulduğu görülmektedir. Bununla birlikte tarihsel süreçte siyasal ve toplumsal yaşamda etkili olan başarılı kadınlardan örnekler verilmesi, kadın dergiciliği açısından önem taşımaktadır. Dergi içeriğinde geçen kitap önerileri de kadınların okumaya teşvikine yönelik olduğu görülmektedir.

j. Kadın ve Aile

19. sayının sonları ve 20. sayılar bu konulara ayrılmıştır kadının evlilik yaşamında, anne ve eş olarak nelere dikkat etmesi gerektiğine dair meseleler çeşitli örnek olaylar gösterilerek aktarılmıştır.

⁶ Ahmet Refik Altınay; 1880/1881'de İstanbul'da doğmuştur. Eğitimini Kuleli İdadisi ve Mekteb-i Harbiye'de tamamlamış, yıllarca askeri okullarda coğrafya ve Fransızca eğitimi vermiştir. 1908'de tarih öğretmenliği de yapan Altınay, öğretmenlik görevinin yanında, Askeri Mecmua'nın yayınında yer almakla beraber askeri hususlarda makaleler de kaleme almıştır. Bir müddet basın hayatında yer almış, Cumhuriyet, Akşam, Milli Mecmua ve Hayat Mecmuası gibi çeşitli gazete ve mecmualarda yazdığı yazılarla geçimini sağlamıştır. Tarihçilik alanında da çalışmalar yürüten Ahmet Refik, 1925'de Türk Tarih Encümeni Başkanlığı'na getirilmiştir. Popüler tarihçilik alanında öne çıkan bir isim olan Altınay, dört ciltten oluşan "Kadınlar Saltanatı" eserini kaleme almıştır (Özcan, 2, 1989:120-121). Kadınlar Saltanatı adlı eser, 1916 yılında ilk iki cildi, 1923 yılında ise üçüncü ve dördüncü ciltleriyle okuyucularla buluşmuştur. Bu kapsamlı çalışma, 1299 ile 1693 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda önemli roller üstlenen kadınların yaşamlarını ve bu kadınların etrafında şekillenen olayları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Eser, Osmanlı tarihindeki bu güçlü ve etkili kadınların siyasi ve toplumsal etkilerini inceleyerek, dönemin dinamiklerini ve kadınların imparatorluk içindeki rollerini gözler önüne sermektedir. (Altınay, A. R. (2011), **Kadınlar Saltanatı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları).

Son elli yıl içerisinde kadının siyasi ve toplumsal hayatta yaşanan durumların kadının bir birey olduğunu kanıtladığını aktarmaktadır. Ancak bu durumun zihinlerde değişmediği kadının geçmişteki durumuyla algılandığı belirtilmektedir. Kadının nasıl olması gerektiği, nasıl düşünmesi ve hareket etmesi, görevleri nelerdir ve hayatın hangi nimetlerinden faydalanabilir gibi düşüncelerin hala daha toplumda konu olduğuna vurgu yapılmıştır. Kadının toplumda ve evlilik yaşantısında rolünün değiştiği aktarılmıştır. Geçmişte kadının çalışmadığı için eve ekmek getiren eşine her durumda hürmet gösterdiği, cinsi konuların yalnızca evlilikle sınırlı olduğu ve bu durumun hala daha devam ettiği, genç kızların evlilik dışı ilişkileri sebebiyle toplumda “kötü” damgası yediği bu sebeple de kendisi ile evlenecek bir eş adayının çıkmamasından bahsedilmiştir. Günümüzün kadının da ise hayatın her safhasının açık olduğu belirtilmiştir (Kadın Ansiklopedisi, (19), 1961: 301). Evlilikte eşler arası yaşanan problemler örnek olaylar aktararak evlilikte çiftlerin birbirine yardımcı olması, anlayışlı yaklaşması gerektiği vurgulanmıştır. Geçmişte kadının iş yaşamına dâhil olmamasından kaynaklı olarak, maddi beklentisinin olmadığı tek vazifesinin ev işi ve çocuk bakımı olduğuna dikkat çekilmiştir. Modern kadının ise her konuda eşine yardımcı olduğu aktarılmıştır. Çocukların karakterinden ve istikbalinden en sorumlu kişi anne olarak tutulmuştur (Kadın Ansiklopedisi, (19), 1961: 304).

k. Metin Dışı Konular

Metin dışı konularda sayfa köşelerinde yerler ayrılarak değinilmiştir. İçerik bakımından bu konular çeşitli öneriler ve tavsiyeler, testler ve bilgilendirme metinleri olarak işlenmiştir. İçerik konuları göze alındığında sağlık, güzellik, moda, icatlar, aile, kadının sosyal iletişimleri gibi konular üzerinde kısa bilgilendirmeler yapılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Kadın Ansiklopedisi yer yer içerikte reklamlara da alan ayırmıştır. Dergide yer alan ilk reklam Türkiye yayınevi tarafından basılmış, Benjamin Spocks’un eseri olan “En Modern Metotlarla Çocuk Bakımı” eserine aittir. Derginin yayınladığı diğer bir reklam ise dergide en çok yer alan reklamdır. Bu reklam Ramazan Gökalp Arkın tarafından kurulmuş olan Arkın Kitabevine aittir. Reklamda Arkın Kitabevinin çocuklar için hazırlamış olduğu bir ansiklopedi reklamı yer almaktadır. Reklamlardan diğeri CA-KA markasına ait olan güzellik pudrasına aittir. Bir diğeri de Docteur Renaud markasına ait cilt ve saç ürünleri yer almaktadır. Sayılara en son dâhil edilen reklam Tokalon markasına ait kozmetik bir pudra reklamıdır. Arkın Kitabevi ve CA-KA markasına ait reklamlar 20 sayı içerisinde en çok yer alan reklamlardır. Bunlara kıyasla Docteur Renaud ve Tokalon markasına ait reklamlar daha az yer almıştır. Reklamlar genel olarak ön ve arka kapak içlerine konumlandırılmıştır.

BÜTÜN DÜNYADA
5,000,000 dan fazla
satılan müazzam eser

EN MODERN METODLARLA
ÇOCUK BAKIMI

Yazan : Dr. BENJAMIN SPOCKS

Nihayet Türkçeye
Çevrildi

Evlendiğiniz, hata bebek bakmaya başladığınız andan itibaren bu kitap size mutlaka lazım. Çocuk bakımında, son 20 - 25 yıl içinde büyük gelişmeler olduğundan, en son bilgileri içinde toplayan bu eser her genç anne ve babanın en büyük yardımcısı olacaktır.

Besim 480 sayfa, 1600 ciltli, 125 lirası
ÇIKARAN : TÜRKİYE KATİPİ

FRANSIZ, İTALYAN VE TÜRK
İŞBİRLİĞİNİN EŞSİZ ESERİ

TÜRK ÇOCUKLARINA RENKLI

ANSİKLOPEDI

Bu esere renkli resim,
sözme bilgi, çok temiz
kâğıt ve baskı, lüks cil-
li olan bu eserin her
sayfası renkli bir tablo
değerindedir.

LÜTFEN
KİTAPÇIĞIYZDA
GÖRÜNÜZ

ARKIN KİTAPBEVİ İFTİHARLA SUNAR

İstanbul - Taksim - Akşem - Çarşı - Tünel - Çarşı -
Kahramanmaraş - Akşem - Akşem - Akşem - Akşem -
Eskişehir - Akşem - Akşem - Akşem - Akşem - Akşem -
Eskişehir - Akşem - Akşem - Akşem - Akşem - Akşem -
Eskişehir - Akşem - Akşem - Akşem - Akşem - Akşem -

İstanbul - No. 78 - Akşem

Sayın Bayanlar,
Süslenmesini bilen her ka-
dın her yaşta güzeldir.

Yalnız kullanacağınız tuva-
let malzemelerine çok dikkat
etmeniz şarttır. Bilhassa bugün
piyasada satılmakta olan krem-
li pudralar revaçlıdır, bunlar
içinde gayet kalın tabakalı
mevcuttur, bunlar yüze sürül-
düğü zaman görünüşte yüzünü-
ze bir güzellik verir, halbuki
çok zararlıdır, çünkü yüzdeki
hava deliklerini kapar, hava al-
masına mani olur ve yüzünüz
zamanla farkını vermeden bu-
ruşmaya başlar. Halbuki CA -
KA Krem Puf Pudrası bunları
gözünüze alarak gayet ince ve
itinalı olarak Avrupa'dan yeni
getirdiği malzeme ile CA - KA
Krem Puf Pudrasını piyasaya
arzetmiştir.

Not : Lüks ambalajlı Peraken-
de 15 Lira.
Yedek ambalajlı pera-
kende 750 kuruştur

DOCTEUR
Renaud
Güzellik
Müslakazaları

DOCTEUR
Renaud
Diğer bir Şaheseri

İstanbul - No. 78 - Akşem

Vitaminli Kremli
**PRETTY
QUICK**
taş pudrası
ciltinizi
kuruttuktan
güçleştirir.

Vitaminli kremli PRETTY
QUICK taş pudrası yüzünü-
ze sürülmesi için uygundur.
Vitaminli kremli PRETTY
QUICK taş pudrası her
müslakazanın temelini for-
mler, diğer müslakazalar.

Vitaminli kremli PRETTY
QUICK taş pudrasına her
kızın ihtiyacı vardır.

VITAMİNLİ KREMİLİ
PRETTY QUICK
Taş pudrası
Tokalon'ün
kilo bir müslakazadır.

Sonuç

Kadın Ansiklopedisi, basın ve yazarlık hayatında kariyere sahip kişilerce çıkarılmıştır. Okuyucu kitlesi her statüden genç kız ve kadınlara hitap etmektedir. Dergide, Kadını ilgilendiren her husus hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. İçerik göze alındığında güzellik, moda, ev işleri, çocuk bakımı ve aile konularına oldukça geniş bir alan ayrıldığı görülmektedir. Kadından, güzel ve bakımlı olması, aynı zamanda evini de iyi biçimde tertip etmesi beklenmiştir. Yine ailenin saadetini sağlayacak ve sürdüreceği en büyük sorumluluk kadına yüklenmiştir. Medeni Kanun (1926) nezdinde Erkeğin evin reisi ve yalnızca geçimini sağlamakla sorumlu kişi olması genel bir kabul olarak görülür. Fakat Kadının çalışarak evin geçimine destek olmasının yanı sıra hem çocuğun yetiştirilmesi hem de evin tertibiyle ilgilenen kişi olması göz ardı edilen kadın emeğinin nadide bir örneğidir. İçerikte kadının bilinçlenmesini sağlayacak kültür, kadın hakları gibi konular ise oldukça yüzeysel ve kısa bir biçimde aktarılmıştır. Bu doğrultuda kadının erkekle kanunen eşit gözükmesi fakat toplumsal yaşamda eşit konuma gelememiş olmasına dair farkındalık yaratacak veya bilinçlendirecek bir içerik söz konusu değildir. Cumhuriyet dönemi kadına yüklenen eğitimi, iyi anne ve iyi eş olma misyonunun bu dergide de devam ettiği görülmektedir.

Ekler

GENEL FİHRİST

400 sayfalık Kadın Ansiklopedisi cildinde bulunan resim,
foto ve magazin yazılarına ait mufassal genel fihristi veriyoruz.

Genel hülâsa :

- 20 Renkli tablo
- 582 Resim
- 400 Büyük sayfa
- 14 Bölüm
- 312 Ana konu
- 672 Küçük başlıklı çeşitli konular ve soru - cevaplar

Bölüm başlıkları :

	Sayfa
Kadın ve Güzellik	4 - 47
Kadın ve Şıklık	47 - 68
Dikiş - Nakış - Örgü	69 - 84
Kumaşlar	85 - 96
Cinsiyet Bilgisi	97 - 112
Evimiz ve Ev İşleri	113 - 150
Türk Mutfağı - Sofra ve Mutfak İşleri	151 - 208
Çocuk ve Çocuk Bakımı	209 - 254
Kadın ve Sosyal Hayat	254 - 257
Kadın ve Hakları	257 - 269
Kadın ve Görgü Kuralları	269 - 272
Kadın ve Tarih	273 - 290
Kadın ve Güzel Sanat	290 - 299
Kadın ve Spor	299 - 301
Ailede Kadının Yeri	301 - 313

İÇİNDEKİLER

METİN KISMI

	Sayfa		Sayfa
KADIN VE GÜZELLİK	4-47	maskesi, yumurta akı maskesi	10-11
Kadın ruhundaki güzelleşme arzusu	4	Güzelleşmek isteyen kadınlar ne yapmalıdır:	
Güzelleşmek fakirlerin de hakkıdır	4	Bazı tedaviler	11
Estetik ameliyatlara önceliği tarihe karıştırdı	5	Güzellik müesseseleri: Yarımsak müessesesi, imi-	
Hoş kasurular da vardır	5	yat tedbirleri	12-13
Güzellik nedir.	5	Geceleyin yüzün sağlığı: Kuru deriler için, nor-	
Moderen kadının ideal biçimi.	5-6	mal ciltler için makyaj çıkarma kremi, ha-	
Zarif olmayan basit gazları: Seçtik hanyo, dik		zırlama	11
hanyo, sınak hanyo	6-7	Sabahleyin: Birtak reçete; hazırlama, Benjisiel	
Sağlığımız gerektirir ki: Uygun gıda almalıyız,		güzellik sütü, hazırlama, kuru deriler, yağlı	
yeter miktarda uyku, bedni tertibesi, kol		maske, yağlı deriler, Eltraviyole	13-16
hava, vücut sağlığı kuralları	7-8	Yüz jimnastigi: Serum, kuru derilerin yakı-	
Temizlik: Bu meşhul Çeşitli tedbirler	8-10	ması, güzellik ameliyatlari	17-18
Yüz bakımı: Kesin kural, lüzumlu ilaçlar, lü-		Deri hastalıkları: Kuru derilerde, yağlı deriler-	
zümle malzeme, fırçaları, buhar tuzak,		de, can sikesi münasebetsizlikler, benler	18-21
maske, yumurta sarısı maskesi, yulaf lipanı		Makyaj: Vakti az olanlara, tatbikat, serum,	

	Sakife		Sakife
saçların, güzellik, kaşlar, dudaklar, yüz şekilleri, makyaj sanatları, yassak beyaz	21-25	kele, kundan kele	69-74
Dudak beyazı: Hijyen ve karakteriniz	25	Patron kullanma usulü: Patronun konuşma tarzına uydurulması, patronun beklentilerinin, güven, teniz dikiz	74-76
Kaşlar, kırpıklar: Güz kırpıkları, gözlerin sağlığı, kontakt lensleri, kaş güzleri, kumma güz kırpıkları, yığın güz kırpıkları, kaşlar ve kırpıklar	26-28	Kollar: Sımsaya kol, pama, masjet	76-77
Burun: Kızgın burun, parıldayan burun	28	Düz etek	77
Ağız: Dişler	28-29	İşlemler: Her nesline işlemler, ağır kumaş üzerine işlemler, Türk işlemleri, başka milletlere tesirlerimiz, Türk sanatları, Rabona tesisi, tarihi bir vesika	78-80
Boyan ve çene: Boyun jüma-tiği, boyun masajı, çitte çeneleme kuru	29	El işlemleri, hamit çekimler ile: Nap içi, delik içi, ince sarımsak, değişik içi, bakla içi - çöp içi, Güne, seyyek fiçto, delin içi, sivr içi, burun içi	81-82
Saçlar: Saçların, az ünlü saçlar, yalın saçlar, kum saçlar, saç tutulması, çok ünlü saçlar, saçlar, boyu	30-32	Örgüler: Yün örgüsünün tarihi, birkaç yün örgüsü örme, jers, işleme örgüsü, soluk örgüsü, ajartı örgü, renk ajartı, ajartı listik, istirdye (koki), bükümlü örgü, bakla satı, burun listik, Türk içi, vev içi, vev ajartı içi, ajartı baklava, yün örgüsünün önlenişi	82-84 85-88
Karafür: Yürün ve yürünün hijyeni, özel hijyenler, suda saçlar, yapka ve kuratür, ellerindeki hijyen, sahip olduğumuz zaman meselesi hijyen sekinize güre, şahsiyetinize uygun	32	KUMAŞLAR	85-88
Vücut: Başlıca parçalar, kumaş bir beden teskiyesi derisi, bacakların çevikleştirilmesi, belin inceltilmesi, belin çevikleştirilmesi, karın ve kalça için özel ilanzalar	33-38	Kumaşların renk isimleri, dokuması ve zeyce güre kumaşlar	85-88
Zayıflama mı, toplanma mı? Kilo ve santimetre bastaları, beden teskiyesi yoluyla zayıflama, yakut toplanma	38	Yünler: Anason, yün kadifeler, rebis, flanel, matlan, modaların yarattığı kumaşlar, serj-cubardin, süryot, beşgalin, rep, yün kreş, alpaka, köhdöşval, filifil, twit	88-87
Nasil zayıflama: Yünlün toksinlerden temizlenmesi, hafif bir keze perhiz, yassak gıdalar, çok rejisi, girkinleştirici bir illet, nasıl şımanlama?	40-42	İpekler: Tafta, faj, sivar, balin, surek, saten, saten dişer, saten liberti, şarafa, krepeten, rep, otoman, kadife, pan, hüvetin, kreş-döşer - kreş-şarokan, haşık ipekler	87-98
Ana obeaklara tavsiyeler	42-44	Pamuklar: Perkal, girting ve modopolna, linor ve patiska, vask, müdin, organik, tar-lina, faset, piko	90-91 91-92
İtinah kadınların hatırdan çıkması: Eder, ayaklar, kol yolum usulü, kol yolum vada-ları, terleme belü	44-45	Bezler	91-92
Güneş banyoları: Güneş banyosunun zararları, güneş banyosunu nasıl yapmalı? Notico	46-47	Kumaş çiyrt etek: San7 ve sentetik kumaşlar, san7ler, sentetikler, san7 ve sentetik ile şer	92
KADIN VE MODA	47-68	Yeni tip kumaşların özellikleri: Naylon, perlon, şifon, aniloz, arylor, erion, tergal, dakron, terylene, ravil, kibas	93-94
Şıklık ve moda	48	Kürkler: Astragan, butr, mortar, şenşile, berrin top, tilkiler, skons, spassas	94-96
Modanın anavatanı	49-54	Kürklerin bakımı: Kürklerin yağını nasıl temiz-lemeli, beyaz kürkler, kürk tesiri	96
Zarif olmak sanatı: Hangi kadının tipindediniz, kendinizi hangi tarz kadınlarda sayıyo-rsunuz, eğer inco iseniz, eğer ufak tefekse-niz, eğer şımarırsanız, eğer iri iseniz, eğer köy ve yazlık gibi yerlerden birinde oturu-yorsanız, eğer geline oturuysanız, sıcak memleketlerde yaşıyorsanız, pek soğuk memleketlerde yaşıyorsanız gerekirse	54-61	GİNSİYET BİLGİSİ	97-112
Düğün: Eski ve yeni düğünler, bayanların giy-i-nişleri, bayların ve damadın giyimleri, ge-linin kıyafeti, beyaz gelinlik, aksesuarlar, gelinliksiz gelinler, tasarruflu gelinlik, ku-vafir ve makyaj	61-64	Ginsiyet bilgisi: Düğün gresi ve halaya, sinir-keno güvylece, gelinin hisleri, güvren gö-vreleri, tanınmadan evlenmek, kan ve es-gel, balayı sayahatinin müdası	97-101
Resk uygunluğu	64	Kadın - erkek münasebetinin hijyeni: Bir kade-mün mahrem temeliği, her günkü yıkanma, lüvaylar, cinsel yakınlığa dair, aşk hayatının eşğinde, kadının senbaharı	101-104
Aksesuarın uygunluğu: Şapkalar, çantalar, el-diverler, ayakkabılar ve çoraplar, şansı-yeler	65-68	Gebelik: Çoşuk doğurmak, tehlikeli usuller, ge-belikten korunma çareleri	106-108
Bakım: Şapkalar, eldiverler	67	Kızlık: Erkeğin kızlığı, kadının kızlığı, ke-sin kızlık	109-110
Mücevherler: Altın, gümüş, platin ve platinli altın, parımta ve kıymetli taşlar, inci, mer-can, fildişi, kor kekeibar	68	Ginsiyet hayatında beşenklıklar: Saadetin mü-rekli olması için, tatmin edilemeyen kadın, hisleri soğuk kadınlık, çoşuklarımızın makzy-yet olan, nleleştirme	110-112 113-144
DİKİŞ ŞEKİLLERİ	69-84	EVİMİZ	113-144
Dikiş şekilleri: Kenar baskısı, arm dikizi, oyul-ganu, İngiliz dikizi, devrik dikiz, sürfile, rubete, biye, valoner baskı, art, ilikler, örme ilik, çamaşır iligi, parçalı ilik, bril, kürdö		Drizim: Işık hijyeni, modan evia plim	113-115
			315

	Sahife		Sahife
Çiğ köfte, patlıcan kızartması, havuç kızartması, patates kızartması, tıyay tıyay, araba usul elçe tıyay, kabak usulü, patlıcan beşamel, sponak püresi, sponak kuruması, sponak hafif börek içi, patates püresi, patates köftesi, yuz tırlıklı	172-178	Yemikleri kulağa nasıl oynatılır, hazırlanması	201
YEMEKLERİN HAZIRLANMASI	177-208	Yumurta yumurtası nasıl yapılır?	201-204
Soteler: Salsisli bezelye, tane bezelye, çahşır veya çörekçükle fasulyesi, kabak, sponak sotesi, enginar sote, karnabahar sote	177-178	Etlik ve ihtiyat yemekleri:	204
Pilavlar: Pirinç vinasine dikket, pirinç pilavı usulü, pirinç pilavı kuruması usulü, pirinç pilavı domatesli, pirinç pilavı çoban, pirinç pilavı bezelyeli, nohutlu ve sarımsaklı, pirinç pilavı beyaz, iç pilav, zeytinyağlı patlıcan pilavı, bulgur pilavı, bulgur yalın kuruması, kuskus pilavı, kuskus pilavı domatesli, usulü	178-182	Alışveriş yemekleri: Yumurta (Baklava ve Kurum)	205-206
Makarnalar: Kıymalı makarna, makarna fırın, makarna fırın diğer bir tıyay makarna geten	182-184	Yemek listeleri: Ailece yemek listeleri, evimiz bir davette yemek listeleri	206-207
Börekler: Tepsi böreği peynirli, sigara böreği	184-186	İftar sofrası:	209
Tatlılar: Muhallebi, su muhallebi, tavukçukçu, kazandibi, sütluğ	186-188	Ziyadet sofraları:	209
Kompostolar: Ayra kompostosu, vişne kompostosu, çiftali kompostosu, kuru yemik kompostoları	188-189	Masa başında ziyafet:	209
Hoşafalar:	189	Soğuk içecekler:	209
Kadayıflar: Yasun kadayıf, tel kadayıf, elnek kadayıfı	189-190	ÇOCUK	209-214
Hazır tatlıları: Talunha tatlısı, lalanga, lokma, revani, yoğurt tatlısı	190-192	Annelik ve çocuk bakımı:	209-210
Helvalar: Un helvası, limon helvası, ayran	192	Umumi tavsiyeler: Beslenme, beslenme, beslenme, beslenme, beslenme, beslenme	210-211
Salatalar: Yeşil salata, diğer yeşil salatalar, kök salatası, domates salatası, hıyar salatası, patates salatası, patlıcan salatası, yoğurtlu, pancar salatası, kurumu lühana salatası, patates salatası, karnabahar salatası, fasulye pırazo, Rus salatası, çiriz salatası, ezik, tavana, terziler	192-196	Hüsnü kadını sağlığı:	211
Salçalar: Çerkes tavuğu salçası, mayonez, dabo kelay tıyay bir mayonez, beyaz salça, domatesli, çaraplı salça, balık salçası, Tatar salçası, limon salçası, tulin salçası, hazırlanması yumurtalı, sakarda yumurtalı, sakarda yumurtalıya ilaveler, omlet, çeşitli omletler	196-200	Hüsnü kadını kan kaybı ve dış gebelik: Gebelikte sağır sızması kan kaybı, devamlı kanamalar	211
Diğer alanlar: Yağlı kaşar peyniri ve beyaz peynir, sakarda pastırma, sucuk ve sairer, pastırma kışkırı, soslu hazırlanması, domatesli peynir, yoğurtlu beyaz peynir	200-202	Doğum: Evde doğum, evde doğum, evde doğum, evde doğum, evde doğum, evde doğum	211-213
Beğeller: Poçakal reçeli, incir reçeli, çilek reçeli, vişne reçeli, gül reçeli, ayva reçeli, kuru kayısı reçeli	202-203	Erken doğum çocuk:	213
Pratik bilgiler: Çatlak bir yumurtayı nasıl hazırlanmalı, çok tuzlu bir yumurtayı nasıl hazırlanmalı, sütü korumaması için ne yapılmalı, tereyağın acması ve kekrenmesi lezzetini nasıl önlemeli, bezulan mayonezi nasıl tutulmalı, bir tırlı kızarmayan pastayı nasıl kızartmalı, güle yakartmadan öğün nasıl doğurmalı, elin soğan, yahut balık kokmasını nasıl önlemeli, sağır restoranı nasıl işletmeli, tuz nasıl kuru tutmalı, hüsnü kadını için öğün nasıl hazırlanmalı, hüsnü kadını için öğün nasıl hazırlanmalı	203-207	Geçer bakımı: Bebek bakımı, ara beşerler, sütler, yün sütler, kurdaklar, gülek boğazı, sütümlü gürecekler, peşerin, gere torhası, tırlıklar, çaraplar, patikler, mayonez kileçleri, çocuk odası, odanın eğri, yatak sırt ve torhaları	213-214
		Bazı ilümlü eşyalar: Bebek tartısı, bebek sepeti, park, yürüme iskemleleri, beşerler, masa iskemlesi, araba	214-219
		Çocukların sağlığı: İhtimam, ışık, hava, uyku, sıklık, vücut temizliği, beslenme, tıbbi kontrol	219-220
		İlk dört ay içinde ilümlü bazı bilgiler: Önemli bir husus, anne vakti, hava çıkması, diyet, ilk dört ay içinde beslenme, mama verme usulü, ilk besleme, besleme saatleri, ilk haftalarda süt miktarı, kısıtlı besleme, sütlü besleme, hüsnü kadını hazırlanması, meyva suları	220-223
		Dördüncü ve beşinci aylar: Uzunlu seçilmesi, mama hazırlanmasında kullanılacak mayi, sebze suyunun hazırlanması, muhallebi, günlük program	223
		Altıncı ve yedinci aylar: Sebze çorbasının hazırlanması, tane sebze püresinin hazırlanması, pişmiş meyvalar, çiğ meyvalar	223
		Sekizinci aydan onikinci aya kadar: Yumurta sarısı, et suyu	223-224
		Onikinci ay: Yumurta	224
		Üçer olarak beşer aydan onikinci aya sonuna kadar bebeğin beslenmesi:	224
		Küçük çocukların vücut temizliği: Banyo, banyo termometresi, bebeğin altını temizleme, çamaşır yıkaması, havalandırma, hava ve	217

	Sayfa
12-13 aylık arasında çocuk: Bu çikarım, bu- çukluk, vıcık, teneşir, alıpçuk, nırlık ve ben, karnen, ayıncıklar, güdük çu- çuk	227-231
18 aylıktan 2 yaşına kadar: Bütün terbiyesi	230-231
Bebeğin dünyaya öğrenmeye başlaması:	231-232
Dikkat evrenlerinin tasifi ve oynama şekilleri: İyi bas kitaplar veya küpler, geometrik ge- keller, domuzlar, vıya saklıları, kuru sek- celerin aydınlatması, sosyal anlatılmak sanatı	232-237
Bazı anormallikler karşısında terbiyecinin ve annenin rolü: Solak çocuk, aile mahlûlî	237-238
Anne ve çocukları: Birinci çocuğun köyü ve zor taratları, kardeşler, küçüklerin çalıştırılma- sı, anne ve kızları, kız çocuklara eğitim, çocukların ınceltirilip gözetilmesi, ev işleri, kız çocukları ve kamp hayatı, okuma, me- murlar, sinema, arkadaşların seçimi, rind terbiye, hüdü çözü, anne ve erkek çu- çukları, erkek çocuklar ve kamp hayatı, erkek çocuklarda hüdü, okuma ve yazı kuru eğle- nerecek olan annenin durumu	238-243
Küçük çocuklukta ölümlü tabii tedbirler: Do- ğuşta aksaklıklar aynı kulluklar, sinnet	243
Aile ve beslenme sağlığı: Konserveler, asilli seb- ze ve meyveler	243
Marazemeli gıda sistemi: Öğle, akşam, keyif ve riyel gıdalar	243-244
Muhtelif organlar ve bunların faaliyetlerinin bakımı: Dişler, iskelet, eği bacaklar, belle- nöğü çarpıklıkları, diütabenlik, inermiş yu- murtalar, idrar tutanması, solunum, görme, bitme, karsak faaliyeti, ziyafet	244-247
Süt çocuğu hastalıkları: Süt çocuğunda meme iltihabı, göbek iltihabı, bazı deri hastalık- ları, koruma, göz rahatsızlıkları, -dikida kan, gıdadan doğan ihaller, diş çikarım aksaklıkları, stomatik (pamukçuk), tetani, rajitizm (kemik hastalığı), karsak şerhleri, tenya saçınası, tenya kusma, leüboik, ü- zibü şerit, grip, kulak ağrısı, beğaz ağrısı, leüisit	247-252
Bulaçıcı hastalıklar:	252
Kazalar karşısında: Yutun vak'aları, kırıklar, itük	252-254
Yaralanmalar - yanmalar: Kan kaybetmeler, te- tanos, güneş çarpması, ateş yanıkları, yılan sakması, hırek sokmaları, kışık ısınmaları, zehirlenmeler	254
Evde ecza dolabı:	254
Kadınlara mahsus hastalıklar: Âdet bozukluk- ları, kesim, beyaz akıntı, kanser, fibroz, menenle katılıklar, yutulmalar, silüvî has- talıklar	254
Kadın ve sosyal hayat istidadı - Eoik, faaliyeti: Ailede genç kız, genç kız ve iş hayati, sos- yetede genç kız, nişanlılık, evlenme ve çu- çuklar, boşanma, ailede yaşlı kadın, kadının vatana karşı sorumluluğu	254-256
KADIN VE HAKLARI	257-269
Kadınları ilgilendiren kanun maddeleri: Ana - babanın kız evlîklarına karşı vazifeleri	257-258
Türk Kanunu Meclisinde kari - kevalik: Ni- şanlılık, nişanlılık; neticeki, mazeret	258-261
Evlence ehliyet ve evlenmeye nişanlı: Evlence ilim ve akidi: Kırtıya nişanlılık, kılî olan evlenmeler, ana yevde zatar gülenler	261-262
Boşanma: Boşanma sebepleri, divan şekilleri ve türkmen, safık, kari - koruma hakları ve vazifeleri, hırlığın kari - koru tarafın- dan temeli, aile hüviyinde kadının hakları, -Ehliyet gözetilmesi, karın meslek ve ya - sanatı, kadının divan hukukı, aile hüviyinin korunması, kari - koruma hay- yatına ait tedbirler, kari - koruma bir aile- raklı ve	262-267
Karı - kocanın malvarını idaresi: Meseli sahih çocuklar: Meseli red, evlilik me- rut ilen doğu çocuğun reddi, evlilikteki sorum veya evlilikten önce ana rahmeti öğren çözü, red hakkının sakımı, meselin tasdihü, bulun divanı, Medeni Kanunun ev- lî edime fesih	267-268
Karı - kocanın mirası: Karı - kocanın miras hakki	268
Evlence kâğıtları ve nüfus kütüklerine tesell- leri hakkında kanun:	268
Evlence talimatnamesi: Selâhiyetler maktarı, ev- lenme nerede yapılacak, evlîce	268
Ayrılık, boşanma: Boşanma Evlencemeden önce yapılacak muameleler: Elin nasıl yapılır, ilim vesikası, itiraz, itiraz hak- kı, itiraz üzerine yapılacak muamele, muay- yen müfettişlerin kullandıkları ve ilimok akid, hüvi hakikat basket	268-269
Evlence muayenesi hakkında mütame: KADIN VE GÖĞÜ	269
İyi bir sosyete kadını olmak için: İhtisap etme şekli, karın, eğin, salonda ve sokakta ten- gürleme, el işi, telefon hüvi, vesaiti, tiyatrosu, sineması	269-270
Genç kızın vazifeleri: Ailede, arkadaşlar arasın- da, iş hayatında	270
Evde kadın, çocuklar: Çocuklar	271
Davetler: Akşam yemeklerinde, misafirini tasifesi, sırfıya misafirlik, kokteyl partî	271-272
TARİH BOYUNCA MEŞHUR KADINLAR	272
Törensiz ziyaretler, hüsnükârlar, mektup ya- ma müli	272
Tarihte kadın (Efsaneler devrinde mısırınım kadın) Sessizlikle'ten Elicabeth'e	272-274
İlk çağda: Mahiyah kadınlar, Roma'da krali- yanlık, Türklük ve Müslümanlıkta kadın	274-275
Barbarlık devirleri: Kadın şerhleri kadınlar, şerhat devri, Haçlı seferlerinde, siyemî ind- vıçlar, Blanche de Castille, Margareit Pre- vost, salık kanunu, siyasi fat	275-280
Rönesans devri: Çok karlı kral, iki kraliçe, Mary Stuart, Mary de Medici, Barçığı İsa- bella, Protestan hüvi	280-281
XIV. ve XV. Louis'in kadınları	281-284
Fransız inkılabından bu yana: Bir mekât	284
Tanınmış Türk kadınları	285-286
Edebiyatı: Kadın	286-289
Kadın ve güzel sanatlar	289-290
Kadın ve spor	290-291
Ailede kadının rolü	291-292
Cinsel tenayüfler ve menşel	292-293
Kadında ruhi olgunluk	293-294

METİN DIŞI YAZILAR

	Sahife		Sahife
Ön söz	3	Mevcut alışak	97
İdeal bir kadın ölçüleri	3	Gece kıyafetleriniz	99
Güzel sözler	5	Güzel sözler	100
Amerikalı kadın güzelleşmek için ne yapıyor?	8-9	Alışık tekrar kullanılmıyorsa	101
Dikkat! Oa kadının sekinde güzellik müstahzarlarına kullanmasını bilmeniz	11	Kadında aranan nedir ?	102-103
Ana seçimi	13	Erinize	104-105
Anne ve babanızın beğenmeyen taraflarını siz beğeniyor musunuz ?	15	Saç modelleriniz	107
İnsanlar ve moda	15	Balıya postleneleri (Çeviren: Gülsen Taşın)	108
Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)		Güzel sözler	110
Makyaj	17	Max	111
Kocanızın kıyafeti	19	Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)	
Kesmeceklere karşı krem	19	Genç Kraliçe	113
Elaas yitirdiğinizin parıldaması kolaydır	20	Güzel sözler (Dr. Holrick Wingate)	115
Faydalı bilgiler	23	Sandaletinizi koruyun (Çeviren: Gülsen Taşın)	116-117
Hangi renk: (Nakliden: Gülsen Taşın)	24	Bahar modası	120-121
Seçerçenize karşı dikkat ediniz	27	Güzellik ve six	123
Akı verişle	29	Doktor diyor ki! (Dr. R. V.)	124-125
Saç tuzaklarınız	31	Şarabın, Burdan	127
Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)		Güzel sözler	128
Yay meselesi	31	Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)	
Çocukların dili	35	Kadın kadri	129
Geçmiş için (Hatice Süreyya)	37	Saç dikilmesii	130
Hangi kitap	38	Yokarımlar konuşlar	131
Aşk güzel şeydir	40	Çek işinmek (Dr. R. V.)	132
Evleneceğe hazır mısınız?	41	Siz de yapabilirsiniz: Eş tarhası, masa İnanması	135
Ana olabilmeye tavsiyeler	42	Her pazar günü kocanızın karşısında bir sandalet	
Hollywood'un makyaj kraliçesi Max Factor neler anlatıyor ?	44	intikamı geçirdiğini biliyor musunuz?	136
Kadın ve moda	47	Eşiniz pazar gününden nefret ediyor mu kaba-	
Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)		hat kimdir ?	137
Güzellik	49	Kadınla erkek arasında (Gülsen Taşın)	138
Çocuğunuzun güleceği nasıl olacak mı?	51	Fazlası modası	141
İyi bir ev sahibi misiniz ?	52-53	Düğüne günü makyajınız nasıl yapabilirsiniz?	143
Tatlıla zannar mısınız? (Dr. Hans Von Berger)	55	Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)	
Güzellik takvimi	54-57	Hafta tatilleri	145
Bun delahanda yiyecekler ne kadar saklanabilir?	60	Çocuklarımızın koruyun	146
Kıyma (Patience Strong)	61	Çarpıntı (Dr. R. V.)	147
Kadın rekortmenler	63	Ölümcül cinsî hastalıklarınız var mı?	148-149
Kar helvası	64	Hırsız çocuklar (Çeviren: Gülsen Taşın)	150-151
Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)		Nihayet etkilisiniz	152-153
Ev işlerinde başarı	65	Ufak tefek mutfak hikayeleri	154
Hilika çocuklar (M. Roger Duckel)	66-67	Küpelere tekrar günün modası ölü	155
Davalarımızın reagi size tesir ediyor.	69	Samsiniyet	156-157
Tek erkeğin kadını	73	Orijinal bir yaka modelii	158
Faydalı bilgiler	71	Yeni moda giyimler	159
Günün modası: Su geçirmez konuşlar yağbette	72-73	Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)	
Eldiven idlihi	75	Çocuk giyimii	161
Nasıl evcib olabilirsiniz? (Antony Perkins)	76-77	Bebegün turalate gitmesi	162
Güzel sözler	78	Güzel olmanın sırrı	163
Kadında kültür	79	Kocanızın heresini koruyun	164-165
Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)		Garip evlenme İletkeni	167
Göğün	81	İnsanlar neden te ne zamanın beri İpüğüler?	168
Erkeklik şakası nelerle dikkat etmelisiniz?	82	Kitapların bakımı	168-169
(Barbara Cartland)	82	Hafta ziyareti	170
Güzel sözler	85	Bir mektup	171
Hareketlerinizi nasıl zarifleştirebilirsiniz?	88-89	Çocuğunuzun İştahsız mı ?	173
Sandet ve six (A. J. Cronin)	91	Gönlünüz çok güzel oluyor mu?	174
Kocanızın tanyor musunuz?	92-93	Bahçenizde bahar temidiği	175
Faydalı bilgiler	95	İnci	176
Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)		Sizlerle başla: (Mükerrrem Kâmil Sa)	
		Aile geçimlilikleri	177
		Midenin (Dr. R. V.)	178
		Sıkışık her zaman altın değıdır	179
			319

	Sahife		Sahife
Güzel ve sevilen	180	Bu aşkın nasıl var mı ?	247
Korunma sizin için en mühim insan elinizdir	182	Parçaları haberler	248-249
Etü yapmak sanatı	183	Keskinize ve strafınıza daima dikkat ediniz	250
Paris'ten en son moda haberleri	184-185	Hayatın tadını çıkarın (Dr. W. M.)	251
Keskin çamaşırını kıkırmıyordun	187	Bedikodu faydalıdır (Gözen Togan)	254-255
Erdem erit yapmamak	188	Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)	
Bunu kimse anlamıyor	190-191	İstekleriniz	257
Yeni buluşlar	192	Cinsî ezalhe nedir ?	258-259
Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)		Hayvanları sevinic	260-261
Annelerin tesisi	193	Meda dünyasından	262
Bir çift güvercin	194	İyi bir anne olabilir misiniz ?	263-264
Zahmetli ayıplama	195	Mes'ut olmak elinizdedir	264
Yeni buluşlar	196	1961 mayo modelleri	265
Bu yıl şifon moda	197	Çok heyecanlı mısınız ?	266
Erkek veya kız çocuk yapmanın çaresi bulundu		Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)	271
(Dr. Gani C. Gündoğdu)	198	Yalan	272
Ötme hayalindeki kız mısınız acaba ?	200-201	Güzel ve iyi	273
Sesbahar manto ve tayyörleri	201	Erkeğiniz size bağlı kalabilir mi ?	274
Yakama şekilleri	204	Seyahat etme hastalığı	275
Gayrimuşerri çocuklar	206-207	Pozetörler için yeni elbise	276
Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)		Bekleyin	277
Bedikodu	209	Erdeki kusurlar	278
Yapayalnız kalma	210	İlk aşkıyla	279
Eviniz	212	Çocuklarınız öfke ve korku (Aysel Akın)	280
Doktorunuz diyor ki: Aşklar (Dr. Akdemir Çadırdoğdu)	214-215	Erkekler ve cinsî hayat	281
Kadınlar neden boyanır ?	216-217	Güzel giyinmek	282
İrademize hâkim misiniz ?	218	Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)	283
Anne ve babalar! Üzerinize düşen vazifeleri baş- yaka ile yapılabiliyor mısınız (Aysel Akın)	220-221	Anneler	284
Bebek'in ayku zamanı	222	Akerji	285
Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)		Oğlanın ortak büyüyor	286
Çey anneler	225	Öksüz karpaz	287
Bazen aşk da yetmez (Monica Dickens)	226	Yeni mevsimde güler	288
Güler ruhun ayınsızdır (Muallâ Suzan Büyük- kırıççi)	227	Mes'ut olmanın bilisi	289
İkinci karar	229	Bertrande de Monfort	290
Başarının sırrı elimizdedir (Gözen Togan)	232-233	Kan versin (Dr. R. W.)	291
Sevilen bir ihtiyaç olmu	234	Çekingen ve utançlı olmayı bırakın	292
Sesizliğin değeri	237	Bebeğinizi beklerken	293
Sivülöler	238	Erkek, kadın olma	294
Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)		Bir genç kız yetiştirken	295
Sevilmek - Aranmak	241	Faydalı bilgiler	296
Ev işi sizin için bir eğlence olabilir	242	Sizlerle başbaşa: (Mükerrrem Kâmil Su)	
Uykusuzluk	245	Güleyle	305
		Parmağı satın almadığı	306
		Baş dönmesi	310
		Kıskançlık-(A. W.)	311

Kaynak: Kadın Ansiklopedisi, Bir Yayınevi, 314-320.

Kaynakça

- Akkent M. vd. (1994). *Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Demir Ş. (2020). “Kraliçe II. Elizabeth’in 1971 Yılındaki Türkiye Ziyareti”. *Türk-İngiliz İlişkileri Dergisi*. 1(1). 58-66.
- Işık E. (2021). “Erken Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergilerinde Kadın İmajı: Ev Kadın Dergisi Örneği”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. (27). 211- 228.
- Kurnaz Şahin F. (2013). “İlk TBMM’nin Tasarruf Tedbirlerine Bir Örnek: Düğünlerde Men’i İsrâfat Kanunu Ve Kamuoyundaki Yansımaları”. *Atatürk Dergisi*. 2(1). 25-55.
- Mardin Davaz A. (1998). *Kadın Süreli Yayınları, Hanımlar Âleminden Roza 'ya, Bibliyografya 1928-1996: (Dergiler, gazeteler, bültenler)*. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Özcan, A. (1989), “Ahmet Refik Altınay”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2. 120-121.
- Tekeli Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekeli Ş. vd. (2020). *1980'ler Türkiye 'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlara*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalçın, M. (Ed.) (2010), *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. 2. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, M. (Ed.) (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. 1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yılmaz A. (2010). “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 9 (20-21). 191-212.

Elektronik Kaynaklar

- Bağlantı 1: Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ramazan Gökalp Arkın, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ramazan-gokalp-arkin/>, (21.12.2023).
- Bağlantı 2: Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ramazan-gokalp-arkin/>, (21.12.2023).
- Bağlantı 3: Proje TSM, Ramazan Gökalp Arkın Gufteleri (11 Eser), <http://projetsm.com/guftekarlar/2129-ramazan-gokalp-arkin-eserleri>, (30.04.2024).
- Bağlantı 4: Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vanu-vala-nurettin/>, (16.01.2024).

Bağlantı 5: “İngiltere Kraliçesi Bugün Ankara’da “, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Mart 1961, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1961-03-06/0>, (30.04.2024).

Bağlantı 6: “İngiltere Kraliçesi dün Ankaradan geçti.”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 7 Mart 1961, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1961-03-07/0>, (30.04. 2024).

Sürelî Yayınlar

“His ve Aşk Nuveli”, Akşam, (20 Teşrin Evvel, 1938).

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (1), 3-16.

Kadın Ansiklopedisi. (1961), Bir Yayınmevi, (2), 17-32.

Kadın Ansiklopedisi. (1961), Bir Yayınmevi, (3), 33-48.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (4), 49-64.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (5), 65-80.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (6), 81-96.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (7), 97-112.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (8), 113-128.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (9), 129-144.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (10), 145- 160.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (11), 161-176.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (12), 177-192.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (13), 193-208.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (14), 209-224.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (15), 225-240.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (16), 241-256.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (17), 257-272.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (18), 273-288.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (19), 289-304.

Kadın Ansiklopedisi. (1961). Bir Yayınmevi, (20), 305-313.

Kadın Ansiklopedisi. (1961), Bir Yayınmevi, 314-320.

KALPTEN KALBE AKIŞ: GEBELİK YOGASI VE ANNE BEBEK BAĞLANMASI

Şükriye ADIGÜZEL*

Doç. Dr. Gülseren DAĞLAR**

Özet

Yoga bedeninin zihinle, zihnin de ruhla bir araya gelmesiyle fiziksel, zihinsel ve manevi pratikleri içeren bir uygulamadır. Gebelik, maternal alanda büyük değişimlerin yaşandığı, fiziksel, hormonal, psikolojik değişikliklerin görüldüğü doğal bir süreçtir. Bu süreç kadınlarda fiziksel ve duygusal birtakım şikâyetlere yol açmaktadır. Sağlıklı bir gebelik ve doğum için kas gücüne, bedensel esnekliğe, sakin bir akla, kontrollü bir nefese, dirence, içsel sessizliğe ve huzura gereksinim duyulmaktadır. Gebelik yogası ile tüm bunlar sağlanabilir. Gebelik yogasında amaç: gebenin ve fetüsün gün içerisinde maruz kaldığı stresten uzaklaşabilmesi için gerekli derin gevşemeyi sağlamak, beden ve ruh sağlığını korumak, bedeni güçlendirmek ve esnetmektir. Gebelik yogası ile annenin gebelikte meydana gelen fiziksel ve psikolojik değişikliklere uyum sağlaması, meditasyon esnasında karnına temas ederek bebeğiyle iletişime geçmesi ve meydana gelen fizyolojik ve psikolojik stresörlerle başa çıkabilmesi, olumlu gebelik deneyimi kazanması ve anne bebek bağlanmasına destek olması hedeflenmektedir. Ayrıca yoganın gebeye kattığı olumlu bakış açısı duygusal ve genel anlamda iyi hissetmesini ve sağlıklı olma hissini, sezgisel olarak bedenine ve duygularına yakın temas etmesi ile kadının öz güveni ve farkındalığı yüksek bir gebelik süreci geçirmesine katkı sağlamaktadır. Olumlu gebelik deneyimi ile fetüse intrauterin dönemde iken güçlü olmayı, baş etme becerilerini öğretmek ruhsal bir yetkinlikle kalpten kalbe akışı sağlamaktır. Anne-bebek bağlanması, gebelikte başlayıp, doğum ve lohusalık döneminde devam eden bir süreç olduğundan intrauterin dönemde gerçekleşen anne ve bebek iletişimi oldukça önemlidir. Annenin fetüs ile gerçekleştirdiği etkileşim ne kadar erken ve sağlıklı olur ise annelik duygusu ve bağlanma süreci de o kadar güçlü gelişecektir. Anne-bebek iletişimin güçlendirilmesinde yoga oldukça etkili olmaktadır. Sonuç olarak: bu derleme, gebelik yogasının önemine ve anne bebek bağlanmasına olan katkısına dikkat çekmek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoga, gebelik, ebelik, gebelik yogası, anne bebek bağlanması

* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ebelik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü Öğretim Üyesi.